

1st. edition

129

REYS-BOEK.

Door de Vereenigde Nederlande en Derselver aen Grensende Landtschappen en Koninckrijcken

Amsterdam. *Bij Jan ten Hoorn, Boekverkooper,*

REIS-BOEK

DOOR DE

Vereenigde Nederlandsche

PROVINCIEN,

En der zelver aangrenzende Landschappen en Koningrijken:

BEHELZENDE,

Benevens een naauwkeurige beschryving der Steden, een aanwyzing van de Schuit-en Wagen-vaarten.

Mitsgaders de bekwaame Herbergen daar de Reizigers in ieder Stad konnen logeeren:

Gelijk ook meer andere dingen welke in het reizen zo dienstig als waar te neemen zijn.

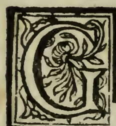
Met groote moeite te samen gebracht.

t'AMSTERDAM,

By JAN ten HOORN, Boekverkooper over 't Oude Heeren Logement, in de History Schrijver, 1689.

Aan den
LEEZER.

Elijk alle nieuwe dingen gemeenlijk aangenaam zijn, doch dan voornaamentlijk wanneer'er eenig nut uit getrokken kan worden, en dat deze laatſte reden ons bewoogen heeft de pen op 't papier te zetten om iets diergelijks in 't licht te brengen; twyfelen wy niet, of ons Werk zal met nieuwsgierige en luſtige oogen aangezien worden, als zynde een ſtoffe, welke, onzes weetens, noch nooit door iemand verhandeld is geweeſt. Maar wy zien ook wel te gemoet, dat 'er geen beriſpers zullen ontbreeken, te meer dewijl ze lichtelijk hier of daar iets zullen vinden daar wat op te zeggen zal vallen. En wat wonder! want gelijk dit Boek behelſt een beſchryving van alle de Steden der Vereenigde Nederlanden, mitsgaders van de voornaamſten der aangrenzende

Landſchappen en Koningrijken, en dat wy tot gerijf der Reizigers onder de zelven hebben bygevoegd de *Vaarten op andere Plaatſen*, en de voornaamſte *Logementen*; is het niet mogelijk, dat men in zulk een Oceaan van Herbergen, Schuit- en Wagen-vaarten, niet nu en dan zou dwaalen. Want dewijl wy in zeer veele dingen op de berichten van anderen te werk hebben moeten gaan, en dat zodanige berichten dikwils niet al de behoorlijke getrouwheid hebben, begaat men misſlagen zonder het te weeten; en de Leezer word misleid, niet uit kwaadaardigheid, of met een voorneemen van hem te misleiden, maar door dat men zelve met averrechtſe onderrechtingen misleid is. 's Is zeker, dat 'er diergelijke feilen in ons Werk gevonden zullen worden; en gelijk wy hier mede gaarne aan al de wereld nut wilden weezen, verzoeken wy de geenen, die onze misſlagen konnen aanwyzen, dat zy de goedheid believen te hebben van het te willen doen, en 'er ons de rechte verbeteringen af te laaten toekomen; in welk een geval

val wy niet nalaatig zullen weezen in een tweden Druk te toonen, dat wy begeerig zijn om dit Boek, waar af men de nutheid genoegsaam kan bezeffen, zo net voor den dag te doen komen als het immers mogelijk is.

Belangende het overige, wy hebben tot geryf der Reizigers, en om den zelven in alle staaten en gelegentheden te baat te komen, achter de beschryving der Steden gevoegd 1. de *Jaar- en Leermarkten*; ten 2. een *Tafel van den op-en ondergang der Zon*, mitsgaders de *Watergetyden*; ten 3. een correct *Specieboek*; ten 4. het *verschil van de Gewichten der voornaamste Steden van Europa*; ten 5. een *Eeuwigduurende Almanach*, en een *Zonnewyzer aan de hand*; ten 6. een *Medicynboekje*, behelzende eenige onkostelijke en geapprobeerde Remedien; ten 7. een *Waarschouwing voor de Reizigers om zich op weg voor alle onheil te wachten*; ten 8. een *Wegwyzer door Duitschland*, *Vrankrijk*, *Italien*, *Spanjen*, *en Portugaal*; ten 9. de *weg na*, *en het gebruik der Wateren van Spaa*; en ten 10. *een pertinente Wegwijzer van Amsterdam af langs den Rijn op- en nederwaarts.*

Wy hoopen, dat onzen arbeid den Leezer aangenaam, en den Reiziger nut zal weezen; dien wy ondertusſchen alle heil en zegen in zijn voorneemens toewenſchen.

N. B. Indien'er eenige voornaame Herbergiers zijn, welke hun Woonplaatſen believen bekend gemaakt te hebben, die konnen zich addreſſeeren aan den Drukker van dit Werk.

Blad-

Bladwyzer der Steden.

Lang-

BY-

BYVOEGSELS.

N.B. Voegt op pag. 68. by de Vaarten van Leiden.

Op *Amsterdam*, alle dagen een Schuit, 's avondts ten 9 uuren.

Op *Schiedam*, Saturdags ten 11 uuren een Schuit.

Onder *Roermonde* pag. 229. op *Mook* en *Nimwegen*, een Schip 's weeks.

Onder *Venlo*, pag. 230. 's Woensdags en Saturdags, op *Mook* en *Nimwegen*.

Onder *Hinlopen* 261. 't Vlie alle dagen.

Vergeetene Herbergen.

Dordrecht	47	't Kasteel van Antwerpen.
Leiden	67	De Beurs van Amsterdam, aan 't Haarlemmer Veer.
		De Swaan, op de Haarlemmer-straat.
Gouda	121	't Land van Belofte.
's Graavenhaage	136	De Keizerin, in de Heerestraat.
Gorkum	144	De oude Tolknecht, aan de Waal-Poort.
Briel	148	In Rotterdam.
Medenblik	163	In Hoorn.
Woerden	167	In Uitrecht.
Naarden	173	't Hof van Holland.
Vianen	178	Buiten de Gorkumsche Poort.
Klundert	186	In Antwerpen: in Breda.
Willemstad	187	In de Prins: in Dort.
Vlissingen	196	De Peer, aan de Beurs.
Brouwershaven	204	De Prins: den Adm. Evertsz.
Uitrecht	215	De witte Swaan, buiten de Witte Vrouwe-Poort.
Rhenen	219	De Koning van Bohemen, op de Markt.
Bommel	226	De Mooriaan: de Keizers Kroon: beiden op de Markt.
Schenkenschans	227	In Emmerik: in Aarnhem: by Anthony Sergeant.

Buu-

Buuren	228 De drie Koningen.
— Roermond	229 In Emmerik.
— Venlo	230 De Swaan: de 3 Vergulde Haringen, aan de Laar-Poort, 't Vergulde Lam, aan de Maas-Poort.
Gelder	231 De Keizers Kroon.
Stralen	*ibid.* De Keizer, op de Markt.
Doesburg	235 In Aarhem: in Deutekom; 't Huis te Dieren.
Deutekom	236 De Prins.
Lochem	237 de Roode Leeuw.
Grol	*ibid.* 't Veldhoen.
Aarnhem	240 De Konstapel: 't Kartouw: de Koning van Deenmarken.
Harderwyk	242 In Amsterdam.
VVageningen	243 De Koning van Deenmarken.
Hattem	*ibid.* Den Engel.
Elburg	244 In Aarnhem.
Sneek	253 De drie Vriezen.
Staveren	258 In Amsterdam, by 't Stadhuis.
VVorkum	259 In Amsterdam.
Hinloopen	260 De Leeuw.
Deventer	264 't VVynhuis, op de Markt.
Steenwijk	269 In Swol, op de Markt.
Grave	284 In Nimwegen.
Aardenburg	286 In de Prins: in Sluis.
Kortryk	326 't Schaakbord: het Swaard.
Spier	393 De Keizer.
VVorms	394 De Swarten Arend: 't Koophuis: den Os: de Keizer: de Paauw.
Frankfoort aan den Main	*ibid.* De Neurenburger Hof.
Hanau	395 In Frankfoort.

Hei-

Vergeetene Herbergen.

Ieidelberg	395	't Hart, op de Markt: 't dubbeld Swaard, aan de Sneler-Poort.
Aentz	397	In Neurenburger Hof.
'rier	398	't Groene VVoud.
Ceulen	*ibid.*	De Viskaren, op de Hooymarkt: 't VVapen van Holland, in de Rijngas.
;on	399	In Keulen, op de Markt.
Aunſter	*ibid.*	Tot Jeuriaan Burghorſt, in de Zoutſtraat.
Cleef	402	In de Diergaarde: in de Lindeboom, by de Lindeboom.
Immerik	403	In Rees.
Bremen	404	De Raadkelder: de vermaarde Steene Roeland, voor de Raadkelder

Misſtellingen in den Druk.

Pag. 80. ſtaat, dat de Kaarskroonen wit geverwd zijn; 't geen een misſlag is, alzo ze wel helder blinken.

Pag. 192. lin. 34. ſtaat *vergaderen ook*, leeſt *vergaderen hier ook.*

Pag. 194. lin. 9. ſtaat *alle Dingsdagen*, leeſt *alle Dagen.*

Pag. 267. lin. 2. ſtaat *witte Man* leeſt *witte Wan.*

Pag. 324. lin. 16. ſtaat *au Roy de France*, leeſt *in 't Swaard.*

REYS-BOEK.

GEBEDEN VOOR Reyſende lieden.

Gebedt eens Reyſenden.

HEmelſche Vader, barmhertige, getrouwe Godt, ick danke u hertelijk dat gy my tot nu toe, zoo genadig behoedet, en my zoo veel goets aen Lichaem en Ziel beweſen hebt. Ick bidde u, ô Heer, weeſt my arme Sondaer genadigh, en vergeeſt my alle mijne misdaden, om Jeſu Chriſti wille. Heyligt en vernieuwt my ook hoe langer hoe meer, door de kracht uwes Heyligen Geeſtes, op dat ik mijn leven dagelijkx betere, in uwe wegen wandele, en u diene in heyligheydt, en gerechtigheyt, die uw behaeglijck is. Heylige Vader, geleydt, en voert my vorder op deſe reyſe door de beſcherming uwer lieve Engelen, dat ick ſeecker ſy voor Moordenaers, en Rovers, voor vergiftige lucht, en quade ſieckte, voor ſtrijdt, en alle ongeval, geeſt my ô Heer voetſel, en kleding, voert my den rechten wech, dien ick wandelen ſal, en geeft uwen zegen tot mijn voornemen, op dat alles gedyen mach tot uwer eer, gemeene beſte, en oock tot mijn en der mijne tijdelijke, en eeuwige welvaert. Onderhoud, en bewaert ondertuſſchen oock alle het mijne en wat ghy my gegeven hebt, en geeft dat wy malkanderen geſont, en met vreugde we-

 der

der sien mogen. Insonderheyt bid ik u mijn God, bewaert my voor alle list, en boosheyt des boosen vyants, en sijne instrumenten, onderhoud en sterkt in my het ware Salichmaeckende geloove, boete, gedult, en hope, en geeft dat die Bedevaert deses ellendigen levens getroost en met een ongequeste conscientie verrichte, Salichlijck eyndige, en vrolijk ingaen mach in dat Hemelsche Vaderlandt. U ô Heere beveel ik mijnen uyt gank, en ingank van nu aen tot in eeuwigheyt, door Iesum Christum: Amen.

Onse Vader, &c.

Sondags-gebedt.

EEnige, eeuwige, barmhertige Godt, dewijl het u belieft heeft my in den arbeyd mijner werkdagen by te staen, en my genadelijck tot desen tegenwoordigen rust-dag te brengen, vergunt my doch noch vorder, dat gelijk ik in de zes dagen mijnes arbeids al 't werk dat ik 'er in gedaan heb, voor my zelf heb gedaan, dat ik insgelijks op heden al wat my te doen staat voor u mach doen, 't welk evenwel 't meest van al is voor my selve doen. Laat my ook deze dag niet door een laffe ledigheyd in eenen dag van wereldsche rust, verkeere; maar dat ick hem, door allerley geestelijke oeffeningen, eenen dag van geheyligde ruste make; en dat ik 'er u voor mijn rust, zoo mach in loven, dat u te loven mijn voornaamste zy, gemerkt ik geen grooter rust noch kan noch mach verwachten dan haer die d'Engels in den Hemel genieten, wier eenige rust daer in bestaet dat zy van 't loven en 't heyligen uwes naams nimmer rusten. O groote Godt maeckt dat ik heden de verlusting van dese mijne rust voornamelijck daar in stelle, dat gy my zulk een schoonen tijdt

tijdt tot boetveerdigheyd vergunt, doch meer dat het u geliest heeft my de boetveerdigheyt zelf te schenken; dat ik vreze van wegen uwe rechtveerdigheyd, doch meer dat ick beminne van wegen uwe ontfermhertigheyd; dat ick uw woord mach hooren, doch meer dat ick het door uwe genade in 't werck kan stellen, dat ick aen ieder-een goedt doe, noch meer aan de huysgenooten des geloofs. Geeft my eindelijck, vriendelijcke God, soo te rusten op desen tegenwoordigen dag, die maar een klein gedeelte des tijds is, dat ik ten lange leste mach komen tot de ruste van dien dagh, waar in de tijdt niet meer zal wezen, maar van d'eeuwigheyd zijn verslonden, gelijck d'oneindelijke rust all' onze werken zal verzwelgen: gemerkt Gy dan in alles zult wesen, dien allerley prijs en heerlikheid van nu af tot inder eeuwigheid toekomt, Amen.

Maendags-gebedt.

GEnadige Godt, wy zijn dapper in uwe Majesteit gehouden van wegen de groote gunst die gy ons bewijst, mids vereyssende dat wy den dach uwes rust aen de eene zijde voor eenen rustdach hielden, en dat wy de dagen uwer scheppinge aen de andere kant, in 't werck onser handen, ('t welck by ons voor een zoort van scheppinge gehouden word) zouden door brengen: ten einde dat wy u in den loop des levens, na de maat onzer sterffelikheid, gelijkvormich vvierden gemaakt. Maar helaas! goede God, wat arbeid konnen wy doen, sonder sterkte? En vvat sterkte konnen wy hebben, sonder gesontheyd? Gewaerdigt daarom lieve Godt, my met de troostelicke zegeninge der lichamelijke gezontheid, te begenadigen: en niet alleen met de gesontheid, dewelke ons enkelik door uwe Goddelijcke hand word toegesonden; maar met die ook, de welke gy ons,

door een gematigde ſoberheid onſes levens laat genieten: want alhoewel deeze 't lichaem niet en brengt, ten minſte behoud ſy 't in een goede geſteltheyd. De lichamelijke zwakheden zijn ons eerſt door 't eten toegebracht geweeſt, en noch halen wy ons ſelven door 't overgulſige eten en drinken, menigerley ongeſontheden op den hals. Wilt my daarom, genadige God, in 't midden van ſpijs en drank, door den geeſt der matigheid en nuttigheyd zoo beſtieren, dat ick my, door d'aangeboren verdorventheid, niet laat vervoeren: maer dat ick my (om ſoo te ſpreken) het ooft quijt maeke, 't welk onze eerſte Voorouders, t'onſen verderve, geſmaakt hebben: want wanneer wy Gods goede ſchepſelen onmatiglik gebruyken, en ons ſelven in 't eten en drinken te buiten gaan: wat doen wy anders dan dat wy met hun, in 't eten van de verbode vrucht, aanſpannende, hunner zwakheden met eenen oock deelachtig worden gemaakt: Geeft my dan matigheid, tot behoudenis mijner geſontheid, en geſontheid, tot bevordering mijns arbeids, ten einde dat ick de wercken mijns beroeps, met de heete luſt van een onbuichlick voornemen, aenvaerdende, niet gedwongen worde mijnen tijd, in een laffe ledigheydt te verſutſelen, 't welck den Godt volgende Zielen zwaarder valt dan de aldermoeyelijkſte arbeit die men haar kan opleggen. Het is wel waar dat geene ſoo veel arbeyden, als die op 't ziekbed leggende niet konnen arbeiden? maar dit is den arbeid niet dien gy ons hebt beſcheiden: 't is veel eer ſtraffe over 't verſuimen des arbeids, ons, van u, opgeleid. Laat het u daarom niet mishagen, o mijn God, dat ik u, om deſe lichamelijke geſontheid, zoo ernſtelik aanzoeke, gemerkt zy alleenlik aan u hangt: en daarom, hoewel gy uwen Soone Chriſtus Iezus voornamelijk, tot geneſing onzer zie-

zielen, in de Wereld hebt gezonden, nochtans waren de sichtbaarste getuichnissen die hy gaf van een Arts te wesen, dat hy lichaamlikke krankten genas: Matth. 11. 5. Want soo dee hy den blinden sien, de lammen gaen, en heelde allerhande siekten, die door geenen tijd, konst, noch gesette eet-regels, waren t'overwinnen. En in der waerheid, gelijk de ziele het leven onzes lichaams is, zo mach men de gesontheid, met goed recht, voor de ziel onzes levens houden; als sonder de welke wy levende dood zijn, en de poel van Bethesda niet konnen gebruyken, Iohannes. 5. 2. Aangesien ick dan, grootmogende God, de dagen mijnes arbeids, op een nieuw moet beginnen, behoud my doch in mijne voorige sterkte en gesondheid, laat my door geen wan-order in spijs en dranck 't lichaem ontstellen, ten eynde dat ik de werken van mijn beroep van den nootsaakelijken huys-plicht, sonder eenige verslaeuwinge afgedaan hebbende, my selven met eenen oock noch vorder begeven mach, (vergunt my slechts, o aller genadichste Vader, dat ik het doen mach) om u voor deze uwe onschatbare vriendelijkheydt te loven en te danken. Maar helaas! goede Godt, wat deel mijnes lichaams is 'er, 't welk niet veelerley siekten is onderworpen? Wat een onuytsprekelijke weldaat is het ook dat, daar 'er so meenige, aan alle kanten, onder 't pak van zware qualen leggen en sterven, gy my noch den zoeten troost van gezonde, en welvarende ledematen laat behouden? zoodat, indien ik mijn werk, achtervolgens uwe heilige instellinge nu niet waar neme, gy de groote gift dezer gezegende gezondheid, regtvaardichlick van my moocht wech nemen, en my, benevens ontallijke anderen, in 't tranen-leger nederstorten. Maar, verre zy het van my, dat ik my soo gansch ondankbaarlijk sou aanstellen: en gelijk

ik u daarom gehouden ben te bidden, goede God, dat het u gelieve my met gesondheid, tot grond-werck mijnes arbeids te begenadigen, soo moet ik mede allerley schuldigen lof en prijs, tot grontwerk mijner dankbaarheid opdragen, uwen lofrijken Naam, met alle de heylige Engelen en zalige Zielen, van eeuwigheid tot eeuwighid loven en danken, Amen.

Dingsdags-gebedt.

BArmhertige God, alhoewel de lichamelijke gesondtheit, voor zoo veelze van u afkomt, een groote zegeninge is: nochtans en sal sy ons niet gedeyen tot zeegen, ten zy dat wijse, na den eysch der zaken, in den arbeid van eerlijk en Goddelijk beroep, besteden. Want wanneer wy den tijd van onze ongekreukte gezontheit, in een sluymerlijke achteloosheit, en druiloorige zitlust doorbrengen, het is dan zo verde van daan dat zy ons tot zegen zou strecken, dat wijze veeleer in eenen verkeeren, vermits wy ons zelven dien onnutten dienstknecht maar al te gelijk maken, die zijn talent niet wel wist. Gelijck gy my daarom, ô allergenadigste Vader krachten vergunt hebt, om na gelegentheid mijnes beroeps, te konnen werken: geeft my insgelijks ook uwe genade, om het gewilliglijk te doen, ten eynde ik uwe zegening in geenen vloek verandere, en niet verslimme door 't gene gy my tot verbeteringe ter hand steld. Want helaas! goede God, indien gy mijnen wil tot den arbeid niet en neigt, ik zal van mijn selven altijd na 't gemak hunkeren: zo gantsch traach zijn mijne geesten tot iet goeds, ten zy datse gaande gemaakt worden. Weert daarom van my den geest van muffe lusteloosheid: ontlaad mijn hert, ô God, van allerley logge suffery, op dat

my

my den arbeyd niet meer pijnlik, maar aangenaam ſy: want wy ſullen 't werk altijd met een heymelikke tegenſparteling aanvaarden, zoo lang wy in 't werk zelver geen zmaak vinden. En waarom zoude ons dog den arbeyd zo ſeer tegen den borſt ſteeken, gemerkt zy den menſche, eer hy nog gevallen was, in den Luſt-hof was was op'geleit, Gen. 2. 15. zo dat den arbeid tegen de ware gelukzaligheid, in 't minſte niet ſchijnt te ſtrijden: oock en zouden onze eerſte Voorouders miſſchien in de handen des Satans noit gevallen zijn, indien ſy hun werk met eenen onverſettelijken ernſt gevolgt hadden: want onſe ledigheit is de rechten tijt, waar in ons de Satan allerley ramp en onheil weet te berockenen: ook verneemt hy zoo haaſt niet dat wy 't werk, 't gene gy ons beſcheiden hebt, verſuimen, of ſtrax oordeelt hy ons bequaam om 't werk dat hy ons voorſteld, aan te vaarden. Verdraag dan nimmer, goedertieren Vader, dat ik des Duivels verſoeckingen, door mijne ledigheid, op my brenge, maar wilt alle mijne dingen ſoo beſtieren, dat ick den Satan door 't neerſtig waarnemen mijnes beroeps generley gelegentheyt geven om my te beſpringen, en geen middelen ter hant ſtelle om my onder zijn gewelt te ſtellen. Wijders hebt gy ons, lieve God aan den arbeid in enkele genade opgeleid, om dat ons 't gemak door 't voorige ongemak meer placht aan te zoeten, of liever, om dat 'er geen rechte ruſt, zonder de moeyelikheid des voorgaanden arbeyds, gevonden word. Het heeft u gelieft, o Heere, zes dagen aan 't groote werk der ſcheppinge te hangen; Eccleſ. 7. 12. ſoo hebt gy my ook zes dagen toegeleid, om 't groote werk mijner zalicheid, in vreeſe en beven, uit te werken: 2. Corinth. 9. 2. 't moet ook nu voltrokken worden, of noit: maakt my daarom op heden, in 't werk mijnes beroeps, zoo

te arbeiden, dat ik met eenen ook iets tot het bevorderen des grooten werks verrichte, op dat my de Sabbath des doods niet en achterhale noch verrasſche, eer dat werk voltrocken is, en ik dan verhindert worde in uwe ruſte in te gaan, als niet hebbende my zelven wel genoeg in dit aldergeweldigſte werk gequeten.

Woensdags-Gebedt.

O Godt, Heere des Hemels, ik ſteun alleen op uwe goetheit, om gelijcke gunſt te verwerven, als gy aan u getrouwe dienſtknecht Abraham betoont hebt: want ik kome tot u biddende voor een ander Sodom; ten minſten voor een, die ſoo ſondig is als oit Sodom was: en daarom heb ik van nooden, dat my zoo veel verſoeken ingewilligt worden als Abraham: Wat al-hoewel het u belieft heeft, ô God! mijn gebed te verhooren om gezontheit, dat ik bequaam, en genade, dat ik willig mogt zijn in de plichten mijner beroepinge waar te nemen: zoo zal my nochtans, indien gy hier ſtaande blijft, en niet meerder vergunt, beide geſontheit en arbeidt weinig baten; want gemerkt uw inſtellinge is, dat ik ſes dagen ſal arbeiden, en alles dat my te doen ſtaat daar in afdoen: of ik ſchoon noch zoo veel doe, zoo en zal ik nochtans zo ik niet doe al wat my te doen ſtaat, uwe inſtellinge niet voldoen, en die niet voldoende, van al mijn arbeyt noit verbetert zijn. Gelieft derhalven, ô Godt, mijn arbeydt tot een goet einde te beſtieren, en my op de weg, daar op ik wandele, zoo te geleiden, als gy Iſraël in de Wilderniſſe gedaan hebt: Want helaas! ô Heere! ik heb een grooter wilderniſſe door te wandelen, als oit Iſraël wandelde, een wildernis van beroerten en aanvechtingen, van onwetent-

tentheit en dwalingen ; zoo dat, ten zy gy my gelijk haar ; geleidet met een Wolken colomme by daag, het Euangelium van u Soone Jezu Christo, en met een Vier-colomme by nacht, de genade uwes heiligen Geestes: zoo zal ik noit de weg na Canaan konnen vinden, maar gedurig onzwerven, en jammerlijk in de Woeltijne omkomen, want hoewel al 't gene gy my in zes dagen te arbeiden geboden hebt, ingerolt is in dat *Unum necessarium*, dat eene noodige, dat Christus Martha te kennen gaf: en dat, als maar een ding zijnde, licht schijnt, om gedaan te werden, nochtans dat eene, wat ontledigt zijnde, om in 't werk gestelt te worden, zoo bevind ik dat in sich te besluiten zulk een wereldt vol plichten, dat ik in der zelver getal t'eenemaal verwert ben: plichten neven u o mijn Godt, plichten nevens mijn evennaasten, plichten nevens my zelfs: en zoo maar een eenige van deze plichten nagelaten wort, hoe kan ik zeggen, uwe wet voldaan, en al mijn werk na zes dagen voltoit te hebben? en wat rekeninge zal ik konnen doen na mijn zes-daagsche arbeit? en zoo ik voor u mijn rekeninge niet en kan maaken: waar voor zal ik hoope by u gerekent te werden? Als ik overdenk mijn plicht nevens uw: dat ik u zal liefhebben met mijn gantsche herte, met mijn krachten: kan ik dat seggen gedaan, en in geenen deele de wereld gelieft te hebben? als ik gedenke aan mijn plichten nevens mijn even-naasten? dat ik hem zoo lief hebbe als mijn zelfs, kan ik seggen dat ik zelfs gedaen heb, en hem nimmer gebrek laten lijden, daar ik selfs over-vloet had? Als ik gedenke aan de plichten nevens my zelf; dat ik meer zorg voor mijn ziele sou dragen, als voor mijn lichaam; kan ik seggen sulx gedaan, en niet meer voor mijn lichaam als mijn ziel gesorgt te hebben? En daarom, o aldergoedertierenste

Godt! gelievet te vervullen alle mijn gebreken: gewaardigt al mijn arbeidt na uw wil te rechten, en maakt my zoodanig, dat ik u alleen mach lieven, en niet behalven uw: niet, als dat tot uwes naams eer mach ſtrekken. Laat ik mijn even menſche lieven als my zelfs: en dat ik wenſch, dat my geſchiede, andere doen: Laat ik ook zo voor mijn ziel zorgen, dat geen vermaak des werelds, of ketelinge des vleeſch my daar van aftrekke: als wetende des werelds vergankelijckheid, en brosheyt des vleeſches, dat haaſt tot ſtof keeren zal: en de beſtendigheydt van de ziele, die alleen mijn wezen is, en by my blijft. En wanneer gy alſoo mijn arbeidt geſtiert hebt, en my bekrachtigt om al mijn werck te doen, dan zal ik erkennen, dat gy voor my meer, als voor Abraham gedaan hebt: en dan zal ik bereid weſen, om meer te doen aan uw, als oit Abraham deed: namelijk, niet alleen mijn Izaac, al mijn vermakelijkheid, maar my zelfs geheelijk, al mijn begeerten: al dat ik ben, en dat ik hoop te wezen, aan u opofferen.

Donderdags Gebedt.

O Genadigſte, en heerlijkſte God, geeft my verlof, dat ik u met Abraham noch zoo moeyelijk val: Ik kom tot u met nieuwe verzoecken: want daar gy my d'een gegeven hebt, moet gy u gewaardigen 't ander daar by te doen, en noch een ander, en meer, en noch meer daar by, tot dattet mach gezegt worden, gy hebt al ons werk in ons gewrogt. Want, helaas! wy zijn van ons zelfs onvermogende, om yets te doen: daarom al hebt gy mijn verzoekinge ingewilligt om gezondheid, en om mijn arbeit te volbrengen, en die te ſtieren: zoo zal my efter dit alles weinig voordeel geven, zoo 't u niet

gelieft mijn arbeid te zegenen: de andere dingen moge wel genoegsaam zijn, maar alleen uw zegen maakt mijn werk volkomen. Gy hebt Cain gezontheidt en wil om te arbeiden gegeven; en met een sijn werk gestiert: maar om dat gy sijn arbeidt niet en zegende, noch 't gene hy wrocht, daarom zoo warense alle profijtelijk voor hem, en deden hem, geen goedt. Derhalven, o goederticrenste Godt? gelieft uw zegen te verleenen over al mijn arbeidt, en al dat ik te doen heb: Want, helaas! hoe vele zijnder, die haar slaap breeken en vroeg in de weer zijn, en eten brood der kommernis, en nochtans ten baat haar niet, en dat alleen om dat gy u handt niet opent, en haar met uw zegeningen vervult? want 't en is niet des genes die loopt, maar alleen uws ô Godt die haar arbeid zegent. De geleertheid en komt niet van neerstig nachtbraaken, noch de victorie door manhaftigheit, noch de overvloedt door spaarzaamheit, maar alles moet het uw zegenende handt dank weten. Daarom dan, ô Godt! gelieft uw zegen te gebieden over mijn arbeid, en alles dat ik ter handt zal nemen: over mijn gebeden, en alles daar voor ik na u wil zal bidden: en dan zal ik my daar van verzekeren, in wat staat het u believen zal my te stellen, dattet my ten besten en tot mijn behoudenis zal strekken. Uw zegeninge behiel Ionas alzoo zeeker in de Walvisch buik, als of hy zoo lang in een schoon Kasteel gelegen hadde. Door uw zegeninge bracht beide tegen natuur en reden de afgestorvene moeder van Sara een Soon voort. Door uw zegeninge vermeerderde 't kleine getal van Iacobs Vee boven die grote menichte van sijn Schoonvader Laban. Door uwe zegen was Daniel schoner en vetter met gort en water, als de andere met lekkernyen van Nebucatnezar: want uw invloeyende zegenin-

ge maakt zelfs een rampzalige ſtaat gelukzalig. Gelieft daarom, ô Godt! indien gy mijn armoede toezend, my genoegen te gunnnen. Want daar genoegen en armoede t'zamen gaan, daar maakt uw zegen van genoegen de armoede zelfs tot zegen. Soo gy my ſiekte toezend, zoo geeft my gedult: want daar ſiekte en gedult t'ſamen gaan, daar maakt u zegen van gedult de ſiekte zelfs tot een zegen. Zo gy aanvechtinge toezend, wapent my met het geloove; want uw zegen des geloofs maakt zelfs de aanvechtinge tot zegen. Dat gelijk ten aanzien van ons waarlijk gezegt wort; dat alle dingen te zamen werken ten beſten van die gene die Godt vreezen: Soo ook ten aanſien van u, ô Godt! met recht mach gezegt worden, dat alle dingen te zamen werken, ten beſten van die gene die gy zegent. Daarom ô God, gelieft my en al mijn werk te zegenen; zegent my, dat ik dy mach zegene; gy my met genade, en ik u met dankzegginge: en dat al wat in my is, uwen heerlijken naam love en zegene.

Vrydags-gebedt.

O Barmhertige Godt, 't heeft u belieft vier van mijne gebeden te verhooren, en, ſoo ick hope, te vergunnen: waar in ick hoewel grooten trooſt verkrijge, nochtans niet verzadigt ben; want ſoo ick naliet te bidden, of gy te vergunnen, zoud' ick miſſchien geen weldaad genieten van alle uwe voorgaande gunſt-bewijſen: Want, helaes! mijn gelegentheid is zodanig, dat ik, zo lange myne zes werkdagen geduren, nootzakelijk moet blijven een bidder; zo ik van 't bidden ophield', zoud' ik daar mede toonen, dat ik dacht alreede genoeg van u ontfangen te hebben, en ô genadige Godt! wie kan oyt genoeg van u hebben? het is im-

immers waar, dat gy alle dingen vervult: en wat kan eenig ding meer hebben als vol te wezen? ja gy vervult alle dingen, maar na elks begrijp: en helaas; mijn begrijp is zo kleyn, dat ten zy gy 't verder uit breid, ik eerder in perijkel zoude ſtaan, van u t'eenemaal uit te ſluiten, dan in hoop van eenich deel van u vaſt te houden. Geliefſt derhalven, ô God! mijn begrijp uit te breiden, ende doet my volherden in 't werk mijner beroepinge, dat ik niet mag opgeven, tot dat mijn werk zy voltoit, en dan met my mag brengen mijn volkomen rekeninge, zonder welke ik noit ſoude aangenomen worden. O hoe vele hebben ſig tegen deſen ſteen geſtooten? die hier voor een tijd wel treffelik in gegaan hebben, en dan op gegeven, als moede zijnde aan haren arbeid? De Iſraëlieten gingen hier wel voor een tijd gewillig in, maar zo haaſt als Pharao haar achter-volgde, zo murmureerden ſy tegen Moſes, en waren terſtont veerdig om weder te keeren tot haar oude gevankeniſſe. Judas ging voor een tijd luſtig voort: maar zo haaſt hem dertig penningen vertoont wierden, gaf hy ſijn dienſt over, en verkogt ſijn meeſter. Verleen my derhalven uwe genade, ô God! dat ik deſe ſteenrotze mag ſchouwen. Laat nog 't vervolgen van Pharao, nog de dertig ſilvere penningen der Joden, nog de Wereld, nog de Satan, my van 't volherden in de werken mijnes beroeps, in de werken uwes dienſtes, aftrecken: want op wat vergeldinge kan ik ſien, als na mijn werken? En in der waarheid wat reden van vergelding te verwachten, zo ik niet aanhoude tot de tijd, in de welke de vergeldinge ſal geſchieden. Geweerdigt dan, ô God! my by te ſtaan in mijne werken, dat ook deſen dag zijn deel mag hebben van het werk als ik mijne rekeninge ſal doen: En ô mijne ziele, laat dit exempel u deſen dag vertoont, u opwekken om te volher-

herden en aan te houden in de werken uwer beroe-pinge, ende in de werken der godsaligheid: Want zo Christus zijn werk, dat hy op desen dag tot onser verlossinge volbragt heeft, dat hy, ten zy om onsent wille, niet van nooden hadde op sig te nemen: Maar zo volstandig was hy in zijn voornemen; en onvertsaagt in zijn werk, dat hy zyn arbeid niet over gaf, tot hy zyn leven over gaf, en tot dat hy zyn werk volbragt hadde, daar hy om gekomen was. Bedenk, ô myn ziele, dat de werken der godsaligheyt in dit leven, zyn als het roeyen tegens de stroom: zo gy maar een weinig ophoud, zo zal de stroom u terstont verder agterwaarts dryven: dan veel arbeyds u daar na zal konnen voorwaarts brengen, en daarom, op dat uwe moeiten dies te minder mogen zyn, zo houd geduurig aan: want zonder geduurig aanhouden, sult gy noit bequaam zyn tot in uwe haven te geraken, voor het einde van uwe ses dagen; ende gy moet niet denken op een langer tyd om hier na nog in dezelve toegelaten te werden: maar dan, als buyten gesloten zynde buyten de haven, aan 't geweldt der stormen, ende onweeren overgelaten te worden. Gelieft dan, ô genadigste God, my te verleenen den geest der volherdinge, dat ik in myn werken mag aanhouden, ten minsten den geest der bekeeringe van het niet aanhouden der zelve: Want helaas! 't beste deel van ons werken is de bekeeringe van ons niet vverken: 't vvelk, om dat de Engelen sig verheugen te zien, ik hope dat gy ook sult gelieven aan te nemen, en gelieft het dog aan te nemen, ô Godt! vvant zo gy mijn bekeeringe niet aan neemt, zo kan ik vveinig hoop hebben, dat gy mijn volstandigheit zoudet aannemen: ja inder vvaarheid geen hoop met allen, dat gy my zoudet aannemen, dan in hem, en door hem alleenelijk, die volstandig bleef

in

in 't arbeiden tot zijn laatste snik: en liet doe de vruchten zijner vverken onder ander ook my over, om die te genieten: en vergunt my, ô Godt, de zelve te genieten om uvves heerlijken naams vville.

Saterdags-Gebedt.

O Genadigste Godt, nu ben ik, door uwe genadige bystand, gekomen tot de laatste van mijn zes werkdagen, de dag in welken Gy tot Mozes sprak, Gaat op den berg Nebo en sterft daar; dezen Berg des doods ben ik nu opklimmende, gelieft dan ô Godt, my zoo te ondersteunen in mijn gang, dat ik niet en bezwijcke op den wech; want aangesien dat my de werken van de voorgaande dagen, hoewel als op een vlak veld gedaen zo moeyelijk geweest zijn: hoe veel te meer 't werk dezes daags, 't welk moet gedaan werden op den berg! en nochtans, ô mijn ziele zijt niet flaauhertig: want hoewel 't opklimmen op dezen berg u pijnlijk is: nochtans als gy eens daar op zult geklommen zijn, zo zalder een verfrissinge voor u in zijn; gemerkt dat het een gesicht geeft in Canaan; als recht gesegt werd, de dach des doods is beter als de dach dat yemant geboren werd? want deze dag brengt ons tot 't eerste gesicht van deze elendige wereld, maar dit brengt ons tot het eerste gesicht van 't gezegende Canaan. O! God! doet my dan recht gevoelen, ende aangrijpen de troost des doodts: welke hoewelze aaan de Goddeloozen is een afklimmige en nederdalinge in den kuil, zoo isse nochtans aan uwe knechten een opklimmige op den berg; gelijk 't ging met u dienst-knechten Aaron, die op u woord klom op den berg Hor, en daar sturf: en gelijk 't ging met Mozes uwen dienaar, die op u gebod

bod ging op den berg Nebo, ende ſterf aldaar: en gelijck 't ging met u lieve Sone, onzen Salichmaker Chriſtus, die, als hy uit de wereld ſcheide, opging op een berg in Galilea, en van daar opvoer in den Hemel. Want men kan uit het dal dezer wereldſche zorgen ten Hemel niet op varen: 't moet zijn van den berch des geloofs, van waar wy alleenlik opgetrokken werden. En, ô mijn ziele, ſteunt niet op u gezondheid: als of gy door uwe gezondtheid ende ſterkte, die doch dikwils voor een ogenblik is, verder af waart van den berch des doods op te klimmen: want het Ooge van Mozes en was niet verduiſtert, noch ſijne natuurlijke krachten verzwakt, en evenwel doe God maar tot hem ſprak, *Gaat op den Berg Nebo, en ſterft daar:* zoo ging hy terſtondt op, ende ſturf. Want den menſche en leeft niet allen van den broode, maar van elk vvoord dat uit den monde Gods uitgaat. Derhalven, ô genadichſte God, alzoo ik t'eenemaal onvvetende ben, ter vvelker tijd het uvve ontzachelijke Majeſteyt zal behagen my te gebieden den Berch des doods op te klimmen: Geeft dan dat ik altijd mach bereid zijn om nedervvaart op te gaan: en dat ik mag leven in een geduerige voorbereidingen, en ten laaſten zo mijn leven eindigen, met het beloofde Canaan voor mijn ooge, vvelkers geſigte my de valeye van de vvereldſche bekommeringen nu niet toe en laat. Gevviſſelijk het vverk dezes daachs is als een dak te zetten op alle mijne voorgaande werken: en dit dak niet vvel daar op geſet zijnde, zo zal 't gebouvv van alle mijne voorgaande vverken zeer haaſt vervallen: vvel dan, ô groote God gy groote bouvver van de gantſche vvereld, die gy zelfs de hoekſteen zijt, vvilt my doch byſtaan in 't opzetten van dit dak, dat het een beſcherminge mach zijn van mijn onder bouvven: en dat ik, hoe ook 't vorigſte mij-

mijnes levens geweeſt zy, ten laatſten een goed beſluit mach maken: en gemerkt waar de boom valt daar leggen blijft: laat doch de boom mijnes levens niet nedervallen in 't dal dezer wereld, daar het Kanaan niet geſien en wert: maar ô Godt, laatſe vallen op den berg van waar ik met den Zaligmaker ten hemel opklimmen, den welken met u, ô Vader, ende Heylige Geeſt toekomt alle eer ende heerlikheit van eeuwigheid tot eeuwigheid, Amen.

MORGEN-GEZANG,

Voor Reizende Lieden.

Op de Voys van den 66. Pſalm.

Zingt den Heer:

O Herder trouw' wiens wakker oogen;
Rondſom die wijde Wereld gaan,
Wiens hooft tot ſlaap noyt werd gebogen,
Een Aardworm komt u ſpreeken aan?
Och! wie ben ik dat ik zoud' ſpreeken
Met Godt? ik ben doch aard en ſtof,
Ziet niet ô Heer op mijn gebreken,
Maar neemt in dank mijns herten lof.
2. Mijn hert heeft luſt om u te loven,
Dies ook mijn mont ſich open maakt,
Om dat gy dezen nacht van boven,
Voor my zoo trouw'lijk hebt gewaakt,
Gy hebt gewaakt ik heb geſlapen,
Hoewel den Leeuw rontſom my gaat,

Ik weet hy kan my niet betrapen ,
Als gy voor my op Schiltwacht ſtaat.
3. Voor ſiekten die in 't duiſter ſluipen ,
Heeft my bewaart u ſterke hant,
En voor des Jagers loos bekruipen,
Die my veel duizent netten ſpant,
Mijn lichaam waar in 't ſtof geleyt,
Zoo my u hulp niet waar gezonden ,
U vleug'len over my geſpreyt.
4. Ik leev' alleen door u genade,
Die alle morgen my verblijt :
O Godt wat is de menſch de made ?
Dat gy hem zoo genadig zijt :
De duiſter nacht die is geweeken ,
Den ligten dag verſcheenen is,
Wilt door u magt ô Heer verbreeken ,
De groote magt der duyſternis.
5. U gulden Son is op-gereſen ,
Waar door de wereldt wert verligt,
Laat ook mijn ziel verligtet weſen ,
Met ſtralen van u aangeſicht,
U aan-ſchijn is mijn Son , mijn leven ,
Wilt dat voor my verbergen niet,
Mijn hert kan niet dan ſlaan en beven ,
Wanneer 't maar denkt om ſulk verdriet.
6. Heer wilt my met uw' oogen leyden ,
En met uw handt my ſtieren voort,
Laat uwen Geeſt niet van my ſcheyden,
Ontrekt my niet uw' Heylig woordt,
Geeft dat ik ga als in den dage,
Als ſtaand' altijt in u geſicht,
Op dat naar u goet welbehagen,
Mijn doen en laten ſy gericht.
7. Geleit mijn voort op al mijn wegen,
Die ik op aarden wand'len zal,
Verblijt my doch met uwen zegen

In dit ellendig tranen-dal:
Heer wilt my uwen Trooſter geven,
Bedekt my voor des Duivels ſchicht,
En laat my na dit droevig leven
Met u bewoonen 't eeuwig licht. Amen.

AVOND-GEZANG,

Voor Reizende Lieden.

Stemme van den 12. *Pſalm.*

Doet ons byſtant.

DEn avont komt mijn God, dies kom ik weder
Ik kom' en breng mijn Avont-offer met,
O groote Godt neycht u van boven neder,
Ontfangt als een zoet reukwerk mijn gebedt:
Des wierooks reuk en kan u niet vermaken,
Gy hebt geen luſt aan oly-ſtroomen zoet,
De kalv'ren myner lippen laat u ſmaken,
Dat ik u geev' gy weet met wat gemoet.
Ik pryſ' u Heer mijn Godt, en bidd' by dezen,
Geeft my een hert dat ik u prijzen mach,
Voor die genaad' die gy my hebt bewezen,
Mijn leven lanck en deel' voorleden dach.
Gy hebt my vroeg in u genaad' ontfangen,
Van d'eerſte uur dat ik de Wereldt ſach,
Gy hebt my met u vleug'len ſacht omvangen,
Doen ik noch aan mijn moeders borſten lach.
Gy hebt mijn door u dienſtbaar geeſten
Als metter hant geleyt, en wel bewaart,

't Is u genaad' en goetheyt overvloedig,
Dat ik ô Heer tot noch toe ben gespaart.
Mijn zonden zijn lang rijp geweest tot wrake,
De maat is van mijn boosheit langh vervult,
Ick waer wel weert dat my u vyer aenstake,
ô groote Godt, hoe groot is u gedult.
Zelfs dezen dag heb ik zoo niet gesleten,
Als my betaamt, en u mijn Godt behaagt,
Want in veel zonden heb ik my vergeten,
't Welk u mijn ziel met groote droef heid klaagt.
Ik bid u Heer wilt all' mijn zonden dekken,
Gelijk de duister nacht de Werelt doet,
Uw' heylig licht en wilt my niet onttrekken,
Hoewel der Zonnen licht verdwynen moet.
O eeuwig licht, die Vader zijt der lichten,
Die met een wakker oog in 't duyster siet,
Bedekt mijn naakte ziel voor 's Duyvels schichten,
Bewaart my doch voor allerley verdriet.
Den slaap des doods en laat my niet genaken,
Geeft dat mijn slaap niet onordentlijk sy,
Op dat ik morgen vrolijk mach ontwaken,
O wakker Heldt waekt trouw'lijk over my.
Mijn ziel wil ik in uwen handen geven,
Of dese nacht, de nacht des levens waar,
Laat my dien blijden dach by u beleven,
Daar nimmer droeve nacht sal volgen naar. Amen.

Eer dat wy den Reyser tot eenige der andere Materien inlaaten, dunkt het ons niet ondienstig, dat wy hem aanmanen, zijn oogen en gedagten eerst eens op dese onderstaande Reyslessen te vestigen.

REIS-

REIS-LESSEN.

EEn Vader had een rauwen quant
Die wou gaan reizen uit het landt,
Om eens te leeren metter daat,
Hoe dattet in de wereld gaat.
Hy (die wift hoe dat de jonkheid malt,
En waarze dikmaals henen valt,
Byzonder alsze buiten dwang
Mag hebben haren vryen gang)
Riep zijnen Zoon ter zyden af,
Daar hy hem deze Leffe gaf:
Nadien (zeit hy) mijn waarde Kint
Dat gy tot reizen zyt gezint,
Zoo hoort dog hier op mijnen raadt,
Die ik geleert heb uit der daadt;
Eerft, wanneer gy u tot reizen zet,
Begint den dag met u gebedt;
„ Want Haver geven aan u beeft,
„ En God te bidden in den geeft,
Schoon dattet beide tijd vereift,
En doet geen hinder als men reift.
Dan is noch vorder mijn bevel,
Gaat kieft voor u een Reys-gefel;
Want reyfen fonder mede-maat;
En was nooit wyfe lieden raadt;
Maar kieft een vriendt van uwen aart,
Die handt en herte reyn bewaart,
En niet en heldt na vuyl bejaag,
Dat jonge lieden fchaden mag,
„ Nooyt fpeelder yemand met het pek
„ Die niet en hiel een vuyle vlek.
Maar gy, die u tot reyfen ftelt,
Begintet nimmer fonder geldt:

„ Want die wil reysen achter landt,
„ Die hebbe munte by der handt,
„ Dat is een kruyt van goede kracht,
„ Waar op de gantsche werelt acht,
„ En als u dat geselschap faalt,
„ Soo wordt gy selden wel onthaalt.
Dog geldt te dragen over al,
Dat baart by wylen ongeval,
Gy, vrijdt u van dat ongerief,
En dient u van een Wisselbrief;
Want dat en is geen lastig pak,
Maar voor die reysen groot gemak.
Voorts, wilt gy reysen met verstant,
Soo hebt een kaarte by der handt,
Van yder Rijk dat gy betreet,
Op dat gy daar de gronden weet,
En kent by na de gantsche kust,
Ook eer gy daar ooit hebt gerust.
En is 'er onder wege dan,
Een wijs, geleert, of deftig man,
En laat niet of besoekt den vriendt,
Vermits het u ten nutte dient.
„ De wijsheydt is een rijke schat,
„ Wie die genaeckt, ontfangh ter wat.
Wanneer gy van den paarde sit,
En van het reysen zijt verhit,
En eyscht terstont geen Bier of Wijn:
Want dat en kan maar hinder zijn,
Toont hier en elders uwe lust,
Dat is de grond van uwe rust.
„ Niet al, niet al, dat ons behaagt;
„ En dient de mensche na-gejaagt.
Stelt u dit voor een Vaste wet,
Dat gy op alle dingen let,
Dat gy gestaag u voordeel doet,
Met al wat yewers u ontmoet,

,De

,, De werelt is een wonder boek,
,, Het maeckt sijn Lezer wonder kloek,
,, Maer wie het zonder oordeel leest,
,, Die blijft gelijk hy is geweest,
Gy doet niet als de meeste hoop:
Maar doet met aandacht uwen loop:
Hoort gy een sneeg, een geestig man,
Daar hoorje dat u leeren kan:
Siet gy een ongezouten gek,
Leert noch al yet uyt zijn gebrek,
Leert myden dat hy qualijk doet,
En hoe men zotten vyeren moet.
In 't korte, waar gy d'oogen keert,
Siet datje 't een of 't ander leert.
Al wat men hoort of wat men siet,
Die leere wil, die leerter yet.
Wat is 'er of gy verde tijt?
En in een goê geselschap zijt,
En dan in eenig lustig veldt,
Veel christalyne beeken telt,
Of elders in een open wout
Vindt schoone Sloten opgebouwt,
Vindt Princen huyzen neêr gerukt,
Vindt toorens in het stof gedrukt,
Vindt puyn, en ik en weet niet wat,
Daar eertijdts stondt een schoone stadt?
Vindt weder dreven nieuw geplant,
Tot çiersel van het gantsche landt,
Vindt Hoven na de konst gemaakt,
Daar van dat gy de vruchten smaakt,
Vindt Roozen uytter maten hoog,
Ook verre boven 's menschen oog,
Vindt ander vreemt en nieuw gewas,
Daar van men nooyt te vooren las,
Voorwaar al dat en acht ik niet,
't En zy dat gy wat verder siet,

't En zy u dom en grillig hert
Bezetter, en ook beter werdt;
„ 't Is niet gereyst, 't is maar gedwaalt,
„ Indien men daar geen wijsheyt haalt.
Waar gy ooyt gaat of henen trekt,
Houd staag u beurs en hart bedekt:
En meldt niet door een lossen praat,
Van waar gy komt of henen gaat:
En min noch wat u harte jaagt,
Want dat heeft menig man beklaagt.
„ Siet! waar men gaat; of waar men reyst,
„ Nooyt dient geseyt al wat men peyst;
„ Een heusche mondt is altijdt goet,
„ Doch meest voor een die reyzen moet.
Nu voorts, op dat gy schouwen meugt
Veel malle grepen van de jeugt,
Soo laat geen drank u meester zijn,
Het zy dan Bier of heete Wijn,
Want die gebruykt in overvloedt,
En is ter gener plaatzen goet;
Maar als gy uyt den lande zijt
Soo dient hy boven al gemijt:
Doch zoo gy eens werdt overlast;
Of van een heeten damp verrast,
Soo mijdt noch al een vorder quaat
En loopt niet mallen over straat,
Maar houdt u stil zoo langen tijdt
Tot datje weder nuchter zijt.
Begeest u nooyt des avonts laat,
Noch op den weg noch op de straat;
„ Vroeg uyt te gaan, vroeg onder 't dak.
„ Dat is gezondt een groot gemak.
Des nachts te loopen hier en daar,
Dat is niet anders als gevaar.
Gy laat den nacht en haar bejag,
En doet u zaken by den dag:

„ Want dat men in het duyster doet,
„ Wordt op den lichten dag geboet.
Kijst niet in 't bed' of aen den haart,
En twist ook niet met uwen Waart.
Maar is hy vils, of niet te pluys,
Betaalt,en zoekt een ander huys,
En twist niet met u reys-gesel:
Spreekt yemant qualijk antwoort wel;
„ Schoon spreken is van groote kracht,
„ Het maakt ook harde koppen zacht,
Bewaart u oog, u mondt, u beurs,
En hoedt u voor een vrouwe keurs,
En mijdt u voor een mede-maat,
Die op de gladde wegen gaat,
Ook wacht u voor den dobbelsteen,
Want dit zijn kankers in het been.
Een dink dat gy niet sparen moet,
Dat is de rant van uwen hoedt,
Grijpt die vry dikwijls metter handt,
En hier en in een ander landt,
Want 't is een zaak die gunst verwekt,
En die tot geenen kost en strekt;
„ Ik achte voor de Ionkheyt goet
„ Een trage beurs,een rappe hoedt,
„ Geen oog in yemant anders brief,
„ Geen handtspel met eens anders Lief,
„ Geen vingers in een anders tas,
„ Want dat geen man ooyt lief en was.
En kiest niet licht een nieuwen vrient,
Of weet te vooren of het dient,
De werelt is te leydig boos,
De menschen al te byster loos.
Dus niemant al te licht betrouwt,
Want dat heeft menig man berouwt,
Wanneer u yemandt noodt te gast,
Gy doet u maag geen overlast,

Let meer, op dat gy leeren kondt,
Als Luſt te geven aan de mondt;
En breng miſſchien dan yemant voort,
Een goet, een ſneeg, een geeſtig woort,
Ontfangt dat met een vrolijk hert
Gelijk een ſchat ontfangen werdt,
En als gy tot u woonplaats keert
Seght dan, wat heb ik daar geleert?
Wat brengt of ſchenkt my dezen dagh,
Dat my ten goede dienen mag?
En naar een naarſtig onderzoek,
Soo ſchrijft in uwen tafel-boek,
Al dat u harte wel beviel,
Dat is als voedtzel aan de ziel,
Dat is u beter in den mondt,
Als al dat op de tafel ſtondt.
Mijn kindt, houdt altijdt dezen ſin,
Gelijk de By', en niet de Spin;
Al wat gy hoort, en wat je ſiet,
Al watter hier of daar geſchiet
Dat weegt, dat proeft, en kipter uyt
Dat wel, dat zoet, dat geeſtig luyt:
Maar komter eenig vuyl bejaag
Haalt dat noyt weder aan den dag;
Maar wijſtet ſpoedig van der handt,
En latet uyt het Vaderlandt.
Gy treet nu uyt mijn huys alleen,
En keert nooyt weder met uw tween,
Brengt ons doch hier geen baſtaart-kint,
Dat maakt een vader ongeſint,
Brengt ons doch hier geen dertel wijf,
Met u gepaart uyt tijdt-verdrijf,
Ja nooyt op vryen eens en peyſt
Soo lange gy daar henen reyſt;
„ Te trouwen als men leeren moet,
„ Dat dede nooyt een Iongman goet,

„ Men

„ Men quelt hierom ſijn gantſche jeugt,
„ En dat al om zoo korte vreugt.
Gy daarom wat ik bidden mag,
Behoedt u voor zoo quaden ſlag,
En om een blyde nacht of twee,
En ſteekt u in geen eeuwig wee.
Maar om hier van te zijn bevrijt,
Soo maakt dat gy voorſichtig zijt.
En woont, of koopt u koſten niet;
Alwaar gy vlugge Dochters ſiet;
Ik weet hoe licht de loſſe jeugt
Wordt om-gevoert door geyle vreugt,
En als men dan te zamen malt,
Waar is 't et daar men niet en valt?
„ Daar ſtroo en vyer te zamen koomt,
„ Wat onheyl dienter niet geſchroomt?
Nu, Soon, gaat vordert uwen reys,
En houdt mijn les in u gepeys,
En als gy dan eens wederkeert
Geſondt, bezet en wel geleert,
Soo zal men hier, van ſtonden aan;
Voor u 't gemeſte Kallif ſlaan,

NA de voorgaande Reis-lezzen gegeeven te hebben, heeft het ons goed gedacht in den tegenwoordigen druk van dit Reisboek te voegen een korte en beknopte beschrijving der zeven Vereenigde Provincien, mitsgaders van noch eenigen der voornaamste Steden die omtrent de zelven gelegen zijn, met byvoeging van de Logementen en Vaarten, op dat de Reizigers terstond mogen zien waar zy zich konnen vervoegen om wel geherbergd te weezen, en op wat uuren de Trekschuiten en Beurtschepen na andere Plaatsen afvaaren: waar toe wy al de naauwkeurigheid gebruikt hebben, die het ons mogelijk is geweest. Doch indien 'er by ongeluk iets in vergist mocht zijn, daar wy echter het tegendeel af verhoopen; de Leezer gelieve ons zulks niet te wyten: dewijl men somtijds het ongeluk heeft van niet behoorlijk onderrecht te worden. Niettemin, wy durven ons verzekeren, dat het van geen groot belang zal weezen, en dat de Reizigers zich van onzen arbeid wel gediend zullen vinden.

Generaale Beſchrijving der zeven Vereenigde Provincien.

Dienſtig voor Reizende Lieden.

DEze Landen, beſtaande in *Holland*, *Zeeland*, 't Sticht *Uitrecht*, *Gelderland*, *Vrieſland*, *Overijſſel*, *Groeningen en d'Omelanden*, worden gemeenlijk *Nederland* genoemd, en zulks van wege hun nederige en laage gelegenheid, ten aanzien van *Duitſchland*, en andere hooge Landen daar ze aan grenzen. Zy worden ook van eenige Schryvers *Neder-Duitſchland* geheeten, hoewel ze nochtans, na de paalen en grenzen by d'Ouden geſteld, niet onder *Duitſchland*, maar onder *Gallia Belgica* gerekend zijn geweeſt, uitgenomen alleenlijk *Vrieſland*, en weinige andere ſtukken.

Geheel *Nederland*, te weeten de Spaanſche Provincien daar onder begreepen, is bepaald met d'Oceaanſche *Noord-Zee*, met het Graafſchap *Embden* en de Rivier *Eems*, het Lant van *Benthem* en *Weſtfalen*, de Landen van *Gulik* en *Kleef*, de Bisdommen van *Keulen* en *Trier*, 't Hertogdom van *Lotharingen*, en het Koningrijk van *Vrankrijk*. Binnen de zelve paalen zijn mede begreepen het Aartsbisdom van *Kamerik*, het bisdom van *Luik*, en mogelijk eenige andere ſtukken die onder de Provincien niet en behooren.

De macht van dit *Nederland* is al over veele jaaren zo groot geweeſt, dat niet alleen Keizer *Karel* de V. (by wiens tijd alle de Nederlandſche Provincien, die zeventien in getal zijn, onder een Prins zijn gekomen) maar al lang voor hem zijn

Over-

Overgrootvader, Hertog *Karel van Bourgondien*, toegenaamd *de Stoute*, een Koningrijk daar af gezocht heeft te maaken, onder den tijtel van *'t Koningrijk van Bourgondien*: maar om dat ieder Land ſouverain was, en niet alleen verſcheidene Elle, Maate en Gewicht, maar ook byzondere Rechten, Wetten en Privilegien had, en daar benevens zijnen Prins nooit andere dan bepaalde macht over zich had willen toeſtaan, is zulks achter wege gebleeven. Evenwel zijn diergelijke ſtaatzuchtige voorwendingen de voornaamſte wortel en oorzaak geweeſt van den langduurigen oorlog, naderhand tuſſchen deze Landen en hunne Prinſen gereezen. De macht, gelijk ook de rijkdom, neering en welvaart van de *Nederlanden* beſtaat meeſt in de Schipvaart en Viſſchery, zonder welke twee onuitputtelijke Mynen de Landen zulk een ongeloofelijk getal van volk, als daar is woonende, niet zouden konnen onderhouden. Wat de Zee aangaat, die is hen zo bekwaam en gerijfelijk gelegen, dat men uit *Holland* met een goede wind binnen twee etmaalen in *Noorwegen* kan zeilen, in vijf of zes etmaalen tot in *Deenmarken*, en van daar voorts in *Sweden*, *Pruiſſen*, *Lijfland*, en andere Quartieren van d'*Ooſterſche Zee*. Weſtwaarts kan men binnen weinige uuren in *Engeland* vaaren, en wyders binnen 4, 6, 8, 10, 12, of 14 etmaalen in *Vrankrijk* en *Spanjen*, na dat de Havenen der zelver Landen naby of verre gelegen zijn. Deze goede gelegenheid weeten de Nederlanders zeer wel waar te neemen, en tot hun voordeel te gebruiken 't geen oorzaak is dat de Landen, inzonderheid *Holland* en *Zeeland*, uitneemend ſchiprijk zijn: en 't ſchijnt byna ongeloofelijk, hoewel het nochtans waarachtig is, dat uit die twee Landſchappen alleen bywylen zeven of 800. groote Schepen teffens op

op koopvaardy ooftwaarts gezeild zijn, behalven die Weftwaarts op *Engeland*, *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Italien*, d'Eilanden en Kuften van de *Middellandfche Zee*, en beide de *Indien* afgevaardigd worden, welker getal mede niet gering is. De Viffchery, en inzonderheid de Haringvangft, gelijk ook de Kabbeljauw-en Zalm vangft, worden hier zo fterk gedreeven, dat 'er alleen ten Haring vaaren tuffchen de zeven en 800. Schepen, zo Buizen en Dogboten als anderen, doende gemeenlijk drie reizen 's jaars, en door den band inbrengende (gelijk *Guicciardijn* van zijn tijden, en voor de eerfte troubelen fchryft) elk omtrent 70 laften, maakende te famen over de 50000. laften, welke gemeenlijk verkocht worden voor tuffchen de 90 en 100. guldens 't laft. Hier uit ftaat lichtelijk af te meeten, hoe veel goudts uit deze Zeemynen getrokken word. De Kabbeljauw-en Zalm vangft bedroeg ten zelven tijde over de 700000. kroonen 's jaars, ieder tot twee guldens. By deze Zeevaart geneert zich niet alleen het Scheeps volk zelve, die ongeloofelijk veel in getal zijn, en in rappigheid en behendigheid ter zee alle Natien van de gantfche wereld te boven gaan; maar ook veele Steden en Dorpen, met Wyven en Kinderen, die zich bemoeyen met Schepen te timmeren, en allerhande Scheepsgereedfchap daar toe te maaken, met Netten te breyen, en diergelijke handwerken meer. Voor een darde Myn van deze Landen mag men wel ftellen d'uitneemende klockheid en naarftigheid der Inwoonderen in 't maaken van allerhande Manufactuuren, als naamentlijk wolle en linne Lakenen, Tapyten, Saayen, Bombazynen, Fufteinen, allerley Kraameryen, enz. welke zo ter zee als te land met groote menigte vervoerd en verhandeld worden, niet alleen op *Spanjen*, *Italien*, *Duitfchland*, en andere Land-

fchap-

ſchappen in *Europa*, maar ook op *Barbaryen*, *Guinea*, en zo *Weſt*-als *Ooſt-Indien* zelfs.

De lucht van deze Landen, hoewel ze doorgaans wat grof en vochtig zy, is nochtans gezond en bekwaam tot de verdouwing der ſpijzen; maar inzonderheid zeer dienſtig tot de voorttecling van allerley Gedierten en Vruchten. De Landtsdouwe is 'er effen, plat, en met weinig heuvelen, veel min bergen, voorzien. In een goed gedeelte van *Gelderland* en *Overijſſel* is het zandachtig, maar voorts meeſtendeel wel gebouwd, en zeer vruchtbaar van allerhande gewas. De Boomvruchten zijn 'er ook in groote menigte, en zo ſchoon als elders. Vee heeft men 'er overvloedig van allerhande ſoorten, uitgezondert Buffels; en onder anderen uitſteekend ſwaare Oſſen en Paarden, voornaamentlijk in *Holland*, *Zeeland*, en *Vrieſland*: mitsgaders allerhande Gevogelte, als Paauwen, Rijgers, Swaanen, Oyevaars, Ganzen, Enden, Hoenderen, enz. Wat de Viſch belangt, die is 'er zo overvloedig en ſchoon, dat 'er geen Land by haalen mag.

Deze *Nederlanden* zijn bewaterd met veele ſchoone Rivieren, waar door zy deste bekwaamer gelegentheid hebben om met alle de treffelijkſte Landſchappen van *Europa* te handelen. De voornaamſten zijn den *Rijn*, de *Maas*, de *Schelde*, en de *Eems*, die hier al te ſamen in Zee vallen. Deze vier groote Rivieren ontfangen meeſt alle d'andere Vloeden daar de *Nederlanden* mee bewaterd zijn, en leveren overvloedig veel Viſch, zo wel als hun bygelegene Zee. Wy zullen nu wyders van de Regeering dezer Landen ſpreeken, wyzende de geenen, die den aart van der zelver Volkeren en meer andere byzonderheden willen kennen, na *Guicciardijn* en andere Schryvers die daar af handelen.

In

In de Vrye Vereenigde *Nederlanden* is het hoogste gebied en opperste macht van alle zaaken, den gemeenen welstand der zelve Landen in 't algemeen betreffende, by de *Edele Hoogmogende Heeren Staaten Generaal*, welker Vergadering bestaat uit zulke en zo veel Gecommitteerden als ieder Landschap, zo uit zijn Ridderschap en Edelen als uit de Magistraaten en Regeerders van de Steden, goed vind van tijd tot tijd te deputeeren, welke stemmen en opineeren, niet *capitatim*, dat 's te zeggen, by zo veel Hoofden als 'er ter vergadering verschynen, maar *provincialiter*, dat is, van wege en by representatie van hun respective Landschappen; en strekt hun commissie niet alleen om op punten, waar op zy van tijd tot tijd beschreeven en by een geroepen worden, maar ook op alle andere voorvallende zaaken t'adVizeeren en resolveeren, zulks als zy tot 's Lands dienst, welvaaren en verzekering bevinden te strekken.

d'Orde, die zy in het stemmen houden, is deze. *Gelderland* en het Graafschap *Zutphen* gaat voor; daar na volgt *Holland* en *Westvriesland*; dan *Zeeland*, *Uitrecht*, *Vriesland*, *Overyssel* en eindelijk *Groeningen en d'Ommelanden*. Het Presidentschap, of de Voorzitting, word alle weeken van Landschap tot Landschap veranderd. De President doet de propositie of voorstelling, vergadert de meeningen, en concludeert by de meeste stemmen, in zaaken daar overstemming plaats heeft. Dit is nu voor zo veel d'opperste macht of Hooge Overheid van de Vrye *Vereenigde Nederlanden* in 't algemeen betreft; maar wat aangaat die van ieder Landschap byzonder (want het een is zo hoog als het ander, en het minste heeft zo veel te zeggen als het meeste) die hebben de zelve Landen ieder aan zich zelven behouden, zo in zaaken van Politie als Justitie, met alle

hun Privilegien, Rechten, Vryheden, en Coſtuimen: hebbende hun ordinaire Officiers en Dienaers na ouder gewoonte; alleenlijk met deze veranderingdat de geenen, die op den naam van den Landsheer plachten te dienen, nu op den naam der Staaten van iegelijk Landſchap dienen.

Zo wel de *Heeren Staaten Generaal*, als die van ieder Provincie in 't byzonder, committeeren tot volvoering van hun genomene reſolutien, als tot beſtiering van alle voorvallende zaaken, den welſtand der Landen in het algemeen betreffende, eenigen uit de Edelen en Regeerders van de Steden tot Raaden, welke by eede aan hen verbonden zyn: gelijk zy ook andere hun Gecommitteerden ſtellen tot vordering, hooring, en ſluiting van des gemeenen Landts Rekeningen, en andere particuliere zaaken, alles met gelimiteerde of bepaalde macht en inſtructie.

De Landen van *Holland* en *Weſt-Vrieſland*, van *Zeeland*, van *Uitrecht* en van *Over-Yſſel*, als ook de Steden en Leden in *Braband* en *Vlaanderen* ſtaande onder het gebied van de voornoemde *Heeren Staaten Generaal*, hebben altyd tot hun Gouverneurs gehad de loffelijke *Prinſen van Oranje*, die ook Generaals van 't Leger of Veldoverſten, en Admiraals der Zee van alle de Vereenigde Landen in 't gemeen geweeſt zijn: gelijk ook de tegenwoordige Prins *Willem de III.* de zelve plaats en eertytelen zyner Vooroudeṛs erffelijk bezit. Over *Vrieſland*, *Groeningen* met *d'Ommelanden*, en de *Drenthe*, is mede van oudtsher een Stadhouder geweeſt. Die tegenwoordig deze plaats bekleed, is *Hendrik Caſimir*, Vorſt van *Naſſau* &c.

De *Raadsheeren* van den *Raad van Staaten* der Vereenige *Nederlanden* worden by de *Heeren Staaten Generaal* op de benaaming van de reſpective Landſchap-

ſchappen gecommitteerd, ontfangende hun commiſſien en inſtructien van de voornoemde *Heeren Staaten Generaal*, aan de welken zy zich by eede verbinden gehouw en getrouw te wezen, en zich na de voorſchrevene inſtructien te zullen reguleeren. Ook behouden de gemelde *Heeren Staaten* zich de vryheid van zelven te mogen doen al 't geen zy lieden den voorſchreeven Raad by hun inſtructien belaſten, wanneer zy bevinden der Landen dienſt zulks te vereiſſchen, veranderende mede in zodanig een geval, en verminderende of vermeerderende de zelve inſtructien, en die uitleggende daar ze duiſterlijk zouden ſchijnen te ſpreeken.

De *Secreete Raad*, en die van de *Financien*, welken men in des Konings *Nederlanden* heeft, hebben in de *Vereenigde Provincien* geen plaats; maar wel zyn 'er een *Theſaurier*, en een *Ontfanger Generaal*, met eenige *Rekenmeeſters*, die 't bewind en handeling van alle de penningen en middelen, de Generaliteit aangaande, hebben. De *Rekenkamers*, zo van *Gelderland* als van *Holland*, gaan noch op den ouden Bourgonſchen voet; te weeten, in ieder *Rekenkamer* is gemeenlijk een *Preſident* met een zeker getal van *Auditeurs* of *Rekenmeeſters*, en meer andere Officieren. Aan dezen moeten alle *Rentmeeſters* en *Ontfangers*, die eenig bewind van des gemeenen Landts penningen hebben, rekening van hun ontfangſt en uitgift doen, quitantie van hen neemen, en daar mede bewyzen wat zy te over of te kort komen. Benevens deze *Rekenkamers* van *Gelderland* en *Holland*, is 'er in den jaare 1594 noch een nieuwe *Rekenkamer* opgerecht tot *Middelburg* in *Zeeland*.

Tot de beſtiering van de zaaken ter zee hebben de *Heeren Staten Generaal*, benevens den Prins van Oranje, als Admiraal Generaal, gecom-

mitteerd de *Raaden ter Admiraliteit*, bestaande uit zekere Persoonen by de respective Landen en Steden daar toe genomineerd, welke volgen de lijsten en instructien hen by de *Heeren Staaten Generaal* gegeeven. De *Collegien* of *Vergaderingen* van deze *Raaden* zijn vijf in 't getal, resideerende binnen *Amsterdam*, *Rotterdam*, *Middelburg*, *Hoorn* of *Enkhuizen*, en *Harlingen*.

De *Canceleryen* van *Gelderland* en *Vriesland*, mitsgaders de *Hoven* of *Raaden Provinciaal van Holland*, *Uitrecht*, en *Overyssel*, gaan al mede noch op den ouden voet: maar in plaats van den *Grooten Raad*, of *'t Parlement van Mechelen*, is 'er in *Holland* al van den Jaare 1582. af opgerecht een Opperste Raad van Justitie, genaamd *den Hoogen Raad*, voor den welken men mag appelleeren van de Vonnissen by den *Hove Provinciaal van Holland*, *Zeeland*, en *Westvriesland* geweezen; maar van die van den voornoemden *Hoogen Raad* valt geen verder appel, dan mag van de zelven alleenlijk verzocht worden Revisie, en geproponeerd Erreur, in welken geval de *Heeren Staaten* der voorsz. Landen, neven den zelven *Raad*, eenige Rechtsgeleerden committeeren, die het gevonnisde Proces uit de zelve stukken en bewyzen overzien, en by hun sententie verklaaren of 'er misslag in begaan is of niet, na welke verklaaring een ieder zich reguleeren moet, zonder dat verder beklag plaats heeft, of toegelaaten word. Dezen *Hoogen Raad* word mede gemaakt by benaaming uit de voornoemde Landen van *Holland*, *Zeeland*, en *Westvriesland*, en bestaat gemeenlijk uit een *President* en negen of tien *Raadsheeren*.

In *'s Graavenhaage* is ook opgerecht een *Raad van Braband*, en tot *Middelburg* in *Zeeland* een *Raad van Vlaanderen*, over de Quartieren, Steden en Dorpen, mitsgaders d'Ingezetenen der zelver van de

voor

voornoemde Landen van *Braband* en *Vlaanderen*, ſtaande onder het gebied van de *Heeren Staaten Generaal* der *Vereenigde Nederlanden*; by welke *Raaden* gehandeld word even als die van de *Cancelaryen* in *Braband* en de *Provinciaale Raad* in *Vlaanderen* van ouden tyden gewoon zijn te doen, op dat alzo een iegelijk by zijn recht en Privilegien ordentelijk mag worden geregeerd en gediend.

De Regeering van de Steden der voorſz. Landen word na hun byzondere rechten en Privilegien beſtierd. In ieder Stad is van oudtsher een Officier, genaamd *Droſſaart*, *Baljuw*, of *Schout*, die by de *Heeren Staaten*, van elk Landſchap word gecommitteerd. Voorts zijn 'er in de meeſte Steden vier-en-twintig, dartig, zes-en-dartig, of meer van d'aanzienlijkſte en vermogendſte Burgers, zo van d'oude geſlachten, als anderen van d'eerlijkſte, vreedſaamſte, en bekwaamſte Perſoonen, welken men noemt *Vroedſchappen*, of *Raaden*. Dezen repreſenteeren het geheele Ligchaam van ieder Stad, dienende hun leven lang, of zo lang als ze Burgers en Poorters blyven. By dezen worden alle gewichtige zaaken, zo wel den ſtaat van de Landen als dien van de Steden raakende, geconſulteerd en gedelibereerd; en zy verkiezen of nomineeren jaarlyks uit hun Collegie twee, drie of vier Perſoonen tot *Burgemeeſters* der zelve Steden, en zeven of meer tot *Schepenen*. Het Ampt der *Burgemeeſters* ſtrekt voornaamentlijk tot der Steden regeering, en onderhoud van goede politie en eenigheid onder de Burgers en Inwoonders; en dat der *Schepenen* tot bediening van de juſtitie zo in 't civiel als in 't crimineel. By de voornoemde *Vroedſchappen* worden mede gekoozen twee of meer *Theſauriers*, *Fabrijkmeeſters*, *Weesheeren*, en meer andere Officieren, welker dienſt gemeenlijk maar voor een jaar is.

 De

De Quartieren en Dorpen ten platten lande worden mede geregeerd na hun byzondere Rechten en Handvesten, en hebben hun Regenten zo Generaal als Particulier; te weeten, in materie van Dykagie en 't geen daar aan kleeft, *Dykgraaven* en *Heemraaden*; in crimineele zaaken, *Baljuwen* of *Schouten*; en in civile of burgerlijke, *Ambachtbewaarders* en *Schepenen*, welke mede acht neemen op de politike orders en bestiering van der Ambachten goederen en inkomens. Daar zijn ook veele Dorpen die hun byzondere Heeren hebben, met macht van hooge en laage jurisdictie te oeffenen; maar staan niettemin onder de opperste macht en gebied der voornoemde Landen.

Wat d'openbaare oeffening van den Godtsdienst aangaat, die word alomme op een eenpaarigen voet, zo in de Steden als ten platten lande, gehouden naar uitwyzen der Reformatie in de zelve Landen over veele jaaren aangenomen op de belydenis des Geloofs in druk uitgegeeven. Die van d'*Augsburgsche Confessie*, de *Mennonisten*, en d'*Arminiaanen*, houden mede wel in eenigen der voornaamste Steden hun openbaare vergaderingen, tot de welken men niemand verbied te gaan; maar hun Dienaars of Predikers worden echter niet op des gemeenen Landts kosten onderhouden. Alleen d'openbaare oeffening van de *Roomsche Religie* is hier om gewichtige redenen verbooden, in diervoege nochtans dat noch de *Roomsgezinden*, noch iemand anders, gedwongen word de *Gereformeerde Religie* aan te neemen; maar worden altesamen gehandhaafd onder de bescherming en regeering van de Landen, zonder in de Conscientie of over hun Geloof onderzocht, of meer als de *Gereformeerden* beswaard te worden. Hier mede zullen wy een einde maaken van de *Generaale Beschryving der zeven Ver-*

eenig-

eenigde Provincien, en tot de vordere beſchryving van ieder Landſchap en Stad in 't byzonder voortgaan.

't LANDSCHAP

HOLLAND.

Holland legt van drie zyden aan drie Zeën, verſcheide van naam en plaatſen: ſtrekkende zich van 't Weſten aan de *Britanniſche Zee*, van 't Noorden aan de *Noorder Zee*, en van 't Ooſten aan de *Zuider Zee*. Na het Weſten heeft ook deze Provincie de Rivier *de Maas*, en *Braband*: na 't Zuiden paaltze aan het *Sticht van Uitrecht*, en een gedeelte van *Gelderland*. Wat haar uitſtrekking belangt, die is zeer gering; doch men heeft 'er ook geen groote woeſte plaatſen, als in veele andere Landen: maar alles is 'er, om zo te ſpreeken, met Steden en Dorpen bezaaid. Zy telt in haar omvang niet meer als omtrent ſeſtig mylen. Haar lengte, ſtrekkende met een rechte linie langs de Zeeſtrand, word uitgeſpreid van het Eiland *der Schelling* genaamd, aan 't Noorden gelegen, tot het Eiland van Zeeland *Schouwen*. De breedte is heel eng, zijnde in het allerwydſte niet grooter als zeven of acht mylen; zulks dat men verzekert, dat een reizend Man in drie uuren uit het midden van *Holland* zou konnen gaan, aan d'eene zyde tot aan de Zee, en aan d'andere tot d'uiterſte paalen des Landts.

De Steden van *Holland*, in Rykdom en Volkeren vermaard, zijn *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delſt*, *Leiden*, *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*: vorders *Gorkum*, *Schiedam*, *Schoonhooven*, *den Briel*, *Geertruidenberg*, *Heusden*, *Workum*, *Woerden*, *Oudewater*,

water , *Yſelſtein* , *Aſperen* , *Hoekelum* , *Leerdam* , *Naarden* , *Weeſp*, *Muiden* , *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen* , *Edam*, *Medenblik* , *Monnikendam* , en *Purmerend*. Van deze Steden worden gemeenlijk eenigen Groote, en andere Kleine Steden genoemd. In Oude tyden wierden 'er vier Grooten gerekend, te weeten, *Dordrecht* , *Haarlem* , *Delft* , en *Leiden*: maar tegenwoordig is dat getal vermeerderd met *Amſterdam* en *Gouda*, om de macht en grootte daar ze nu in zijn. In eerlijkheid volgen de zes voornoemden deze navolgende Steden; *Rotterdam*, *Schiedam*, *Schoonhoven* , *den Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam* , *Monnikendam* , *Medenblik*, en *Purmerend*: en deze allen zenden hun Gedeputeerden tot de Generaale Vergadering der Staaten van *Holland*, welke omtrent alle drie maanden, tot het gemeene beſt, ontbooden worden. d'Andere Steden worden hier niet toegelaaten, om dat *Geertruidenberg* en *Heusden* op den bodem van *Braband*, gelegen zijnde, eertijdts door de *Graaven van Holland* met Wapenen overweldigd en gewonnen zijn; dat *Workum* een weinig buiten de paalen des Landts, op de kant of oever van *Vrankrijk*, gelegen is; en dat *Yſelſtein* in twyfel en proces is geſteld tuſſchen de Hollanders en die van *Uitrecht*. Maar *Woerden*, *Oudewater* , *Aſperen*, *Hoekelum* , *Leerdam*, *Naarden*, *Weeſp*, en *Muiden*, komen in de Vergadering der *Generaale Staaten* niet, zo om andere redenen, als om dat ze van geen groote importantie zijn.

De Steden van *Holland* zijn zo dicht aan malkander gelegen, dat men tuſſchen beiden van veelen naauwelijks twee of drie mylen heeft; 't welk de reden is, dat de geenen, die van d'eene Stad na d'andere willen reizen, zeer lichtelijk en gemakkelijk den weg overbrengen met de gewoonlijke

Veer-

Veer-en Trekſchuiten, waar van de Schippers gehouden zijn op gezette dagen en uuren af te ſteeken: want *Holland* heeft overal zeer breede en klaare Rivieren, die met groote konſt en naarſtigheid, over alle zyden geleid en gekromd, zonder ophouden met zeilen en riemen der vaarende Scheepslieden gehanteerd worden; door welke oorzaak de Koophandel in 't gemeen, en een ieders neering en rijkdom in 't byzonder, tot verwonderens toe gevoorderd en vermeerderd word.

Men heeft ook in *Holland* veele Vryheden en Vlekken, welke, hoewel ze niet met muuren en veſten beſlooten zijn, echter Stadts Privilegien hebben, en met groote vrydommen door de *Graaven van Holland* zijn begiftigd. De voornaamſten dezer Vlekken zijn *'s Graavenhaage*, *Vlaardingen*, *Delfshaven*, *'s Graavezand*, *Beverwyk*, *Schagen*, en *Nieupoort*, by de welken van eenigen *Zevenbergen* gevoegd word, op den bodem van *Braband*, maar onder het recht van *Holland* gelegen; en *de Klundert*, door den *Prins van Oranjen*, dien de Plaats ten eigendom toebehoort, bemuurd.

Daar en boven telt *Holland* noch onder zich eenige ſchoone Eilanden, van het ander ligchaam der Zee afgeſcheiden; gelijk als *Texel*, vermaard wegens het aankomen en uitvaaren der Schepen; *Vlieland*, *der Schelling*, en *Wieringen*, gelegen aan het Noorden. Ten Ooſten heeft het *Urk* en *Ens*: ten Zuiden, *Voorn*, *Goeree*, *Zomerdijk*, *Korendijk*, en *Piershil*.

Holland omhelſt als een vruchtbaare Moeder in haar ſchoot omtrent vier honderd Dorpen, welke veel meer Steden als Dorpen ſchijnen te zijn, 't zy door hun omvang, menigte der gebouwen en inwoonders, als ook door hun rijkdom. In vermaardheid overtreffen deze navolgende alle d'an-

deren ; *Egmond*, *Rijnsburg* , *Valkenburg*, *Rijswyk*, *Noordwyk* , *Voorburg* , *Maaslandsluis* , *Loosduinen*, *Gierenvliet* , en eenige anderen.

De geheele Provincie van *Holland* word gescheiden in haar deelen , en gemeenlijk na haar gelegenheid in *Zuid* en *Noord-Holland* , gelijk de Leezer in *Boxhornii Tooneel van Holland* breeder kan vinden, daar wy hen toe wyzen , vermits de kortheid , die wy ons voorgesteld hebben , niet toelaat breeder van deze dingen te spreeken.

DORDRECHT.

Dordrecht is de Hoofdstad van *Holland* , en word , dewijl ze voor d'eerste en d'ouste werd gehouden, by veelen de Vorstin der Steden van dit heerlik Landschap genoemd. Eenigen schrijven , dat ze van *Antoninus* , den Goedertieren Keizer , die in het jaar der verlossinge een honderd en veertig het Roomsche Keizerrijk regeerde , gesticht zou wezen. 't Is altijd zeker , dat deze Stad zeer oud is ; en word van de zelve , als mede van eenige omleggende Dorpen , gewag gemaakt in het Plakkaat van Keizer *Hendrik* , in het jaar duizend vier-en-sestig aan *Willem* , Bisschop van *Uitrecht* , verleend : uit het welk klaarlijk blijkt , dat ze alstoen al een aanzienlijke Stad geweest moet zijn.

In het jaar 1230. is deze Stad omcingeld met een steene Muur.

Omtrent het jaar 1222. is het Stapelrecht der Wollen , welke met groote meenigte uit *Engeland* overgevoerd werden , door den Koning *Eduard* , op het verzoek van *Floris de Vijfde* van dien naam , *Graaf van Holland* , aan de Dortenaars gegeeven : maar kort daar na wierd het hen weer afgenomen , en te *Mechelen* gesteld.

In

In het jaar 1284. heeft *Floris de Vyfde* aan *Dordrecht* gegeeven en beveſtigd eenige Tollen van Wyn en Tarw, en niet lang daar na meer andere Privilegien.

In het jaar 1299. heeft *Jan de Eerſte* aan de Stad *Dordrecht* vergund het Recht van 't Stapel en Statuten van alle vreemde Koopmanſchappen die langs de *Lek* en *Merwede* gevoerd worden. De volgende Graaven hebben naderhand de voorgaande vryheden verſcheidene maalen beveſtigd, gelijk ook Keizer *Karel de Vyfde* in het jaar 1550. gedaan heeft.

Als in 't jaar 1338. de Burgers door een ſchrikkelijken brand zeer groote ſchade geleeden hadden, heeft Graaf *Willem* hen Brieven verleend, meldende dat de Koggen, en voorders alle Schepen die uit *Ooſtland* langs de *Maas* nederwaarts kwamen, tot *Dordrecht*, als tot d'opperſte Markt, zouden aanvaaren, en hun Koopmanſchappen aldaar verkoopen.

De zelve Graaf *Willem* heeft in 't jaar 1342. aan die van *Dordrecht* gegeeven het Stapelrecht der Wynen die uit *Hoog-Duitſchland* gevoerd worden.

Twee jaaren daar na heeft hy wederom aan *Dordrecht* beveſtigd, dat de Koggen, Severen, Hulken, en ander ſlag van Schepen, te *Dordrecht* zouden ſtapelen, uitgezondert de geenen die na *Vlaanderen* wilden vaaren.

In 't jaar 1355. heeft *Willem* by openbaare Brieven betuigd, dat hy wilde, dat de Schepen der Kooplieden, die op of neer vaaren in de *Maas*, *Waal*, *Yſſel*, *Lek*, en *Merwede*, allereerſt tot *Dordrecht* zouden aankomen, en hun Koopmanſchappen voorzetten om te verkoopen, nochtans zonder iets af te neemen van 't Recht eertijdts aan die van *Middelburg* en *Zierikzee*, Hoofdſteden van *Zeeland*, gegeeven.

Dor-

Dordrecht heeft noch de Stapel der Rynsche Wynen die de *Maas* en *Rijn* afkomen, als mede van Yzer, Kalk, Marmer, en Molesteenen, gelijk ook van Koolen uit *Namen* en *Luik*, en Greinen en andere Waaren die door de Geldersche en Kleefsche Schippers afgebracht worden.

Dordrecht heeft van oudts het Recht der *Munt* gehad, waar af d'oudste brieven vermelden van oud Geld, als *Grooten* of *Grossen*, *Florenen*, *Plakken*, en *Wilhelmus-Schilden*, alz. genoemd om dat ze geslagen zijn van *Willem van Beyeren*, die in 't jaar 1351. Overste van *Holland* was.

Belangende de gelegenheid van de Stad *Dordrecht*: zy heeft van oudts gelegen in d'uiterste Landen van de Gallische kant, tusschen de Rivieren *Waal*, *Maas* en *Dubbel*. De *Waal* liep aan d'Oost zyde van de Stad, en aan de Noord zyde door het oud Kanaal van de *Waal* noch bekend met den naam van *Waal*. De *Maas* had haar ouden loop aan de Zuid zyde van de Stad; en aan de West zyde liep het Riviertje de *Dubbel*.

Wanneer de Rivieren *Waal* en *Maas* verleid waren, had de Stad *Dordrecht* de zelve Rivieren in 't Oosten, Noorden, en Westen, gelijk deze Stad noch legt; en door het verlaaten, verkleinen, en verlanden; van het oud Kanaal der *Maas*, wierd *Dordrecht* aan de Zuid zyde een Landstad en lag de groote, vruchtbaare, rijke, en vermaakelijke *Zuid-Hollandsche Waart*, daar *Dordrecht* in geclaveerd lei, voor haar open. Doch d'Inwoonders hadden weer dit ongemak te verwachten, dat ze aan die zyde te land belegerd konden worden, gelijk men daar een blijk af zag onder de Regeering van Vrouw *Jacoba* in het jaar 1418.

In het jaar 1421. op S. Elizabeths nacht, is deze Stad door den inbreuk van den grooten *Zuid-Holland-*

landschen Waart van 't vaste Land afgescheiden, en een Eiland geworden, met groote schade, en verlies van twee-en-seventig Dorpen, veele Heere Huizen, en over de honderd duizend Menschen. Thans lag de Stad als een twede *Venetien* op de baaren te dryven, tot dat eenige landen, naast aan de zelve gelegen, wederom hebben beginnen te hoogen, en uit het water op te komen, waar na men de zelven begon te bedyken, zulks dat *Dordrecht* daar door aan die zyde zeer vermaakelijk gelegen, en te gelijk een Land-en Waterstad is; een gantsch vermaakelijke en niet minder voordeelige gelegenheid beide voor d'Uitlanders en d'Inwooonders.

De Stad *Dordrecht* is zeer waterrijk; want de Rivieren *Waal*, *Maas*, en *Lingen*, loopen'er niet alleenlijk voor by, haar rondom omhelzende, maar ook met twee armen, te weeten de *Oude* en *Nieuwe Haven*, door heen, hebbende alle getyden ebbe en vloed: en zijn de zelve wateren van zoete en aangenaame smaak, en van een goed gebruik.

De gemeene Gebouwen van deze Stad zijn zeer treffelijk. Men heeft 'er een vast en bekwaam *Stadhuis*, een braave *Beurs* tot gerijf der Kooplieden en bevordering van de Koopmanschap, welgeregelde *Godtshuizen*, een genoegsaam getal van *Poorten*, een *Latijnsche School* en gemeene *Bibliotheek*, enz.

De *Kerken* zijn zeer schoone en oude Gebouwen, van welker grootste den Heer *Iohan van Beverwyk* schrijft, dat men ze begonnen heeft te bouwen in den jaare 1064. De Toorn, dien men met een hooge spits meende te maaken, gelijk het Model noch in de Kerk hangende uitwyst, en die uit vrees van de swakheid des grondts onvolmaakt gebleeven is, wierd gebouwd in 't jaar 1339. en brandde af in het jaar 1457. gelijk zulks onder in den Toorn

met

met oude Latijnsche letteren in blaauwe steen aldus uitgehouwen staat:

Fundata sum anno Hiesu 1339. *Junii* 16.
Incensa sum cum aliis 1457. *Junii* 28.

dat is:

Ik ben gebouwd in het jaar onzes Heeren 1339. *den* 16 *Juny.*
Ik ben met anderen verbrand 1457. *den* 28 *Juny.*

Deze *Groote Kerk* is gesticht en gewyd ter eere van de H. Maaget *Maria*, en van oudts geweest de eenige Parochie-kerk dezer Stad, voerende alstoen den naam van de *Groote Parochie.*

d'Andere *Parochie kerk* word de *Nieuwe Kerk* geheeten, en is gewyd aan *St. Niklaas*, gelijk ze ook om die oorzaak de *St. Niklaas-Kerk* genoemd word. Deze Kerk placht eertijdts veel grooter te wezen, als ze nu wel is; want in den jaare 1567. verbrand zijnde, is 'er niet meer als een stuk weer van opgebouwd.

Benevens deze twee *Parochie-kerken* hebben hier geweest, en zijn noch in wezen, eenige *Kapellen.*

Binnen deze Stad zijn zes *Kloosters* geweest, te weeten twee Mannen- en vier Vrouwen-Kloosters.

De Stad *Dordrecht* is van wegen haar gelegenheid een zeer sterke Stad; wordende aan de Noord en aan de West zyde beschermd door de groote en swaare Rievieren *Waal*, *Maas*, en *Lingen*; en hebbende aan de Zuid zyde laag land, 't geen men tot allen tyde onder water kan zetten, zulks dat ze zeer beswaarlijk belegerd zou konnen worden.

In *Dordrecht* nam den dartienden November 1618 't *Synode Nationaal* zijn begin, en eindigde 't jaar daar aan in May. Ook is 'er tegenwoordig de *Chambre mypartie* tusschen den *Koning van Spanjen* en de Vrye *Vereenigde Nederlanden.*

Deze

Deze Stad heeft maar een *Burgemeester*, wiens ampt in zeer groot aanzien is. Hy gaat, gelijk de *Schout*, met Helbaardiers: 't welk in geen andere Steden van *Holland* meer geschied.

De *Regeering* bestaat by een *Hoofdofficier* of *Schout*, *een Burgemeester*, *negen Schepenen*, en een *Raad* van *veertig* Persoonen. Noch heeft men 'er een *Ouden Raad*, en *goede Luiden van den Achten*, alzo genaamd, bestaande uit de vier deelen der Stad.

LOGEMENTEN.

De Doelen, daar de Draay boven in den Tooren is.
De Paauw, aan het Groote Hoofd.
Enkhuizen.
De Roode Leeuw.
Den Engel, aan de Rietdijk.
't Vlies, in de Vischstraat.

Vaarten van de Stad Dordrecht op andere Steden.

Op Rotterdam met de Marktschuit.

De Maanden May, Juny, July en Augustus.

Eerstendag 's morgens ten 5 uuren.
Tweden dag ten zessen.
Derden dag ten zevenen.
Vierden dag ten achten.
Vijfden dag ten half negen.
Zesden dag ten negenen.

Novem:

November, December, January en February.

Eerften dag ten zeven uuren.
Tweden dag ten zevenen.
Darden dag ten zevenen.
Vierden dag ten achten.
Vijfden dag ten half negen.
Zesden dag ten negenen.

September, October, Maart en April.

Eerften dag ten zes uuren.
Tweden dag ten zeffen.
Darden dag ten zevenen.
Vierden dag ten achten.
Vijfden dag ten half negen.
Zesden dag ten negenen.

En word een ieder ook by dezen geadverteerd, dat de voornoemde Marktfchuit altijd voor de eerfte reis vaart een dag voor de Nieuwe of Volle Maan, 't en ware die op een Maandag kwam, als wanneer de zelve twee dagen voor de Nieuwe of Volle Maan afvaart.

Op Gouda.

Alle Dingsdagen en Saturdagen een Schip.

Op Bergen-op-zoom en Zevenbergen.

Alle dagen een Veerfchip van de Vuilpoort, of wel meer als 'er vracht is.

Op Leiden.

Alle Zondags-en Donderdags morgens een Schip met het hoog water af.

Op Gorkum.

Alle Zondags, Maandags, Donderdags, en Vrydags een Marktfchip van 't Groot Hoofd.

Op Geertruidenberg.

Alle Dingsdags en Vrydags een Marktfchip.

Op

Op Uitrecht.

Alle Woensdags en Saturdags een Schip van 't Groot Hoofd.

Op Haarlem.

Alle Woensdags en Saturdags een Schip van 't Groot Hoofd.

Op Delft en den Haag.

Alle Donderdags morgens een Schip op Delft en den Haag, maar Saturdags avondts of Zondags morgens twee Schepen, een op Delft en een op den Haag.

Op Schoonhoven.

Vrydags of Saturdags een Marktſchip.

Op Heusden.

Alle Vrydagen een Schip.

Op Breda.

Alle Dingsdagen een Schip.

Op 's Hertogenbos:

Alle Zondagen een Marktſchip.

Op Middelburg en Vlissingen.

Alle Zondags morgens een Beurtſchip.

Op Antwerpen.

Alle dagen een Schip ordinaris met het hoog water van 't Groot Hoofd.

Alle Saturdags morgens vaaren Schepen als volgt: op *ter Goes*, *Zierikzee*, *den Briel*, *Someldijk* enz.

En dagelijks Ordinaris Schepen van den Rietdijk: op *Rotterdam*, *Gorkum*, *Geertruidenberg*, *der Goude*; en elders.

En van de Vuilpoort Schepen op *Zevenbergen*, *Bergen op Zoom*, *Klundert*, *Willemſtad*, en elders.

Van Dordrecht op ter Veer in Zeeland.

Van den 1 April tot den 1 Septemb. twee Schepen daags, doch Zondags maar een. Met de Volle of Nieuwe Maan vaart het eerste Schip 's morgens ten 10 uuren, en na den middag het twede ten vijf uuren. Daags daar aan 's morgens ten 7 uuren; en na den middag ten half 6 uuren; en dan ieder dag een half uur laater, tot daags voor de Quartieren, wanner de eerste Schuit 's morgens ten half 10 afvaart, en de twede na den middag ten half 4. en dan ook ieder dag een half uur laater tot drie dagen voor de Volle of Nieuwe Maan, als dan vaart de eerste Schuit 's morgen ten 7 uuren, en de twede na den middag ten 2 uuren; en dan ieder dag een uur laater, tot op de Volle of Nieuwe Maan, wanneer de Schepen weder als vooren afvaaren.

Order voor de Wagens die van Dordrecht op Rotterdam ryden over en weder.

Zo 1. 2. of 3. Persoonen, met een Koffer by zich, begeeren af te rijden, zal de Voerman, wiens beurt het is, zulks terstond moeten doen, zonder na iemand te wachten, en dat voor 50. stuivers.

4 Persoonen, met 1 of 2 Koffers, moeten alzo worden gediend voor 3 guldens; en zonder Koffer voor 2 guldens en 14 stuivers.

5 a 6 Persoonen voor 3 guldens en 10 stuivers.

7 Persoonen voor 4 guldens.

8 Persoonen voor 4 guldens en 10 stuivers.

9 Persoonen voor 5 guldens.

De Kinderen op de schoot zijn vry.

Indien de Voerman zijn Wagen met vracht omwerpt, verbeurt hy 25 guldens, en mag in 4 weken niet ryden.

HAA

HAARLEM.

Haarlem heeft de twede ſtem onder de Hollandſche Steden, en zou, volgens het beſte gevoelen, geſticht zijn omtrent het jaar acht honderd na de geboorte van onzen Zaligmaaker, als de Noormannen en d'andere gebuurige Volkeren de hunnen overgezonden hebben om deze Landen te bewoonen.

In 't jaar 1472. is *Haarlem*, *Alkmaar*, en 't Klooſter en *Egmond* meeſt verbrand.

In 't jaar 1021. heeft *Floris*, toegenaamd *de Vette*, zijn Hof en wooning alhier geſteld, en zijn dochter *Hadewijdt*, uit *Petrouella* de Zuſter van Keizer *Lotharius* geſprooten, in de groote Kerk doen begraaven.

In het jaar 1190. heeft de Stad *Haarlem* groote eer verkregen door het inneemen van *Damiaten* in *Egypten*, met een wonderlijke krijgsliſt. Want het is waar, dat de Haerlemmers met het Heir der Chriſtenen onder het beleid van *Frederik Barbaroſſa*, Roomſch Keizer, na 't Heilig Land getoogen zijnde, om *Peluſſium* t'onder te brengen, gelukkiglijk d'yzere ketenen, die over de Haven tuſſchen de Kaſteelen waren geſpannen, met hun Schepen, daar ſcherpe yzerezaagen onder aan waren, als hen een ſterke wind diende, doorgeſneeden, en alzo de Stad vermeeſterd hebben. Daar worden ook bewaard twee Klokjes, gegooten van het allerbeſte Korinthiſch metaal, welke een zeer helder geluid geeven, en ter eere der Stad *de Damiaten* genoemd werden. Ter eeuwige gedachtenis van deze zo treffelijke daad voert de Stad *Haarlem* in haar Wapenſchild een Swaard met een Kruis en vier Starren, haar gegeeven door den Keizer en den Patriarch van *Jeruſalem*.

Deze Stad pronkt ook met de vinding der allerëdelste *Drukkonst*, de bewaarster van alle loffelijke Weetenschappen, uitgevonden door eenen *Laurens Janssen Koster*, wiens Huis, staande in het midden der Stad, tegenwoordig noch in wezen is, en met dit opschrift, door last der Overigheid gesteld, praalt.

Tot eeuwige Memorie.

DE

DRUCKERYE,

Konste aller Konsten,

BEWAERSTERSE,

Is hier eerst maal gevonden ontrent het Jaar

CIϽCCCCXL.

In het jaar 1559. wierd *Haarlem* vercierd met een Bisschoplijken Stoel van *Paulus de Vierde*, Paus van *Romen*. De woorden der Bulle luiden aldus: *Paulus de Vierde, Paus, heeft S. Baefs Kerk verheven, en in een Bisschopdom opgerecht; en heeft haar gegeeven het Landschap van twaalf Steden, behalven de Dorpen tusschen leggende, hebbende de lengte van de t'negentig, andere t'sestig, de breedte van dartig duizend gelijke schreden.* Doch dese Bisschoplijke Stoel heeft maer twee Bisschoppen gehad.

Haarlem is dan de Hoofdstad van *Kennemerland*, zeer overvloedig in alle dingen, welke uit d'omleggende Landen dagelijks hier gebracht worden. Zy is toegemaakt met haar gelegenheid tot alle fraaiheid en vercierfel, vloeijende het *Spaare*, een

zeer

zeer klaare Rivier die haar oorſpronk uit den *Rijn* trekt, midden door de Stad. De Burgers zijn vernuftig, en maaken tegenwoordig d'uitſteekendſte Manufactuuren die ergens ter wereld te vinden zijn. Zy geneeren zich oock met groot voordeel met de Linde Webben, even als ze eertijdts met de Wol deeden. Hun zuiverheid en witheid is zo groot, dat ze door geheel *Europa* verzonden worden. Zy hebben eertijdts gebloeid en vermaard geweeſt, en zijn 't ook noch om 't Bier, 't welk niet alleen in *Holland*, maar ook in *Twent*, *Drent*, en geheel *Overyſſel* door vertierd werd. Daar zijn ook veele Brouweryen. De Straaten zijn zeer gehanteerd en volkrijk; de Huizen, welker getal omtrent 8000. bedraagt, voor een groot gedeelte hoog, fraay en bekwaam, en de beſten van timmeragie op de Markt of daar omtrent gelegen. Men heeft 'er geen onbetimmerde plaatſen, of immers ze zijn zeer klein. De gemeene Geſtichten verdienen meer lofs.

Onder de zelven munt uit de prachtige *Hoofdkerk* met haar cierlijke Toorn, door den Hertog *Albrecht van Beyeren* in 't jaar 1372. geſticht, en door Paus *Bonifacius de* IX. St. *Bavo* toegewyd. Deze *Kerk* is zo treffelijk, dat ze van veele Bouwmeeſters voor d'aanzienlijkſte van *Holland* en *Zeeland* gehouden word. Zy wierd van *Paulus de Vierde*, gelijk hier voor gezegt is, tot een Bisdom verheven, gebiedende over twaalf Steden met de tuſſchen leggende Dorpen.

Behalven deze Hoofdkerk, heeft men 'er noch de *Bakenes-Kerk* met haar ſchoone Tooren, en de *St. Jans Kerk*, mitsgaders de *Franſche Kerk*, zijnde voor heen de Bagyn-Hof-Kerk geweeſt, gelijk ook een *Lutherſche Huis-Kerk*, en drie *Vermaan-plaatſen der Mennoniſten*.

Doch voor de Nederlandſche Beroerten waren

in *Haarlem* buiten de gemelde Hoofdkerk, twintig *Kloosters*, elf *Kapellen*, en tien *Gasthuizen.*

Belangende d'andere Geestelijke Gebouwen, men heeft hier een cierlijk *Oude-Mannen-Huis*, een welgeregeld *Gasthuis* voor Mannen en Vrouwen, een *Weeshuis*, een *Arme-Kinderen-Huis*, en meer andere Godtshuizen, in de welken altemaal een zeer goede orde onderhouden word.

Onder de wereldlijke Gestichten munt uit het *Raadhuis*, een zeer treffelijk Gebouw, waar in men alle de *Graaven van Holland* levens grootte in schildery afgebeeld ziet, mitsgaders in zekere daar toe verordende kassen vijf Swaarden, met de welken, toen de Spanjaarden in het jaar 1572. deze Stad innamen, vijf honderd Burgers onthoofd wierden.

't *Prinsen-Hof* is ook een zeer schoon Gebouw, voorzien met een cierlijken Tuin, en de Huizing, gemeubeleerd met Kostelijke Schilderyen, zo van *Heemskerk*, *Cornelis van Haarlem*, als van den vermaarden Meester *Frans Hals.*

Noch zijn hier *twee* vermaakelijke *Doelens*, d'eene de *S. Joris*-en d'andere de *Kluveniers Doelen* geheeten, beiden met deftige Schilderyen en ruime Hoven voorzien; mitsgaders de *Stadts Bibliotheek*, d'*Anatomie*, en meer andere aanmerkelijke Gebouwen.

Omtrent het jaar 1670. heeft men, dewijl het getal der Inwoonders merkelijk vermeerderde, aangevangen met een nieuwe Uitlegging aan de Noordzyde, strekkende zich van de *Garen-kookers-sluis* Noord-West aan tot dicht langs de *Leproozen*, *Pest*-en *Dolhuis*, welke even buiten de Stadts Grachten zijn gebleeven, tot Oostwaarts tegen het *Spaare*. Deze Uitlegging, die de Stad byna een darde grooter

ter maakt, bestaande tegenwoordig omtrent 140 of 150 morgen, is voorzien met aarde Wallen en Bolwerken, en een nieuwe Poort, en met twee schoone Grachten doorgraaven.

Buiten de Stad, aan de Zuid-zyde, ziet men een zeer aangenaam en plaizierig *Hout* of *Bosch*, 't geen men met goede reden een Boomgaard en Lusthof tot vermaak en wellustigheid der Burgers mag noemen. In dit Bosch zijn d'eerste gronden der *Drukkonst* gelegt door *Laurens Janssen Koster*, daar hier voor afgesproken is.

De Stad *Haarlem* is voorzien met *acht Poorten*. Haar *Regeering* bestaat in een *Schout*, *vier Burgemeesters*, en *zeven Schepenen*; en de *Vroedschap* in *twee-en-dartig* Persoonen.

Wat haar Belegeringen, en andere rampen betreft, die zal men elders konnen vinden, en moeten hier, ter oorzaak van ons kort bestek, achter wege gelaaten worden.

LOGEMENTEN.

d'Oyevaar by 't Haagsche Wagenveer.
't Gulde Vlies.
De Haan.
De Pellikaan.
De Leeuw, of Engelsch Ordinaris.
De Toelast.
altemaal omtrent de Markt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Haarlem op Amsterdam.

Alle uuren en Schuit, beginnende met het opgaan van de Poort tot 's avondts ten 7 uuren.

Op Leiden.

's Morgens ten 6. 8. 10. 11. en 12. uuren, en 's namiddags ten 1. 2. 4. en 6 uuren.

De Nacht-ſchuit ten 11 uuren.

Noch vaaren 'er alle dagen twee Marktſchuiten voormiddags van de Steden *Haarlem* en *Leiden.*

Men kan hier ook voor een redelijke prijs met Wagens op verſcheidene Plaatſen gerijſd worden.

DELFT.

Delft is niet de twede, gelijk eenigen zeggen, maar de darde Stad van *Holland*, waar voor zy in de Vergadering der *Heeren Staaten* van die Landen de plaats bekleed.

Zy is treffelijk en ſterk van *Godevaart met de Bult*, omtrent het jaar 1075. (anderen zeggen 1071.) geſticht. Deze *Godevaart*, ſteunende op den rijkdom van *Willem*, Biſſchop van *Uitrecht*, heeft *Robrecht den Vries*, Voogd van *Diderik*, Zoon van *Floris den* I. verdreeven, en gantſch *Holland* ingenomen; waar na hy met zijn Leger na *Weſtvrieſland* trok, om het zelve te dwingen, en zo met geweld als verdrag meeſt alle die Steden veroverde: doch de zelven naauwelijks vier jaaren geregeerd hebbende, wierd hy door liſt van *Robrecht*, die een onverzoenlijken haat tot hem droeg, zo als hy t'*Antwerpen* op een ſecreet bezig was met zijn gevoeg te doen, van onderen in zijn fondement doorſteeken.

In het jaar 1351. is de voornaamſte *Kerk* binnen *Delft* geſticht, en aan *S. Hypolitus* gewijd, na dat de zelve, gelijk men zegt, dartig jaar lang in haar ontwerp in de lucht gezien had geweeſt. Onder andere vermaarde Ligchaamen, ruſten hier de wijdberuchte Zeehelden *Pieter Pieterſen Hein* en *Marten Har-*

Harpertsen Tromp, in kostelijke Grafsteden, opgerecht ter gedachtenis van hun yver en dienst aan den Lande beweezen, dien zy met hun dood hebben bezegeld.

d'Andere is tegenwoordig de *Nieuwe Kerk*, eertijds aan *S. Ursel* gewijd. Deze *Kerk* mag roemen op de *Koninglijke Grafstede*, opgerecht ter gedachtenis van *Willem van Nassau*, Prins van *Oranjen*, &c. die in de Stad *Delft* in 't jaar 1584. den 10 July, in zijn Hof door een Moordenaar, *Balthazar Gerards* geheeten, verraderlijk met een pistool doorschooten wierd. Deze Vorst was d'eerste grondlegger van den gewenschten staat der Vrye *Vereenigde Nederlanden*, met den swaarde verkreegen door de dapperheid van 's Landts Regeerders, en het kloekmoedig beleid zijner loffelijke Nazaaten. By deze prachtige Grafstee, vercierd met kopere en marmere Beelden, staat een treffelijk Opschrift, 't geen men elders kan vinden.

't Lijk van Prins *Maurits* is mede in 't jaar 1625. in deze Vorstelijke Tombe gesteld: dat van *Frederik Hendrik* in 't jaar 1647. en dat van *Willem de* II. in 't jaar 1650.

In 't jaar 1449. wierd het *Minnebroers-Klooster* gesticht. Ook is over d'*Oude Kerk* een Klooster van *S. Agatha* gesticht, 't geen nu het *Prinsen Hof* genoemd word, daar Prins *Willem* zijn Hof hield toen deze Vorst gewond wierd, en naderhand de Stapel van d'Engelsche Lakenen geweest is.

Tegen over de *Nieuwe Kerk* stond eertijdts een *Raadhuis* met een schoone Toorn, 't geen in het jaar 1618. door een brand, die byna de gantsche Stad vernielde, om ver raakte; doch de Toorn met zijn konstig Uurwerk wierd door groote tegenweer behouden. Naderhand is op de zelve plaats een treffelijk *Stadhuis*, met hardsteen vercierd, op-

gerecht, 't geen weinig weergaa in deze Landen heeft.

Men heeft in *Delft* een zeer heerlijke *Markt*, gelegen tusschen het *Raadhuis* en de *Nieuwe Kerk*, die met een schoone en zeer hooge Toorn pronkt. Voorders zijn in deze Stad veele treffelijke Gebouwen, en onder anderen een deftig *School*, en een *Collegie van de Theologie*.

Zy is wel voorzien van *Muuren*, *Wallen*, *Poorten*, en *Grachten*, en heeft overvloed van alle noodzaakelijke behoeftigheden, als zijnde gelegen in 't best van *Holland*.

De Stad *Delft* heeft veele roemwaardige Mannen voortgebracht; doch wy zullen alleenlijk zeggen, dat het de Geboorteplaats is van dien grooten *Frederik Hendrik*, Prins van *Oranjen*, &c. daar den Heer *Hoofd* aldus van spreekt:

Nooit Holland baarde een Held, zo goed, zo groot,
Als Delft ontfing, eerst op, lest in zijn schoot.

In 't jaar 1536. den 3 May, is de Stad t'eenmaal verbrand, en door dit ongeluk by gevolg van tijd gantsch en al vernieuwd, zulks dat ze door het vuur zuiverder en heerlijker wierd als ooit te vooren.

In 't jaar 1654. den 12 October, 's morgens ten elf uuren, ontsprong te *Delft* de Wapenkamer van *Holland*, de Buspoedertoorn van die Provincie, tot noch toe onbekend door wat toeval. Zeer wonderlijk nam dat krachtig sulfer zijn meeste uitwerking in de lucht, en liet Kerk noch dak in de Stad ongeschend. De Kruidtoorn, omringd met een Watergracht, was gantsch weg, en een Poel geworden. Van twee Doelens zag men niet meer als eenige dikke stammen van Boomen, tot den grond toe als met een bijl afgehouwen; de naaste twee honderd Huizen geruineerd; meest alle de Glazen,

Porcelein, enz. in de Stad aan ſtukken; beide de Kerken zeer beſchadigd: maar, 't geen iets wonderlijks is, 't getal der dooden was even zo veel als men jaaren ſchreef, te weeten vier-en-vijftig; doch dat der gekwetſten, om de verdeeldheid, ontelbaar. De glazen in den *Haag* wierden door dien ſlag gebroken: Geheel *Holland* voelde als een Aardbeeving: Te *Haarlem* ſchudden de deuren en venſters daar af: Ja men heeft tot *Wageningen* en tot *Amersfoord* op de *Veluwe* den dollen ſwavel-donder van dat Booze-kruid gehoord.

De *Regeering* der Stad *Delft* beſtaat tegenwoordig by een *Schout*, *vier Burgemeeſters*, *zeven Schepenen*, en een *Vroedſchap* van *veertig* Perſoonen.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
De Toelaſt.
De Verlooren Zoon.
De Stadts Herberg.
De Vergulde Molen.
De Prins.
Deze drie laatſten zijn by de Rotterdamſche Poort.

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Delft op Rotterdam met de Trek-ſchuit.

Alle uuren een Schuit, te weeten
Den 15 February d'eerſte Schuit 's morgens ten 7 uuren.
Den 1 Maart ten 6 uuren.
Den 1 April ten 5 uuren tot 's avondts ten half 9, tot den 31 September toe.

Den 15 September d'eerste Schuit ten 6 uuren.
Den 1 October ten 6 uuren, tot 's avondts ten 7 uuren: tot den 28 February.
Den 15 October ten 7 uuren.
Den 1 November ten 7 uuren tot 's avondts ten 7 uuren.

Markt-schuiten van Delft op Rotterdam.

Den 15 February ten 6 uuren.
Den 1 Maart ten half 6.
Den 15 dito ten 5 uuren.
Den 1 April ten half 5. en zo de heele zomer door tot den 15 September.
Den 15 September ten 5. uuren.
Den 1 October ten half 6.
Den 15 dito ten 6 uuren.

Trek-schuiten van Delft op den Haag.

Somers van den 1 April tot den 31 September. d'Eerste 's morgens ten half 6. de twede ten half 7. en voorders alle half uuren tot 's avondts ten half 8 toe.

's Winters van den eersten October tot den laatsten Maart. d'Eerste 's morgens ten half 7. en voorders alle half uuren tot 's avondts ten 7 uuren toe.

Van Delft op Leiden.

's Morgens ten 5. 7. 9. en ten half 11 uuren: 's namiddags ten half 1. half 3. half 5. en ten half 7. uuren.
De Marktschuit 's morgens ten 11. uuren.
De Nachtschuit ten 11. uuren.

Van Delft op Amsterdam.

's Namiddags ten half 4. uuren.

Van Delft op Maassluis.

Van den 1. April tot den 1. October, 's morgens ten half 7. half 10. en half 12. uuren: 's namiddags ten 2. 4. en 6. uuren.

Van den 1. October tot den 1 April, 's morgens ten half 8. half 10. en half 12 uuren: 's namiddags ten 1. 3. en ten half 6 uuren.

Van Maassluis op Delft.

Van den 1. April tot den 1. October, 's morgens ten 6. (Donderdags alleen ten half 6) ten 8. en ten half 12. uuren: 's namiddags ten 2. 4. en 6. uuren.

Van den 1. October tot den 1. April, 's morgens ten 6. 8. en ten half 12 uuren: 's namiddags ten 1. 3. en 5. uuren.

Van Delft op Vlaardingen.

Alle dagen een Schuit, des somers namiddag ten 3½ en des winters ten 2 uuren.

Schepen die van Delft vaaren op de dagen en Plaatsen als volgt.

Dingsdags, op *Uitrecht* en *Antwerpen* 's avondts ten 6. uuren, en op *Breda* 's namiddags ten 4. uuren.

Woensdags, op *Gouda* 's morgens ten 5 uuren.

Donderdags, op *Dordrecht* en *Uitrecht*, ten 12. uuren.

Vrydaags, op *Haarlem* 's morgens ten 6. uuren: *Gorkum* en 's *Hertogenbosch* ten 10 uuren.

Saturdags, op *Middelburg* en *Zierikzee*, ten 9 uuren: op *Dordrecht* 's namiddags ten 4 uuren.

LEIDEN.

Leiden is een van de zes grootste en oudste Steden van *Holland*, de vierde ter Vergadering der *Edele Grootmogende Staaten van Holland en Westvriesland*; gelegen in 't Zuider deel, *Rijnland* genaamd, daar ze de Hoofdstad af is, twee duizend twee honderd en zestig roeden van de *Noord-Zee*, drie mylen van *Delft*, vijf van *Haarlem*, *der Goude* en *Rotterdam*, zeven van *Dordrecht*, *Amsterdam* en *Uitrecht*, zulks dat men haar rekent in 't midden van *Holland*, omheind met hooge allerhande vruchtdraagende Weiden, die doorsneeden worden van de Rivieren den *Rijn*, de *Does*, de *Zyl*, de *Vliet* en *Maare*, welken men met Schepen kan gebruiken.

Deze Stad is tot zes maalen vergroot, of uitgelegt: d'Eerste vergrooting geschiedde in 't jaar 1294. de twede in 't jaar 1355. de derde in 't jaar 1389. de vierde in 't jaar 1612. de vijfde in 't jaar 1644. en de zesde en laatste in 't jaar 1659. zulks datze na *Amsterdam* de grootste en voornaamste Stad van *Holland* is, bebouwd van binnen met schoone Kerken en Huizen, en met varsche Wateren en Grachten tot omtrent de vyftig Eilanden gedeeld, welke met sterke Muuren, Wallen en Poorten omringd zijn. Buiten om de schoone Grachten ziet men zo lustige Cingelen als om eenige Plaats van *Nederland*.

De Stad *Leiden* is gewisselijk zeer oud: maar *de Burg*, behalven andere dingen, betoont de wonderlijkste Antiquiteit. 't Is een treffelijk stuk werks, en buiten twijffel van de Romeinen gesticht; hoewel onze Chronijkschrijvers melden, dat ze opgerecht

recht zou zijn door eenen *Engisthus*, Kapitein van d'Engel-Saxen, omtrent het jaar onzer Verlossinge 450. Dit Gebouw, 't geen omtrent in 't midden der Stad staat, en een zeer grootehoogte heeft, begrypt in zijn omgang over de 500. roeden, en is van alle kanten omvangen met een sterke muur. Men ziet hier een zeer diepen Put, waar af de gemeene meining is dat men in voorgaande tyden van daar tot *Katwijk* zou hebben konnen gaan. De plaats is doorgaans met Boomen beplant, tot groot vermaak en wellust der Burgers, en in den ingang vercierd met een zeer schoone Poort, pronkende boven aan met een treffelijk Latijnsch opschrift in vaerzen. Deze *Burg* placht eertijdts zijn Kasteleinen te hebben, die na den zelven *Burggraaven* geheeten wierden; en heeft het doorluchtig Geslacht van *Wassenaar* altijd met het *Burger-Graafschap* vereerd geweest.

Van oudts was *Leiden* in drie Parochien verdeeld, en had drie Parochie-Kerken. d'Eerste was *S. Pieters*, die in 't jaar 1121. door *Godebaldus*, den vier-en-twintigsten Bisschop van *Uitrecht*, gewyd wierd. De twede wierd in het jaar 1315. ter eere van *S. Pancras* geheiligd, en word tegenwoordig de *Hooglandsche Kerk* genoemd, om dat ze op hooger grond gesticht is. De darde is in 't jaar 1363. gebouwd, en wierd de Maaget *Maria* toegewyd, en de *Marien-Kerk* geheeten; doch alsnu voertze den naam van de *Vrouwe-* of *Waale-Kerk*.

In het jaar 1639. is d'eerste Steen van de *Nieuwe Kerk* gelegt.

Ook waren in oude tyden binnen *Leiden* veele treffelijke Kloosters, als *St. Barbara*, 't geen nu het *Prinsen-Hof* is; 't *Bagyn-Hof*, 't welk omtrent de vijftig Huizen met een Kerk had, en nu ten deele tot een *Duitsche Leesplaats* dient. Men heeft hier

ook

ook d'*Anatomie*, alwaar zo veel fraaijigheden en vreemde dingen te zien zijn, dat niemand dan een *Argus* die altemaal zou konnen tellen; mitsgaders aldernaast de zelve de *Bibliotheek*, welke zo heerlijk van allerhande Boeken voorzien is, als 'er weinig in *Christenrijk* zijn.

't *Kloosters van Pieters Bagynen* is tot het *Tuchthuis* geschikt.

St. Ursels, ten deele tot het *Melaatshuis*.

St. Michiels is tot gemeene Huizen bebouwd.

St. Cecilien, tot *Dol*-en *Pesthuis*.

St. Angenieten, met noch vijf andere Vrouwe-Kloosters, zijn mede met Huizen betimmerd.

't *Witte-Nonne-Klooster* is nu d'*Academie*; zulks dat 'er te samen elf Vrouwe-Kloosters waren, en een van Mannen, die *Cellebroers* genaamd wierden, alwaar tegenwoordig Theologanten op 's Landts kosten in de Weetenschappen onderweezen worden.

Men rekent onder de voornaamste Godtshuizen *St. Catharinas Gasthuis*, 't geen na 't gevoelen van veelen meer als 300. jaaren oud is, en voor omtrent 200. arme menschen plaats heeft om gerak te doen. Hier by is een *Kerk*, alwaar in 't Nederduitsch en Fransch gepredikt word. Dit Huis word geregeerd en onderhouden uit zodanige middelen als het *Pest*-en *Dolhuis*.

Ook is in deze Stad een rijk en aanzienlijk *Weeshuis*, daar wel omtrent de 800. Kinderen op een tijd in zijn geweest; mitsgaders een *Huiszittend-Huis*; en verscheidene *Hofjes*, welke uit godvruchtigheid, met byvoeging van jaarlijksche inkomsten, door byzondere Persoonen op verscheidene tijden gesticht zijn, en door nooddruftige Lieden bewoond worden.

De Stad *Leiden* heeft een zeer heerlijk *Stadhuis*,

't geen voor een goed getal van jaaren herbouwd, en met een schoone witte hardsteene Gevel heel cierlijk vernieuwd is. In het onderste gedeelte van dit *Stadhuis* zietmen de *Vierschaaren* van d'*Universiteit*, de *Stad*, en *Rijnland*; in 't bovenste, de *Burgemeesters-*, *Curateurs-*, *Schepens-*, *Reken-*en *Weesmeesters-kamers*, de *Secretary*, de *Griffie*, en een lange Zaal van omtrent de honderd schreden. In de *Raad-kamer* hangt een Schildery, vertoonende het *Oordeel*, gemaakt door den vermaarden Schilder *Lucas van Leiden*, waar voor, zo men zegt, *Rudolphus de* II. van dien naam, Roomsch Keizer, zo veel Hongersche Dukaaten gebooden heeft, als men van nooden zou mogen hebben om de gantsche Schildery te bedekken. Achter 't *Stadhuis* is een fraaye Toorn met een treffelijk Uurwerk, die in 't jaar 1577. in plaats van den afgebranden gebouwd is.

Omtrent dit *Raadhuis* is 't *Gemeen Landtshuis van Rijnland*, mede een treffelijk Gebouw, alwaar de Dijkgraaf en de Hoog-Heemraaden vergaderen, om de zaaken, welke hun gebied betreffen, af te handelen.

In *Leiden* zijn zo goede *Doelens* als ergens in *Holland*, om met Roers, Kruis-Voet-en Handboogen te schieten. Hier ziet men in een schoone Kamer, in de glazen, de *Graaven van Holland* aardig afgebeeld.

Ten dienste van de Neering en Drapiery zijn hier ter Stede vijf *Looy-Hallen*, daar allerley Lakenen en Stoffen, binnen de Stad gemaakt, bezien, gewaardeerd, en gelooid worden, om het bedrog voor te komen.

Men heeft in *Leiden*, ten dienst der Koopmanschappen, over eenige jaaren ook een treffelijke *Waag* gebouwd.

Deze Stad pronkt mede met een zeer vermaarde *Academie*, met de welke zy boven alle andere Steden van *Nederland* een grooten naam heeft, en geen kleine lof en verwondering by de vreemde Natien veroorzaakt. De Groote Prins *Willem van Nassau* heeft den eersten grond daar af gelegt in het jaar 1575. tot een waardige vergelding van die swaare Belegering der Spanjaarden, welke de Stad zo vroom en volstandig uitgestaan had. d'Inwying der *Academie* of *Universiteit* geschiedde in 't gemelde jaar op den zesden February, met een zeer heerlijke staatsie.

Tot d'*Academie* behooren

Den *Hof*, zijnde een Tuin zeer treffelijk gestoffeerd ten dienst der Medecynen. Deze is zeer lustig, en vervuld met vreemde Boomen en Kruiden, uit verre Landen hier gebracht. De Galderyen van beide de zyden des *Hofs* zijn zeer schoon.

Gelijk ook d'*Anatomie* en *Bibliotheek*, daar hier voor af gesproken is.

Eenigen jaaren daar na is opgerecht *'t Collegie der Theologanten*, voor de geenen die de Kerk zullen bedienen, op kosten der *Hoogmogende Heeren Staaten van Holland en Zeeland*.

In het jaar 1605. achtervolgens dit exempel, hebben eenige Fransche Kooplieden een ander Collegie opgerecht, *'t Fransche Collegie* geheeten, in het welk eenige Studenten in de Theologie, die in de Walsche Gemeinte gebruikt zullen werden, onderhouden en geleerd worden.

Belangende de *Regeering* van *Leiden*, die bestaat in een *Schout*, vier *Burgemeesters*, acht *Schepenen*, en een *Vroedschap* van veertig Persoonen.

LOGEMENTEN.

Den Burg of 't Heeren-Logement.
De voorste Doelen.
't Schild van Vrankrijk. }
De Verguldde Posthoorn. } op de Bree-straat, tegen over 't Stadhuis.
De goude Leeuw. }
't Schild van Vrankrijk in 't Noord Einde.
't Witte Hart of Engelsch Ordinaris, op de Paapen-Gracht.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Leiden op Haarlem.

's Morgens ten half 4. ten half 7. ten 9. 10. en 11 uuren:
's Namiddags ten half 1. ten 2. 4. en 6 uuren.
De Nacht-schuit ten 11 uuren.
Ook vaaren 'er alle dagen twee Markt-schuiten voormiddags van de Steden *Leiden* en *Haarlem*.

Van Leiden op Delft en 's Graavenhaage.

's Morgens ten 4 6. 8. en ten half 11 uuren: 's namiddags ten half 1. half 3. half 5. en half 7 uuren.
De Nacht-schuit ten 11 uuren.
De Markt-schuit op *Delft* 's morgens ten 11 uuren.
De Markt-schuit op den *Haag* 's namiddags ten 2 uuren.

Van Leiden door Woerden op Uitrecht.

's Morgens ten 9 uuren, 's namiddags ten half 1. en 's avondts ten 9 uuren.

Van Leiden op Gouda.

Alle dagen een Schuit ten 11 uuren; en Saturdags ten 2 uuren.

AMSTERDAM.

Deze machtige Stad is de vijfde ter Vergadering van *d'Edele Grootmogende Staaten van Holland en Westvriesland.* Zy heeft aan de Westzyde, na 't Zuiden, *Zuid-Holland*; aan de Zuidzyde 't Sticht *Uitrecht*; aan d'Oost en Noordzyde *Gooyland*; en is gelegen aan den uitgang van den *Amstel* in het Y.

Als in 't jaar 1611. 't Bestand van de *Nederlandsche Provincien* getroffen was, schreef de Kardinaal *Guido Bentivoglio* van de *Vereenigde Provincien van Nederland*, in zijn zevende Hoofdstuk: *Omtrent hun macht ter zee zullen insgelijks genomen konnen worden vierderley opmerkingen. Men zal mogen aanmerken de menigte van hun Schepen, den overvloed van de noodzaakelijke dingen om dezelven uit te reeden, het getal van het zeevaarend Volk, en d'ervarendheid in de Zeevaart.*

En beginnende van de menigte der Schepen, zegt hy, dat die, na het gemeen gevoelen, zo groot geschat word, dat ze vergeleeken kan werden by de geene welke al het overige van *Europa* gezamentlijk kan uitmaaken.

De Schepen, van de welken de Armen, de Inhammen, en de Havenen van Holland, gelijk ook van Zeeland en Vriesland, vervuld worden, zijn byna ontelbaar.

Doch om van *Amsterdam* in 't byzonder te spreeken, zullen wy hier de woorden van den gemelden Auteur laaten volgen.

Maar

Maar in *Holland* byzonderlijk is hun getal overtollig, en in *Amsterdam* boven alle Plaatsen van de zelve Provincie. De Zee aan die zyde meest na *Noord-Holland* strekkende, na dat ze meer dan een hinderpaal van d'Aarde doorgebroken, en zich meer als een toepad geopend heeft, loopt op nieuws *Holland* bevochtigen in zijn meest beslootene zyde, en maakt in die plaats een grooten Inham, welke van d'Inwoonders in hun Taal de *Zuider Zee* genoemd word. Van dezen grooten Inham de Zee zich naderhand in andere kleinder Inhammen sluitende, die altemaal bekwaamen en gemakkelijken toegang geeven, zelfs aan het allergrootste Schip, komt ze zich eindelijk toe te sluiten, en gelijk te verbergen onder d'aarde in een diepe Waterloop, op welkers kant de Stad zich in haar langte uitstrekt. En de Zee niet vernoegd zijnde met haar Muuren alleenlijk te bespoelen, maar zich als een schoot na de zelve Stad uitstrekkende, komt ze die te verdeelen, en gelijk als te klieven in veele Waterloopen, door de welken zy opening voor de middelmaatige en gemeene Schuiten maakt, om met groot gemak te konnen voeren van de hooge en groote Schepen alle de Koopmanschappen, welke aldaar komen om gebracht te worden in de Spykers en Pakhuizen van de Stad. 't Getal der koopvaardy-Schepen, wel-

ke gemeenlijk voor de Stad ten anker leggen, is zo groot, dat het dikke bosch van de masten en sprieten het gezicht der aanschouwers breekt en verduistert. Alle deze Schepen komen zich te verzamelen en te samen wielen, om zo te spreeken, in *Amsterdam*, van alle de Gewesten der Wereld, en met allerhande sorteering van Koopmanschap; invoegen dat deze Plaats als nu gehouden kan worden voor de grootste Koopstad, niet alleenlijk van *Europa*, maar van de gantsche Wereld. Door toedoen van den Oorlog is deze Stad gekomen tot zodanig een grootheid en rijkdom, hoewel de Koophandel van te vooren in de zelve al heel veel bloeide. Den Oorlog heeft zeer veel benomen van de Koophandeling aan *Antwerpen*, en aan de Volkeren van *Holland* en *Zeeland* voet gegeeven om zich die van *Indien* te openen, om welke twee inzichten zy voornaamentlijk in *Amsterdam* zo zeer toegenomen heeft. In voorigen tijde placht *Antwerpen* te wezen het Magazijn van de Koopmanschappen welken *Europa* leverde, en *Lisbon* de plaats van de geenen die uit *Indien* kwamen: maar nu na den Oorlog bespeurt men, dat *Amsterdam* schier tot zich getrokken heeft alle de Koophandelingen van *Europa* en van de *Indien*, en dat het *Antwerpen* en *Lisbon* daar t'eenemaal af heeft beroofd. Door de gelegentheid dan van zijn

overgroote handeling, is de toevloeijing der Schepen na deze Stad ten allen tijde zeer groot, enz.

Maar tegenwoordig zou men noch veel breeder konnen weiden in den lof van deze heerlijke Stad, die, ten opzichte van zeer veele dingen, haars gelijk in de gantsche Wereld niet en heeft: doch dewijl de Leezer zich hier over elders kan vernoegen, zullen wy alleenlijk d'aanmerkelijkste byzonderheden van *Amsterdam* aanroeren.

De naam dezer Stad nam zijn oorspronk van de Rivier den *Amstel*; weshalven zy ook noch wel *Amsteldam* genoemd word. Haar binnengrond, en buiten haar Vesten, is broekig en marasachtig; zulks dat, als men Kerken, Toorns, of swaare Gestichten wil bouwen, men Masten of Paalen tusschen de veertig of vijftig voeten diep in d'aarde moet heyen. Zelfs worden ook de geringste Huizen altemaal op diergelijke Masten gezet.

Amsterdam is d'eerste maal bemuurd in het jaar 1482. ten tijde van *Maria van Bourgoudien*, Dochter van Hertog *Karel de Stoute*, die met den Aartshertog *Maximiliaan van Oostenrijk* trouwde; daar nu niets van overig is als *Schreyers-hoek*, en *S. Antonis-Poort*, tegenwoordig een Waag.

In 't jaar 1593. begon men de Stad wederom uit te leggen aan de *nieuwe zyde* (want geheel *Amsterdam* word in *d'oude en nieuwe zyde* verdeeld) van de *Haarlemmer-Sluis* af tot de helft van de *Singel*, en kort daar na tot aan de *Reguliers-Poort*. De Wallen wierden gelegt daar nu de *Oude Heere-Gracht* is.

Ondertusschen voer men aan *d'oude zyde* met uitleggen en timmeren ook voort, zo dat men in weinig jaaren volbouwd zag van de *Geldersche Kaay*

tot aan de *Kolveniers-Burgwal*, en van de *Schreyers-hoek* tot aan de *Reguliers-Poort*.

In 't jaar 1612. wierd *Amsterdam* wederom aan de *nieuwe zyde* vergroot, welke vergrooting als noch *de nieuwe Stad* geheeten word. Zy begrypt d'eene zyde van de *Heere*-en voorts de *Keizers*-en *Prinse-Grachten*, met noch acht die recht tot de Vesting loopen, mitsgaders den gantschen omvang van *Bikkers-Eiland*, en d'andere *Eilanden*, en de *Zoutketen*; zulks dat de Stad in omtrent de dartig jaaren door aanbouwing in haar omkring schier een kleine Wereld vertoonde.

Doch de grootste uitlegging van allen, en die de heerlijkste Paleizen en Gebouwen bevat, geschiedde in het jaar 1662. strekkende zich van het Y om *Kattenburg* heen, buiten om de *S. Antonis-Reguliers*-en *Heiligewegs Poorten*, tot aan de Vesting achter de *Prinse-Gracht*; 't geen geoordeeld word by na de Steden *Naarden*, *Weesp* en *Muiden* te konnen omvatten.

Na alvoorens dit weinige van d'uitleggingen gezegt te hebben, zullen wy overtreeden tot een korte beschryving van de Geestelijke en Wereldlijke Gebouwen.

De Stad, gelijk gezegt is, is verdeeld in d'*oude* en *nieuwe zyde*. Zy heeft eertijdts twee *Parochie-Kerken* gehad, welke tegenwoordig d'*Oude* en *Nieuwe Kerk* geheeten worden.

d'*Oude Kerk* is ingewyd ter eere van den Bisschop *Niklaas* en *S. Jan den Dooper*. 't Jaar van des zelfs stigting is onzeker. Zy heeft een groot en heerlijk Koor, 42 ronde steene Zuilen, een schoone Predikstoel met een sware kopere Leuning langs d'opgaande trappen, twee schoone Orgels, mitsgaders veele zeer konstig-geschilderde Glazen. Ten Noorden van het Koor ziet men de Grafstede van

den

den Admiraal *Heemskerk*, met een schoon Latynsch Opschift behelzende zijn daaden, hangende aan een Pilaar; en ten Zuiden van het zelve, aan de Hoek-pilaar, ter gedachtenis van *Cornelis Jansz.* gebynaamd het *Haantje*, een marmer Tafereel, en daar in eenige Latynsche Vaarzen, kortelijk zijn Heldendaaden begrypende. Aan de rechter zyde van het Groot Orgel vertoonen zich twee prachtige wit-marmere Grafsteden, tegen over malkander, d'eene van den Vice-Admiraal *Sweers*, en d'andere van den Vice-Admiraal *van der Hulst*; en aan de de slinker zijde die van den Schout by Nacht *van der Zaan.* Den beroemden Oorlogsheld *Wurts* rust ook in deze Kerk. Wyders pronkt ze met een konstig-gebouwde Toorn van 240. voeten hoog, met drie Trantsen of Omgangen, en met zeer schoone Slag- en Speelklokken vercierd.

De twede *Parochie-Kerk* is aan de *Nieuwe Zyde*, en word tegenwoordig de *Nieuwe Kerk* geheeten. Deze Kerk is zeer cierlijk, en, na 't oordeel der Boumeesters, een der konstigsten en netsten van *Europa.* Men begon de zelve te stichten omtrent het jaar 1408. anderen zeggen 1414. en 100. jaaren verliepen 'er eer ze voltooid was. De voornaamste Stichter was eenen *Willem Eggaarts*, welkers Grafschrift, ten Zuiden des Koors, aan een houte Balk, tusschen twee Pilaaren, noch te zien is. Zy geraakte, by ongeluk, anno 1645. in de brand, zulks dat het binnenwerk, het dak, enz. t'eenemaal vernield wierd; doch in het jaar 1648. was ze al weer zo ver gebracht, dat men 'er in begon te prediken. Men ziet hier een uitsteekend-konstige Predikstoel, zo cierlijk met beeldwerk uitgehouwen dat men 'er over verstomd staat. 't Verhemelte draagt een hoogen Toorn, insgelijks een Meesterstuk van de konst. Deze Kerk pronkt,

even als d'*Oude*, met twee Orgels, waar af het grootfte alle anderen van *Nederland* in konft en pracht te boven gaat; initsgaders met een Koor, 't geen langs heen met zeer dikke gevlamde en andere kopere tralien bezet is, en met fwaare kopere deuren geopend word. Dit werk is gedekt met een kopere Balk, vercierd met twee Leeuwen die Stadts Wapen houden. Achter in het Koor ftaat de prachtige marmere Grafftede van den Admiraal *de Ruiter*, die de gantfche breedte des Koors beftaat, en met een yzer Hek van het overige afgezonderd is. Ten Noorden, achter de Prediktoel, ziet men de marmere Tombe van den Zeeheld *Jan van Gaalen*, die infgelijks zeer heerlijk, en met een yzer Hek afgefchut is. Op het Kruiswelffel ftaat een fpits Torentje, al vry hoog, daar drie Luiklokken in hangen.

De *Nieuwe Zyds-Kapel*, die men de *Heilige Stêe* placht te noemen, ter oorzaak van een zeker gewaand Mirakel 't geen daar ter plaatfe aan de heilige Hoftie gebeurd zou zijn, is ook een fraaye Kerk. Maar men moet weeten, dat 'er toenmaals een andere Kapel ftond, die Anno 1452. verbrandde, en dat deze naam aldus van d'eerfte Kapel tot de twede overgegaan is. De tyd der ftichting van deze twede Kapel is onzeker. Zy is redelijk groot, net, en zeer luchtig gebouwd. Haar langte is van 185. en haar breedte van 230. voeten. Zy word verlicht door 30 groote Lichten, en heeft 20. nette ronde fteene Zuilen, en 10 kopere Kroonen. Men ziet hier ook een koftelijke Orgel, en een zeer konftig Poortaal met geflingerde kolommen. Aangezien de Mirakelen, welke hier ter ftede ten getale van tien, volgens het fchryven der Roomfchgezinden, gefchied zouden zijn, worden noch dagelijks rondom deze Kapel, inzonderheid

by nacht en ontyde, veele devoote Bedevaarten gedaan.

d'*Oude Zyds-Kapel* wierd van oudts by de Roomsgezinden *S. Olofs Kapel* genaamd, ter oorzaak dat zy in het begin aan *S. Olof* gewyd en bevolen was. Men houd, niet zonder reden, dat deze Kapel d'oudste Kerk van *Amsterdam* is; doch op wat tyd zy eigentlijk gesticht zy, kan men niet weeten. Zy heeft een cierlijk Torentje met een Trans of Omgang, Uurklok en Wyzer, en is in 't jaar 1646. een deel vergroot, en met een schoone Galdery voorzien. In deze Kapel hangen vijf groote kopere Kroonen. Zy is lang 125. voeten, breed 90. en heeft vier Ingangen waar af twee cierlijk van graauwe steen gemaakt zijn.

De *Zuider Kerk* heeft men begonnen te stichten in den jaare 1603. en is dezelve voltooid in het jaar 1614. zy heeft een redelijke ruimte. Het Middendak, 't geen boven de Zydaken uitsteekt, rust op tien, aan ieder zyde vijf, zeer swaare ronde blaauwe steene Pilaaren, op de welken ook de Boogen der Zygangen, gelijk mede de stylen des Middelmuurs, komen te rusten. In de 18 geschilderde Glazen ziet men verscheidene Gilden, die de zelven, tot een gedachtenis, daar in vereerd, en met hun Handwerk hebben doen uitbeelden. Zy is voorzien met een braaf Kerkhof, en een cierlijke en hooge doorluchtige Toorn met drie Omgangen, daar, behalven de Slag-en Luiklokken, een zeer schoon Klokkespel in hangt. Deze Toorn is in alles 237. voet hoog.

De *Wester Kerk* wierd begonnen gesticht te worden in het jaar 1620. en is de eerste Predikatie daar in gedaan op Pinksterdag des jaars 1631. Zy word verlicht door 38 Glazen, en is van binnen 168 voeten lang, en 97 breed. Haar steene Verwelfselen rusten

ruſten met haare Boogen ter weder zyde op vijf dikke ſwaare Pilaaren, ieder als een drieling van drie Pilaaren aan malkander gewaſſen. In 't middelſte gedeelte hangen vier kopere Kroonen, ieder van dartig armen, en in de twee Galderyen aan de zyden acht, doch kleinder. Men ziet hier ook een zeer koſtelijk Orgel, nieuwelings gemaakt. Ten Weſten is deze Kerk voorzien met een ongemeencierlijke Toorn, die alle de Toorns van de Stad in hoogte overtreft, bereikende dezelve 260. voeten. Zy heeft drie Omgangen, zeer ſwaare Slag-en Luiklokken, een heerlijk Speelwerk, en boven op de kruin een groote Keizerlijke Kroon, de gift van den Keizer *Maximiliaan.*

De *Noorder Kerk* is kruisvormig van gedaante, ter welke oorzaak zy ook veeltydts de *Kruis-kerk* genoemd word: doch dit Kruis is met zonderlinge konſt zodanig aan malkander gevoegd, dat het van binnen achtkantig is. Drie jaaren na dat men begonnen had dit Gebouw te ſtichten, 't geen in het jaar 1620. aangevangen wierd, zag men het voltooid; en wierd op Paaſchdag de eerſte Predikatie daar in gedaan. In 't midden, boven op het Kruis, ſtaat een cierlijk doorluchtig Toorntje van 54 voeten hoog, voorzien met Slag-en Luiklokken. De Kerk ruſt van binnen met haar Kruiswelven op vier ſwaare Kolommen, die recht in 't midden der vier tuſſchenplaatſen komen te ſtaan. Vlak in't midden hangt een groote kopere Kroon, en vier anderen daar rondom. Deze Kerk heeft oock noch een vierkantig Kerkhof.

d'*Ooſter Kerk* is noch een nieuw Gebouw, zijnde eerſt geſticht in het jaar 1671. Zy doet zich van buiten zeer cierlijk op, hoewel ze van geen groot begrijp zy. 't Dak maakt een kruis; en midden op dit kruis ſtaat een achtkantig Toorntje, voorzien met

met Slag-en Luiklokken, en vier Uurwyzers. Zy ontfangt haar licht door een menigte van groote Glazen. 't Binnenwerk rust op vier zeer swarе hartstene Pilaren, behalven de acht halve-Pilaaren die in de muuren gemetseld zijn. In deze Kerk hangen negen kopere Kroonen, waar van de middelste, die zeer groot is, met haar stang in een Uurwyzer, 't geen vlak in 't midden der Kerk onder tegen het Gewelf aan staat, te hangen komt.

Behalven deze Kerken, in de welken de Gereformeerden hun Godsdienst oeffenen, hebben zy ook noch twee Lootsen, daar des Zondags in gepredikt word, d'eene d'*Eilants-Kerk* en d'andere d'*Amstel-Kerk* geheeten.

De *Franschen* hebben hier tegenwoordig ook twee *Kerken*, tot welker laatste, ter oorzaak van de groote toevloeijing der Vluchtelingen, men in het jaar 1687 het *Schermschool* bekwaam gemaakt heeft. De voornaamste dezer Kerken heeft twee ingangen, voor welker eene een schoone Poort staat van witte gehouwe steenen, boven op de welke, tusschen een gebroke Frontespies, zich het Stadts Wapen met de Keizerlijke Kroon 'er op vertoont. Men leest de stichting binnen in de Kerk aan een balk, met deze woorden, in onze Taal overgebracht: *Deze Kerk is gesticht* 1409. *weder bekwaam gemaakt* 1647. *vergroot* 1661. Tot deze vergrooting wierd een gedeelte van het bygelegen *S. Joris-hof* gebruikt, zijnde een Proveniers-huis, en buiten alle twijffel met de gemelde Kerk het Klooster en de Kerk der *Pauliniaanen* geweest.

d'*Engelschen* hebben hier ook een *Kerk*, staande op het *Bagyn Hof*, welke Kerk by den Roomschen tyd de *Bagyne-Kerk* genoemd wierd. 't Is onzeker wanneer ze gesticht zy: doch het blijkt aan d'eenvondigheid des Gebouws, een aan d'oude muuren,

ren, dat het in d'eerfte honderd jaaren niet gefchied is. 't Is van binnen zeer luchtig, en heeft een Toornje van een redelijke hoogte. In deze *Kerk* word des Zondags twee maalen, en des Woensdags voor den middag, in 't Engelfch gepredikt.

't *Bagyn-Hof*, daar deze *Engelfche Kerk* op ftaat, ftrekt zich in de rondte, en is bezet met een groote menigte van zeer oude en nieuwe Wooningen. 't Heeft omtrent in 't midden een breeden doorgang, en aan ieder zyde van den zelven een cierlijk Bleekveld, rondom met fchoone Haagdoorn beplant; op welke Bleekvelden de gemelde Wooningen altemaal hun uitzicht hebben. Behalven deze Bleekvelden hebben noch de meeften kleine Hofjes en fraaye Wyngaarden voor hun Huizen; 't geen de plaats ook een byzondere aangenaamheid byzet. 't Is onzeker, wanneer dit *Bagyn-Hof* eigentlijk geſticht zy; doch men kan aan de meefte Wooningen wel bemerken, dat het al een lange reeks van jaaren geftaan heeft. Deze Dochters behouden hier hun Geeftelijke Kleeding en Roomfchen Godsdienft, tot welkers oeffening die van deze Gezindheid een fchoone *Kerk* hebben doen ftichten, hoewel ze van buiten de gedaante van een Huis heeft, ter oorzaak dat de Roomsgezinden geen openbaare *Kerken* mogen hebben. Zy begraaven ook hun Dooden, welke door twaalf der Zufters op een Doodbaar onder de hand eerft drie maalen rondom het *Hof* gedraagen, en vervolgens in d'*Engelfche Kerk* ter aarde befteld worden.

d'*Arminiaanen* of *Remonftranten* hebben hun *Kerk* op de *Keizers Gracht*; doch ze ftaat niet openbaar, als d'andere *Kerken*, maar met Huizen betimmerd. Zy heeft twee Ingangen, en van binnen in 't vierkant twee Galderyen boven malkander; zijnde wyders een zeer wel gefchikte plaats tot den Godsdienft.

dienst. Men ziet hier ook eenige kopere *Kroonen* van een maatelijke grootte hangen.

De *Luiterschen*, of anders *die van de waare onveranderde Augsburgsche Confessie*, hebben hier ook twee openbaare *Kerken*, waar van d'oudste gesticht is in het jaar 1633. Dit Gebouw is vry groot, cierlijk, en luchtig, en heeft vier ruime Ingangen, en van binnen ter wederzyde drie breede Galderyen boven malkander, welke zeer veel volks konnen draagen, en door sterke *Kolommen* onderschraagd worden. In deze *Kerk* is ook een Orgel, 't geen onder het zingen der Psalmen of Geestelijke Liederen, voor en na den Godtsdienst, gehoord word.

De *Luitersche Nieuwe Kerk* is een zeer vast Gebouw, en zo geweldig dik van grondvesten, dat het, buiten ongeluk, een reeks van eeuwen zal konnen verduuren. 't Is gantsch rond van gedaante, en heeft een zeer groote Dom of Koepel, t'eenemaal met groote kopere Plaaten bedekt, welke door den *Koning van Sweden* aan deze Gezindheid geschonken zijn. Boven op deze Koepel vertoont zich een cierlijke Lantaarn, en op de zelve een swaare kopere Swaan die de streeken van den wind aanwijst. Deze Kerk heeft vier fraaye en ruime Ingangen, en twee schoone Galderyen boven malkander; doch ze loopen niet rondom de gantsche Kerk, maar beslaan slechts een gedeelte, 't geen in de rondte aan het groot rond ligchaam vast gehegt, en met een plat dak bedekt is. Gelijk de buitenste gedaante, zo is 't ook van binnen alles rond: zelfs zijn de Zarken zodanig gehouwen, dat ze altemaal kringen maaken, die een gantsch ronden Steen, welke vlak in 't midden onder de Lantaarn legt, omringen. Boven dezen ronden Steen hangt een zeer groote kopere Kroon, die onder aan 't gewelfsel van de gedachte Lantaarn vast is.

Onder alle Geloofsgezinden, aan de welken hier ter Stede de vrye oeffening hunnes Godtsdienſts toegelaaten word, vinden zich ook de *Doopsgezinden* of *Mennoniſten*, die hun oorſpronk van eenen *Thomas Munſter*, en hun naam van *Menno Simons* trekken: doch zy zijn verſcheelenden in Gezindheden en Geloofspunten, en hebben derhalven ieder hier en daar door de Stad hun byzondere Vergaderplaatſen, in Huizen welke door hun Geloofsgenooten bewoond worden. De voornaamſten onder hen zijn de *Vlaamingen* en de *Waterlanders*. De *Vlaamingen*, by de welken zich de *Vriezen* en *Hoogduitſchers* gevoegd hebben, oeffenen hun Godtsdienſt op de Weſtzyde van de *Singel*, tegen over de *Luiterſche Oude Kerk*, alwaar zy een zeer nette en welgeſchikte *Kerk* hebben, met twee Galderyen, daar zeer veel volks op kan zitten. Dewijl ze den grootſten hoop uitmaaken, hebben ze ook de grootſte Kerk: maar ze zijn zo vies, en in uiterlijke dingen zo geweldig naauw bezet, dat ze de kopere Kaarskroonen, welke in hun Kerk hangen, hebben doen wit verwen, om door der zelver geſlikker niet geargerd te worden. Zy leggen ook dikwils om kleine beuzelingen, die naauwelijks verdienen dat men 'er den mond om opent, over hoop: ja zelfs zijn deze vodderyen wel zo hoog gereezen, dat 'er d'Overigheid mee gemoeid is geworden.

De *Kerk* der *Mennoniſten* die men de *Waterlanders* noemt, ſtaat by de *Jan-Rooden-Poorts-Toorn*, op de Weſt zyde van de *Singel*. Zy is mede heel bekwaam tot het gebruik van hun Godtsdienſt, ook ruim en groot, en heeft twee Galderyen boven malkander. Men ziet 'er eenige ſchoone blinkende kopere Kroonen.

De *Jooden* hebben hier ook een openbaare *Kerk* of

of *Sinagoge*, zijnde een zeer cierlijk Gebouw,'tgeen zich zo fraay in het oog opdoet, dat het een lust om te zien is. 't Is omringd met een groot Voorhof, daar men door een hooge en breede Poort in treed. Ter weder zyde van dit Voorhof ziet men een Galdery, rustende ieder op 12 Kolommen; en in d'eene een Waterbak met kopere kraanen: want de Jooden wasschen zich eer ze ter Tempel ingaan. Hier zijn ook de *Schoolen*, in de welken hun Jeugd in de Hebreeusche Taal onderweezen word. De *Tempel* is byna vierkantig, boven plat, en heeft een menigte van grooten Lichten, mitsgaders drie Ingangen; doch d'eene, te weeten die in de Voorgevel staat, word maar gemeenlijk gebruikt, en is zeer prachtig. 't Gebouw rust van binnen op vier ronde swaare Kolommen, zonder de vier halve die in de muuren staan. Ter weder zyde ziet men een Galdery voor de Vrouwen, afgeschut met latwerk, en steunende ieder op zes hartsteene Kolommen. Onder ieder dezer Galderyen hangen zeven kopere Kroontjes, tusschen de groote Kolommen vier grooter, en in 't midden der Kerk vier noch veel grooter. Op het Gestoelte, daar de Rabbynen of Leeraars in staan, 't welk zeer kostelijk is, ziet men vier swaare kopere Kandelaars; hoedanige achtien 'er noch staan op het afschutsel voor de Kas daar de Boeken *Mosis* en de Sieraaden der Kerk in opgeslooten zijn. Deze Kas, welke vlak tegen over den ingang staat, is van Sakerdaanen-hout, en uitsteekend kostelijk en cierlijk gemaakt.

Nevens dezen *Tempel* hebben de *Hoogduitsche Jooden* ook den hunnen, zijnde mede een fraay en aanzienlijk Gebouw; doch het komt in kostelijkheid by het ander geensins te pas: behalven dat het ook veel duisterder is.

Boven de *Gezindheden*, waar af wy hier de

Kerken kortelijk beschreeven hebben, zijn 'er noc verscheidene andere byzondere *Secten*, die verbo gene vergaderingen houden, als naamentlijk de *S ciniaanen*, *Quaakers*, en andere *Misgeboorten*, we ken wy niet altemaal konnen opnoemen. En w wonder, dat in zulk een groote Stad, onder h gedrang der honderd duizenden van menschen zich een mengelmoes van Wanschepselen ve schuilt?

Maar behalven de bovenverhaalde *Kerken*, di de *Roomsgezinden* van oudts in hadden, was hier oo noch *S. Pieters Kerk* of *Kapel*, d'oudste, na 't ge voelen van sommigen, en eertijdts de voornaamst dezer Stad. Want 't is waarschynlijk, zeggen ze dat, dewijl d'eerste Inwoonders Visschers waren zy hun *Kerk* na dien Apostel genoemd hebben hoewel anderen, gelijk te vooren gezegt is, *S. Olof Kapel* voor het oudste van de gewyde Gebouwe houden. Het benedenste deel van dit *S. Pieter Kerkje* is nu een *Vleesch-hal*: 't opperste placht de *Vergaderplaats der Rethorykers*, die men *d'Oud Kamer* noemde, te zijn; maar dit bovenste deel i nu geschikt tot een *Collegie voor de Doctoren*: ook i 'er d'*Anatomie*. Noch was 'er een *S. Jakobs Kerk* die aan de *Nieuwe zyde* in de bocht van den *Nieuwe Dijk* stond; doch deze Kerk is aan erven verkocht. Ook is 'er een *S. Joris Kerk* aan de zelve *zyde* geweest, tegenwoordig het *Kistemakers-Pand*.

Behalven alle de bovengemelde *Kerken* en *Toorns*, zijn 'er noch vier andere cierlijke *Toorns*, waar van 'er twee eertijdts *Stads Poorten* geweest zijn, als naamentlijk de *Reguliers* en *Jan-Rooden-Poorts-Toorn*. d'Andere twee, de *Haringpakkers*-of *Kruis-Toorn*, en de *Monte-Albaans-Toorn*, die aan d'*Y-kant* staan, zijn aldaar gesticht om 'er by nacht een waakend oog te houden, en by ongeluk van brand

rand zulks met de Trompet te verkondigen.

De *Reguliers-Toorn* was eertijdts, toen de Stad noch in haar oude Muuren lag, een oude laage Toorn van d'*Oude Reguliers Poort*, welke hier nevens stond. Maar in den jaare 1619. maakte men een aanvang met het bouwen van het bovenste Opstal, ter gedachtenis van dat d'oude Stadts Muuren en Poort alhier gestaan hebben. Zy is voorzien met Slagklokken, Uurwyzers, en een uitmuntend Speelwerk, 't geen eertijdts op de *Beurs-toorn* gehangen heeft, doch toen dezelve vergroot wierd, hier gebracht is. Nevens en aan dezen *Toorn* vast staat een groot Gebouw, wel eer een *Wachthuis*, doch tegenwoordig een aanzienlijke Herberg, *de Munt* geheeten, ter oorzaak dat in den Franschen Oorlog *de Hollandsche Munt* alhier overgebracht is geweest.

De *Jan-Rooden-Poorts-Tooren* was insgelijks, toen de Stadt noch in haar Oude Muuren beslooten lag, een oude, doch noch sterke en laage ronde Toorn aan de Stadts Poort, *Jan-Rooden-Poortje* geheeten. In den Jaare 1616. begon men 'er een vierkantigen huid om te trekken; en wierd hy zo voorts in de gedaante van een *Klok-toorn* opgemaakt, en in het volgende jaar tot volkomenheid gebracht, voorzien met Slagklokken en Uurwyzers, en drie Omgangen of Transen, waar van d'onderste en de bovenste rondom met een steene Galdery bezet zijn. Onder in dezen *Toorn* heeft de Provoost der Soldaaten zijn Wooning; en in het bovenwerk zijn twee verdiepingen boven malkander tot Gevangenissen voor de Krijgsknechten bekwaam gemaakt. Ten Zuiden placht eertijdts een oude houte Brug te leggen; doch deze wierd afgebroken, en in des zelfs plaats een geweldig-groote steene Brug gelegt van

120. voeten breed, die ter weder zyde rondom dezen *Toorn* loopt, en zijn weergaa in breedte en sterkte in de gantsche Stad niet en heeft.

De *Haringpakkers-Toorn*, welken naam deze *Toorn* tegenwoordig voert, ter oorzaak dat de Haringpakkers in den zelven hun Kamer of verblijf hebben, wierd by de Roomsgezinden van oudts de *Heilige Kruis-Toorn* geheten. 't Was eertijds een laage Toorn of Stomp; maar in den jaare 1606. wierd ze aldus met Klokken, Uurwerk, en Spits vercierd. Op deze *Heilige Kruis-Toorn* wierden gemeenlijk, ten tyde der vermaarde Nederlandsche Beroerten, de geenen gebracht, welke om 't belyden van den waaren Godtsdienst, en het afvallen van de Roomsche Leer, hier ter Stede in hegtenis geraakten: doch men hield z' 'er bywylen niet lang zitten, maar wierpze heimelijk by nacht, onverhoord en onverweezen, met de handen en voeten wel vast gebonden, achter uit in 't Y, daar ze dan noodzaakelijk verdrinken moesten. Onder in dezen *Toorn* hebben de Geswoorene Haringpakkers en Keurmeesters, gelijk ook de Lootsluiden hun Vergaderplaatsen.

De *Monte-Albaans-Toorn* is ook een hooge en schoone *Klok-Toorn*, en word gemeenlijk de *Monkelbaans-Toorn* geheeten, mogelijk na een zekere Lynbaan, die daar eertijdts nevens stond, en *Monkels-Baan* genoemd wierd: want wat den naam van *Monte-Albaan* belangt, de reden die men 'er af geeft, heeft gantsch geen schijn van waarheid. In den jaare 1606. wierd deze *Toorn*, te gelijk met de *Haringpakkers-Toorn*, met een zindelijk bovenwerk verhoogd, en met twee Slagklokken en vier Uurwyzers vercierd. By desen *Toorn* worden gemeenlijk de Soldaaten, die na *Oost-Indien* zullen gaan, in de Lichters gebracht, om met de

de zelven na *Texel* aan de Schepen gevoerd te worden.

Dit zy genoeg gezegt van d'openbaare Kerken, gelijk ook van de vier Klok-toorns: die 'er een wydloopiger verhaal, mitsgaders der zelver afbeeldingen, wil zien, richte zich aan de *Beschryvingen van Amsterdam.*

Hier zijn zo veel *Kloosters* geweest, dat het ten hoogsten te verwonderen is na de kleinheid der Stad in die tyden: want aan d'*Oude zyde* waren 'er drie voor Mannen, en dartien voor Vrouwspersoonen. Het *Klooster der Minderbroeders* was, zo 't schijnt, het eerste, 't welk nu in Wooningen veranderd is. 't Twede besloegen de *Broeders van den Regel van S. Franciscus*, of de *Pauliniaanen.* De darden woonden in de *Nes.* Van de dartien *Vrouwe-Kloosters* waren 'er vijf van *Nonnen der Order van S. Augustinus.* 't Eerste bewoonden de *Oude*, en het twede de *Nieuwe Nonnen*, zijnde tegenwoordig de *Gasthuizen.* d'Andere drie wierden geheeten *S. Maria Magdalena*, *S. Agneta*, nu de *Doorluchtige School*, en *S. Catharina.* De *Zusters van den darden-Regel van S. Franciscus* hadden zes *Conventen* of *Kloosters.* 't Eerste wierd *S. Ursel*, of *der elf duizend Maagden* geheeten, 't geen nu het *Spinhuis* is: het twede, nu het *Prinsen-Hof*, noemde men *S. Cecilia*: het darde *S. Barbara*: het vierde *S. Clara*: 't vijfde *S. Maria*: en het zesde *S. Margareta.* Daar was ook een *Klooster* van alle soorten van *bekeerde Zondaressen*, van *S. Augustyns* Order, *Bethanien* genoemd, naderhand in een *Latynsch School* verkeerd, 't geen over eenige Jaaren vernietigd is. 't Laatste was het *Convent der Sororicellarum*, die men ook de *Swarte Zusters* noemde, welke de Zieken, en inzonderheid de geenen die met de Pest bezocht waren, dienden en bezorgden. Dit was op de *Zeedijk*, daar

ſedert de Convoy-meeſter woonde, wordende nu noch d'*Oude Convoy* genoemd.

Aan de *nieuwe zyde* waren vier *Kloosters*: 't eerſte van *Nonnen der Order van S. Auguſtinus*, *S. Geertruid* toegeëigend, zijnde nu Wooningen: het twede *van den darden Regel van St. Franciſcus*, en *Lucia* toegewyd, 't geen nu het *Weeshuis* is: het darde der *Bagynen*, in wiens Kerk d'*Engelſchen* nu prediken: en het vierde der *Clariſſen*, tegenwoordig het *Tuchthuis*.

Buiten placht een fraay *Karthuizers-Klooſter* te ſtaan, gebouwd, gelijk een zeker Schryver zegt, door Hertog *Albrecht van Beyeren*, omtrent het jaar 1400. daar tegenwoordig niets meer af overig is als het *Kerkhof*, zijnde de reſt in erven afgedeeld.

Aan d'andere zyde buiten de Stad placht een *Klooſter der Regulieren* gelegen te wezen, 't geen omtrent het jaar 1506. verbrand is.

Laat ons nu komen tot de *Godtshuizen*, welke hier veel, en in zo goede ordre zijn, dat *Amſterdam* daar alle andere Steden in te boven gaat. Wy zullen een aanvang maaken met het *Gaſthuis*, en vervolgens van d'anderen ſpreeken.

't Gantſche Gebouw van het *Gaſthuis*, 't geen met een Gracht doorwaterd word, beſtaat tegenwoordig in verſcheidene byzondere Gebouwen; als daar is vooreerſt een *Mannen-Gaſthuis*, doch dit verſtrekt nu tot een *Kerk*. Noch is 'er een *Soldaaten-Gaſthuis*, in het welk, nevens de Krijgsknechten, alle Mansperſoonen gebracht worden. 't *Gaſthuis*, daar de Vrouwen in leggen, zijnde wel het grootſte, is in een *klein* en *groot Vrouwen huis* afgedeeld. Recht tegen over het *Soldaaten-huis* ziet men een *Verband-huis*, 't geen eertijdts tot een *Peſt-huis* diende. Hier in worden alle Gekwetſten gebracht, of die andere gebreken hebben welke de Heelkonſt betreffen. De Vrouwen leggen in

dit Huis boven, en de Mannen beneden. Behalven deze Legerplaatsen der Zieken, is dit *Gasthuis* ook voorzien met een *Brouwery*, *Bakkery*, *Apothekerswinkel*, en *Artseny-hof*.

In 't begrip van dit *Gasthuis* is een plaats die men de *Beyert* noemt, waar in alle Vreemdelingen en arme lieden, die zulks begeeren, ontfangen worden, en drie achtervolgende nachten verblijven mogen; geduurende welken tijd zy noch des morgens en des avondts kost en drank krijgen.

't *Oude Mannen- en Vrouwen-huis* is mede een aanzienlijk Gebouw, hebbende twee Ingangen, welke recht tegen over malkander staan. Ter wederzyde van beide deze Ingangen, en van den eenen Ingang tot den anderen, zijn Galderyen, in de welken langs heen de Huisjes staan daar deze oude Mannen en Vrouwen, twee en twee, in woonen. Deze Galderyen hebben uitzicht op een zeer schoonen Tuin en een groot Bleekveld, tusschen welke beiden een breede geplaveide Gang is, die recht op 't Huis aanloopt. Dit Huis is een groot en fraay stuk werks, voorzien met een ruim Voorhuis, twee Eetzaalen, en veele schoone Kamers. Ter slinker zyde der gemelde Gang heeft men in den jaare 1603. een Put van 232. voeten diepgeboord, die een ader van geheel zuiver en varsch water geeft.

Hier mogen geen Mannen of Vrouwen inkomen, 't en zy ze vrye persoonen, ongehoud, en Burgers en Burgerinnen deser Stede, en over de vijftig jaaren oud zijn.

't *Weduwen hof*, alzo geheeten om dat daar in alleenlijk Weduwen en ongetrouwde Vrouwspersoonen onder zekere Ordonnantien vrye wooning hebben, heeft oorspronk genomen uit verscheidene Wooningen, hier en daar door de Stad verspreid, van de welken de Regenten van beide de Huis-ar-

men de bestiering hadden. 't Is een zeer groot aanzienlijk Gebouw, voorzien met een menigte van Huisjes en Kamertjes, een ruim Binnenplein, Bleekvelden, en alle andere gemakkelijkheden. Alle deze Huisgezinnen genieten, boven het gewoonlijk winter-onderhoud, jaarlijks noch vijfen-twintig manden Turf.

Men heeft hier ter Stede ook een *Oude-Vrouwen-Huis*, staande aan den *Amstel*, en onder de bestiering der *Diakenen*. 't Is een uitsteekend groot Gebouw, byna vierkantig, hebbende aan de zyde des *Amstels* twee prachtige hartsteene Ingangen, waar door men op de benedenste Verdieping der Vertrekken komt, die in een groote menigte rondom het gantsche Huis loopen. In ieder dezer Vertrekken zijn vier Bedsteden, twee en twee tegen over malkander. Boven deze Verdieping, welke ettelijke Pakkelders onder zich heeft, vind men noch een Verdieping, die d'eerste byna in alles gelijk is. Wyders ziet men 'er twee Tuinen, en een zeer groote Binnenplaats, daar de Vertrekken hun licht afscheppen.

'*t Leproos-*of *Lazarus-huis* is ook een zeer groot Gebouw, en opgerecht voor de geenen die met Melaatsheid besmet zijn. Men gaat 'er in door een hartsteene Poort, waar na men terstond op een groote geplaveide Plaats komt, daar eenige schoone Boomen op staan. Vervolgens ontmoet men de Vergaderplaatsen der Regenten en Regentinnen, zijnde twee heerlijke Vertrekken rijkelijk met Schilderyen gestoffeerd. Thans treed men door de Stal op een luchtig Bleekveld, met een Timmerloos en doorluchtige Muurazie van d'eerste geplaveide Plaats afgezonderd, alwaar de Vertrekken der Proveniers zijn die hier hun kost gekocht hebben. Men heeft hier ook zes of zeven Dolhuisjes.

Tegen-

Tegenwoordig worden 'er niet alleenlijk de geenen ingebracht die met Melaatsheid besmet zijn, maar ook eenige slechte of malle Lieden, die 'er om Godts wil gevoed, of door hun Vrienden of Ouders in besteed worden. De Melaatschen hebben 'er hun byzondere wooning.

't *Dolhuis* is een van de jongste *Godtshuizen* dezer Stad, en alzo genaamd om dat de geenen, welke hier geherbergd worden, met Dolheid of Krankzinnigheid bezocht zijn. In de Voorgevel ziet men uitgebeeld het spijzen en laaven der Krankzinnigen. Men treed 'er in door een heerlijke steene Poort. 't Gebouw is van binnen in 't vierkant met luchtige Galderyen, rondom een groot Binnenplein, opgemaakt. Onder deze Galderyen, langs heen, staan de Dolhuisjes nevens malkander tot 28 in 't getal, altemaal overwelfd met sterke muuren. Zy hebben ieder een Kreb, een Gemak, en boven de Deuren, die dubbeld zijn, de binnenste met een gat om door gespijst te worden, welke altijd geslooten blijft, een groote ronde Opening om licht door te scheppen. Het Binnenplein is in tweën verdeeld, zijnde het een een Bleekveld en het ander een Blomtuin, in de welke men op een swaare Voetstal een steene Vrouwebeeld ziet, verbeeldende de Dolheid. Zy is gantsch naakt, en heeft d'eene hand in haar hangende hair geslagen, 't geen ze al schreyende uitrukt. In het jaar 1637. wierd dit Gebouw voor de darde maal vergroot, en een getal van 13. Dolhuisjes onder Galderyen, om een vierkantige Plaats loopende, achter aangemaakt; invoegen dat 'er nu 41. zijn. En behalven dezen zijn 'er boven noch verscheidene andere Dolhuisjes, daar de geenen in gezet worden welken de Vrienden niet gezien willen hebben, en die hun kost betaalen.

'*t Weeshuis*, een der oudste *Godtshuizen*, is ook een zeer heerlijk Gebouw. Men treed terstond door de Poort van '*t Jongens-huis* (want de Meisjes zijn daar van afgescheiden om alle ontucht te schouwen) in een Galdery, rustende op 14 hartsteene Zuilen, aan welkers slinker zyde een ruime vierkantige Binnenplaats is, daar men d'Eetzaal der Jongens en eenige andere Vertrekken ziet, een oud en treffelijk Gebouw. 't Achterste gedeelte, daar de Meisjes en jonge Kinderen hun verblijf hebben, is meest een nieuw Gesticht, insgelijks met een groote geplaveide Plaats voorzien, en gelijkt meer een Heeren-hof als een Wooning van arme Weeskinderen. De Kinderen, zo Knechtjens als Meisjens, welker getal tegenwoordig niet minder als duizend is, worden hier in alle tucht en vreeze des Heeren opgebracht. Als de Jongens groot genoeg zijn, en wel leezen en schryven konnen, leeren ze een Ambacht, volgens hun eigene verkiezing. De Meisjens worden binnens huis op verscheidene Handwerken gehouden, en eenigen die, groot en sterk genoeg zijn, tot het huiswerk gebruikt.

De *Diakens* onderhouden en voeden ook eenige honderden van arme ouderlooze Kinderen, welker Ouders Ledemaaten van de Gereformeerde Religie, doch geen Burgers geweest zijn; want andersins zouden ze in 't groot *Weeshuis* aangenomen worden. Dit *Diakens-Weeshuis* is gesticht in het jaar 1656, en drie Verdiepingen hoog. 't Gantsche Gebouw is in tweën gedeeld, hebbende aan ieder zyde in 't midden een groote opene Plaats. In 't eene Gedeelte woonen de Jongens, en in 't ander de Meisjens; welker getal te samen tegenwoordig over de 600. beloopt.

'*t Aalmoessseniers-huis* is begonnen gestigt te worden

den in den jaare 1664. Het heeft twee Frontispicen, vier Ingangen, en in de hoogte vier Verdiepingen. 't Gantsche Gesticht is in tweën gedeeld, 't een tot wooning der Iongens, en 't ander voor de Meisjens. Ieder zyde heeft een groote vierkantige Binnenplaats, op de welke alle de Binnenkamers hun licht scheppen. Deze *Aalmoessseniers* moeten zorgen voor alle ouderlooze Kinderen en Vondelingen, die in 't *Stadts*-of *Diakens-Weeshuis* niet ontfangen konnen worden, vermits d'Ouders onbekend, geen Burgers, noch Ledemaaten der Gereformeerde Religie geweest zijn. 't Getal dezer Kinderen is veel grooter als dat van eenig ander Godtshuis, en groeit noch dagelijks aan.

In den jaare 1631. wierd ook, ten overstaan van de Magistraat, by eenigen van de treffelijkste Burgers en Diakenen der Fransche Gemeente, een *Weeshuis* opgerecht voor d'ouderlooze Kinderen der gedachte Gemeente, ter oorzaak dat 'er veele arme Ledemaaten waren, welker Kinderen na hun dood, dewijl ze geen Burgers hadden geweest, in 't groote *Weeshuis* niet konden komen. Dit *Weeshuis*, 't *Waale-Weeshuis* geheeten, was voor dezen op de *Laurier-Gracht*; doch als de Stad voor de laatste maal vergroot wierd, hebben zy in deze nieuwe uitlegging, op de *Prinsen-Gracht*, een zeer groot en prachtig *Weeshuis* gebouwd, 't geen twee heerlijke Ingangen, en veele schoone Kamers en Vertrekken heeft, mitsgaders zijn eigen Schoolmeester, door wien de Jeugd in de Fransche Taal en leezen en schryven onderweezen word. Voor het overige is hier de zelve order als in d'andere *Weeshuizen*.

Dicht by dit *Weeshuis*, te weeten aan d'overzyde van de *Prinsen-Gracht*, wat verder na d'*Uitrechtsche Poort*, hebben de *Mennonisten* ook een treffelijk

Wees-

Weeshuis doen bouwen voor d'ouderlooze Kinderen van hun Gemeente, alwaar de zelven op een zeer ſtille en bekwaame wijs opgetrokken en onderweezen worden.

Die van d'Onveranderde Augsburgſche Confeſſie, of *Luiterſchen*, hebben hier ter Stede ook een *Weeshuis*, ſtaande op de *Laurier-Gracht*, 't geen ruim, en van alle noodzaakelijke gemakkelijkheden voorzien is.

Hier word ook een zonderlinge zorg gedraagen voor de *Huis-zitten-armen*, waar by verſtaan worden de Lieden welke hier gehuisveſt zijn, en die door de menigte van Kinderen, of toevallige ongelukken, onderdrukt worden, en niet aan de koſt konnen geraaken. 't *Huis-zitten-huis* van d'*oude zyde* ſtaat ten Zuiden van het *Lazarus-huis*, daar het ook een gedeelte af is. 't Is een zeer heerlijk Gebouw, voor eenige weinige jaaren geſticht, voorzien van verſcheidene Vertrekken en Kamers, mitsgaders van een grooten Tuin, rondom den welken een breede Galdery loopt, daar in 't uitdeelen d'arme Lieden langs heen op een ry ſtaan, en Boter, Brood, en Kaas, welke dingen eens ter week uitgedeeld worden, ontfangen. Nevens dit Huis, ten Zuiden, ſtaan twee groote *Pakhuizen*, in de welken onder ook de Eetwaaren leggen, en boven op de zolders Koorn en Turf, die in de zomer opgedaan, en des winters aan de behoeftige Huisgezinnen uitgedeeld word.

't *Huis-zitten-huis* aan de *nieuwe zyde* is een immers zo koſtelijk en aanzienlijk Gebouw, hebbende mede verſcheidene ruime en breede Kamers. Ten zyde heeft men een ander Gebouw, 't geen kleinder is, daar aangeſticht, in welkers Voorgevel men drie konſtig-uitgehouwene Hartſteenen ziet, waar in het werk van barmhertigheid, 't geen

in

in dit Huis gepleegd word, uitgebeeld is. Van binnen is een lange Galdery, in de welke de Eetwaaren aan de behoeftigen, ſtaande op een ry, uitgedeeld worden. Dit *Huis-zitten-huis* heeft mede twee groote *Turfbuizen*, gelegen op twee byzondere plaatſen aan de Schans.

Aan beide de Zyden, dat 's te zeggen aan d'*oude* en aan de *nieuwe zyde*, word jaarlijks aan Brood, Boter, en Kaas, voor over de 600000. guldens uitgedeeld.

Tot beſluit der *Godtshuizen* zullen wy hier byvoegen de *Werkhuizen* voor Mannen en Vrouwen, welker ongeregeld leven met dwang in toom gehouden moet worden.

't Eerſte is het *Rasp*-of *Tuchthuis*. Dit Huis, 't geen eertijdts een *Klariſſen-Klooſter* geweeſt is, heeft voor aan de ſtraat een groote witte Poort, in welkers voorhoofd men Leeuwen, Beeren, wilde Swynen, en Tygers voor een Wagen ziet gaan, gelaaden met Braziliaanſch Hout, Raſpen, en ander Werktuig. Boven op den Wagen zit een Voerman met de Sweep in de hand; en onder ſtaat deze Latynſche ſpreuk.

Virtutis eſt domare quæ cuncti pavent.

Dat 's te zeggen.

Het is een deugd van 't kloek gemoet,
Te temmen dat elk ſchrikken doet.

Boven op de Frontespies van de Binnenpoort ſtaan twee Tuchtelingen met het halve lyf naakt te raſpen. Zy zijn van witte gehouwe ſteen, levens grootte.

Vervolgens komt men door een Poortaal op een groote vierkantige Plaats, op de welke alle de Gevangeniſſen, die met dikke yzere tralien verzorgd zijn, hun licht ſcheppen. Vlak in 't midden ſtaat de

de Justitie-paal. Twee dezer Tuchtelingen hebben met hen beiden ieder week met een achtdubbelde Zaag drie honderd ponden Houts te raspen. De tijd, dien ze in dit *Huis* moeten zitten, is lang of kort, na de misdaaden, die ze begaan hebben, licht of swaar zijn.

't Twede van deze *Huizen* is het *Spinhuis*, een treffelijk Gebouw, en 't geen van buiten en binnen beter een Paleis als een Dwanghuis gelijkt. Men treed 'er in door een groote Poort van witte gehouwe steen, boven de welke men de *Tuchting* afgebeeld ziet, door twee Tuchtelingen en een Vrouw in 't midden die een der zelven kastyd. Hier onder staan met vergulde letteren deze twee Vaerzen van den Heer *P. C. Hooft.*

Schrik niet, ik wreek geen kwaad, maar dwing tot goed:
Straf is myn hand, maar lieflijk mijn gemoed.

Gelijk mede in de Voorgevel, op d'Achterburgwal, den arbeid der Tuchtelingen door drie Vrouwenbeelden, welke spinnen, naayen en braayen, in witte gehouwe steen uitgebeeld word.

In dit *Spinhuis* zitten de Tuchtelingen in twee byzondere Vakken; te weeten, in 't eene die 'er om Hoerery, Dronkenschap, en andere ongebondendheden gezet worden; en in 't ander die geschavotteerd, of ook wel in 't heimelijk gegeesseld zijn.

Weinig jaaren geleeden is 'er noch een darde *Tuchthuis* opgerecht, staande aan de *Y-kant*, tegen over *Kattenburg*, of *'s Landts-Zee-Magazijn*, gemeenlijk 't *Willige Rasphuis*, doch eigentlijk 't *Nieuwe Werkhuis* geheeten. Hier worden de geenen ingebracht, welken men langs de straat vind bedelen, en die zich dikwils onder dien dekmantel

tel met fteelen behelpen: ten welken einde de *Regenten* van het *Aalmoesseniers-huis* een byzonderen *Schout* hebben, die verfcheidene *Provooften* of *Dienaars* heeft, welke den geheelen dag langs de ftraat loopen om dit geboefte op te vangen, en in dit Huis te brengen. Den arbeid, dien ze hier doen, is Hennip kloppen, Netten breyen, en grof Linnen of Zeildoek weeven, waar af gemeenlijk Zakken en Baalen voor het groote *Rafphuis* gemaakt worden.

Dit zal genoeg zijn van *Kerken*, *Kloofters*, en *Godtshuizen*: laat ons nu komen tot de *Wereldlijke Gebouwen*, waar onder met recht de eerfte plaats verdient

't *Stadhuis*, niet buiten reden het *Achtfte Wereldts Wonder* genoemd, een Gebouw zo uitermaaten koftelijk van witte hartfteen opgehaald, dat 'er een menigte van tonnen goudts aan te koft gehangen is; en daar benevens zo regelmaatig na de Boukonft uitgevoerd, dat 'er de berispende *Momus* niets op te zeggen zou konnen vinden.

Den ingang toont voor eerft de *Vierfchaar*, geheel van Marmer, en gefloten met twee fwaare, doorluchtige metaale Deuren. Ten Weften van de zelve ziet men vier naakte Vrouwenbeelden, met hun kapiteelen op 't hoofd, meer als levens grootte. Tusfchen deze naakte Vrouwenbeelden, boven de Rechterbank, heeft men drie breede Vakken, en in de zelven drie aloude gefchiedenisfen, welke alle drie te kennen willen geeven dat de Rechter onzydig moet gaan. In het middelfte ziet men den Koning *Salomon* op zijn Rechterftoel zitten, en het beruchte duiftere gefchil tusfchen de twee twiftende Vrouwen over het leevendige Kind beflechten. In dat, ten Zuiden, laat zich *Seleucus* t'eene oog uitfteeken, om het halve gezicht van zijn Zoon, die

die in overſpel bevonden was, te ſpaaren. En in het ander, ten Noorden, eiſcht *Brutus* halsrecht van zijn twee Zoonen, welke heimelijk met de geenen, die de Tarquynſche Koningen in hun Rijk poogden te herſtellen, eedgeſpan gemaakt hadden. Ten Noorden van de *Vierſchaar* ſtaat een wit-marmere Rechterſtoel.

Wyders heeft men op deze onderſte Grond *de Sipiers Wooning, de Gevangenhuizen, een Wapenkamer; de Kamer der Roedraagende Boeden, de Wachtkamers van de Burgers, de Wiſſelbank, de Wooning van den Concierge*, en meer anderen te veel om in deze korte beſchryving te verhaalen.

Zijnde vordersachter de *Vierſchaar* langs een der breede ſteene Trappen, die ter wederzyde achter de zelve gelegen zijn, opgeklommen, komt men op de tweede Grond, daar men door een breeden ingang, voorzien met ſwaare doorluchtige kopere Deuren, ingaat. Thans vertoont zich voor eerſt de *Burger-zaal* van 120. voeten lang, 57 breed, en 98 hoog. Midden op de vloer ziet men twee halve Aardklooten, en een halve Hemelskloot, een werk van een uitſteekende konſt. Deze *Burgerzaal* met haar Galderyen, welke overal met het uitmuntendſte Beeldwerk der wereld voorzien zijn, ſcheppen hun licht op twee groote Binnenplaatſen, gelegen aan wederzyde der *Zaal*. Ten Ooſten van de zelve, ter ſlinker hand in't ingaan, heeft men *Burgemeeſters-kamer* en *vertrek*; ter rechter, de *Juſtitie-kamer*, daar men op wit-albaſte Gerechtsſwaarden treed; en ten Weſten, vlak tegen over den Ingang, de *Schepens-kamer*, daar met groote goude letteren voor geſchreeven ſtaat, *Audi & alteram partem.* Wyders heeft men'er, om kort te gaan, de *Raad-zaal*, de *Wees-kamer*, de *Theſaurie Ordinaris*, de *Secretary*, de *Theſaurie Extra-*

traordinaris, de *Kamer der Commiſſariſſen van de kleine Zaaken*, *Schepenen Extraordinaris*, de *Rekenkamer*, *Aſſurantie-kamer*, *Kamer van Deſolate Boedels*, enz. Behalven het Beeldwerk van deze twede Grond, 't geen onverbeterlijk is, ziet men 'er ook zeer konſtige Schilderyen, gedaan door de beſte Meeſters van 't Land.

Ter wederzyde van de Galderyen op deze twede Grond zijn dubbelde Opgangen, waar langs men na de darde Grond klimt, alwaar men een menigte van *Wapen-kamers* heeft.

Tuſſchen de twede en darde Grond, op de halve hoogte, heeft men ook noch verſcheidene Kamers, als de *Kamer van de Huwelijkſche Zaaken*, de *Kamer van de Zee-zaaken*, 't *Schouts-Comptoir*, de *Panderskamer*, enz.

Dit prachtig Geſticht, 't geen buitens werks 282. voet breed, 235. voet diep, en 116 voet hoog is, pronkt met een ſchoonen Toorn, voorzien met ſwaare Slagklokken en een treffelijk Speelwerk; mitsgaders met drie ſwaare kopere Beelden op de Voor-, en even zo veel op d'Achtergevel, ieder van twaalf voet hoog; zijnde die van de Voorgevel, de *Vrede*, de *Voorzichtigheid*, en de *Rechtvaardigheid*; en die van d'Achtergevel, de Wereldtorſende *Atlas*, de *Maatigheid*, en de *Wakkerheid*.

In het jaar 1655. den eerſten van Oogſtmaand, wierd dit *Stadhuis* ingewijd, daar wy niets meer af zullen zeggen, dewijl het in zo weinig regelen geenſins na waarde beſchreeven kan worden.

Na het Stadhuis zullen wy de *Beurs* laaten volgen. 't Is een groot Gevaarte, op drie gewelfde Boogen, een groote in 't midden en aan ieder zyde een kleine, over den *Amſtel* geſlagen. De ſtichting wierd begonnen in het jaar 1608. en op den

eerſten Auguſtus 1611. wierd 'er d'eerſte Vergadering gehouden. Van binnen, boven de middelſte Boog, ziet men een groote vierkantige Ruimte, zijnde de Vergaderplaats, en langs heen aan drie zyden breede Galderyen, welke op een menigte van blaauw-arduin-ſteene Pilaaren ruſten. Ten Zuiden ſtaat op het Gewelf, daar men onder door heen gaat, een cierlijk Toorntje, voorzien met Slagklokken en Uurwyzers.

Behalven de Vergaderplaats der Kooplieden, zijn boven de Zy-galderyen even diergelijke Galderyen, alwaar men op een ry een groote menigte van Kasſen en houte Winkels ziet, in de welken allerhande Kraameryen verkocht worden. Men heeft hier ook het *Schermſchool* en een *Laken-vent-hal.*

Drie *Waagen* zijn hier ter Stede, waar van d'eene op den *Dam* tegen over het *Stadhuis* ſtaat, en d'*Oude Waag* geheeten word. d'Andere ſtaat op de *S. Antonis-Markt*, en word de *Nieuwe Waag* genaamd; doch niet om dat het Gebouw nieuwer is, maar om dat het laater tot dit gebruik verordend is geworden. De darde ſtaat op de *Boter-markt.*

De *Waag* op den *Dam* is een treffelijk en ſterk Gebouw, beſtaande altemaal uit blaauwe Arduinſteenen. Zy is geſticht in het jaar 1565. en voorzien met vier Ingangen, in welker ieder een Schaal hangt. Boven op deze *Waag*, waar langs men ter wederzyde by groote ſteene Trappen opklimt, hebben de Soldaaten nacht en dag de wacht. Noch is hier een byzondere Kamer, wel eer de *Redenrijkers Vergaderplaats*, welke nu tot des Garniſoens *Krÿgs raadts-kamer* dient.

De twee andere *Waagen*, eertijdts alle beiden *Poorten* geweeſt, zijn ook ſchoone en vaſte Gebouwen.

't *Admiraliteits-Huis*, gemeenlijk het *Prinſen-Hof*

ge-

geheeten, was eertijdts het Klooſter van S. Cecilia, en een plaats om 's Landts Stedehouders, vreemde Prinſen, en der zelver Gezanten, te huisveſten: doch na het ſtichten van het *Oude Heeren Logement* is dit uit de gewoonte geraakt. Tegenwoordig hebben de *Raaden ter Admiraliteit*, die de Zee-zaaken bezorgen, hun Vergadering in dit Hof. Van binnen heeft men een rúime vierkantige Plaats, en vervolgens een nieuw groot en Koninglijk Gebouw, voorzien met een menigte van Vertrekken, waar af eenigen zeer treffelijk met Schilderyen en andere ſieraaden geſtoffeerd zijn. De Voorkap van dit Geſticht is zeer konſtig met Beeldwerk uitgehouwen. Vlak in 't midden ziet men den *Hollandſchen Tuin*, welkers *Leeuw* twee Ankers in zijn pooten gevat heeft. Ter regter zyde ſtaat de *Geregtigheid*, en achter haar *Neptunus* met een Drietand in de ſlinker en een Schip in de rechter hand. Rondom hem ziet men Kabels, Kardoezen, Lonten, en ander Scheeps-oorlogstuig; en by den *Leeuw* een Kompas, Graadboog, en Paſſer. Aan de ſlinker zyde vertoont zich *Mars*, en rondom hem Zeemannen, Zeepaarden, Meerminnen en andere Zee-gedrochten, blaazende op hun Kinkhorens. Hier nevens ziet men Ropaarden, Geſchut, en ander Oorlogstuig. Tuſſchen het Dak van dit Gebouw ſtaan vier groote loode Waterbakken, om by ongeval water te hebben. Vlak tegen over is de *Kamer* daar de *Convoy-gelden* betaald worden.

De gemelde *Raaden ter Admiraliteit* hebben in het jaar 1655. een Koninglijk *Magazijn* doen bouwen, leggende rondom in 't water, *'s Landts Zee-Magazijn* geheeten. Dit Gebouw ſtaat aan het *Y-kant* op *Kattenburg*; en is breed 228. en diep 200. voeten. Voor aan de ſtraat heeft men een prachtige ſteene Poort, waar door men 'er over een ſteene

Brug intreed. Vlak in 't midden is een groot Poortaal of Voorhuis, daar aan de zolder een vreemd maakſel van een Schuitje hangt, 't geen in de *Straat Davids* met een Mannetje daar in gekreegen is. Ten Noorden en Zuiden heeft men twee treffelijke Kamers. 't Gebouw is, behalven het Dak, drie Verdiepingen hoog. In d'onderſte, welkers vloer byna met het water gelijk komt, leggen alle grove Waaren, als Kogels, Bouten, enz. alles zeer ordentelijk in byzondere Bakken, ieder na zijn ſwaarte. Op de twede Verdieping, achter en ter zyde, leggen vervolgens niet anders als kleine en groote Kabeltouwen, van ieder Schip in 't byzonder; en boven tegen de Zolders aan het loopend en ſtaande Want. Op de darde Verdieping, aan de Noord-zy van de Voorgevel, legt in byzondere Vakken, vervolgens op een ry, het Zeilwerk van ieder Schip by malkander. In de Voorgevel van deze Verdieping is ook een Wapenkamer, in de welke, vervolgens in Kaſſen, eenige duizenden van Houwers, Musketten, Piſtoolen, en meer ander diergelijk Geweer, leggen. Op de Zolders van d'Achter-en Zygevels heeft men ontelbaare andere Scheepsgereedſchappen, als Dieplooten, Uurglazen, Kompaſſen, enz. Boven deze darde Verdieping komt noch een Zoldering onder 't Dak, 't geen niet enkeld maar dubbeld is. Tuſſchen beiden heeft men een groote ruimte van eenige voeten diep en breed, en doorgaans in de gedaante van een Bak met lood beſlagen. Hier in ſtaan geduurig 1600. tonnen waters, 't geen 'er van de daken in komt loopen, en door middel van eenige dikke loode Buizen aan alle hoeken na beneden kan ſchieten, om 'er zich by gelegentheid van brand af te dienen.

Ten Noorden van dit *Huis* heeft men d' *Admiraliteits Scheeps-Timmerwerven*, en by de zelven de

Maſte.

Maftemaakeryen, *Smits-winkels*, en voorts alles wat tot het Scheeps-timmeren van nooden en eenigfins dienftig is. Aan de water-kant achter dit *Zee-Magazyn*, leggen de gemeene Landts groote en machtige *Oorlogfchepen* ter haven, omtrent feventig in getal, waar af het minfte tuffchen de veertig en vijftig fwaare metaale Stukken kan voeren.

Nu volgt het *Ooft-Indifch Huis*, 't geen eertijdts voor een *Stadts-Wapenhuis* gediend hebbende, om die oorzaak ook met den naam van *Bos-huis* bekend is. 't Beftaat uit oude en nieuwe Gebouwen, want het is tot verfcheidene maalen met nieuwe Geftichten vermeerderd. Voor aan de ftraat ftaat een groote Poort, door de welke men op een ruime vierkantige Plaats komt, waar op de Soldaaten, die zich in dienft van deze *Maatfchappy* begeeven, gemonfterd worden. In het Gebouw, 't geen eertijdts het *Bos-huis* placht te zijn, is een menigte van Pakhuizen en Zolders om d'Indiaanfche Speceryen te bergen. De Zaalen en Vertrekken van het laatfte nieuwe Gebouw zijn altemaal cierlijk. In de Zaal, daar de *Bewindhebbers* twee maal ter week vergaderen, hangen Chineefche en Japanfche Schilderyen te pronk; en aan de wand uitheemfche Wapenen van veelerhande vreemde gedaanten.

Deze *Maatfchappy* heeft ook op *Witten*-of *Ooftenburg* een ongemeen-groot *Zee-Magazijn*, in het welk, even als in *'s Landts-Zee-Magazijn*, allerhande Scheepsbehoeften gelegt worden. Dit Gebouw is breed 636. voeten, omtrent 70. diep, en vier Verdiepingen hoog. Rondom het zelve loopt een breede en diepe Gracht, daar een Brug over legt van omtrent 130. voeten lang, voorzien met een Val-brug en een Wacht-huisje. In de Voorgevel, of in 't middelfte pavilioen, ftaat een hartfteene

Toskaanſche Poort, en even zodanig een ook in d'Achtergevel, alwaar men weer een Brug ontmoet van tuſſchen de 50. en 60. voeten lang, door middel van de welke men op het twede *Eiland* komt, daar twee groote houte *Pakhuizen* ſtaan, tuſſchen de welken een breede doorgang na de daar achter gelegene *Scheeps Timmerwerf* is. In deze Pakhuizen worden Booten, Schuiten, Maſten, Riemen, en ander Houtwerk verwaardigd. Men heeft 'er ook twee groote ſteene *Gebouwen*, waar in de Smeden en Slotemaakers hun arbeid verrichten. Thans ontmoet men noch een Brug, over de welke men op de *Scheeps-Timmerwerf* komt, die ten deele mede met twee *Pakhuizen* bezet is, om allerley Scheeps-timmer-behoeftigheden en Gereedſchappen in te bergen. 't Gantſche Werk heeft de langte van over de 800. voeten, en word met twee wyde Dwarsgrachten in drie *Eylandtjes* geſcheiden, om 'er aan alle kanten te water aan te konnen komen.

De *Weſt-Indiſche-Maatſchappy* heeft insgelijks een zeer ſchoon *Huis*, gelegen op de *Singel*, naaſt het *Stadts Magazijn*, en eertijdts de *Voetboogs-Doelen* geweeſt, welke ſedert eenige jaaren daar toe bekwaam gemaakt, en met alle vereiſchte gemakkelijkheden voorzien is.

Wy zullen hier een einde maaken van de *Gemeene Gebouwen*, om tot de Regeering over te treeden, hoewel wy noch zeer veel te zeggen zouden hebben van verſcheidene uitmuntende Geſtichten, als naamentlijk de nieuwe *Stadts Wapenhuizen*, *Admiraliteits* en *Ooſt-Indiſche Lynbaanen*, de *Doelens*, de *Heere Logementen*, de *Stadts Herbergen*, de *Vleeſchhallen*, de *Viſchmarkten*, 't *Schouburg*, de *Doorlugtige School* en *Bibliotheek*, de *Bank van Leening*, 't *Peſthuis* op den weg van den *Overtoom*, enz.

De

De Stad *Amſterdam* heeft aan de Land-zyde vijf groote en ſterke *Poorten*, te weeten, de *Haarlemmer*, *Uitrechtſche*, *Leidſche*, *Muider*, en *Weesper* Poort. 't Zijn altemaal treffelijke Gebouwen, en voorzien van alles 't geen tot de verdediging van een Stad kan dienen. De Waterkant is met Paalen omringd. Tot behulp zijn 'er tuſſchen de *Haarlemmer* en *Leidſche Poort* noch twee *Uitgangen*, of *Poortjes*, als naamentlijk de *Raam-Poort* en de *Zaagmolens-Poort*; en een tuſſchen de *Leidſche* en d'*Uitterſche Poort*, de *Weterings-Poort* geheeten.

Wat nu de *Regeering* van deze machtige Stad belangt, zy word beſtierd door omtrent *negentig Mannen van de treffelijkſten uit de Burgery*. De meerdere kiezen de minderen. Vooreerſt word deze Stad geregeerd door een *Opper-Schout* of *Hoofd-Officier*, vier *Burgemeeſters*, negen *Schepenen*, en zes-en-dartig *Raaden* of *Vroedſchappen*. Den *Hoofd-Officier* is *Stedehouder* van de Hooge Overigheid en *Graaflijkheid van Holland*, en bekleed de eerſte plaats in der *Schepenen Bank*. 't Getal der *Burgemeſteren* beſtaat in twaalf, waar van 'er alle jaren vier regeeren. Om tot deze aanzienlijke Waardigheid verheven te worden, moeten ze den ouderdom van 40. jaaren bereikt hebben. Uit de acht overigen worden d'andere Amptenaaren verkoozen, als *Theſauriers*, *Weesmeeſters*, *Commiſſariſſen van de Wiſſel bank*, een der *Gevolmachtigden* in de Vergadering der *Heeren Staaten* in den *Haag*, en een in den *Raad der Admiraliteit* tot *Amſterdam*: en aldus heeft elk zijn Regeering.

De Stad heeft vier *Theſauriers Ordinaris*, beſtaande uit *Oud-Burgemeeſters* en *Schepenen*, die zorgdraagen voor des Stadts Gebouwen, en voor 't Geld; en rekening houden van den ontfangſt en uitgift. Zy bewaaren alle des Stadts Schriften daar aan gelegen is.

De *Wees-meefters* zijn ook vier in getal, en of *Oud-Burgemeefters* of *Schepenen*, of *Raadts-perfoonen.* Hun bediening beftaat in voor d'onmondige Weezen te zorgen, en der zelver goederen te beftieren.

De *Commiffariffen van Huwelijks-zaaken* zijn vijf, welke over de gefchillen wegens Trouw-beloften, en wat daar aankleeft, ontftaan, vonniffen en recht fpreeken. Al die zich in den Huwelijken Staat begeeven, van wat Gezindheid zy ook mogen wezen, moeten voor hen verfchynen, om hun naamen en hoedanigheden te laaten aantekenen. Deze *Commiffariffen* effenen ook *Injurien.*

't Getal der *Thefauriers Extraordinaris* is van drie. Dezen zijn of *Oud-Schepenen*, of andere *Raads-perfoonen.* Zy ontfangen d'Achtfte Penning of Verponding, en d'extraordinaris Impofitien of Laften, en betaalen eenigen van des Landts Renten.

De *Reken-meefters*, welke drie zijn, beftaan uit *Oud-Schepenen* en andere *Raads-perfoonen.* Zy overzien alle Rekeningen der Stad van ontfangft en uitgift, en ontfangen de Verponding van Landen en Huizen binnen de honderd gaarden buiten de Stad gelegen.

In d'*Affurantie-kamer* worden jaarlijks drie Mannen gefteld, of eenigen van d'ouden gecontinueerd, welke alle zaaken en gefchillen uit den handel van Affurantie, of verzekering van Schepen en Goederen, en Avaryen gereezen, na de voorgefchreevene Wetten examineeren en afdoen.

Daar zijn ook drie of vier *Commiffariffen van de Wiffel-bank*, zijnde *Oud-Schepenen*; een dienftige inftelling voor den Koophandel, voornaament-

mentlijk voor de Wisselbrieven en andere diergelyke zaaken.

De *Commissarissen van kleine zaaken* bestaan in 't getal van zeven, waar af 'er drie *Oud Schepenen* en andere *Raads-persoonen* zijn. By dezen dienen ter eerste instantie alle zaaken tot zes honderd guldens, en daar onder, behalven Arresten of die tot andere Banken behooren.

De *Bank van Leening* word bestierd door twee *Commissarissen*, zijnde veeltijdts *Oud-Schepenen*. In deze *Bank* verstaan de Panden onder de honderd guldens tegen zestien ten honderd 's jaars; van honderd tot vijf honderd, zeven guldens en vier stuivers, en boven de vijf honderd niet meer als zes ten honderd: 't geen minder is als in eenige *Bank* van *Nederland*.

De *Commissarissen van de Zee-zaaken* zijn vijf, en onder de zelven altijd twee *Oud-Schepen* en andere *Raads-persoonen*. Zy vonnissen ook alle actien van *Injurien*.

In de *Kamer van Desolate Boedels* worden jaarlijks ook vijf aanzienlijke Mannen verkoozen, daar onder ten minsten twee *Oud-Schepenen*, en eenigen die den Koophandel verstaan.

De Stad heeft ook noch drie *Pensionarissen*, twaalf *Secretarissen* behalven de geenen van minder Kamers, vijf *Excys-meesters*, en meer andere minder Bedienden.

Daar is ook een *Ontfanger*, die de gemeene middelen van *Holland* en *Westvriesland*, onder *Amsterdam* behoorende, ontfangt en uitgeeft, waar af hy gehouden is aan de *Heeren Staaten* rekening te doen.

Noch heeft de Stad drie *Substituit-* of *Onder-Schouten*, welke den Heer *Opper-Schout* of *Hoofd-Officier* ten dienste staan; mitsgaders een *Water-Schout*, en

een *Schout* die met verscheidene *Provoosten* door d Stad gaat, om alle onnutte Ledigganger s, die va den bedelzak zoeken te leeven, op te vatten, en i 't *Werkhuis* te brengen.

Daar is een *Baljum* in *Amstelland* over d'omleggen de Dorpen, die aan de *Heeren* in *Amsterdam* den eec moet doen.

Alle mindere *Amptenaaren*, als *Kerkmeesters* *Aalmoessenters*, *Regenten van Godtshuizen*, en ontal lijke anderen meer, worden by de Heeren *Burgemeesteren* gesteld.

In *Amsterdam* is ook een *Collegie van Raaden te* *Admiraliteit*, alwaar in resideeren een *Gecommitteerde uit de Ridderschap van Holland*; een uit de Steden *Haarlem*, *Leiden*, *Gouda*, en *Edam*; en een uit *Gelderland*, *Zeeland*, *Uitrecht*, en *Vriesland*. Hun Ampt is zorg te draagen om de Zee, zo veel als 't mogelijk is, van Roovers en Vyanden te zuiveren, ende de Koopvaardyschepen na hun gedestineerde plaatsen te doen convoyeeren.

De *Militie* bestaat tegenwoordig in *acht Compagnien Voetknechten*, waar af 'er twee van 't Land, en de zes anderen van de Stad betaald worden.

De *Burgery* heeft ook een *Krijgs-raad*, bestaande uit twee *Colonellen*, sestig *Kapiteinen*, en zo veel *Lieutenants* en *Vaandrigs*, verdeeld in vijf *Regimenten*, en ieder *Regiment* in twaalf *Compagnien*, waar af elk, door malkander gerekend, omtrent 200. Man sterk is.

Ook zijn 'er twee *Kapiteinen* over *twee Compagnien Ratelwachten*, te samen van 300. Man, welke van 's avondts ten tien uuren tot in den morgenstond met Zyd-geweer en halve Pieken, of liever swaare Stokken, door de Stad gaan, en alle halfuur-slagen roepen hoe laat het is: een zeer nutte zaak

zaak om de ſtraaten veilig te houden, en de Dieveryen, zo veel als het immers mogelijk is, te weeren.

Tot beveiliging der ſtraaten, en bewaaring van ongelukken door water, heeft men ook over eenige weinige jaaren hier uitgevonden, en vervolgens tot volmaaktheid gebracht, zekere Lamp-lantaarnen, welke, by duiſtere Maan, de gantſche nacht over lichtende, alle ſtraaten en grachten in die naare donkerheid zo klaar beſchijnen, dat men ze onbeſchroomdelijk kan begaan, en de wateren, die hier zeer overvloedig door de Stad loopen, vermyden. Deze Lantaarnen, welker getal zich tot 2400. ſtrekt, worden door daar toe geſtelde lieden in alle de wyken op een zelve oogenblik ontſteeken, en gaan ook altemaal te gelijk uit zo haaſt als den dag aanbreekt of de Maan zich begint te vertoonen, zynde de Oly volgens de lange of korte duiſterheid afgepaſt.

Mitsgaders een nieuwe ſoort van Brandſpuiten, met lange buigſaame Pypen of Slangen, door de welken, langs d'allerkromſte wegen en wendeltrappen, de diepſte en hoogſte plaatſen, ja zelfs de top der hoogſte Toorns met een groote macht van water bereikt kan worden: invoegen dat door de zelven hier ter Stede alle Branden zo vaardig werden uitgebluſcht, dat 'er nooit een eenig huis onder de voet komt te vallen, met wat brandende materie, als Pek, Teer, Traan, Terpentyn, Harpuis, Ried, Rysboſſen, of diergelijke dingen, de zelven ook gevuld of gedekt mogen weezen. En word nevens de zelven, hier niet anders gebruikt als maar een klein getal van Brandemmers; doch gantſchelyk geen Brandleeren, Haaken, noch Zeilen, welke eertydts plachten te dienen om de daken daar mede te beklimmen, huizen en gevels om ver te haalen, en andere voor de vliegende vonken te bedekken:

ken: maar zulks nu door het spoedig bluſſchen van de Branden zelfs onnoodig weezende, zyn de gemelde dingen, gezamentlijk nevens alle d'oude of eerste soort van Brandspuiten, welke groote en swaare kopere gevaarten waren die met macht van paarden voortgesleept moesten worden, verworpen, verbroken, en de materialen verkogt, en in der zelver plaats sestig van de nieuwe Slang-spuiten, na het getal der Burger-wyken, door de Stad verdeeld; behalven noch eenige anderen die tot bewaaring der Schepen in de wateren geplaatst zyn.

Het groot gebruik en de byzondere nutheid dezer Slang-spuiten heeft ook veroorzaakt, dat ze reedts in meest alle de Steden hier omtrent, en ook in veele andere Gewesten der Wereld aangenomen zyn.

Deze beide inventien, uitgevonden door eenen *Jan van der Heyden*, een Man van een zeer doordringend vernuft, konnen hier openbaarlijk gezien worden; d'eerste, negen maanden 's jaars van schemer-avond tot aan den morgen, of tot het opgaan van de Maan; en de laatste, in de maand May, dagelijks den gantschen dag, op het plein van de Beurs, alwaar dan alle de geenen, welke door de geheele Stad daar toe verordend zijn, in het vaardig gebruik dezer Slang-spuiten geoeffend worden.

Wy besluiten onze korte beschryving van deze groote en overtreffelijke Stad, daar men niet genoeg af kan zeggen, met het navolgende Vaers van den grooten Poëet *Constantyn Huigens*.

AMSTERDAM.

Gemeen verwondering betaamt myn wond'ren niet,
De Vreemdeling behoort te ſwymen die my ziet:
Swymt Vreemdeling, en zegt, hoe komen al de machten,
Van al dat machtig is beſlooten in uw' grachten?
Hoe komt gy gulde Veen aan 's Hemels overdaad?
Pakhuis van Ooſt en Weſt, heel Water en heel Straat.
Twee maal Venetien, waar's 't ende van uw' Wallen?
Zegt meer, zegt Vreemdeling, zegt liever niet met allen.
Roemt Romen, prijſt Parijs, kraait Kairos heerlijkheid.
Die 't meeſte van my ſwijgt, heeft aldermeeſt gezeid.

Logementen binnen Amſterdam.

't Oude Heeren Logement.
't Nieuwe Heeren Logement.
De Doelens.
De Munt.
't Rondeel, in de Doeleſtraat.
De Nieuwe Stadts Herberg.
d'Oude Stadts Herberg.
De eerſte, twede, darde en vierde Liesveldſche Bybel. } In de Warmoesſtr.
e Beurs. } In de Warmoesſtr.
De Smak, of Koning van Sweden. } In de Warmoesſtr.
Het Huis van Jeremias, Garekeuken in de Servetſteeg.
Noch verſcheidene Logementen aan het eind van de Warmoesſtraat, in d'Oude Teertuinen.
't Witte Hart, achter d'Oude Kerk.
Vredenburg, aan 't eind van d'Oude zydts Voorburgwal.
't Goude Hoofd, in de Nieſel. De

De groote Koning van Vrankrijk. Zijn Roomſch Keizerlijke Majeſteit. De Brug van Londen, of d'Oude Prins van Oranje. 't Schild van Vrankrijk. De Jonge Bremer Hopman.	Op de Zeedijk.
't Raadhuis van Hamburg. 't Oud gekroond Koppenhagen. Bergen in Noorwegen. De Stad Weſel.	Op de Gelderſe Kaay.
't Goude Vlies. 't Gekroonde Vlies. De Keurvorſt van Brandenburg. 't Wapen van Holland, of Groot Keyzers Hof. De Zon. De Witte Swaan. De drie Mooriaanen. 't Vergulde Kruis. 't Schippers Huis.	Op de Nieuwen Dijk.
De Vergulde Draak. De Hollandſche Tuin. De Brandaris.	Op de Teſſelſche Kaay.
De Vergulde Kop. De Koning van Polen. De drie Vrieſche Koopluy.	Op 't Water.

De Graauwe Valk, in de Valke Steeg, zijnde de eerſte Steeg van den Dam, tuſſchen het Water en de Nieuwendijk.

De drie Vriezen. 't Wapen van Groeningen. Hendrik Cazimir, Graaf van Vrieſland.	In de dubbelde Worſt ſteeg, zijnde de twede.

't Wapen van Embden, in de Zout Steeg.
Het witte wambuys, achter de Nieuwe kerk.

't Blok-

Blokzielder Schip.
)e Bonte Hond. } In de Baafjes Steeg.
'Omgekeerde Pot.

Wapen van Groeningen en d'Ommelanden, in de Vrouwe fteeg.

)e Jonge Koning van Spanjen.
)eBocht van Guinee, tweemaal. } In de Nieuwe
)e Stad Bergerak. Straat.
: Veerfchip van Amersfoort.
Jieuw Amesfoort.

: Kromhout, in de Dirk van Affen fteeg.

)e Staverfe Veerman.
)e Blaauwe Klok. } Op de Weefper Kolk.
)e Vriefche Schans.

: Wapen van Alkmaar, in de S. Jakob ftraat.

)e Vergulde Granaadappel, in de Kapel fteeg.

)e witte Roos, Soete naam Jefus fteegjen.

)e Noordtsvaarder.
t Wapen van Hamburg.
t Witte Fortuin. } In de Haffelaar Steeg.
)e Vorft van Holftein.
)e Reizende Man.

Au Pomme d'Orange, } in de Nes.
'Orange Appel.

t Hof van Aarnem, een Gaarkeuken.
l'Oude Gaarkeuken.
)e Reizende Man. } Op 'tRok-
t Haagfche Veerhuis. kin.
)e Maagt van Dort, een Gaarkeuken.
t Vergulde Kalf.

t Oude Verguldc Kalf, in de Kapel fteeg.

t Gekroond Wapen van Holland.
t Hof van Holland.
)e Graaf van Holland. } In de Kalver-
)e Goude Leeuw. ftraet.
)e Gekroonde Eendracht.
)e Jonge Karffeboom.

'tGroot

't Groot Schild van Vrankrijk, of de Plaats Royaal. De Keizers Kroon, of de Oude befaamde Berg. 't Beleg van Woerden, of den Dolfijn.	In de Kalver ſtraat.

't Jacht van Kuilenburg achter de Beurs.

't Schild van Vrankrijk, op de Nieuwe zydts Voorburgwal, of de Melkmarkt.

't Wapen van Leiden De drie Snoeken De drie Gekroonde Baarzen.	Op de Cingel op 't Leidſche en oude Uitrechtſche Veer.
Samſon Hercules	op het nieuwe Uitrechtſche Veer.
't Wapen van Haarlem. De Lindeboom.	Op de Haarlemmer Dijk.

Behalven deze Logementen, zijn 'er noch omtrent alle de Poorten bekwaame Herbergen, daar de Paſſagiers voor een civile prijs huisveſting konnen bekomen.

Vaarten van de Stad Amſterdam op andere Plaatſen.

Met de Veerſchepen.

Van Amſterdam op Haarlem.

Van den 1 April tot den 1. October vaart van de Paapenbrug de eerſte Schuit met het opgaan van de Boom, en dan ten 9. 11. en 1 uuren. Van den 1 October tot den 1 April, 's morgens met het opgaan van de Boom, en dan voorders ten 9. ten half 11. en ten 12 uuren.

Op

Op Leiden.

Alle dagen twee Kaagen, 's morgens ten 9 en 12 uuren van den Overtoom: 's Winters maar een ten 12 uuren.

De Vrachtschuit met Stukgoederen 's avondts ten 6 uuren; 's Winters ten 4 uuren.

Op Alkmaar.

Alle dagen een Schip, 's morgens ten 9 uuren. 's Maandags drie Schepen, ten 9. 12 en 3 uuren. Ook by de Zomer Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, ten 9. en 12 uuren.

Op Hoorn eñ Enkhuizen.

's Morgens ten 9 uuren, en 's avondts met Boomsluiten.

Op Uitrecht de Vrachtschuit.

Somers van Lichtmis tot Alderheiligen 's avondts ten 4 uuren: 's Winters van Alderheiligen tot Lichtmis 's avondts ten half 4.

Op Amersfoort.

's Maandags ten 12 uuren: Dingsdags, Woensdags, Donderdags, en Saturdags, 's morgens ten 8 uuren.

Op Naarden.

Alle dagen een Schuit, tusschen 11 en 12 uuren.

Op Schiedam.

Alle Maandagen een Schuit, ten 12 uuren.

Op *Medenblik*, *Swol*, *Hasselt*, *Kampen*, *Harderwijk*, *Swart-sluis*, *Texel*, *Vlie*, *Harlingen*, *Staveren*, *Workum*, *Sneek*, en andere Steden meer, alle avonden na het luiden van de Boomklok een Schip.

Met de Jaagschuiten.

Van Amsterdam op Haarlem.

Alle uuren een Schuit, beginnende met het opgaan van de Poort tot 's avondts ten 8 uuren.

Een Schuit extraordinaris af te huuren kost 3 gl. 5 stuiv.

Op Leiden.

Alle avonden een Schuit ten 8 uuren van buiten.

Op Uitrecht.

Tot den 25 September alle dagen drie Schuiten, 's morgens ten 7. 's namiddags ten 1 en 8 uuren.

Van den 25 September tot den 25 Maart drie Schuiten, 's morgens ten 8. en 's namiddags ten 1 en 8 uuren.

Nota. Zo lang als 't beslooten water is, laaten de Schippers alle dagen, 's morgens ten 9 uuren precijs, tot gerijf der Passagiers, een Wagen van het Veer op *Uitrecht* afrijden, en van *Uitrecht* ook op *Amsterdam.*

Op Gouda.

Van den 1 April tot den 1 October 's morgens ten 7 uuren: Octob. Novemb. en Maart, 's morgens ten 8 uuren: Decemb. January, en February, geen Dag-schuit van beide de Steden; maer het heele jaar door een 's avondts ten 8 uuren.

Op Rotterdam.

Alle dagen 's middags ten 1 uur.

Op Delft en 's Graavenhaage.

Alle dagen een Schuit 's namiddags ten 3 uuren.

Op Weesp.

Van den 1 Maart tot den 31 Octob. 's morgens ten

6. 8. en 10 uuren, 's namiddags ten 1. 3. en 6. uuren: in de Maanden May, Juny, July, en Auguſtus, noch een Schuit 's Maandags avonds ten 7 uuren: 's Winters van den 1 Novemb. tot den laatſten February 's morgens ten 7. en 10. en 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Van Amſterdam door Muiden op Naarden.

Alle dagen zes Schuiten, te weeten des Zomers van den 1 April tot den 30 September, 's morgens ten 6. 8. en 10 uuren, en 's namiddags ten 2. 4 en 6 uuren: 's Winters van den 1 Octob. tot den 31 Maart, 's morgens ten 7. 9. en 11 uuren, en 's namiddags ten 1. 3. en 5 uuren.

Van Amſterdam op Hoorn.

Des Zomers van den 1 April tot den 30 September.

Ten 5 uuren over Monnikendam.
Ten 6 uuren over Purmerend.
Ten 7 uuren over Monnikendam.
Ten 8 uuren over Purmerend.
Ten 9 uuren over Monnikendam.
Ten 11 uuren over Purmerend.
Ten 1 uur over Monnikendam.
Ten 2 uuren over Purmerend.
Ten 3 uuren over Monnikendam.
Ten 4 uuren over Purmerend.
Ten 5 uuren tot aan Edam.
Ten 6 uuren tot aan Purmerend.
Ten 7 uuren tot aan Monnikendam.
De Nachtſchuit ten 6 uuren.

's Winters van den 1 Octob. tot den 31 Maart.

Ten 7 uuren over Monnikendam.
Ten 8 uuren over Purmerend.
Ten 9 uuren over Purmerend.
Ten 11 uuren over Monnikendam.

Ten 1 uur over Purmerend.
Ten 2 uuren over Monnikendam.
Ten 3 uuren over Purmerend.
Ten 4 uuren over Monnikendam.
Ten 5 uuren over Monnikendam.
Ten 6 uuren tot Edam toe.
Met het ſluiten van de Boom over Purmerend.

Beurt-ſchepen die alle drie dagen van Amſterdam afvaaren.

Op *Leiden*, *Gorkum*, *Dort*, *Rotterdam*, *Gouda*, *Embden*, *Deventer*, *Groeningen*, *Leeuwaarden*, en verſcheidene Plaatſen in *Vriesland*, *'s Hertogenboſch*, *Breda*, *Antwerpen*, *Gent*, *Bruſſel*, *Middelburg*, *Vliſſingen*, en meer andere Plaatſen.

Noch vaaren 'er verſcheidene andere Beurt-ſchepen, als op *Londen*, *Hamburg*, *Rouaan*, enz. welke lichtelijk bevraagd konnen worden.

ORDONNANTIE.

Op 't Reizen der Koopmans Booden

Van de Stad Amſterdam.

ALle Koopmans Booden zullen gehouden zijn op hare gezette dagen te reizen zoo wel des Winters als des Zomers, 't zy daar een Boode van zijne Reſpective plaatſen gekomen is of niet, en haer gezette tijdt niet laten paſſeren, ten zy met conſent van de Overluiden.

Maandags.

Op *Antwerpen* en *Vrankrijk*, ſavonts ten 8 uuren.

Dingsdags.

Hamburg en *Groeningen*, namiddag ten 4 uuren precijs.

's Her-

's Hertogenbosch, Somers ten 7, 's Winters ten 6 uuren.
Keulen en *Kleef*, voormiddag ten 9 uuren.
Breda 's avonts ten 6 uuren.
Zeelant 's avonts ten 7 uuren.
Wesel 's avonds ten 8 uuren.

Woensdags.

Leeuwaarden 's avonts met het fluyten van de Boom.

Donderdags.

Embden en *Groeningen*, 's avonts met het fluiten van de Boom.
Antwerpen en *Vrankrijk*, 's avonts ten 8 uuren.

Vrydags.

Keulen, *Kleef* en *Italien*, 's morgens ten 9 uuren.
Deventer en *Zutphen*; 's avonds met het fluiten van de Boom.
Zeelant 's avondts ten 7 uuren.
Nimwegen, ten 2 uuren.
De Post-brieven op *Engeland*, 's avonds ten 8 uuren.

Saturdags.

Hamburg ten 4 uuren.
De Post op *Groeningen*, 's middags ten 4 uuren.
Breda ten 6 uuren.
's Hartogenbosch, *Wesel*, *Wijk-te-Duurstede*, *Buren*, *Tiel*, *Kuilenburg* en *Gorcum*, ten 7 uuren.
Dort om den vierden dag.
Een enkelde Brief sal mogen wegen een Loot, met uitslag beneden een vierendeel Loots.
Twee Loot wegende zal betalen ander half Port; drie Loot wegende dubbelt Port; en soo voor elk Loot half enkel Port meer.

Ordres op de Post-wagens

Tusschen

Amsterdam en 's Gravenhage.

's MOrgens van den 26 February tot den 29 September incluis, alle dagen ten 6 uuren, behalven zondags en de tweede Paasch, Pincxter, en Kersdag, wanneer noit een ordinaire Post-wagen 's morgens reid.

Van den 1. Octob. tot den 6 Novem. incluis, ten 7 uuren.

Van den 8 November tot den 19 January incluis, ten half achten.

Van den 21 January tot den 24 February incluis, wederom ten 7 uuren.

In de groote Vacantie voor den Hove van Holland, namentlijck van den 30 July tot den 1 September incluis, zal als voor dezen 's morgens geen Wagen reiden.

's Middags zoo wel des zondags, als op andere dagen ten 1 uur, behalven d'eerste Paasch, Pinxter en Kersdag, wanneer noch 's middags, noch 's morgens gereden wort.

En dit alles ten ware ymand een Post-wagen wilde afhuuren, die dan op het uur, hem welgevallende, zal afreiden, zoo in de Vacantie als andersints.

Voor een afgehuurde Post-wagen, alsser 6 of minder Persoonen daar mede zullen reiden, moet betaalt worden — — — 24-18
en zoo der meer als 6 Persoonen zullen reiden, yder Persoon d'ordinaire Vracht, namentlijk yder Per-

Perſoon boven de 24 en 18. — — 4-3
En tot by *Leiden*, of uit 's *Gravenhage* tot *Haarlem*, (waar van mede Briefjes aan 't Poſt-Comptoir mogen gehaalt worden) yder Perſoon — 3-3
Iemandt willende tot een Dorp of Hof-ſtede, onderwegen leggende, reiden, moet ſich daar de Poſt-wagen afreid vervoegen, en te vreden ſijn met de plaats die der open blijft.

Mits betalende van Amſterdam na		Uyt 's Gravenhage na	
't Huy 'ſter Hart, - - -	11	't Huys te Deil, - - -	12
Haarlem - -	1-2	Het Haagſche Schou - -	1-8
Berkenrode -	1-8	Duivevlucht -	1-0
Hillegom -	1-16	Zaffenheim	1-11-8
Lis - - -	2-8	Lis - - -	1-16
Zaffenheim -	2-14	Hillegom -	2-8
Duivevlucht -	3-0	Berkenrode	3-0
't Haagſche Schou, - - -	3-3	't Huis ter Hart, - -	3-12
't Huis te Deil, - - -	3-12		

Zoo ymand tot *Haarlem* of onderwegen gelieft mede te reiden, moet de Wagen waarnemen, en oock op de leeg zijnde plaats gaan ſitten, zonder dat de Wagen-knecht ymand aan zijn zyde op 't Voor krat ſal mogen gedogen.

Ende zal in dat geval aan 't eerſt onder weeg leggende Poſt-huis betaalt moeten worden d'onderſtaande Vracht, als:

Na Amsterdam			Na 's Gravenhage	
't Huis te Deil, - -	3-12		't Huis ter Hart, - -	3-11
't Haagsche Schou	3-3		Haarlem - -	3-3
Duivevlucht	3-0		Berkenrode	3-0
na Zassenheim	2-14		Hillegom - -	2-8
Lis - -	2-8		Lis - - -	1-16
Hillegom -	1-16		na Zassenheim - - -	1-11-8
Berkenrode	1-8		Duivevlucht	1-8
Haarlem -	1-2		't Haagsche Schou	1-0
't Huis ter Hart, - - -	11		't Huis te Deil, - - -	12

Van, of na de Hof-steden, sal betaalt worden de Vracht van 't Dorp, daar zy digst by gelegen zijn.

Maar als ymand van een goede Plaats wil zijn verseekert, moet aan 't Amsterdamsche of Haagsche Post-Comptoir laten betalen, of per Missive zenden de volle Vragt op 's *Gravenhage*, ofte tot by *Leiden*, of anders tot *Amsterdam* of tot *Haarlem*, en zal van *Haarlem* tot *Leiden* betaalt worden 2-2. Dit alles buiten en behalven het Passagie geld.

Het Post-Comptoir tot Amsterdam, word gehouden ten Huise van Iacob de Grijp, op de Nieuwezijds-Achterburgwal, by de Brouwery van de Hooyberg, in de Haagsche Post-wagen.

In 's Gravenhage ten huise van Christaan van Ossenberg, naast de Casteleny van den Hove van Holland.

Ad-

Advertiſſement van de Poſt-Wagen van Amſterdam op Muiden, Naarden, Amersfoort, Barnevelt, Lunteren tot Aarnhem, Van Aarnhem op de voornoemde Plaatſen tot Amſterdam.

WErd aan alle Heeren, Paſſagiers en Koopliedcn bekent gemaakt, als dat de aengeſtelde Poſtwagen, reidende van de Stad *Amſterdam* door de Steden *Muiden, Naarden* en *Amerſfoort*, op *Aarnhem*, van den eerſten October tot den 20 April, zal afreiden des morgens met het opengaan van de Poort, en aankomen van de Nacht-ſchuiten, van voor de Herberg de *Vergulde Valk*, op de *Botermarkt*, des Maandags, Woensdags en Vrydags, gelijk mede van *Aarnhem* van de *Grooten Oort* des morgens met het openen van de Poort, Dingsdags, Donderdags en Saturdags, op dat de Paſſagiers die des Maandags van *Amſterdam* reiden, des Dingsdags den tien uuren op de Poſtwagen op *Kleef*, *Meurs* en *Keulen*, tot *Nimwegen* kunnen zijn, gelijk ook die des Woensdags afreiden des Donderdags op de Poſtwagens van *Aarnhem* op *Duſſeldorp* en *Keulen*, als ook op *Heſſen-Kaſſel* kunnen ſijn, ende de Paſſagiers van *Aarnhem* komende, des avonds op de Nacht-ſchuiten tot *Amſterdam*. By aldien een Wagen bezet is, en Perſoonen overblyven, zal een tweede Wagen aan gelegt werden, behalven voor die geene die van *Amſterdam* en van *Aarnhem* op tuſſchen gelegen Plaatſen begeeren te reiden, de welke ſich van de overblyvende plaatſen zullen moeten bedienen, derhalven alleen Billetten zullen mogen halen van *Amſterdam* op *Aarnhem*, en van

Aarnhem op *Amsterdam* reiden, en zullen de Passagiers voor de ondergestelde Vrachten gedient werden.

Van Amsterdam op		Van Aarnhem op	
Muiden - -	1 - 5	Lunteren - -	1 - 10
Naarden - -	1 - 10	Barnevelt - -	2
Amersfoort - -	3 - 6	Amersfoort - -	3
Barnevelt - -	3 - 10	Naarden - -	4
Lunteren - -	4 - 6	Muiden - -	4 - 10
Aarnhem - -	5 - 6	Amsterdam - -	5 - 6

Ymand op andere dagen een Wagen willende afhuuren, zal daar van kunnen gerieft werden, en zullen voor Vracht betalen alsser 5 Persoonen of minder reiden, 26 gulden 10. stuivers, en meerder Persoonen zijnde, de ordinaire Vracht. 't Comptoir word gehouden tot Amsterdam ten Huize van *Aart Dirksen Oosaan*, Boekverkooper op den Dam, op de hoek van de Beurssteeg; En tot *Aarnhem* by Arent van den Bosch, ten Huize van de Weduwe van *Jan van Hnmmel*, in de Weverstraat, alwaar de Passagiers Billetten kunnen bekomen.

Tot gerief van de Passagiers die van Amsterdam met het Paket Boot na Engelant willen, dient het volgende.

Ordre van de Trek-schuiten van Delft op Maas-sluis.

VAn den 1 April tot den 1 October, 's morgens ten half 7. half 10. half 12. Na de middag ten 2. ten 4 en ten 6 uuren.

Van

Van den 1 October tot den 1 April, 's morgens ten half 8. half 10. half 12. Na de middag ten 1. ten 3. en ten half 6. uuren.

Van Maas-sluis op Delft.

Van den 1. April tot den 1. October van Maas-sluis ten 6. uuren, alleen Donderdags ten half 6. uuren, ten 8. en ten half 12. Na de middag ten 2. ten 4. en ten 6. uuren.

Van den 1. October tot den 1. April toe, van Maas-sluis ten 6. uuren, ten half 9. en ten half 12. uuren na de middag ten 1. ten 3. en ten 5. uuren.

Van den Briel.

Alle morgens ten 8. uuren een Wagen op Hellevoet sluis, yder Persoon 7 stuivers, en zoo wederom op den Briel.

Van den Briel op Harwits in Engelant.

Alle Woensdagen en Saturdagen ten 12 uuren een Pakket Boot, zoo mede van Harwits op den Briel.

G O U D A.

Gouda is de laatste van de zes groote Hollandsche Steden. Deze Stad is in het jaar 1272. onder *Floris de V.* aan de kant van den *Yssel* gesticht: want toen den *Rijn* by *Leiden* gestopt was, zijn de Rivieren uit den zelven *Rijn* op een andere zyde gevlooden, loopende uit den *Yssel* en de *Lek* in de *Maas*. Als dan de Schipvaart niet open, en d'uitgang zo vry niet en was als wel eertijdts, zo zijn de Rivieren omgeleid door Slooten en Grachten; en wierd ook ter plaatse

plaatſe daar de Stad tegenwoordig is een zeer kromme Gracht gemaakt, loopende in den *Rijn* by *Alfen*, daar ze met een Sluis geſlooten werd, om dat d'*Yſſelſtroom* de landen niet overloopen zoude. Thans nam de Haven der Schepen meer en meer toe, en men begon 'er eenige Herbergen en Huizen te bouwen, die in korten tijd zodanig aangroeiden, dat de geenen, die daar omtrent woonden, de Maraſſen verlieten, en die verſpreid by den *Yſſeldijk* woonden, te ſamen kwamen, meenende de Kerk te vervoeren of te veranderen, alzo de Plaats Veſten ſcheen te vereiſſchen. Hier na bemerkte de *Graaf van Blois*, die dit Geweſt toebehoorde, dat het getal der Inwoonderen dagelijks aanwies; weshalven deze Plaats op de manier van een Stad met Veſten en Grachten geſlooten wierd, gelijk men ze nu ziet. Zy geniet een geduurig gety, op en neer vloeyende, van den *Yſſel*, met zoet klaar water, zo bekwaam om Bier te brouwen, dat het in ons gantſche Land, noopende de koleur en ſmaak, weinig gelijk heeft; 't geen daar mee beweezen word, dat 'er in de zelve Stad meer als drie honderd Brouweryen zijn geweeſt, die hun Bier door *Holland*, *Zeeland*, en voornaamentlijk in *Vlaanderen* vertierden. De Stad word vermaard by Vreemdelingen wegens haar beleefdheid, en heeft een zeer aangenaame getemperde lucht, tot zo ver dat wel bevonden is, wanneer andere Steden met de Peſt beſmet waren, dat deze alsdan 'er af vry was.

De Stad *Gouda* is Volk- en Schatrijk, en heeft ſchoone en aanzienlijke Timmerazien. De treffelijke *Parochie-Kerk*, die d'eenigſte der Stad is, en eertijds twee-en-ſeventig Altaaren had, vertoont zich bynа in 't midden, en overtreft in grootte alle Kerken van ganſch *Nederlaud*, ja zelfs den wydvermaarden *Dom tot Keulen*, volgens het getuigenis van

veele

veele geloofwaardige Schryvers. Wanneer men deze *Kerk* aangevangen heeft te bouwen, kan men niet te recht bevinden; maar dit volgende weet men voor waarheid, dat buiten de Kerk, achter het Koor, deze woorden op een Hartsteen in de muur uitgehouwen staan: HET COER IS GEFOUNDEERT 1485. Wyders heeft men geen zekerheid wegens de stichting van dit groot en overtreffelijk Gebouw, 't geen met zyn hooge Toorn het ongeluk van veele andere diergelijke Gestichten niet heeft konnen ontgaan, zijnde door het Hemels vuur jammerlijk verbrand geworden, 't welk geschiedde op den 12 January des jaars 1552. Doch kort hier nae verrees uit de vervallene Asch- en Puinhoopen een veel heerlijker *Kerk*, even als een twede Phenix: 'k zeg veel heerlijker, ter oorzaak van haar konstige en kostelijke Glazen, om de welken zy de geheele wereld door vermaard is. Deze Glazen zyn gegeeven door veele uitmuntende Personazien, als *Philips de II.* Koning van Spanjen; *Margriete van Oostenrijk*, Hertogin van Parma, Gouvernante der Nederlanden, *Willem de I.* Prins van Oranje; de *Heeren Staaten van Zuid- en Noord-Holland*; de *voornaamste Steden van Holland*, en de *voortreffelijkste Collegien*; als mede van *byzondere zo Geestelijke als Wereldlijke Heeren.* En zo aanzienlijke en groote Personazien als deze Geevers zyn geweest in mogendheid, zo uitsteekend en overvliegend in de konst zyn geweest die ze getekend en geschilderd hebben. Voornamentlijk munten daar in uit de twee Goudsche Gebroeders *Dirk* en *Wouter Pietersz. Crabeth.*

Eertijdts waren 'er twee *Parochie-Kerken*, zes *Kapellen* binnen en twee buiten, en elf *Kloosters* in de Stad.

Nu zyn 'er noch vermaarde *Godtshuizen*, als het

Gast-

Gasthuis voor arme Zieken en Krankzinnigen, een *Oude Mannen en Vrouwen-Huis*, en een *Wees-Leproos-* en *Aalmoessenier-Huis*. Daar is ook over eenige jaaren een *Tuchthuis* opgerecht.

Ten tyde van *Vrouw Jacoba* was'er een sterk *Kasteel*, daar de gemelde *Jacoba* op gewoond heeft.

De Stadts *Markt* is zeer groot en heerlijk, en heeft omtrent in haar midden een zeer cierlijk *Raadhuis*, 't geen geloofd word eertydts door *Vrouw Jacoba* aan de Stad geschonken te zyn. Hier onder is de *Vleeschhal*, zeer konstig op Pilaaren met een aardig verwelfsel gemaakt.

Gouda is byna rond, en heeft *zes Poorten*, en diepe en wyde *Grachten*. Haar *Wapen* is *zes Starren*, welken *Vrouw Jacoba*, Graavin van *Holland*, toen zy in haar swaarigheid aldaar woonde; met een *Doorne-Kroon* omringd heeft.

Tot besluit van *Gouda*: schoon die jammerlijke Brand in den jaare 1438. byna de gantsche Stad vernielde, en dat 'er maar vyf Huizen omtrent de Haven overbleeven, is echter de Plaats door Godes zegen weder opgebouwd, en welvaarende geworden. Veele menschen geneeren zich alhier met de Vlas-handel, en het zuiveren en opmaaken van het zelve, mitsgaders met het maaken van Tabakspypen, welke wyd en zyd vertierd worden.

Wat de *Regeering*, belangt, die is'er byna als in andere Steden van *Holland*, bestaande in een *Hoofdofficier* of *Schout*, *vier Burgemeesters*, *zeven Schepenen*, en een eeuwige *Raad* of *Vroedschap van veertig Persoonen*.

De Stad *Gouda* heeft om de negen jaaren haar omgaande beurt *in de Staaten Generaal*, om de een-en-twintig *in den Raad van Staaten*, om de dartig *in de Generaliteits Rekenkamer*, om de vijftien *in de Rekenkamer van Holland*, en geduurig haar beurt *in de Gecom-*

mit-

nitteerde Raaden ter Admiraliteit t' Amsterdam.

LOGEMENTEN.

't Heeren-Logement.
De Doelen.
't Land van Steyn.
't Schippers-Huis.
De Herbergen omtrent het Amsterdamsche Veer.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Gouda op Amsterdam.

Van den 1 Maart tot den 1 December 's morgens ten 11 uuren, en 's avondts ten 8 uuren. Van den 1 December tot den 1 Maart 's avondts ten 8 uuren.

Op 's Graavenhaage.

Zondags en Donderdags voor den middag een Schuit.

Op Leiden.

Van Woensdag af alle dagen een Jacht-schuit.

Op Rotterdam.

Met hoog water alle Zondag, Maandag, en Donderdag een Buiten-schip: mitsgaders alle dagen twee Schuiten, ten 9 en 12 uuren.

Op Middelburg en Vlissingen.

Alle Zondag en Vrydag een Beurtschip.

Op Antwerpen.

Alle Woensdagen een Schip.

Op 's Hertogenbosch.

Alle Saturdagen een Schip.

Op Delft en Geertruidenberg.

Alle Donderdagen een Schip.

Op Gorkum.

Alle Saturdagen een Schip.

Op Oudewater.

Alle dagen een Schuit.

Op Schoonhoven.

Dingsdags, Donderdags, en Saturdags een Schuit.

Op Uitrecht.

Alle Donderdagen een Schuit.

Op Breda.

Alle 14 dagen, Vrydags, een Schip.

Op Bodegrave.

's Morgens ten 9. 's middags ten 1. en 's avondts ten 9 uuren. Van den 1 November tot den eersten Maart, 's morgens ten 9. 's middags ten half 12. en 's avondts ten 9 uuren.

Deze Schuiten vaaren op de Jaagschuiten van *Leiden* door *Woerden* op *Uitrecht.*

Van Bodegrave op Gouda.

't Elkens een Schuit zo als de Jaagschuiten van *Leiden* en *Uitrecht* aangekomen zijn.

Order der Wagens tusschen Gouda en Rotterdam.

Van den 15 Maart tot den 1 October ryden de Wagens van beide de Steden 's morgens ten 6. 8. 10. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. 5. en 6 uuren.

Van den 1 October tot den 15 Maart, van *Gouda*, ten 7. 9. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. en 5 uuren.

Dings-

Dingsdag van *Gouda* apart een Wagen, 's Morgens ten 4 of 5 uuren.

Nu zullen wy, na dat wy alvoorens van *'s Graavenhaage* gesproken zullen hebben, met de Hollandsche Steden, gelijk ze na de zes Grootsten ter Vergadering zitten, voortgaan, en d'anderen, die geen Stem hebben, laaten volgen.

's GRAAVEN-HAAGE.

's Graaven-haage, alzo genaamd om dat het geweest schynt te zijn de Lustplaats, Bosch of Haage der oude *Graaven van Holland*, is wel eigentlijk geen bemuurde Stad, maar echter met Stadts en Staatelijke vryheden van tyd tot tyd vereerd, en van oudts by de Prinsen van den Lande zo in lasten als in voordeelen onder de beslootene Steden gerekend geweest. Zy is ook met veele gerechtigheden, zo wel als andere Steden, begiftigd; zulks dat, wanneer na de beroerten de Regeering van den Lande een weinig in beter staat wierd gebracht, en dat, in plaats te vooren alleenlijk, nevens de Ridderschap en Edelen, de zes groote Steden ter dagvaart beschreeven geweest waren, veele andere Steden van *Holland* tot de Regeering mede ingelaaten zijn geworden, ter zelve tyd die van *'s Graavenhaage* insgelijks verscheidene reizen nevens d'andere Steden ter dagvaart beschreeven zijn geweest. Doch hun Plaats door den overlast en verdrukking der Spanjaarden zeer verwoest gelaaten, en door het vertrek van de meesten en machtigsten haarer Inwoonders ontbloot zijnde, hebben zy zich tot zulk een onvermogendheid gebracht gevonden, dat ze zich in hun voorschreevene gerechtigheid niet wel en konden handhaaven, noch de

 kosten

koften van de Vergaderingen, welke meeften tyd in andere Steden gehouden wierden, draagen; tot dat ze in den jaare 1585. tot een beter ftant gekomen, wederom begonnen zijn gekend te worden, volgens d'expreffe refolutie der Edele Groot-Mogende Heeren *Staaten van Holland en Weft-Vriesland.* Waar op voorts van tyd tot tyd, zo in vergrooting en voorfpoed, als in zonderlinge vermeerdering van Burgers en Inwoonders, ver boven haar voorigen ftaat opgeklommen zijnde, contribueert deze Plaats althans in alle laften en contributien, tot verdediging van de gemeene zaaken, nevens de voornaamfte Leden der Regeering.

De gelegenheid van *'s Graaven-haage*, 't geen ook veeltydts maar enkelijk *den Haag* genoemd word, is zo van natuure, als door konft, en de naarftigheid der Overigheden, byna onvergelijkelijk in pronk en vermaak, zijnde binnen zijn Grachten verciers met een zeer groote menigte van Huizen, waar onder eenigen te recht voor Hoven en Paleizen gerekend mogen worden, te meer alzo de grootften Adel van 't Land aldaar hun woonplaats gevefligd heeft, federt dat *Graaf Willem van Holland*, de twede van dien naam, Roomfch Koning geworden, en uit *Duitfchland* weer in *Holland* gekomen zijnde, in den jaare 1248. in den *Haag* zijn Hof doen bouwen, en de refidentie der Prinfen, die te vooren tot *'s Graave-zande*, *Vlaardingen*, *Haarlem* en *Leiden* geweeft was, hier ter plaatfe vaft gefteld had.

Deze zo vermaakelijke Plaats legt Weftwaarts by de *Noord Zee*, een groote myl van *Delft*, twee van *Leiden*, en drie van *Rotterdam.*

d'Oude Inwoonders van *'sGraaven-haage* wilden, uit enkele grootmoedigheid, dit heerlijk Vlek met geen Muuren of Veften befluiten; want het docht

hem

hen roemwaardiger, gelijk *Julius Cæsar* en andere treffelijke Mannen eertydts zeiden, Heeren van het schoonste en machtigste Dorp van *Europa* te zijn, dan van een Stad, die, schoon met Wallen en Grachten voorzien, onder de minsten geteld mocht worden. Maar deze grootsheitigheid is hen kwalijk bekomen, en zy hebben ze ten duursten betaald, als *Marten van Rossem*, Krygsoverste des *Hertogs van Gelder*, die wel wist hoe lichtelijk deze ongevestigde Plaats in te neemen was, en door der Inwoonderen rijkdom bewoogen, met weinig volk, en groot gevaar, in het jaar 1528. haar deerlijk uitplonderde en verwoestte; 't geen hy, indien ze bewald had geweest, nooit zou hebben durven bestaan: want zo men hem maar een weinig tijdts gestut had, zou hem al het volk van *Holland* op 't lyf gevallen en vernield hebben.

Zy is voor eenige jaaren vergroot, met een genoegsaam breede Gracht omringd, en met veele nieuwe en heerlyke Huizen aan alle zyden vermeerderd, inzonderheid aan de Westzyde, daar een fraaye Gracht, de *Prinse Gracht* genaamd, gemaakt, en met veele aanzienlijke Wooningen betimmerd is. Achter het Hof, aan d'andere zyde van de Vyver, is een nieuwe *Doelen*, daar *Prins Willem van Oranje*, Zoon van *Frederik Hendrik*, den eersten steen afgelegt heeft, gelijk het opschrift aan de gevel te kennen geeft. Ook is het *Oude Hof*, gelijk men 't gemeenlijk noemt, door de gemelde Vorsten veel schoonder en heerlijker vernieuwd.

Men ziet hier verscheidene schoone *Kerken*, en onder anderen een, de *Groote Kerk* geheeten, in het jaar 1399. door *Hertog Albrecht van Beyeren* gebouwd, welke met ontelbaare Wapenen van Graaven, Ridders en Edelen vercierd is. Zijn twede Gemalin, *Margareta van Kleef*, liet van den

grond af het *Klooster* en de *Kerk*, nu noch de *Klooster-kerk* geheeten, voor de Monniken die men *Predikheeren* of *Dominikaanen* noemt, in 't *Voorhout* stichten.

't *Stadhuis* is een fraay en zeer cierlijk gebouw, voorzien met een menigte van schoone vertrekken, en was eertijdts, gelijk sommigen schrijven, het Hof des *Heeren van Brederode*.

Omtrent den nieuwen ingang van het Hof, en aan 't eind van de Vyver, heeft *Graaf Maurits van Nassau*, eertijdts *Gouverneur in Brazil*, een heerlijk Gebouw doen stichten, daar alle de regelen van de Boukonst zo wel in waargenomen zijn, dat 'er niets aan schijnt t'ontbreeken. Op de zyde nevens den Vyver, in 't opperdeel van de gevel, is een gevecht der wilde Indiaanen, op een verhevene wijs gemaakt, ter gedachtenis van 't geen de Graaf in Brazil gewonnen heeft. 't Inwendig deel van dit aanzienlijk Paleis is meestendeel van Ivoor, Cederen-Brazilien-en Ebben-hout gemaakt.

Men moet hier niet vergeeten het *Haagsche Bosch*, gelijk het in 't gemeen genoemd word, daar een ieder zich zo vrolijk in verlustigt. Het begint dicht aan de laatste huizen van den *Haag*, en is met schoone Eiken, Beuken, Esschen, Elzen, en andere groote Boomen vercierd, waar van sommigen in goede orde op een ry geplant, en des somers altemaal met zulk een menigte van allerley kleine Vogelen belaaden zijn, dat hun lieffelijk gezang niet alleen de ooren, maar ook zelfs het herte raakt, en de swaarmoedigste geesten kan verlichten. Hier mag men gerust en zonder hinder in 't gras of op de zitplaatsen slaapen, daar men in andere Bosschen nauwelijks wakker en zonder gezelschap durft weezen: want de wilde Beesten zijn hier onbekend; en men vind 'er niet als Harten, Hinden, Haazen,

en

en Konynen. De Grooten en Edellieden verluſtigen zich hier met de jagt: ja alle menſchen trachten 'er zich van alle moeijelijkheden met een eerlijk vermaak t'ontlaſten en adem te ſcheppen, om daar na te bekwaamer hun beroep uit te voeren.

Niet minder vermaakelijk is het *Voorhout*, zo heerlijk gepreezen door den Ridder *Conſtantijn Huigens* in zijn *Batava Tempe*, dat het zelfs in de dorre winter ſchijnt te groenen en te bloeyen: mitsgaders de *Vyverberg*, aan de Noord zyde van het *Hof* gelegen, die met eenige ryen Lindeboomen beplant is; 't geen des ſomers, om de hette der Zon te vermyden, een vermaakelijke wandelplaats geeft.

De ſchoone en lange *Malie-baan*, bezet met hooge lommerrijke boomen, deelt aan deze luſtige plaats ook geen kleine aangenaamheid mede.

Maar een werk, 't geen zich den onvermoeiden arbeid der Romeinen tot een zonderlinge eer gerekend zou hebben, is de *Straat-weg* van den *Haag* op *Scheveningen*, midden door de Duinen heen gegraaven, en zo breed dat de Karoſſen gemakkelijk voorby malkander konnen rijden, en zelfs in een daar toe gemaakte rondte wenden en keeren.

Alhier is geboren *Willem van Naſſau-Oranje*, Zoon van den grooten *Frederik Hendrik*, en na zijn Vaders dood, *Prins van Oranje*, *Graaf van Naſſau*, &c. en in het jaar 1650. den zesden November, overleeden. Op den veertienden der gemelde maand, acht dagen na zijn afſterven, is zijn eenige Zoon en Erfgenaam *Willem Hendrik*, tegenwoordig *Prins van Oranje*, &c. hier ook ter wereld gekomen.

De Regeering van *'s Graaven-haage* beſtaat uit een *Baljuw* of *Schout*, drie *Burgemeeſters*, *zeven Schepenen*, een *Penſionaris* en *Secretaris*.

't HOF van HOLLAND.

's Graaven-haage word met recht voor een der schoonste en vermaakelijkste Plaatsen van *Nederland* gehouden, en heeft niet alleen de gedaante, maar ook alle de cieraaden van een Stad; zijnde met veele aanzienlijke werken, gelijk wy zo even in haar beschryving gezegt hebben, verrijkt.

Maar onder alle de heerlijke Gebouwen is 'er niets uitsteekender als het Koninglijk Paleis, 't geen men hedendaags *'t Hof van Holland* noemt, gesticht in het jaar 1249. door *Willem de* II. van dien naam, en achtiende *Graaf van Holland en Zeeland*, welke om zijn ongemeene deugden en groote dapperheid, door d'eendrachtige stemmen der Keurvorsten, tot Roomsch Koning verkoozen, en den eersten November des volgenden jaars gekroond wierd. Dit Hof, 't geen in der daad Koninglijk is, legt, even als een Kasteel, rondom in 't water, en heeft drie Poorten met optrekkende Bruggen voorzien, daar geduurig eenige Soldaaten by beurten de wacht houden.

Hertog Albrecht van Beyeren, de zes-en-twintigste *Graaf van Holland en Zeeland*, heeft 'er een Kapel aan gebouwd, daar hy een Deken en vergadering van Kanonniken instelde. De gemelde *Albrecht* en zijn eerste Gemalin *Margareta*, Dochter des *Hertogs van Lotharingen*, en zijn Zoons Dochter *Vrouw Jacoba van Beyeren*, zijn, benevens noch eenige andere Graaven, in de zelve begraaven.

Dit Paleis is sedert eenige eeuwen de woonplaats der oude *Graaven van Holland* geweest, en daar na van de drie laatste *Prinsen van Oranje*, als *Maurits*, *Frederik Hendrik*, en zijn Zoon *Willem*, welke allen

en in 't zelve overleden zijn. 't Is ook nu, doch met een aanbouwing van verscheidene Vertrekken, de woonplaats van den doorluchtigen *Willem Henrik*, tegenwoordig *Prins van Oranje*, &c.

Ook is het de plaats die aan 't heilig Recht en de Wetten geëigend is: want het *Hof van Justitie* of *Provinciaale Raad*, die de processen en gedingen onderzoekt en oordeelt, en in *een President* en *veertien Raadsheeren* bestaat, is van den *Roomschen Koning Willem* hier verordend.

In het jaar 1582. is hier noch een andere Vergadering, welke men den *Hoogen Raad* noemt, in de plaats van *die van Mechelen* opgerecht. Deze *Raad* is als het Opperhof der Justitie, van welkers vonnissen men niet appelleeren kan; doch men mag Revisie verzoeken.

Hier is ook een *Raad van Braband* gesteld, voor de zaaken die van de Steden of Dorpen van die Provincie, staande onder het gebied der *Staaten*, komen voor te vallen. Deze *Raad* verricht zijn handelingen met byzonder bevel en order der *Staaten Generaal*, op de zelve wijs als de *Kancelaryen en Leenhoven van Braband* gewoon zijn te doen, op dat een ieder zijn rechten en vryheden behoude, en uit kracht en na eisch der zelven bestierd worde.

In het meer gemelde Hof vergaderen ook de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, de *Raad van Staaten*, de *Staaten van Holland en West-Vriesland* en hun *Gecommitteerde Raaden*, de *Raaden van de Reken-kamer*, de *Krijgsraad* en anderen, welke ieder een byzonder Vertrek, om alleen te vergaderen, hebben.

De plaats van 't *Binnen-hof* is ruim en wijd, aan d'eene zyde met Boomen vercierd; en aan twee andere zyden ziet men Galderyen of wandelplaatsen. Van hier komt men langs eenige trappen op de

groote *Zaal*, aan beide de zyden gemeenlijk met Winkels van Boeken, Schilderyen, en Kraamers bezet. Maar de grootste cieraaden van deze plaats zijn de Wapen-rokken, Cornetten, Vaandels en Standaarden, die in de Veldslagen van *Nieupoort* en *Turnhout*, en elders in den langduurigen Spaanschen Oorlog veroverd zijn; hangende aldaar ten toon tot zegetekenen van de heerlijke daaden en dapperheid der *Nassausche Helden*

Op deze groote *Zaal* is in het jaar 1651. een aanzienlijke Vergadering van de Bondgenooten der *Vereenigde Nederlanden* gehouden, welke in het zelve jaar den 21 Augustus met volkomen genoegen van alle de Bondgenooten zeer gelukkiglijk haar eind genomen heeft.

LOGEMENTEN.

De Kasteleny, voor de goeden en kwaaden.
De Doelen.
't Keizers Hof.
Groot Gorkum.
De zeven Kerken van Romen.
d'Oyevaar in de Kabel.
De drie Snellen.
De gezonde Broeder, alwaar het beste Bottelbier gemaakt word.
} Op het Spuy.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van 's Graavenhaage op Leiden.

's Morgens ten 5. 7. 9. en ten half 11. 's namiddags ten half 1. half 3. half 5. en half 7 uuren.
De Marktschuit ten 2 uuren.

Op Delft. Alle half uuren een Schuit.
Op Uitrecht. Donderdags middags ten 4 uuren een Veerschuit.
Op Amsterdam. Alle dagen, 's namiddags ten 3 uuren.
Op Breda. Dingsdags en Vrydags.
Op Antwerpen. Vrydags een Beurtman.

't Reizen der Booden van 's Graavenhaage.

Op Amsterdam, en alle binnenlandsche Steden in Zuid- en Noord-Holland, alle dagen, 's avonds ten 7 uuren.

Dingsdags, op Kleef, Keulen, Duitschland, Westphalen, en Gulikkerland, 's morgens ten 8 uuren.

Oost-Vriesland, 't Land van Limburg, Brandenburg, Hamburg, Deenmarken, Sweden, Polen, Pruissen, en alle de Steden in 't Noorden, 's morgens ten 10 uuren.

Braband, Vlaanderen, Vrankrijk, 's namiddags ten 5 uuren,

Spanjen, Portugaal, Deventer, Breda, Maastricht, Aken, Luik, Engeland, Schotland, Yerland, Uitrecht, Vriesland, en Groeningen, 's avonds ten 8 uuren.

Donderdags, Vrankrijk, Italien, Vlaanderen, 's morgens ten 10 uuren.

Vrydags, Vrankrijk, Italien, Braband, Vlaanderen, 's avonds ten 10 uuren.

Engeland, Yerland, Schotland, Gelderland, Cleef, 't Land van der Mark, Munster, Ceulen, Duitschland, Switserland, Westphalen, en Gulikkerland, 's morgens ten 8 uuren.

Gorkum. Heusden, Breda, 's Hertogenbosch, Maastricht, Luik, en Aken, 's morgens ten 10 uuren.

Saturdags, Oost-Vriesland, Bremen, Hamburg, en aan alle Coninglyke en Prinselyke Hoven, Uitrecht, Overyssel, Vriesland. en Groeningen, 's morgens ten 8 uuren.

Zondags, Zeeland, Uitrecht, en op alle Zuid-Hollandsche Steden, 's avonds ten 7 uuren.

ROTTERDAM.

Rotterdam, gelegen aan *de Maas*, op den mond der Rivier *de Rotte*, een myl van *Schiedam*, drie van *der Goude*, 2 van *Delft*, en drie van *'s Graavenhaage*, voert den naam van de Rivier *de Rotte*, die'er door loopt. De Hollandsche

Jaarboeken melden niet onder wien, noch wanneer deze Stad haar oorſpronk nam: 't Is wel geloofelijk, dat om de goede gelegenheid der Rivier de Schippers, Viſſchers, en *Kooplieden*, tot haar begin eenige wooningen aldaar eerſt gemaakt hebben, maar zeker dat *Rotterdam* in 't jaar 1270. met Wallen omringd wierd, en Stads Privilegien verkreegen heeft.

In het jaar 1444. is hier een *Klooſter van S. Dominicus Order* geſticht, en vyf jaaren daar na *de Toorn van de groote Kerk*. In het jaar 1482. is het *Klooſter der Zuſteren van de Karmeliter Order* te *Rotterdam* ingeſteld.

Deze Stad pronkt tegenwoordig met een menigte van treffelijke Gebouwen, welke voor die van d'andere Steden niet behoeven te wyken.

De *Hoofdkerk*, een ſchoon en prachtig Gebouw, met een dikke onvolmaakte Toorn vercierd, is *S. Laurens* toegewyd. Van d'andere gemeene Gebouwen munten uit het *Raadhuis*, 't *Admiraliteits-huis*, en de *Beurs*.

Daar is ook een groote ruime *Markt*, over het water verwulfd, wiens Weekmarkten veele Jaarmarkten van andere Steden overtreffen. Op de zelve Markt ſtaat het Beeld van den grooten *Deſiderius Eraſmus Roterodamus*, die *ter Goude* ontfangen, en in 't jaar 1477. alhier geboren is. Men ziet hier ook noch in de gevel van het Huis, daar hy in ter wereld kwam, deze woorden in driederley taalen.

ÆDIBUS HIS ORTUS MUNDUM DECORAVIT ERASMUS
ARTIBUS INGENUIS, RELLIGIONE, FIDE.

In dit Huys is geboren Erſmus vermaart,
Die Gods Woort uytverkooren, Ons wel heeft verklaart

EN-ESTA. CASA. ES NASCIDO. ERASMO THEOLOGO, CELIBERADO
POR. DOCTRINA, SENNALADO. PURA. FEE. NOS. A. REVELATO.

De Stad is metter tyd zo vergroot en verbeterd, dat ze nu onder de beſte Steden van *Holland* gerekend word, en behoeft in Koophandel en macht voor geen Hollandtſche Stad, uitgezondert *Amſterdam*, te wyken. Zy heeft veele ſchoone Havens daar de Schepen laaden en loſſen, en zulk een ver-

tie-

ering en vermaarden naam van 't Bier 't geen 'er gebrouwen word, als geen andere Stad van geheel *Nederland*.

Eer ze tot haar tegenwoordigen zegen gekomen is, heeft ze ſwaare rampen en oorlogen geleeden, zijnde in den jaare 1303. door de *Vlaamingen* ingenomen, in het jaar 1417. door liſt van *Johan van Beyeren*, en in 't jaar 1488, onder 't beleid van *Frans van Brederode*.

In 't jaar 1561. omtſtond 'er door Kuipers onachtſaamheid een groote brand, die door het geweld des windts zeer vermeerderde, en over de negen honderd Huizen en eenige Schepen vernielde.

Omtrent dien tyd hebben *Uitrecht* en *Rotterdam* geoorlogd, gelijk *Reynerus* in zijn negende Boek met deze woorden verhaalt: In mynen tyd hebbe ik, „ die vyf-en-dartig jaren oud ben, gezien dat wy met „ d'Utrechtſche oorloge verwerret waren, hoe lan- „ ger hoe koſtelijker, en niet lange daar naar, dat „ de Woerdenaars met de Rotterdammers geſtree- „ den hebben. In welke oorlogen hoe veele Bor- „ gerlijk bloedts dat 'er is geſtort en is niemand die „ met my niet en weet, en veels beſchreyen 't ook „ tegenwoordig.

Belangende de *Regeering* van *Rotterdam*, zy beſtaat in een *Hoofdofficier*, *vier Burgemeeſters*, *zeven Schepenen*, en de *Raad* in een getal van *vier-en-twintig* Perſoonen.

LOGEMENTEN.

't Schild van Vrankrijk.
De Sleutels.
Het Swijnshoofd.
Het Goude Laken.

St. Lu-

St. Lucas.
De Doelen.
't Ordinaris van de Weduwe H. Otten.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Rotterdam op Dordrecht.

De Rotterdamsche Marktschuit begint een dag voor de Quartieren te vaaren, omtrent op de zelve order als hier voor pag. 47. wegens de Marktschuit van *Dordrecht* op *Rotterdam* gezegt is. Doch als de Nieuwe of Volle Maan een dag laater komt, vaart de Rotterdammer zeven dagen.

Op Antwerpen.

Alle dagen een Schip.

Op Middelburg.

Van den 1 April tot den 30 September, alle dagen twee Schepen; en van den 1 October tot den 31 Maart, alle dagen een Schip.

Op Vianen.

Alle Dingsdagen een Schip.

Op Gorkum

Zondags, Woensdags, en Vrydags.

Gp Amsterdam.

Alle vier dagen een Schip.

Op 's Hertogenbosch.

Zondags, Woensdags, en Vrydags.

Op Breda.

Woensdags en Saturdags,

Op Uitrecht.

ngsdags, Woensdags, Donderdags, en Saturdags.

Op Schoenhoven.

ngsdags, Donderdags, en Saturdags.

Op Bommel.

onderdags.

Op Nimwegen.

lle dagen een Schip, als de wind West is.

Op Mechelen.

lle tien dagen een Schip.

Op den Briel.

Woensdags en Zondags.

eze bovenstaande Schepen vaaren altemaal met wassend water.

Op Gouda.

lle Dingsdagen met laag water drie Buitenschepen.

Order van de Binnen-vaart.

Van Rotterdam op Amsterdam.

Alle dagen een Schuit, 's middags ten 12 uuren.

Op Haarlem.

's Woensdags en Saturdags, ten 9 uuren.

Op Leiden.

Alle dagen een Schuit, 's morgens ten 10 uuren, over en weder, doch Zondags niet.

Op 's Graaven-haage.

Alle dagen een Schuit, 's middags ten 1 uur van bui-

buiten, en 's winters ten 2 uuren, maar Zondags niet.

Op Delft.

Van den 1 Maart tot den 31 September, de eerste Marktschuit ten half 5. de twede ten 5 uuren. Van den 1 October tot den 28 February, de eerste Marktschuit ten 5 uuren, de twede ten half 7. en de darde ten 7 uuren.

Op Schiedam.

Van den 1 April tot den laatsten September, Dingsdags ten 1. 3. en 4 uuren een Schuit, en voorts alle dagen ten 4 uuren.

Op Gouda.

Alle dagen twee Schuiten, 's morgens ten half 9. en half 12 uuren, doch Zondags niet.

Op Delft met de Jaagschuit.

Van den 1. Maart tot den 31 September, de eerste Schuit ten 6. de twede ten 7 en voorts alle uuren tot s'avondts ten half acht.

Van den 1 October tot den 28 February, de eerste Schuit ten 7. en zo voorts alle uuren tot 's avondts ten 7 uuren.

Order der Wagens tusschen Rotterdam en Gouda.

Van den 15 Maart tot den 1 October rijden de Wagens van beide de Steden 's morgens ten 6. 8. 10. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. 5. en 6 uuren.

Van den 1 October tot den 15 Maart, van *Rotterdam*, ten 6. 8. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. en 5 uuren.

Order voor de Wagens die van Rotterdam op Dordrecht rijden, over en weder.

Zo 1. 2. of 3 Persoonen, met een Koffer by zich, be-

begeeren af te rijden, zal de Voerman, wiens beurt het is, zulks terstond moeten doen, zonder na iemand te wachten, en dat voor 50 stuivers.

4. Persoonen, met 1 of 2 Koffers, moeten alzo worden gediend voor 3 guldens; en zonder Koffer voor 2 guldens en 14 stuivers.

5 a 6 Persoonen voor 3 guldens en 10 stuivers.

7 Persoonen voor 4 guldens.

8 Persoonen voor 4 guldens en 10 stuivers.

9 Persoonen voor 5 guldens.

De Kinderen op de schoot zijn vry.

Indien de Voerman zijn Wagen met Vracht omwerpt, verbeurt hy 25 guldens, en mag in 4 weeken niet rijden.

G O R K U M.

Gorkum of *Gornichem* is, gelijk *Johan van Leiden* verhaalt, in den jaare 1230. door *Johan den* VIII. *Heer van Arkel*, wiens eigen goed het was, gesticht.

In het jaar 1498. is de *Kerk* gebouwd, en vier jaaren daar na tot een *Parochie* gemaakt. Van de Toorn, die vry hoog is, ziet men in de twintig bemuurde Steden, en ontelbaare Dorpen, Buurten, en Heeren-huizen.

In deze Stad word grooten handel in Boter, Kaas, Gevogelte, en andere Eetwaaren gedreeven; daar d'omleggende Rivieren, die ook veel Visch leveren, zeer dienstig toe zijn.

Omtrent het jaar 1303. heeft *Johan*, *Hertog van Braband*, de Stad *Gorkum* met geweld ingenomen.

In het jaar 1388. is byna de geheele Stad verbrand.

In

In het jaar 1403. ontſtond 'er een ſwaaren oo
log tuſſchen *Johan van Arkel* en *Albrecht van Beyere*
ter oorzaak dat den *Heer van Arkel*, Ontfanger v
Holland, hardnekkiglijk weigerde aan den Graa
rekenſchap van zijn bediening te geeven. In d
tijd der Hoekſche en Kabeljauwſche Factien hee
men hier ook zeer droevige rollen zien ſpeele
Kort om, de Stad *Gorkum* heeft zeer veel ramp
van oorlog geleeden, en zo veel verſcheidene Me
ſters gehad, dat men 'er zich niet genoeg over ka
verwonderen.

Tot een noch grooter ramp had het laatſte lic
van het jaar 1658. even uitgeſcheenen, wanne
het Ys, met een geweldige kracht geſcheurd, knar
ſende langs den *Rijn* en *Maas* af kwam ſchokken, e
op dammen en hoeken over en op malkander doo
meer als zes plaatſen in den Dijk by *Gornichem* hee
dringende, als een onverwachte twede Diluvie om
trent de ſeſtig duizend morgen landts onder wate
zette; doch alzo 't zelve wat traag aankwam, berg
den d'Ingezetenen hun Goederen en Beeſten op d
Dijken.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
De Vos met de Kraan.
S. Joris.

Van Gorkum op Amſterdam.

Alle Vrydagen een Schuit.

SCHIEDAM.

Deze Stad, daar niet veel byzonders af te zeggen
valt, heeft haar naam van de Rivier *de Shie*, daar
ze

le aan gelegen is. Zy floreert hedendaags met de Visschery. d'Inwoonders geneeren zich veel met Garen en Visschers Netten tot den Haringvangst te braaijen. Zy word gepreezen meer om haar fraaiheid, als om haar grootte. De Sloten van *Matenesse*, *Riviere*, *Spierinkhoek*, *Hodenpijl*, *Spang*, *Steenhuizen*, en anderen, welker oude Muuren men tegenwoordig noch altemaal ziet, stonden eertijdts onder de Stad *Schiedam*.

Men ziet in deze Stad een schoone groote *Kerk* met een fraay Orgel, mitsgaders welgeregelde Godtshuizen, daar alles zeer ordentelijk in bestierd word.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
Den Oyevaar.
De Hollandsche Tuin.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Schiedam op den Briel.

's Maandags morgens met de Ebbe een Schip, en komt 's avondts met de Vloed weer te *Schiedam*.

Op Leiden.

Alle Vrydagen ten 10 uuren een Schuit.

Op Rotterdam.

Van den 1 April tot den 30 September, Dingsdags een Schuit na 't luiden van de Poort-klok, mitsgaders een ten 7. een ten 8. en voorts alle dagen een ten 8 uuren.

Van den 1 October tot den 31 Maart, Dingsdags een Schuit na 't luiden van de Poort-klok, mits-

gaders een ten 7. ten 8. en ten half 10 uuren: en voorts alle dagen ten 8. en ten half 10 uuren.

Op Amſterdam.

Alle Saturdagen een Schuit, 's morgens ten 10 uuren.

SCHOONHOVEN.

Schoonhoven, een heel oude Stad, legt aan de Rivier *de Lek*, als een Hollandſche Grensplaats tegens *Uitrecht* die men aan alle zyden in 't water kan zetten. Zy heeft haar naam gekreegen van de ſchoonheid en luſtigheid der Hoven, en wierd ook eertijdts *Schoonhaven* geheeten, ter oorzaak van de goede gelegenheid des Havens, gelijk men ze alzo in oude geſchreevene en gedrukte Chronijken genoemd vind.

Schoonhoven heeft van de *Graaven van Holland*, en anderen, verſcheidene vryheden gekreegen. Haar groote *Kerk* is *S. Bartholomeus* toegewijd. Daar is mede een *Gaſt-*, *Peſt-*, *Aalmoeſſeniers-*, *Wees-*, *Oude Mannen-*, *Oude Vrouwen-*, en *Leproos-huis*, mitsgaders een *Waag*.

De Stad heeft *vier Poorten*, en verſcheidene *Jaarmarkten*, als van magere en vette Beeſten, Paarden en Kaas, en *twee Weekmarkt-dagen.*

Daar is overvloedig *Steur-*en *Zalmvangſt*, die varſch en gerookt in groote menigte verzonden word.

In het jaar 1375. is de gantſche Stad *Schoonhoven*, met het *Karmeliten Klooſter*, 't geen in het jaar 1330. geſticht was, door een groot en ſnel vuur tot den grond toe verbrand; 't welk door dit Latijnſche Vaers, in dien tijd geſchreeven, getuigd word.

SChoon-

SChoonhoVen InſIgnIs CVM CLaVſtro deVorat IgnIs.

De Stad *Schoonhoven* heeft ook haar beurt van d'oorlogsgevallen wel gehad, gelijk de meeſte Nederlandſche Steden daar by verſcheidene gelegentheden niet weinig door geplaagd zijn geweeſt.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Amſterdam.
't Wapen van Dort.
't Wapen van der Goude.
De Doelen.
De Keurvorſt van Brandenburg.

BRIEL.

Deze Stad word in d'oude Plakkaaten *Brillis* genoemd, en wierd eertijdts onder *Zeeland* gerekend. Dit is openbaar, vermits de Heeren des *Landts van Voorn*, daar *den Briel* de Hoofdſtad af is, meeſtendeel Burggraaven van *Zeeland* geweeſt zijn.

In het jaar 1350. heeft *Machtelt van Voorn* verſcheidene Privilegien aan die van *den Briel* gegeeven, en niet lang daar na in de zelve Stad een ſchoon Collegie van acht Kanonniken gefondeerd.

Omtrent het jaar 1417. heeft *Johan van Beyeren* den *Briel* ingenomen, en 'er Bezetting in gelegt hebbende, geheel *Holland* leelijk doorloopen en geplonderd.

In het jaar 1572. zijn binnen *den Briel* de eerſte grondveſten der Hollandſche Vryheid gelegt, door de ſchielijke overrompeling van deze Plaats onder het beleid van *Wilhelm van Lumey*, die met een Vloot

van eenige Schepen, in de Haven van *Douvres* in *Engeland* toegeruſt, na *Enkhuizen* zullende vaaren, en onder wege door ſtorm beloopen, en door het geweld der winden na *den Briel* gedreeven zijnde, uit de voorvallende zaak raad nam. en de Stad met een manlijke dapperheid vermeeſterde.

Den Briel is gelegen aan het gat van *de Maas*, en; gelijk wy hier voor gezegt hebben, de Hoofdſtad van het *Land van Voorn*. Zy floreert aldermeeſt in Koophandel en Scheepvaarten, en is volkrijk. De lucht valt 'er wat hard. 't Omleggende Land is zeer vruchtbaar, en brengt veel goede Tarw voort.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
Amſterdam.
Dort.
't Witte Hart.

Van den *Briel* ryd alle morgens ten 8 uuren een Wagen op *Hellevoetſluis*, ieder Perſoon voor 7 ſtuivers, en van *Hellevoetſluis* weer op den *Briel*.

Van *Hellevoetſluis* vaart alle Dingsdags en Vrydags morgens een Pakket-boot op *Harwits* in *Engeland*.

ALKMAAR.

Alkmaar is gelegen in 't Graafſchap *Holland* en *Weſtvrieſland*, in 't Geweſt van *Kennemerland*, ruim een uur gaans van de *Noord-Zee*, een zeer aangenaame Plaats, omringd met vruchtbaare Landeryen, Plantazien, Boomgaarden, en Tuinen.

't Is een der oudſte Steden van *Holland*, en word by ſommigen gehouden in het jaar 550. van Akkerlie-

lieden, of Visschers, die zich daar omtrent onthielden, gesticht te zijn, op een stuk landts *de Geest* genoemd, alwaar in het jaar 1100. de eerste Kerk ter eere der Heidensche Afgoden gebouwd wierd. Anderen meenen, dat *Agildus*, Zoon van *Radbold* Koning der Vriezen, in het jaar 1360. als het Christen Geloof eerst in dat Gewest door de Predikatien van S. *Willebord* begon te schijnen, de eerste Christene Kerk gebouwd, en S. *Laurens* toegewijd heeft.

Haar naam word voor 't zekerste gehouden aldereerst geweest te zijn *Al-meer*, om dat 'er eertijdts zeer veel Meiren om de Stad lagen, welke nu bedijkt zijn.

't Blijkt altijd klaarlijk, uit de dappere oorlogen die *Alkmaar* eertijdts tegens de Vriezen gevoerd heeft, dat de Stad zeer oud is. De Chronijken schrijven, dat *Alkmaar*, na een streng gevecht, ten tijde van *Diderik de* II. door de Vriezen verbrand is: Ook dat in het jaar 1270. als *Godevaart met den Bult* geheel *Westvriesland* met de wapenen onder zijn gebied gebracht had, hy zijn rijken buit in de Stad voerde, waar op de Vriezen met een groote Heirskracht *Alkmaar* twee maanden belegerden; maar *Godevaart* nam daar na die van *Uitrecht* te hulp, leverde den Vriezen slag, en sloeg acht duizend van hen ter neder.

Naderhand hebben de Vriezen onder 't beleid van *Florentinus Niger*, of *den Swarten*, Zoon van *Diderik de VI.* de Stad met grooten hoogmoed door vuur en swaard tot de grond toe bedurven.

Kort daar na hebben de Vriezen *Alkmaar* wederom belegerd; doch zy moesten met verlies van twee duizend man afwijken.

Diergelijke aanslagen zijn 'er noch naderhand verscheidene maalen door de Vriezen geschied; maar hun geweld wierd vry wat bedwongen door

dien *Wilhelm*, *Koning der Romeinen*, een sterk Slot by de Stad deed oprechten, *Thorenburg* geheeten, 't geen hen in dwang hield.

Florus de V. deed tot meerder verzekerdheid der Burgers met groote kosten een Dijk van *Alkmaar* tot aan d'uiterste paalen van *Westvriesland* maaken, en stichte der op *'t Kasteel van Nieuburg en Middelburg*, om den inbreuk der Vriezen in *Holland* te wederstaan.

In 't jaar 1492. hebben de *Kaasenbroodeeters* binnen Alkmaar groote beroerten verwekt.

In 't jaar 1517. hebben de Gelderschen met de Vriezen samengespannen, en de Stad overvallen, plonderende der Burgeren goederen acht dagen lang.

In 't jaar 1573. hebben de Spanjaarden, na 't inneemen van *Haarlem*, *Alkmaar* sterk belegerd; maar *Frederik van Toledo*, ziende de vroomheid, standvastigheid, tegenweer, en 't geweld van die van binnen, brak de Belegering op, en toog voort, niet zonder groot verlies der zijnen.

Boven deze gemelde oorlogen, elenden, en andere swaarigheden, heeft de Stad evenwel toegenomen, en is na haar eerste begrip tot vier maalen uitgelegt.

Onder haar voornaamste Gebouwen vertoont zich de zeer nette en konstig-gemaakte *Kerk*, die weinig weergaa in *Nederland* heeft. In het Koor van de zelve ziet men de Tombe van *Graaf Florus*, die door *Gerrit van Velzen* vermoord wierd.

Van oudts was hier een *Kapel*, de Heilige Maget toegewijd, die nu vernieuwd, en met een Orgel vercierd is, tot gebruik der geener van de Gereformeerde Religie.

Noch een *Kapel*, den Heiligen Geest toegewijd, die tot een Waag herbouwd is.

't Oude

'*t Oude Bagijnhof* is nu geschikt tot een *Arm*-en *Tuchthuis*; '*t Nieuwe Bagijnhof* tot het *Weeshuis*, alwaar in de Kapel de *Latijnsche School* is.

Noch was hier voor dezen een *Vrouwe-Klooster van de Witte Zusters*, 't geen vervallen zijnde, door d'Overigheid verkocht is, en nu bewoond word.

'*t Stadhuis* is vercierd met ongemeen-fraaye Zaalen en Kamers, die, behalven dat ze tot het gebruik van de Magistraaten en andere buiten-Collegien verordend zijn, ook menigmaal dienen om 'er de Grootsten des Landts in t'onthaalen.

Ook heeft de Stad een *Mannen-en Vrouwen-Gasthuis*, twee *Schutters-Doelens*, treffelyke *Poorten*, en diepe ruime *Grachten*.

Buiten de zelve heeft men een schoonen *Hout*, of Bosschazie, zo lustig en regelmaatig beplant, dat'er in gantsch *Nederland* geen zo nette te vinden is.

De *Regeering* bestaat in 't getal van *vier-en-twintig*, die *Raadsheeren* of *Vroedschappen* genoemd worden, *vier Burgemeesters*, en *zeven Schepenen*.

De Stad *Alkmaar* heeft mede haar extraordinaris Gedeputeerde, als in de *Vergadering van de Generaliteit*, *Raad van Staaten* of *Generaliteits Rekenkamer*, en in de *Vergadering der Heeren Staaten van Holland en Westvriesland*. Zy heeft ook in de *Vergadering der Heeren Gecommitteerde Raaden van Westvriesland en 't Noorder Quartier* de eerste plaats, als wezende de Hoofdstad van het zelve, mitsgaders in de *Rekenkamer* en ter *Admiraliteit* in 't zelve Quartier residerende. De Stad heeft ook haar Ordinaris Gedeputeerde in de *Kamers van d'Oost- en West-Indische Compagnie*, welke door de Vroedschap voor den gebruikelijken tyd gekoozen worden.

LOGEMENTEN.

De Waag van Amſterdam.
't Moriaans Hoofd.
De Toelaſt.
De twee Doelens.
't Paardtshoofd.
't Huis van Gemak.
't Schippers Huis.

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Alkmaar op Amſterdam.

Alle Zondagen drie Schuiten, een 's morgens ten 9. en 's avondts twee ten 8. uuren.
Maandags, Woensdags, en Vrydags een, 's morgens ten 9. uuren.
Saturdags twee, ten 9. en ten 3 of 4. uuren, na de dagen lang zyn.
Donderdags, des Zomers als vooren; en 's Winters een, 's morgens ten 9. uuren.

Op Hoorn.

Des Zomers, 's morgens ten 5 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.
's Winters, 's morgens ten 8 en 11 uuren: 's namiddags ten 3 uuren.
De Goed-ſchuit altyd op Dingsdag, Donderdag, en Saturdag, 's morgens ten 10 uuren.

Op Medenblik.

's Woensdags en Saturdags; 's morgens ten half 10 van buiten.

Poſtwagens tuſſchen Alkmaar en Haarlem.

Van *Alkmaar* op *Haarlem*, en van *Haarlem* op *Alkmaar*, alle dagen een, 's morgens ten 9 uuren.

Een

Een uur of anderhalf van de Stad *Alkmaar* legt een Dorp, HEILIGE LOO, of door verkorting HEILOO geheeten, 't geen zeer vermaard is door de Bedevaarten welken de Roomsgezinden derwaarts gaan doen, ter oorzaak dat 'er, na der zelver verhaal, hier ter Plaatse zeer veele Mirakelen geschied zouden wezen, waar van zy ook gelooven dat de kracht noch niet ophoud.

H O O R N.

Hoorn heeft, na de meening van *Boxhornius*, den naam gekreegen van de Haven, die het eerste begin'sel der Stad geweest is, hebbende met zyn keering de gedaante van een Hoorn; of om dat de Stad gelegen is aan een hoek dien d'oude Nederlanders den *Horn der Zuider-Zee* noemden. Daar zyn 'er die andere redenen van de benaaming geeven, doch wy zullen die laaten vaaren, om tot de beschrijving van de Stad te komen.

Omtrent het jaar 1323. is de eerste *Parochie-Kerk* van Hout getimmerd binnen *Hoorn*, en aan S. *Cyriacus* toegewyd, maar zes jaaren daar na door den bliksem geheel verbrand.

In het jaar 1369. is de *Nieuwe Kerk* ter eere van den H. *Johan den Dooper* en S. *Cyriacus* zeer heerlijk getimmerd, met groote kosten der Inwoonders.

In het jaar 1385. zijn 'er twee *Kloosters* gesticht, 't een van de *Broeders van* S. *Hieronymus Order*, en het ander S. *Agneet* geheeten.

In het jaar 1388. is het *Klooster der Regulieren* gebouwd, dicht by de Stad, 't geen daar na zo zeer vermeerderd is, dat het onder de schoonsten en rijksten van geheel *Nederland* geacht wierd.

Omtrent het jaar 1389. heeft d'*Osse-markt*, die

uit *Deenmarken* en d'omleggende Landſchappen groote toevoer kreeg, tot *Hoorn* beginnen te bloeijen.

In het jaar 1400. en de twee navolgenden, zijn binnen *Hoorn* drie *Kloosters* getimmerd, van de H. *Catharina*, *Cecilia*, en *Geertruid*; en acht jaaren daar na is opgerecht het *Klooster van de* H. *Maria*.

In het jaar 1426. hebben de Hoornaars, als 'er oorlog tegens *Vrouw Jacoba van Beyeren* verkondigd was, hun Stad met Veſten verſterkt; en alzo is *Hoorn* onder de Steden van *Weſtvrieſland* de eerſte geweeſt na *Alkmaar* die met een Bolwerk omcingeld is geworden. Kort daar na wierd de Stad door die van *Kennemerland*, welke de party van *Vrouw Jacoba* volgden, belegerd; doch dit beleg had geen goeden uitſlag, en de Kennemers wierden op de vlucht gedreeven.

Omtrent den zelven tijd is de *Kerk van de Heilige Maria* begonnen opgerecht te worden.

In het jaar 1441. hebben de Hoornaars en Enkhuizers een groote Vloot Schepen van d'Ooſterlingen bekomen, en op deze manier geëindigd den ſwaaren oorlog die 'er tuſſchen de Hollanders en Ooſterlingen ontſtaan was.

In het jaar 1464. is het *Klooſter*, *S. Maria Magdalena* geheeten, geſticht; en in het jaar 1468. dat van *S. Clara*.

In het jaar 1481. is de Stad *Hoorn* door een grooten brand byna geheel vernield geworden, doch wel haaſt daar na met een grooter luiſter uit haar puinhoopen weer opgereezen.

In het jaar 1573. is het *Collegie van de Gedeputeerden der Staaten van Weſtvrieſland*, met bewilliging der andere Steden, om de bekwaame gelegenheid tot *Hoorn* geſchikt.

In het jaar 1586. is de *Weſtvrieſche Munt* binnen

Hoorn

Hoorn gesteld, met getoestemming van allen. Deze Munt gaat om de zeven jaaren na *Enkhuizen*, en keert daar na wederom hier.

De gedaante van de Stad is langwerpig rond, en strekt zich dezelve by de Zee langs bykans Oost en West. Haar sterkte is redelijk. Aan de landzyde zijn *zes Bolwerken*, van de welken twee op de kant van de Zee leggen: maar de meeste sterkte bestaat in het Zeewater, waar mede zy in tyd van nood het gantsche rondom leggende land kan bedekken, en doen ondervloeijen. Zy heeft *vyf Poorten*, den *ingang van het Hoofd* voor een gerekend.

De Stad is van binnen zeer waterrijk; want behalven vier groote Havens, daar een menigte van kloeke Schepen geborgd kan worden, heeft zy noch verscheidene kleinder Grachten en Wateringen, daar de Schuiten en Binnen-schepen in leggen. En hoewel 'er het Zeewater met een ring midden door loopt, zo komt niettemin het varsche water op drie plaatsen in de Stad, tot geryf der Landlieden, om hun Waaren daar door te gevoegelijker na de markt te konnen brengen.

Door deze goede gelegenheid is de Stad wel bewoond, en meest altemaal dicht betimmerd. De gemeene Gebouwen zijn eenigen cierlijk genoeg, als *de Waag*, drie van de gemelde vyf *Poorten*, maar voornaamentlijk *de Hoofdkerk en haar Toorn*, welke Kerk zeer ruim en groot is. Behalven deze zijn 'er noch *twee* andere fraaye *Kerken*, zeer cierlijk van boukonst, en wel waardig bezien te worden. Eertijdts waren 'er *acht Kloosters*, een van Mans- en zeven van Vrouwspersoonen, welke nu meest tot andere gebruiken verordend zijn, als een tot een *Weeshuis*, een ander tot een *Oude-Vrouwen-huis*, een darde tot *de Schoolen*, en een vierde tot het

Tucht-

Tuchthuis. Noch waren 'er, boven deze acht, *twee Kloosters* buiten, ongevaar een half uur van de Stad, *de Regulters* en *Bethlehem.*

Behalven alle deze genoemde Kerken en Geestelijke Gebouwen, heeft men ook noch het *Proostenhuis*, daar eertijdts, als in de Hoofdstad van 't Land, de *Proosten* van *Westvriesland* huis plachten te houden. Naderhand heeft het *Collegie der Gecommitteerde Raaden van Westvriesland* haar residentie daar in gehouden, gelijk dat noch heden duurt.

Wat d'uiterlijke gelegenheid van de Stad aangaat, die is zeer bekwaam en genoegelijk, strekkende zich de zelve met haar grootste darde part langs de *Zuider-Zee* heen, en met de twee kleinste darde deelen langs een goed en vruchtbaar Weyland, waar van een goed gedeelte in Tuinen en Lusthoven veranderd is, tot cieraad van de Stad en vermaak der Burgers.

LOGEMENTEN.

't Heeren Logement.
d'Oude en Nieuwe Doelen.
De Goude Leeuw.
't Mooriaans-Hoofd.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Hoorn op Amsterdam.

Des Zomers van den 1 April tot den 30 September,
Ten 4 uuren over Purmerend.
Ten 5 uuren over Edam.
Ten 6 uuren over Purmerend.
Ten 7 uuren over Edam.
Ten 9 uuren over Purmerend.
Ten 10 uuren over Edam.

Ten

Ten 12 uuren over Purmerend.
Ten 1 uur over Edam.
Ten 2 uuren over Purmerend.
Ten 3 uuren over Edam.
Ten half 4 over Purmerend.
Ten 5 uuren tot aan Monnikendam.
De Nachtſchuit ten 6 uuren.

Des Winters van den 1 Octobertot den 31 Maart.

Ten 4 uuren over Edam.
Ten 5 uuren over Purmerend.
Ten 8 uuren over Edam.
Ten 9 uuren over Purmerend.
Ten 11 uuren over Purmerend.
Ten 12 uuren over Edam.
Ten 2 uuren over Purmerend.
Ten 3 uuren over Edam.
Ten 4 uuren over Purmerend.
Ten 5 uuren tot Monnikendam toe.
De Nachtſchuit ten 6 uuren, voor het openen van de Boom over Purmerend.

Op Alkmaar.

Des Zomers, 's morgens ten 5 en 8 uuren: 's namiddags ten 1. en 4 uuren.
's Winters, 's morgens ten 8 en 11 uuren: 's namiddags ten 3 uuren.
De Goed-ſchuit altijd op Dingsdag, Donderdag, en Saturdag, 's morgens ten 10 uuren.

Op Amſterdam met het Veerſchip.

Alle dagen twee, 's ochtens en 's avondts.

Wagens van Hoorn op Enkhuizen.

Des Zomers van den 1 April tot den 31 September, 's morgens ten 6 en 10 uuren: 's namiddags ten 2 en 6 uuren.
's Winters van den 1 October tot den 31 Maart, 's mor-

's morgens ten 8 en 10 uuren: 's namiddags te 1 en 4 uuren.

ENKHUIZEN.

Enkhuizen heeft, na 't zeggen van sommigen, den naam van de *Enkele huizen* der Visschers, die 'er eertydts aan den Dijk stonden, welke metter tyd zo toenamen, dat het eindelijk een Stad geworden is. Anderen meenen, dat ze haar benaaming genomen heeft van *Harenkhuizen*, met verkorting der eerste lettergreep, ter oorzaak van de groote Haringvangst die 'er placht te zijn.

Daar word van deze Stad in de Chronijken geschreeven, dat ze in den jaare 1279. door *Johan van Arkel* en *Niklaas van Putten*, gezonden om de wederspannige Vriezen tot gehoorzaamheid te brengen, verbrand is.

Enkhuizen was toenmaals niet zeer sterk, maar nam naderhand, om de bekwaame Haven, zodanig toe, dat 'er in 't jaar 1394. drie duizend Schepen in de Haven lagen, daar Hertog *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*, zijn Leger mee tegens d'Oost-Vriezen overbracht.

In het jaar 1426. is de Stad in de macht der Kennemerlanders gekomen. In 't zelve jaar hebben de Soldaaten van *Vrouw Jacoba* heel schielijk omtrent den middag *Enkhuizen* overvallen, en honderd der voornaamste Burgers, die over tafel zaten, dood geslagen.

In het jaar 1591. is *Enkhuizen* zeer vergroot. Veertien jaaren daar na wierd d'*Osse-markt* der Deensche magere Ossen, welke tot dien tyd toe te *Hoorn* geweest had, tot groot voordeel der Stad t'*Enkhuizen* verplaatst.

Enk-

Enkhuizen heeft *twee Parochie-Kerken*, waar af d'eene S. *Pancratius*, en d'andere S. *Gomarus* toegewyd is.

Mitsgaders een *Stadhuis* van een zonderlinge schoonheid, zijnde altemaal van wit-arduin steen gebouwd, en vercierd met een treffelijke Toorn; zulks dat het, uitgezondert het Stadhuis van *Amsterdam*, voor geen der Hollandsche Gestichten van dien aart behoeft te wyken.

De *Munt* van *Westvriesland*, na alvoorens tot *Hoorn* geweest te zijn, komt om de zeven jaar hier, en keert vervolgens weer derwaarts.

De Stad is door de natuur, konst, en goede gelegenheid zeer sterk, zijnde gelegen aan de Zee, tegens wiens geweld zy met sterke en vaste Dyken beveiligd word.

Zy is zeer welvaarende door Haringvangst, en toerusting van Oorlogs-en Koopvaardy-schepen.

Deze Stad was de eerste die het jok der Spanjaarden in *Noord-Holland* afsmeet, en de party des *Prinsen van Oranje* nam, kort na dat de *Watergeuzen* den *Briel* veroverd hadden.

LOGEMENTEN.

d'Oostindische Toorn.
De Doelen.
Het Stadhuis van Amsterdam.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Enkhuizen op Workum en Harlingen.

's Morgens ten 9 uuren een Schip.
By hard weer op *Staveren*, van waar men met de Wagen, voor een gezette prijs, na *Workum* gevoerd word.

Op Amsterdam.

Alle dagen, 's morgens ten 9 uuren, en 's avondts met het sluiten van de Boom.

Wa-

Wagens van Enkhuizen op Hoorn.

Des Zomers van den 1 April tot den 31 Septembe 's morgens ten 6 en 10 uuren: 's namiddags te 1 en 6 uuren.

's Winters van den 1 October tot den 31 Maar 's morgens ten 8. en 9. en 12 uuren: 's namidda ten 4 uuren.

E D A M.

Edam, of liever *Ydam*, heeft den naam van c Rivier het Y, tegens de welke hier een Dam of Dij gelegt is.

In het jaar 1426. is *Edam* van de Kennemerlar ders ingenomen.

In het jaar 1430. wierd 'er een *Zeevrouw* omtren *Edam* gevangen, daar *Snojus* aldus van schrijft ,, N ,, dat 'er een groot onweer geweest had, en eenig ,, Dijken doorgebroken waren, en de *Zuider-zee* ove ,, 't land vloeide, heeft zich een *Watervrouw*, mo: ,, achtig, en vuil wezende, in een ondiepte aan ee ,, nige Meisjes van *Edam*, die met een Schuitje ove ,, de Purmer voeren om Koeyen te melken, ver ,, toond, welke door dit gezicht in 't eerst zeer ver ,, baasd waren, doch daar na weder moed neemen ,, de, de Vrouw, die door het afloopen van he ,, water half in het slyk stak, in hun Schuitje trok ,, ken, en t'*Edam* brachten, alwaar ze gezuiver ,, en gekleed zijnde, onze spijs leerde gebruiken ,, en spinnen. Zy gaf een onbekend geluid, en ko ,, geen Nederduitsch verstaan: ook heeft men haa ,, nooit konnen leeren spreeken, hoewel ze, t ,, *Haarlem* overgebracht zijnde, noch eenige jaaren ,, aldaar leefde.

Binnen *Edam* heeft men, behalven d'ander Gee

Geestelijke Gebouwen, *twee Kerken*, waar af de eene zeer groot en schoon, en met een treffelijk Orgel vercierd is.

Deze Stad legt aan de *Zuider-Zee*, drie mylen van *Amsterdam*, en twee van *Hoorn*. Zy is vermaard door de goede Kaas, die 'er gemaakt, en in alle d'omleggende Plaatsen getrokken word; mitsgaders door het bouwen van veele groote Schepen.

LOGEMENTEN.

't Heeren Logement.
De Roskam.

MONNIKENDAM.

Monnikendam heeft den naam van de Waterloop die midden door de Stad vloeit, de *Monik* geheeten; gelijk zy ook een *Monnik* in haar Wapen voert.

De Chronyken melden, dat de Vriezen in het jaar 1297. hier aengekomen zijn, om den *Bisschop van Uitrecht* bystand van wapenen te doen.

In het jaar 1426. is de Stad *Monnikendam* door de Kennemerlanders, die de party van *Vrouw Jacoba* volgden, ingenomen.

In het jaar 1499. wierd *Monnikendam* door een ongelukkigen brand zodanig vernield, dat 'er naauwelijks tachtig huizen overbleeven.

In het jaar 1515. heeft de Stad de zelve ramp geleeden, behoudende alleenlijk de Kerk en der Karmelyten Klooster.

Deze Stad is zo net en zindelijk, dat 'er schier geenige by vergeleeken kan worden. Zy legt niet ver van *Edam*, en is omringd met schoon Weyland.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
Den Eenhoorn.

MEDENBLIK.

Medemlek, of *Medenblik*, is een zeer oude Stad, alwaar, na de meening van veelen, *Radbod*, de vermaarde Vorst der Vriezen, zijn woonplaats gehouden heeft, daar *Dousa* breeder af schrijft. Meest alle de Historien melden, dat *Medenblik* d'eerste Stad van *Westvriesland* is geweest. Zy heeft haar naam van de Rivier *Medemelacha*, daar hedendaags geen tekenen meer af te vinden zijn.

Medenblik word gemeld in den Brief van *Godebaldus*, Bisschop van *Uitrecht*, in de welke de Kerk van *Medenblik* aan de Kanonniken van *S. Marten* tot *Uitrecht* gegeeven word.

In het jaar 1426. is *Medenblik* van de Kennemerlanders ingenomen.

In het jaar 1517. hebben de Gelderschen, toenmaals *de Swarte Bende* genaamd, *Medenblik* ingenomen en verbrand, zulks dat 'er niet een huis overbleef; maar het Kasteel, daar *Justus van Buuren* over gebood, keerde de vyandlijke stormen en het vuur af.

Een-en-twintig jaar daar na heeft een schrikkelijke brand een groot deel der Stad vernield.

Naderhand is *Medenblik* zijn geleedene schade te boven gekomen, en een vermaarde Stad geworden, die zo swaare en hooge Dijken tegens de Zee heeft, dat men schrikt om 'er van na beneden te zien. Aan de zyde van de Haven legt het *Kasteel* Inwendig heeft de Stad een fraaije *Kerk*, *Stadhuis*, *Waag*, *Weeshuis* *Provenhuis*, *Ziekhuis*, en *Gasthuis*.

Aan het Kasteel is de nieuwe vergrooting, met nieu-

nieuwe treffelijke Havens en Scheepstimmerwerven.

De *Stad* heeft *drie Poorten*, en van oudts groote Jurisdictie gehad.

LOGEMENT.

De Roode Leeuw.

Vaart.

Van Medenblik op Alkmaar.

Dingsdags en Vrydags, 's morgens ten 4 uuren.

PURMEREND.

Purmerend, d'achtiende en laatste stemmende *Stad* van *Holland*, heeft haar naam om dat ze aan 't einde van de *Purmer* legt, 't geen eertydts een binnenwater was, doch naderhand tot land is gemaakt. Men oordeelt, datze door *Willem Eggard*, een ryk Koopman van *Amsterdam*, gesticht is. Deze heeft aan *Willem van Beyeren*, die om zijns Vaders toorn gevlucht was, en zich by de Deenen onthield, geld verstrekt; waar over hy Thresorier des Landts gemaakt zijnde, de Heerlijkheid van *Purmerend*, met de Dorpen *Nek* en *Ilpendam*, van *Willem*, die na zijn Vaders dood *Graaf van Holland* wierd, tot een gift vau dankbaarheid ontfing. Dezen Heer van *Purmerend* liet aldaar in den jaare 1410. een sterk *Slot* bouwen, 't geen noch in wezen is. Zijn Zoon *Jan Eggard*, schuwende d'Inlandsche Beroerten, verkocht *Purmerend* aan *Gerard van Zijl*, en vertrok na *Vlaanderen*. *Van Zijl* verkocht het weder aan *Johan, Burggraaf van Montfoort*,

en als zijn Neef beſchuldigd wierd van muitery, wierd *Purmerend* door *Maximiliaan van Oostenryk* geconfiſqueerd, en in den jaare 1486. aan den Veldoverſte *Balthaſar van Valkenſtein* gegeeven, die het weder verkocht aan den eerſten *Graaf van Egmond*, zulks dat deze Plaats tot den jaare 1590. aan 't Geſlacht van *Egmond* bleef. Maar toen hebben haar Ed: Gr: Mog. *de Heeren Staaten van Holland en Weſtvrieſland* de Heerlijkheid gekocht, en aan hun Provincie gehegt.

Purmerend is omtrent het jaar 1573. toen de Hollandſche Steden zich tegens den *Hertog van Alba* ſtelden, met Grachten en Bolwerken verſterkt.

De Stad is niet groot, maar redelijk net betimmerd, en voorzien van alles 't geen tot gemak der Inwoonders kan dienen.

LOGEMENTEN.

't Raadhuis van Antwerpen.
De Goude Hoorn.
De drie Mooriaanen.

Omtrent een uur van de Stad *Purmerend* legt het Dorp JISP, vermaard wegens de gelukkige cuuren welke, door de zonderlinge ervarenheid van zekere goede Meeſters, aldaar gedaan zijn, en noch dagelijks worden. Men kan 'er gaan logeeren in de Herbergen *de Fuik*, *de Wynrank*, *de Groene Bogaard*, *de Prins*, en *Malegys*.

YSSELSTEIN.

Yſſelſtein, gelegen aan *den Yſel*, heeft haar naam van de zelve Rivier. De Chronyken melden van *'t Slot Yſſelſtein* in 't jaar 1250. Daar is altyd twiſt tuſſchen de *Hollanders* en die van *Uitrecht* over de bezitting van deze Stad geweeſt, waar uit verſcheidene maalen oorlogen geſprooten zijn, daar

de

de Hollandfche Hiftorien wydluftig af fchryven.

In het jaar 1390. is deze Plaats onder *Arnold*, *Heer van Yffelftein en Egmond*, met Muuren en Poorten verfterkt. De zelve *Heer Arnold* liet omtrent dien tyd op zijn koften aldaar een *Klooster der Regulieren van S. Auguftyn* oprechten.

Als *Johan van Egmond* in den jaare 1417. befchuldigd was van verraad tegens den *Graaf van Holland*, zo is hy te *Yffelftein* by zijn Broeder *Willem* gevlucht. *Graaf Willem* zulks verftaande, kwam de Stad belegeren; maar door tuffchenfpraak van *Egmonds* Vrienden wierden zy vereenigd, mits dat *Yffelftein* aan den *Graaf* geleverd zou worden, en dat hy jaarlijks aan *Willem van Yffelftein* 200. Schilden, en aan zijn Vrouw Moeder 600. Franfche Kroonen moeft uitkeeren. De *Graaf* overleeden zijnde, hebben zy alle vlyt aangewend om de Stad weder te krygen, 't geen ook gefchiedde; maar zy wierden 'er terftond door die van *Uitrecht* weder uitgedreeven. Thans wierden de Muuren, 't Slot en Toorns ter nedergeworpen, en de Stad verbrand, behalven de Kerk en 't Kloofter.

In het jaar 1466. hebben de Gelderfchen *Yffelftein* verbrand, zulks dat de Stad verwoeft gelegen heeft tot ten tyde van *Frederik van Yffelftein*, die van *Karel van Bourgondien* verkreeg, dat hy de Stad weder zou mogen opbouwen en bemuuren.

Naderhand is *Yffelftein* aan het Doorluchtig *Huis van Oranje* gekomen, en erkent nu voor haar Heer Zijn Koninglijke Hoogheid den *Prins van Oranje*, wiens Voorzaaten het zeer verfterkt en vercierd hebben.

LOGEMENTEN.

De Vergulde Wagen.
De Ridder St. Joris.
De Zalm.

WOERDEN.

Woerden is van *Godefridus*, acht-en-twintigste *Bisschop van Uitrecht*, in het jaar 1160. tot een Stad gemaakt, om zijn Onderzaaten in gehoorzaamheid te houden.

Deze Stad heeft dikmaals oorzaak tot swaare oorlogen tusschen de *Hollanders* en *Uitrechtschen* gegeeven. Maar in 't jaar 1216. als *Harmen van Woerden*, met *Gerard van Velsen* en *Gysbrecht van Amstel*, tegens *Graaf Florus de* V. opgestaan waren, is *Woerden* aan de *Graaven van Holland* gekomen.

In 't jaar 1374. hebben die van *Uitrecht* de Stad belegerd; en de zelve niet konnende vermeesteren, staken ze de Voorstad met verscheidene Schansen in brand.

In 't jaar 1480. heeft *Johan*, *Burggraaf van Montfoort*, het Slot en de Stad van *Woerden* met laage en bystand van eenigen der Stadts Burgers ingenomen: maar de zaak kort daar na tusschen de *Hollanders* en den *Burggraaf* verdraagen zijnde, wierd de Stad weder overgeleverd.

Omtrent het jaar 1581. is *Woerden* door *Philips*, *Koning van Spanjen*, aan *Erik*, *Hertog van Brunswyk*, te pand gegeeven.

De Stad bloeit redelijker wijze in menigte van Burgers, en heeft noch een *Kasteel*, daar eertydts de Kastelynen Gouverneurs af plachten te zijn.

Wanneer de Franschen in den jaare 1672. met een ontsaglijk Leger op de *Nederlanden* kwamen afzakken, en deze Stad, nevens veele anderen, in der zelver macht was gevallen, hebben d'Inwoonders geweldig veel van de baldaadigheid en wreed-heid

heid der Soldaaten moeten lyden: doch na een wijl tydts wierd dezelve verlaaten, op zodanig een wijs als men elders in de Historien kan leezen, en kwam alzo weder onder het gebied der Heeren *Staaten Generaal*.

LOGEMENT.

't Proveniers-Huis.

OUDEWATER.

Oudewater, indien men op haar eerste beginselen ziet, behoorde *Oude-waarder* te heeten, ter oorzaak dat 'er verscheidene *Waarden* omtrent leggen, welken men hedendaags *Nieuwe Waarden* noemt.

In 't jaar 1349. heeft *Johan van Arkel*, Bisschop van Uitrecht, *Oudewater* met geweld ingenomen, en het meeste deel der Stad verbrand, neemende veele Burgers gevangen, en beroovende hen van hun goederen; doch door dien de Burgers zich zo mannelijk weerden, bleeven 'er meer *Uitrechtschen* als *Oudewaterschen* dood.

In 't jaar 1575. hebben de Spanjaarden *Oudewater* belegerd, en zo vreeselijk beschooten, dat de Muuren ten deele tot puin geraakten. Eindelijk wierden de Beleggers, na 't hevig stormen, schoon van binnen groote wederstand gedaan wierd, meester van de Stad; vermoordden de meeste Burgers; en verbrandden en verwoestten de gantsche Plaats. Naderhand wierden de Wallen weder opgebouwd, en de Stad van de Staaten met veele vryheden begiftigd.

Oudewater legt aan den *Yssel*, en is rondom om-

ringd met ſchoone Kenneplanden, en andere vruchtbaare Landtsdouwen.

Deze Stad is in het zelve jaar mede onder het gebied der Franſchen gevallen, doch na een wijl tijdts weder verlaaten.

LOGEMENTEN.
De Doelen.
De Toelaſt.
't Varken.

HEUSDEN.

Heusden is een zeer oude Stad, wiens oorſpronk en beginſel men al over ettelijke honderden van jaaren ſtelt, en langen tijd in eigendom bezeten geweeſt door de voortreffelijke *Stam van Heusden.*

Omtrent het jaar 1303 heeft *Johan, Hertog van Braband*, de Stad *Heusden* ingenomen.

In het jaar 1338. wierd hier door *Machteld*, Weduwe van *Herbarnus Riedius*, een Collegie van vijf Kanonniken geſticht.

Johan, Hertog van Braband, heeft in het jaar 1340 het *Slot van Heusden*, met een fraaijen en ſterken Toorn vercierd, doen bouwen.

Deze Stad legt aan een Water, 't geen uit de *Maas* rondom de *Hemertſche Waart*, en weder in de zelve Rivier loopt. Zy word tegenwoordig voor een van de ſterkſte Plaatſen der *Vereenigde Nederlanden* vermaard, zijnde met dubbelde Grachten, veele Bolwerken, Halvemaanen en Hoornwerken omringd en verzorgd. Het *Slot* of *Kaſteel* legt dicht aan de Wallen, en is een tamelijk fraay en ſterk gebouw.

LOGEMENT.
S. Joris.

Vaart op Amſterdam.

Alle Zondagen een Schip. S.

S. GEERTRUIDENBERG.

S. Geertruidenberg is een zeer oude Stad, die den naam verkreegen heeft van *Geertruid*, Dochter van *Pepijn van Landen*, Hofmeester des *Konings van Vrankrijk*, gestorven in het jaar 664. Zy leefde, en was zeer vermaard in dit Gewest, ter oorzaak van haar godvruchtigen handel en wandel.

In het jaar 1321. is het *Slot van Geertruidenberg* opgerecht, 't geen altijd by de Kasteleinen geregeerd is.

In het jaar 1420. ten tijde des oorlogs van *Johan van Beyeren* en *Vrouw Jacoba*, is de gantsche Stad met de Kerk verbrand, waar af de Chronijken aldus schrijven. *Diderik van Merwede*, *Baljuw van Zuid-Holland*, voerde het gebied in 't *Kasteel van Geertruidenberg*, en vermaande zijn Burgers, dat ze zich voor die van *Dordrecht*, welke de zyde van *Johan van Beyeren* hielden, zouden wachten, alzo ze van meening waren de Stad t'overvallen. Hier op volgde, dat de Dordrechtenaars met hun Leger aan kwamen trekken, en de Stad opeischten, daar d'onvoorzichtigheid der Burgers in bewilligde. *Diderik van Merwede* verweerde nochtans zijn Kasteel met groote dapperheid, en schoot zo geweldig met vuurpijlen in de Stad, dat de Plaats ten laatsten in brand raakte, en hy eindelijk gedwongen wierd 't Kasteel behoudens lijf en goed over te geeven.

In het jaar 1489. bestormde en veroverde *Johan van Naaldwijk* de Stad, door dien hy geen tegenweer vond; doch hy toog 'er kort daar na weder uit.

In het jaar 1573. wierd *Geertruidenberg* door last des *Prinsen van Oranje* by *Poyet* ingenomen, en de Bezetting nedergehouwen.

In het jaar 1588. heeft het Garnisoen van *Geertruidenberg* de Stad tegens dank des *Prinsen van Oranje*, die met Krijgsvolk tot ontzet aan kwam trekken, aan *Parma* overgegeeven.

't Verlies was den *Vereenigden Nederlanden* zeer schadelijk, welke terstond met Oorlogschepen de Stroomen deeden bezetten, om de Visscheryen en Passazien te bevryden.

Vijf jaaren daar na kwam *Prins Maurits* met een groote macht *Geertruidenberg* belegeren, en overweldigde de Stad op *S. Jans* dag in 't gezicht der Vyanden; na welken tijd zy aan de *Staaten* gebleeven is.

Geertruidenberg is gelegen op de *Merwe*, of 't Vlak 't geen de *Rijn* en *Maas* van verdronkene landen maaken, tegen over *Dordrecht*. Deze Stad hoort aan den *Prins van Oranje*, en is zeer rijk van Steur-Zalm-en Elft-visschery, waar van 'er op een dag wel 18000. gevangen worden.

De Stad legt op 't vaste land van *Braband*, en word onder de *Hollandsche Grensplaatsen* gerekend.

De *Brabanders* hadden eertijdts voor een gebruik, dat, als zy hun Hertogen aannamen, zy hen met eede deeden belooven, alle middelen aan te wenden om de Stad onder hun geweld te brengen. Van gelijken deeden de *Hollanders*, op dat de Graaven de zelve zouden behouden.

L O G E M E N T E N.

De Star.
De Goude Wagen.
De Roos.
De Paauw.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Geertruidenberg op Dordrecht.

Alle dagen, met het gety.

Op

Op Rotterdam.

Alle dagen.

Op Bergen-op-Zoom.

Twee of drie maal ter week.

WORKUM.

Workum is de Hoofdſtad van 't Land *Altena*. Dit Land heeft zijn naam ontleend van een zeer oud Kaſteel, welkers oude en vervallene Muuren noch hedendaags te zien zijn. 't Wierd eertijdts *Holtena* en *Outena* genoemd, miſſchien om de menigte van 't hout en boomen.

In het jaar 1395. zijn de Edelen, welke *Aleida van Poelgeeſt*, een vermaarde Vrouw, die van *Albrecht van Beyeren* vierig bemind wierd, door de beſtiering van *Willem van Ooſtervant*, oudſte Zoon van *Albrecht*, gelijk veele ſchrijven, gedood hadden, in dit Slot gevlucht. Om dit ſchelmſtuks wille heeft *Albrecht* het Slot ſterk belegerd, met verdrag ingenomen, en tot teken van zijn overwinning twee Toorns van het zelve doen af breeken.

Deze Stad en 't Land van *Altena* heeft ſedert het jaar 1150. den *Heeren van Hoorn*, die namaals tot Graaven zijn gemaakt, toebehoord. 't Was niettemin een Leen der *Graaven van Kleef*: maar *Willem de Goede*, *Graaf van Holland*, heeft de ſouverainiteit van deze Plaats in het jaar 1332. van *Diderik*, *Graaf van Kleef*, gekocht; en van dien tijd af is het een Leen der *Graaven van Holland* geworden. Zy is tot een eigendom der *Graaven van Hoorn* gebleeven tot aan het jaar 1600. want alstoen heeft *Walburg* (eerſt Weduwe van *Philips van Montmorency*, *Graaf van Hoorn*, die in het jaar 1568. door laſt des

Hertogs van Alba onthoofd is, en daar na van *Graaf Adolf van Nyenaar en Meurs*) de *Heerlijkheid van Altena*, en deze Stad, een weinig voor haar overlijden, voor 90000. guldens aan de *Heeren Staaten van Holland* verkocht; zulks dat ze nu den gemelden Staaten volkomentlijk toebehoort.

In het jaar 1460. is *Workum* met Wallen en Poorten omringd.

Omtrent het jaar 1511. hebben de Gelderschen *Workum*, by nacht de Vesten met ladders beklimmende, door d'onachtsaame Wacht der Burgers, ingenomen, krygende den *Graaf van Hoorn* aldaar gevangen, dien een groote somme geldts tot zijn en zijner Onderzaaten verlossing afgedwongen wierd.

De Stad *Workum* is zeer bekwaamelijk gelegen aan de Rivier *de Waal*, (welke de slinker arm des *Ryns* is, die zich by *Schenken-Schans* in tweën deelt) in een vruchtbaare landtsdouwe, schuin over *Gorkum*, en word hedendaags voor zeer sterk gehouden.

In het jaar 1574. is zy van de *Spanjaarden*, na drie aangevoerde stormen, met tamelijk verlies haarer volkeren ingenomen, doch daar na weder onder het gebied der *Heeren Staaten* gebracht.

Dicht by deze Stad, op 't eind van de *Bommelerwaart*, aan de Westzyde, daar de *Maas* en *Waal* in malkander vloeijen, en zich vereenigen, legt het *Huis te Loevestein*, een der oudste Sloten van *Nederland*, en vermaard door de gevangenis van verscheidene aanzienlijke Personazien.

LOGEMENTEN.

't Vergulde Hoofd.
Het Paradijs.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Workum op Bolswaert.

's Morgens ten 6. en 10 uuren: 's namiddags ten 1. en 5 uuren.

Op Amsterdam.

's Morgens ten 9. en 11 uuren.

NAARDEN.

Naarden is de Hoofdstad van *Goyland* of *Goeyland*, welk Baljuwschap zijn naam heeft van *Goedela*, Abdisse van 't Klooster te *Altena*, gelijk *Boxhornius* en anderen gevoelen. Deze Stad heeft men in het jaar 1360. beginnen te bouwen, gelijk zulks genoegsaam blijkt uit de Brieven van *Willem de Goede*, daar men uitdrukkelijk in ziet, dat men spreekt van een nieuw *Naarden* te maaken, na dat het eerste, 't geen men nu het *oude* noemt, verbrand en verwoest was. Dit *oud Naarden* is gelegen geweest aan de *Zuider-Zee*, door welkers geweld en inbreuk alle de fondamenten nu weg gespoeld zijn, zulks dat 'er het water over heen vloeit: maar als het zelve afloopt, 't geen dikwils gebeurt, ziet men de tekenen en verscheidene oude overblijfselen der Straaten, en inzonderheid der Kerk. Doch wanneer, of van wien de Stad verwoest is, daar heeft men geen zekerheid af. Sommigen meenen, dat het *Johan van Arkel*, *Bisschop van Uitrecht*, die in den jaare 1348. een fellen en swaaren oorlog tegens *Willem van Beyeren* voerde, omtrent dien tijd gedaan zou hebben. Dit is wel waarschijnlijk, maar onzeker. De *oude Naarders* hebben een grooten lof verkree-

kreegen, toen zy zich in het jaar 1296. tot byſtand en verloſſing van Graaf *Florus de V.* die op hun aankomſt van *Gerard van Velſen* doorſteeken wierd, dapper en kloekmoedig toonden.

In het jaar 1380. heeft men de *Kerk* begonnen te bouwen; en in het jaar 1403. gaf *Albrecht van Beyeren* aan die van *nieuw Naarden* verlof om een nieuwe Haven te maaken.

In het jaar 1486. is byna de gantſche Stad door een ſchielijken brand in d'aſſche gelegt.

In het jaar 1572. heeft deze Stad een ſchrikkelijken ſlag ontfangen door *Frederik van Toledo*: want als zy zich onlangs te vooren onder het gebied van *Prins Willem van Oranje* begeeven had, heeft hy zijn Leger na de *S*tad gevoerd; en alzo de Overheden hem niet te gemoet gingen, en om vergiffenis verzochten, is hy ſchrikkelijk verbitterd geworden. Doch als het Heir nu vaſt naderde, zonden zy hun Gezanten, die hen zouden verſchoonen wegens dat zy, by gebrek van Bezetting, met den *Prins* vereenigd waren. Zy gaven zich over, en onthaalden de Spanjaarden met alle beleefdheid in de Stad: maar d'Overſte belaſte al de Burgers in de Kerk te komen, alwaar zy altemaal jammerlijk vermoord wierden, zonder elendige Vrouwen en onnozele Kinderen te ſpaaren; want de Moeders wierden, gelijk de Hiſtorien verhaalen, met de Zuigelingen aan de borſt doorſteeken.

Honderd jaaren daar na, te weeten toen de Franſche Wapenen als een Zundvloed ons Land, om zo te zeggen, overſtroomden, geraakte deze *S*tad op den 20 van de maand Juny in de macht des *Konings van Vrankrijk*, doch wierd in het volgende jaar 1673. den 13. *S*eptember, na een belegering van maar vijf of zes dagen, door Zijn Hoogheid den *Prins van Oranje* glorieuzelijk weder veroverd.

Eenige

Eenige jaaren daar na hebben de *Heeren Staaten*, om de Provincie van *Holland* te dekken, de Stad *Naarden* met een zeer grooten omvang van Vestingwerken tegens alle vyandlijke aanvallen doen verzorgen; zulks dat ze tegenwoordig voor een der sterkste Plaatsen van *Nederland* gerekend mag worden.

LOGEMENTEN.

Het vliegend Hart.
De dubbelden Arend.

Vaart.

Van Naarden door Muiden op Amsterdam.

Van den 1 April tot den 30 September, 's morgens ten 5. 7. en 9 uuren: 's namiddags ten 2. 4. eu 6 uuren.

Van den 1 October tot dan 31 Maart, 's morgens ten 6. 8. en 10. uuren: 's namiddags ten 2. 3. en 5 uuren.

Met de Marktschuit op Amsterdam.

Zondags, Dingsdags, en Donderdags.

WEESP.

Men weet niet, wanneer deze Stad gebouwd is; maar dit is zeker, datze byzondere Heeren gehad heeft, gelijk blijkt uit een Brief van *Gysbrecht van Amstel*, geschreeven aan d'*Abdis des Kloosters te Rensburg*, waar in gewag gemaakt word van eenen *Heer Menso van Wesepe*.

In het jaar 1356 hebben d'Uitrechtschen *Weesp* verbrand en uitgeplonderd.

Als

Als in het jaar 1505. de Gelderschen *Uitrecht* belegerden, bezochten zy *Weesp* door krygslist i te neemen, doch te vergeefs: maar in het volgen de jaar heeft *Karel, Hertog van Gelderland*, dez Plaats onder zijn geweld gebracht, doch is kor daar na op zekere voorwaarden weer vertrokken Naderhand is zy met een Muur versterkt ge worden.

Weesp is tegenwoordig zeer vermaard door de Brouweryen, waar af het Bier, 't geen heel goed en smaakelijk is, op veele plaatsen verzonden word.

't Is een aangenaam Stedetje, gelegen in een vermaakelijke Landtsdouwe, aan de Rivier *de Vecht* wiens water de muur bespoelt.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
's Landts Welvaren.

Vaart.

Van Weesp op Amsterdam.

Van den 1 Maart tot den 31 October, 's morgens ten 5. 7. en 9 uuren: 's namiddags ten 1. 3. en 6 uuren.

Van den 1 November tot den laatsten February, 's morgens ten 6 en 9 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

MUIDEN.

Muiden legt een myl van *Naarden*, en ook aan de *Vecht*, die 'er midden door, en niet wyd van daar voor by het Slot in de *Zuider-Zee* vloeit.

d'Uit-

d'Uitrechtſchen hebben deze Plaats in het jaar 1356. vernield, en met vuur verbrand; en allengskens een weinig weer opgerecht zijnde, heeft ze omtrent achtien jaaren daar na de zelve ſwaarigheid geleeden: en in het jaar 1505. ontfing ze van de Gelderſchen een evengelijk lot als die van *Weeſp*.

Zy heeft een zeer oud *Slot* of *Kaſteel*, in het welk in het jaar 1296. *Floris de* V. na dat hy van *Gerard van Velſen* gevangen was, gebracht is; maar als de Naarders tot zijn ontzet kwamen, voerden zy hem af om hen tegen te trekken; doch *Velſen* bemerkende, dat hy met de zynen te ſwak tegen hen was, vloog toe, en doodde den *Graaf* met twee-en-twintig wonden.

Op dit *Slot*, 't geen men ook het *Huis te Muiden* noemt, woont gemeenlijk *de Droſt van Muiden*, die ook *Baljuw van geheel Gooiland, en Hoofdofficier der Stad Weeſp* is.

't Is een zeer aanzienlijk Ampt, en voor eenige jaaren bekleed geweeſt door den vermaarden Hiſtorieſchryver en Pöeet *Pieter Corneliſz. Hooft*, den Phenix van alle de geenen die ooit in het Nederduitſch pen op papier gezet hebben.

Men heeft hier veele Zoutketen, daar zeer goed Zout gemaakt word, mitsgaders een groote en ſterke Sluis, welke het water der *Zuider Zee* van dat der Rivier de *Vecht* afſchut.

Dit Stedetje, hoe klein en gering het zelve ook mag zijn, is voor de Franſche Wapenen de noodſchikkelijke Paalſteen geweeſt: want Prius *Maurits van Naßau* zich 'er met een redelijke Bezetting ingeworpen hebbende, wierden de zelven geſtut, en belet verder voortgangen te doen.

LOGEMENTEN.

De Bruinvis.
De Prins van Oranje.

VIANEN.

Vianen, of *Vianden*, als anderen schryven, is een zeer oude Stad, waar af de eerste fondamenten begonnen zijn geleid te worden omtrent het jaar 1290. door *Zwederus*, Broeder van *Johan de* III. van dien naam, *Heer van Kuilenburg*, aan wien dit Gewest, als vaderlijk erfgoed, toekwam. Men zegt, dat het Kasteel, behalven andere Gebouwen, in dien tyd gemaakt is. Naderhand zijn de *Heerlijkheden van Vianen en Ameide* door huwelijk aan het *Huis van Brederode*, gekomen.

De Stad *Vianen* legt aan de slinker zyde van de *Lek*, twee mylen van *Schoonhoven*, in een aangenaame landstreek, vercierd met zeer schoon geboomte.

LOGEMENT.

De Roos.

LEERDAM.

Leerdam heeft den naam van de Rivier *de Linge*, wordende alzo genoemd door verkorting voor *Lingerdam*. Deze Stad was eertydts een Leen der *Heeren van Arkel*, is naderhand tot een Graafschap opgerecht, en erkent sedert het jaar 1551. het door-

doorluchtig *Huis van Oranje*, daar ze door huwelijk van *Prins Willem de* I. met *Anna van Egmont* aan gekomen is.

Leerdam is een zoet en vermaakelijk Stedetje, aan de Rivier *de Linge*, een half myl van *Asperen* en *Heukelum*, en met de zelven als op een driesprong gelegen. Het heeft voor dezen een zeer schoon Kasteel gehad, 't geen nu t'eenemaal verwoest is.

LOGEMENTEN.

De Wildeman.
't Prinsen Wapen.

ASPEREN.

Asperen heeft ook eertydts een Leen der *Heeren van Arkel* geweest, doch is naderhand door huwelijk aan het *Geslacht van Boetselaar* gekomen.

Deze Stad legt een half myl van *Heukelum*, aan de Rivier *de Linge*, welke zachtjes voor by haar heen loopt, en haar geen kleine aangenaamheid mededeelt.

Chiappin Vitelli heeft haar omtrent het jaar 1579. na *Leerdam*, voor den *Koning van Spanjen* ingenomen: doch zy is daar na weder onder de *Staaten* en haar byzondere Heeren gekomen.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

HEUKELUM.

Deze Stad heeft ook haar begin uit het *Huis van Arkel* genomen. Haar oudheid kan men bespeuren in 't Kasteel, 't geen, als sommigen zeggen, in het jaar 1200. gebouwd, en tegenwoordig t'eenemaal verwoest en neergeworpen is.

Reginus, een goed en geloofwaardig Schryver, noemt deze Stad *Hercules*, en zegt, dat ze gebouwd is omtrent het jaar 1284.

Heukelum legt, gelijk *Leerdam* en *Asperen*, aan de *Linge*, een half myl van *Leerdam*, en drie en een half van *Schoonhoven*.

LOGEMENT.

De Swaan.

GRAVESANDE.

Gravesande is gelegen in 't *West-land*, twee mylen van *Delft* en den *Haag*. Deze Plaats is over vier honderd jaaren een bewalde Stad geweest, en had een Haven die in de *Maas* liep, en sedert door den aanwas van slijk en modder gestopt is, zo dat ze nu wel drie duizend schreden van de *Maas* legt, zijnde tegenwoordig een schoon Vlek, daar meest landneering gedreeven word, en vermaard door de Kaazen die men 'er maakt, welke in smaak by de Parmezaanschen vergeleeken werden.

Men ziet hier noch een zeer hoogen Toorn, die eertydts een Baak geweest is om den ingang van de Haven aan te wyzen.

Voor

Voor het jaar 1250. eer het Paleis in den *Haag* gebouwd was, hadden de oude *Graaven van Holland* hier een *Slot*, daar zy zich des zomers vermaakten; gelijk zy ook somtydts deeden op het *Huis Vogelezang*, 't geen eertydts buiten *Haarlem* gestaan heeft.

Niet verre van hier is d'oude *Heerlijkheid van Naaldwyk en Honselaardyk*, hebbende een zeer groot, oud en sterk *Slot*, daar eertydts d'oude *Heeren van Naaldwyk*, welke van langen tyde *Erfmaarschalken der Graaven van Holland* waren, en als *Opperste Stalmeesters* gezag over de Paarden hadden, op plachten te woonen.

LOGEMENTEN.

Tromp, twee maal.

VLAARDINGEN.

Vlaardingen word voor een der oudste Steden of Vryheden van *Holland* gehouden, en is, volgens het gevoelen eeniger Schryvers, eertydts de sterkste Stad van geheel *Holland* geweest. *Lambrecht van Schafnaburg* spreekt 'er in het jaar 1047. aldus af: *De Keizer Hendrik heeft een Krygsheir te water geleid door den Ryn in Vriesland tegens Godefridus en zijn hulper Diderik, en heeft daar twee zeer sterke Steden ingenomen, Rinesburg ende Fleerdingen.* Wat wil men klaarder? En *Godefridus*, *Monnik van S. Pantaleon*, die in den zelven tyd geleefd heeft als *Graaf Willem* de I. van dien naam in het jaar 1217. uit de haven van *Vlaardingen* met een groote Vloot en sterk Leger na het *Heilig Land* gevaaren is, zegt 'er dit af: Item *Wilhelm, Graave van Holland, ende Joris, Graave van*

Wiede, met andere Kruisvaarders van Duitschland, begeerende te scheep te reizen naar 't Heilig Land, zijn vergaderd tot Flerdinge op een van d'edelste Rivieren des Landts, de Maas.

Vlaardingen is sedert zo zeer veranderd, dat het nu maar een gering en slecht Dorp is, wezende alleenlijk maar een zeer klein gedeelte van het oude, daar wy nu af gesproken hebben; en dezen haar droevigen ondergang heeft zy van niemand dan van haar schadelijken gebuur, d'inswelgende *Maas*, ontfangen.

LOGEMENTEN.

De Goude Leeuw.
De Oude Zalm.

Vaart.

Van Vlaardingen op Delft.

Alle dagen een Schuit, 's morgens ten 6 uuren, Zomer en Winter: Donderdags, 's morgens ten 4 uuren.

DELFS-HAVEN.

Delfs-haven is eigentlijk zo veel te zeggen als *Haven der Burgers van Delft. Albrecht van Beyeren* heeft omtrent het jaar 1404. aan die van *Delft*, om dat ze hem vroomelijk bygestaan en geholpen hadden, 't vermogen gegeeven van een Haven van *Overschie* tot in de *Maas* te leiden: en dit is d'eerste oorspronk en begin dezer Plaats.

Deze Vryheid is vercierd met veele huizen, en bloeit

bloeit meest door de Scheepvaart. Zy heeft een zeer gemakkelijke en bekwaame Haven tot in de *Maas*, en is versterkt met drie swaare Dijken aan de landzyde. Veele Haringbuizen vaaren hier van daan jaarlijks in zee, welke een byzondere Haven hebben, *'t Buize-gat* genaamd. Wyders ziet men 'er een schoon *Stadhuis* en *Kerk*, niet ver van malkander gebouwd.

LOGEMENTEN.

De Swaan.
De Waakende Leew.
't Melkmeisje.

GOEREE.

Goeree, op een Eiland gelegen, is alzo genaamd om dat de Schepen, die de *Maas* ingeloopen waren, hier een *Goede Reede*, tusschen *Voorn* en dit Eiland, hadden.

Deze Stad heeft eertijdts zo zeer in Scheepvaart en Koophandel gebloeid, dat ze van andere Steden benijd wierd; doch tegenwoordig veel van haar ouden welstand verlooren: want haar Haven is gestopt, en daarenboven moet zy tegens het geweld der Zee worstelen.

Zy is gelegen in 't Zuid-Wester deel van *Holland*, voor aan in de *Noord-Zee*, by de grenzen van *Zeeland*, ten Zuid-Westen van 't Eiland *Voorn*.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

SCHAGEN.

Schagen is een edele en vermaarde Hollandſche Vryheid of Vlek, gelegen in 't uiterſte Noorder geweſt van *Holland*, drie mylen van *Alkmaar*, en ook zo veel van *Medenblik*.

De *Heeren van Schagen* zijn geſprooten van *Albrecht van Beyeren*, *Graaf van Henegouwen*, *Holland en Zeeland*, die zijn natuurlijken Zoon *Willem*, door *Paus Nicolaus* wettig verklaard, tot *Heer van Schagen* maakte, met byvoeging van vier naaſtgelegene Dorpen, als *Verninghorn*, *Harnikhuizen*, *Kolhornen* en *Burchoren*, tegenwoordig *Nieuland* genoemd.

Schagen heeft in het jaar 1415. van *Willem van Henegouwen* Stadts rechten en vryheden verkreegen. Haar Heeren gebruiken en genieten hooge Heerlijkheid in hun gebied, en worden nu noch, gelijk eertijdts, tot de *Vergadering der Heeren Staaten van Holland en Weſtvrieſland* onder de Edelen en Ridderſchap geroepen.

Deze Plaats word voor een der ſchoonſten en vermaakelijkſten van *Holland* gehouden, en heeft veele gemeene en byzondere huizen. De *Kerk*, waar in het Graf der *Heeren van Schagen* gezien word, is een cierlijk en ſchoon gebouw. Men heeft hier ook een groote *Markt*, en nevens de zelve een redelijk fraay *Stadhuis*. Ook is 'er een *Weeshuis*, daar d'arme ouderlooze Kinderen in opgevoed worden.

'*t Slot* of *Huis*, 't geen der *Heeren van Schagen* woonplaats is, is zeer ſterk, hier dicht by, en in een aangenaame plaats gelegen. 't Omleggende land is het vruchtbaarſte, niet alleen van *Holland*, maar bykans van geheel *Europa*; waar af tot getuigenis kan dienen, dat 'er in deze plaats een Boom

ge-

geweest is, daar den Eigenaar op een jaar zo veel vruchten af kreeg, dat hy ze voor honderd guldens kon verkoopen. Ook is hier een Schaap geteeld en opgevoed, wiens waardy byna tot den gemelden prijs gereezen is.

LOGEMENTEN.

De Roode Leeuw.
Het Slot.
De Wildeman.

BEVERWYK.

Beverwijk heeft eertijdts den naam van *S. Agathen-Kerk* gevoerd, en den tegenwoordigen gekreegen van de menigte der Pelgrimazien, of reizen van devotie, die daar eertijdts gedaan wierden, en in onze Taal gemeenlijk *beevaarten* geheeten worden.

Dit Vlek is gelegen twee mylen van *Haarlem*, en heeft een bekwaame Haven aan de *Wijker-meir*, doch die nu zeer ondiep is. 't Is een schoone en vermaakelijke Plaats, daar veele aanzienlijke Lieden, zo van *Amsterdam* als van andere Steden en Plaatsen, hun Hofsteden hebben, om zich in de zomersche dagen te verlustigen, en den dagelijkschen last der zorgen en moeijelijkheden door deze uitspanning te verlichten.

LOGEMENTEN.

't Heeren Logement.
't Hof van Holland.
De Swaan.
De Prins.
De Goude Leeuw.
De Plaats Royaal.

Vaart op Amsterdam.

Alle dagen een Schuit.

KLUNDERT.

Is een Stedetje, of, 't welk sommigen eigentlijger dunkt, een Vryheid in 't Eiland van den *Ruigenhil* gelegen. 't Heeft eertijdts den naam van *Nieuwer-vaart* gevoerd, en welvaarende in Scheepvaart geweest: maar haar welvaart heeft beginnen af te neemen, en is byna tot niet gegaan door het overvloeijen van den *Zouten-waart*, 't welk geschied is in het jaar 1421. Want hier door op een andere plaats een ingang gemaakt zijnde, zo hebben de Schepen niet meer van nooden gehad door *Nieuwer-vaart* te zeilen. Omtrent dezen tijd raakten 'er een groote brand, waar door de Stad byna tot asch vernield wierd: maar den *Prins van Oranje* de Heerlijkheid dezer Plaats toegevallen zijnde, heeft hy haar in het jaar 1583. met een Wal doen besluiten, daar men namaals vaste Bolwerken en andere versterkingen bygevoegd heeft. Zy is nu met een schoone *Kerk* en *Toorn* vercierd.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

WILLEMSTAD.

Gebouwd door *Prins Willem van Oranje*, om 't uitloopen der vyanden te beletten, en met zijn naam vercierd, is in 't zelve Eiland daar de *Klundert*

'rt legt, aan *de Roovaart*, omtrent *het Hollandsch* *ep*, gelegen. De gemelde *Prins* heeft ook het geied over deze Stad gehad, tot erkentenis der groo: diensten welken hy aan den Staat der *Vereenigde* *Iederlanden* had beweezen; en dit gebied is erffejk op zijn Navolgers overgegaan, zulks dat de teenwoordige Prins van Oranje *Willem de III.* in ijn tytelen *Heer van Willemstad* genoemd word.

Zy is gesterkt met *zeven Bolwerken*, *een Ravelijn*, n *een Kat*, alle met geschut voorzien. Ook is hier en *Kerk*, *Raadhuis*, *Markt*, *Wapenhuis*, een *Huis* *oor den Prins*, en een bekwaame *Haven*. De lucht ; 'er, wegens de nabyheid der Zee, swaar, en niet :eer gezond. Voorders is *Willemstad* in een tameijk goeden staat.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

't LANDSCHAP ZEELAND.

't Landschap *Zeeland*, gelijk sommigen schrijven, begrijpt de *Eilanden* die binnen de Stroomen der *Schelde* gelegen zijn, en heeft zijn tegenwoordigen naam, na het beste gevoelen, van Zee en *Land*, om dat het Land is rondom met de Zee beeingeld.

Het is schier onmogelijk alle de *Zeeuwsche Eilanden*, zo grooten als kleinen, eigentlijk en volkomentlijk te beschryven; want eenigen der zelver zijn dikwils door onweder en overvloed der Zee ver-

veranderd, en nu kleinder en dan weder groot geworden, nu vergaan en dan weder opgekomen weshalven wy alleenlijk de geenen zullen beschryven, die bedijkt zijn, naamentlijk *Schouwen*, *Duiveland*, *Tolen*, en *Oresant* (welke ten aanzien van de *Schelde* Oostwaart gelegen zijnde, daarom *Zeeland beooster Scheld* genoemd worden) mitsgaders *Walcheren*, *Zuid-Beveland*, *Noord-Beveland*, en *Wolfersdijk*, die onder den naam van *Zeeland bewesten Scheld* gerekend en begreepen worden.

Zeeland is in 't Westen en Zuid-Westen, maar inzonderheid in 't Noord-Westen en Noorden gelegen, en word bespoeld door de wilde *Zee*; doch het is tegens de zelve wel voorzien en bewaard met bergjes en heuveltjes van wit zand, door de Natuur of de Zee opgeworpen, en gemeenlijk Duinen geheeten, welke alleen in *Walcheren* en *Schouwen*, als wezende de twee uiterste Eilanden, zijn. In 't Oosten en Noord-Oosten scheiden het zekere Stroomen (als het *Goerersche Gat*, *Flakkee* en *Volkerak*) van het Graafschap *Holland*. Zuidwaart heeft het den slinker, en Zuid Oost-waart den rechter arm der *Schelde*, die het van *Vlaardingen* en *Braband* scheid, en voorts in twee voornaame deelen afdeelt.

Van daar de Duinen ophouden zyn *Walcheren* en *Schouwen*, en d'andere Eilanden rondom, met vaste en sterke Dyken bezet, van zodanig een hoogte dat 'er de Zee niet over kan vloeijen, en boven gemeenlijk zo breed dat 'er twee wagens nevens malkander konnen ryden, en beneden meer als vijf-en-twintig ellen. Deze Dyken worden gemaakt van goede kley of pot-aarde; loopen van buiten allengskens vlakker af; en zijn boven op, zo ver als 'er het water gemeenlijk tegen aan spoelt, meer als twee vingeren dik met stroo of gluy wel dicht door-

wrocht,

rocht, 't geen ze wonderlijk ſterk en geduurzaam aakt. De koſten, die dagelijks aan de vermaaing, onderhouding en verzekering dezer Dyken :daan worden, zijn zeer groot, en den arbeid en oeite niet minder.

Emanuël van Meteren verhaalt in het 16. Boek jner *Commentarien*, uit het getuigenis der *Zeeuſche ykgraaven*, dat den omvang der landen van *Zeend*, zo ver als ze met Dyken bezet en beſchermd is, el gemeeten wezende, veertig mylen wegs beaagt, ieder myl van 1400. roeden, en dat elke oede dyks door malkander wel tien pond vlaams ekoſt heeft; zulks dat alle buiten-Dyken, volgens eze rekening, te ſamen komen te ſtaan by de vierr dartig tonnen goudts. De gewoonlijke koſten tot 'onderhouding der zelver konnen ten deele hier it afgenomen worden, dat in 't *Land van Schouwen* der Gemeet, of halve-morgen Hollandts, alle aren zo aan ſchot-als dykgeld tuſſchen de drie en ier guldens te betaalen heeft, welke penningen eniglijk tot de reparatie der Dyken beſteed vorden.

Maar alle deze overgroote koſten worden overloediglijk vergoed door d'uitneemende vruchtaarheid des Landts, 't geen (om andere Graanen ls Gerſt, Haver, enz. voor by te gaan) inzondereid een groote menigte van zeer ſchoone en uitgeeezene Tarw heeft, welke in d'omleggende Lanlen wel bekend, en grootelijks begeerd is. Daar enevens waſt 'er veel Kool-zaad, daar Olie af gelagen word, welke men bezigt om in de lamp te randen, Zeep af te zieden, en tot andere dingen ncer. Mede of Krap, die de Verwers gebruiken, valt 'er uitneemend veel en goed. Daar waſſen ook, met naame in het *Land van Schouwen*, eenige Laurierboomen met hun rype en volkomene beſſen,

of

of Bakelaar; een zaak, zegt *Guicciardyn*, die in d dere *Nederlanden* niet en gebeurt: gelijk mede v scheidene soorten van Medicinaale Kruiden, di ders niet te vinden zijn. De Zeeuwsche Wei zijn wonderlijk goed en vet voor het Vee; en z op de buitendykſche ſchorren, of voorlanden, nochtans alle getyden met de zoute Zee-baa overloopen worden, weiden ontelbaare kud Schaapen, de vetſten en ſmaakelijkſten van all *Nederlanden*. De Duinen zijn 'er, gelijk in H *land*, vol Konynen; en op de Koornakkers o houden zich een groote menigte Haazen en Ve hoenderen.

Wat aangaat de Lucht van *Zeeland*, die is op ſo mige plaatſen wat ſtrafachtig, en ongezon dan in de naaſtgelegene Landen: doch het *Eila van Schouwen* heeft een tamelijken en wel getе perden Hemel, en gaat in dien deele alle d'ande *Zeeuwſche Eilanden* te boven.

In *Zeeland* zijn maar zes bemuurde Steden, d hun Gedeputeerden en ſtemmen ter *Vergadering v de Staaten* des zelven Landts hebben, en zijn *Mi delburg*, *Zierikzee*, *Goes*, *Tolen*, *Vlisſingen*, en *t Veer*. Daar benevens heeft men 'er noch *S. Ma tensdijk*, *Armuiden*, en *Brouwershaven*, welke w mede goede beſlootene Vlekken zijn, en Stad vryheden hebben, maar eigentlijk onder de Stede niet gerekend worden. *Roemers*-of *Reimers-wa* legt nu meeſtendeel ontmanteld, hoewel het med zijn Burgemeeſters heeft. Dorpen of opene Vlek ken telt men in *Zeeland* over de honderd, waar on der eenigen uitneemend groot zijn, als *Domburg* eertydts een Stad, en als noch Stadts Privilegien hebbende; *Haamſtede*, een oude Barony; *Scherpe niſſe*, *Kruningen*, *Baarland*, en meer anderen.

De *Staaten des Landts en Graafelijkheidts van Zee- land*

nd beſtaan uit den eerſten Edelen, die den gant-
chen Adel repreſenteert, naamentlijk de *Marquis*
an Vliſſingen en ter Veer, Plaatſen den *Prins van Oran-*
toebehoorende, en uit de zes voorgenoemde
teden. Dus verre van *Zeeland* in 't gemeen: nu
ullen wy overtreeden tot de byzondere beſchry-
ing zyner Eilanden en Steden.

't EILAND WALCHEREN.

Walcheren is het voornaamſte Eiland, en als het
hoofd van geheel *Zeeland*, niet zo zeer om zijn
grootheid (want *Zuid-beveland* is van grooter om-
vang) als wegens zijn bekwaame gelegenheid, ryk-
dommen, menigte van Inwoonders, ſchoonheid
getal van Steden, en meer andere hoedanigheden.
Het begrijpt in 't rond tien mylen, en telt vier be-
ſlootene Steden, naamentlijk *Middelburg*, *Vliſſin-*
gen, *ter Veer* en *Arnemuiden*; behalven noch d'ou-
de Steden *Domburg*, *Souteland*, en *Weſt-Kappel*,
welke, hoewel ze nu opene Vlekken zijn, noch-
tans hun voorige Privilegien en Stadtsrechten ge-
nieten. De naam van *Walcheren* brengen ſommigen
af van de *Waalen*, anderen van de *Walviſſchen*, wel-
ker meening beveſtigd ſchynt te worden met het
Wapen des Eilandts, 't geen een *Walviſch* is.

MIDDELBURG.

Middelburg is de Hoofdſtad, niet alleen van *be-*
weſter Scheld, maar ook van gantſch *Zeeland*, en
word

word aldus genoemd om dat ze midden tusschen d oevers der Zee, daar *Vlissingen* en *ter Veer* leggen gebouwd is, gelijk of men zei *Midden*-of *Middel stad*, want *Burg* betekent een Slot, Kasteel, of ster ke Stad.

Haar eerste beginselen zijn onbekend; doch z 't op vaste gronden geoorlofd is iets te gissen, zo men durven stellen, dat ze of in 't jaar 836. als *Eggard* Graaf van *Walcheren* was, tegens de Normannen gebouwd is, of ten jongsten in het jaar 1000 tegens de Vlamingen, die alstoen *Walcheren* begonden te bestryden. Altijd dit is zeker en onwedersprcekelijk, dat in 't jaar 1106. te *Middelburg* een *Klooster* stond, 't geen daar na in een *Abdy* veranderd is; en dat haar Inwoonders voor het jaar 1223. Burgeren genoemd zijn, en Stadts rechten van hun Prinsen verkreegen hadden.

Deze Stad bekleed de eerste plaats onder de Steden, als ze Staatswyze vergaderen. Zy is gelegen een myl van *Vlissingen* en *ter Veer*, en een halve myl van *Arnemuiden*, uitsteekend bekwaam tot den Koophandel, hebbende een schoone en breede Haven van de *Dampoort* af tot aan de *Zee*, die zo diep is, dat 'er met hoog water Schepen van vyf en zes honderd last bekwaamelijk konnen leggen, Haar sterkte is redelijk, zijnde de Wallen voorzien met verscheidene Bolwerken, en de Grachten rondom de zelven zeer diep en breed, en vol van Rivier-visch.

Men ziet in de Stad *Middelburg* verscheidene heerlijke Gebouwen, onder de welken inzonderheid uitmunt *d'Abdy van onze Vrouw*, als noch de Zetel der hoogste Machten van dit Landschap: want behalven de *Staaten van Zeeland*, vergaderen ook de *Gecommitteerde Raaden van Staat der Graafelijkheid van Zeeland*; de *Gecommitteerde Raaden ter*

Ad-

miraliteit; de *Rekenmeesters van de Graafelijkheidts Rekenkamer*; de *Staaten van 't Eiland Walcheren*, met de *Gecommitteerden van de breede Geërfden* des zelven Eilandts; en de *Provinciaale Raad van Vlaanderen.* Ook is hier in het jaar 1580. *de Graafelijkheidts Munt* verordend.

'*t Stadhuis* is een zeer aanzienlijk Gebouw, waar af de fondamenten in het jaar 1468. geleid zijn. De voorgevel is met eenigen der oude Graaven en Graavinnen gehoudene Beelden vercierd, en het binnenwerk zodanig geschikt, dat het alle de vereischte gemakkelijkheden heeft. Nevens dit Stadhuis heeft men een zo schoon Marktplein, dat diergelijke in *Nederland* weinig te vinden is.

Noch zijn hier verscheidene gemeene Gebouwen, als de *Huizen van de Oost- en West-Indische Compagnien*, de *Latijnsche School*, *drie Schutters-hoven* of *Doelens*, het *Weeshuis*, *Gasthuis*, *Oude-mannenhuis*, *Tuchthuis* met het *Spinhuis*, en anderen.

Hier hebben eertijdts *drie Parochie-* of *Hoofdkerken* geweest: nu word de Godtsdienst in 't Nederduitsch in *vijf Kerken* gedaan. Ook hebben de Franschen en Engelschen ieder hun byzondere *Kerk*.

De *Regeering* dezer Stad bestaat uit *twee Burgemeesters*, *elf Schepenen*, en *twaalf Raaden*; welke vijf-en-twintig Persoonen te samen 't Ligchaam van de gantsche Magistraat uitmaaken.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
De Florentijnsche Lely.
Het Huis van Domburg.
De hooge Deur.
Het Wijnhuis.
't Hof van Bourgondien.

N Vaart.

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Middelburg op Rotterdam.

Van den 1 April tot den laatſten September, alle dagen twee Schepen.

Van den 1 October tot den laatſten Maart, alle dagen een Schip, met goed gety.

Op Breda, ter Goes, Heusden, en alle Zeeuwſe en *Brabandſe* Plaatzen.

Alle Dingsdagen, met het gety.

VLISSINGEN.

Vliſſingen is de twede Stad van *Walcheren*, en heeft in de Vergadering der *Staaten van Zeeland* de vijfde plaats onder de ſtemmende Steden.

Wat het beginſel dezer Stad belangt, daar heeft men dit af; dat de plaats van de zelve, uitermaaten wel aan de Zee gelegen, eerſt, gelijk meeſt alle groote dingen kleine beginſelen hebben, eenige arme Viſſchers aangelokt heeft; en dat 'er naderhand, om de bekwaame Scheepvaart welke van daar op *Vlaanderen*, *Engeland*. *Vrankrijk*, enz. gedaan kon worden, veele andere en rijker lieden, die zich met den Koophandel op de genoemde Landen geneerden, zijn komen woonen.

Tegenwoordig bloeit deze Stad door haar Koophandel, zo op *Vrankrijk*, *Engeland*, *Spanjen*, als andere Geweſten; en word *Vlaanderen* van alle de uit- en inlandſche Koopmanſchappen van haar voorzien. Voor weinig jaaren heeft men hier ook de Groenlandſche Vaart, en het maaken van Traan, aangevangen; zulks dat ze wel onder de neeringrijk-

rijksten van *Zeeland* gerekend mag worden.

Vlissingen is nu een der sterkste Steden, en heeft een der alderbekwaamste en gereedste Havens van *Zeeland*. Zy legt een goede uur gaans van *Middelburg*, en twee van *ter Veer*, aan de Zuid-West zyde van *Walcheren*, en gelijk als in den mond van de Zee. Voor de Haven steekt uit een lang en geweldig swaar Hoofd, 't geen met groote kosten tegen d'aanstooten der holle en verslindende Zee bewaard moet worden.

Onder de gemeene Gestichten, anderen voorbygaande, munt inzonderheid uit het nieuwe *Stadhuis*, in 't jaar 1594. begonnen, en na de gedaante van 't Antwerpsche, doch kleinder, gebouwd by de groote Markt, ter plaatse daar eertijdts twee Kloosters gestaan hebben.

d'Oude *Parochie-Kerk* is, na de gelegentheid van de Stad, een groot en schoon Gebouw, met een tamelijk hoogen Toorn en goed Uurwerk vercierd.

In het begin stond deze Stad onder de Heerlijkheid der *Graaven van Zeeland*, maar is namaals, 't zy by koop, geschenk, of anders aan den *Huize van Borsselen* gekomen, 't geen ze, gezamentlijk met *ter Veer*, ettelijke jaaren onder den naam van *Heeren van Vlißingen en ter Veer* bezeten heeft; tot dat eindelijk *Prins Willem de* I. de zelve twee Steden en het Markgraafschap van dien, (want van den *Huize van Borsselen* aan het *Huis van Bourgondien* gekomen zijnde, waren ze tot een *Markgraafschap* opgerecht) met bewilliging der *Staaten van Zeeland*, voor een groote somme geldts gekocht heeft: en sedert hebben de *Prinsen van Oranje* hen bezeten onder den tytel van *Marquis van ter Veer en Vlißingen*.

De *Regeering* der Stad bestaat by *een Baljuw*, *twee Burgemeesters*, *negen Schepenen*, en *dartien Raaden*.

LOGEMENTEN.

De eerste Peer.
De Bykorf.
Den Engel.
De Granaadappel.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Vlissingen op 't Sas van Gent.

Alle dagen, met het gety.

Noch vaart men van hier op *Braband*, *Vlaanderen*, *Holland*, enz. met het gety. En alle uuren over na *Bresjens* in *Vlaanderen*, om soo spoedig na *Braband* te konnen koomen.

Met Wagens.

Van Vlissingen op Middelburg.

Alle uuren.

V E R E.

Vere, *ter Veer*, of *van der Vere*, is de darde bemuurde Stad van 't Eiland *Walcheren*, en bekleed de zesde plaats onder de stemmende Steden in de Vergadering der *Staaten van Zeeland.* Zy is gelegen in 't Noord-Oosten, op den oever der Zee, een uur gaans van *Middelburg*, en twee van *Vlissingen.* d'Inwoonders dezer drie Steden konnen malkander langs een goede bestraate weg, strekkende van d'eene Stad tot d'andere, bekwaamelijk bezoeken.

't Schijnt dat deze Plaats eertijdts van eenige arme Veerlieden en Visschers, tot gerijf der reizende lieden, bewoond is geweest, waar door ze eerstelijk

lijk

lijk een Buurt of Gehugt, daar na een ſchoon Dorp wierd; en vervolgens Stadts rechten bekomen hebbende, is ze in het jaar 1368. bemuurd, en ten laatſten tot den naam en eer van een *Marquizaatſchap* verheven.

Deze Stad legt aan d'eene zyde vlak aan de Zee, waar door zy, ſedert haar begin, altijd een bekwaame diepte, om met Schepen aan te komen, gehad heeft. Naderhand is de Haven, tot bevoordering van den Koophandel, allengskens dieper en wijder gemaakt; zulks dat ze nu een der beſten van *Zeeland* is, daar groote Schepen konnen uit en inkomen.

De Heeren uit den *Huize van Borſſelen* hebben alhier een groote en ſchoone *Kerk* van witte harde Arduinſteen doen bouwen, van binnen met konſtige galderyen, ſteene overwelffelen, pilaaren, trappen, en buiten met twee Toorns verçierd; zulks dat het wegens zijn voortreffelijkheid een aanmerkenswaardig werk is.

Doch deze Kerk heeft het noodlot van veele andere diergelijke Gebouwen niet konnen ontgaan; want in den jaare 1684. op een Saterdag, 's avonds omtrent 6 uuren, door den brand aangetaſt zijnde, wierd ze voor een groot gedeelte vernield, en de Toorn tot op de hoogte der Kerk weggebrand: maar men heeft ze ſedert weder doen opbouwen, doch met houte gewelffelen, gelijk men in andere Kerken ziet; en ſtaat ook de Toorn, dewyl ze altyd voor een Baak verſtrekt heeft, weder met een ſpits opgetrokken te worden.

Aan de Weſt zyde van de Markt, die ruim en luchtig is, ſtaat een ſchoon en heerlijk *Stadhuis*, begonnen in het jaar 1470. uit harde witte Arduinſteen gebouwd. Hier ziet men de Heeren van deze Plaats (*de Heeren van Borſſelen*) met hun Ge-

malinnen konstig in steen afgebeeld. In het jaar 1599. is by dit Raadhuis een uitneemend schoone Toorn gebouwd.

In 't jaar 1594. is hier ook een treffelijk *Huis* met een Toorn voor *arme Weezen*, *oude Mannen en Vrouwen*, *krankzinnige en andere onmachtige Menschen* gebouwd; en twee jaaren daar na een nieuwe *Vleeschhal*, boven met schoone Kamers, daar sommige Gilden vergaderen. Hier zijn ook drie *Schuttersboven.* Voorders is deze Stad, zo aan de zee- als landzyde, geweldig sterk, en voorzien van alle noodwendigheden tot afkeering van vyanden. Men heeft hier ook twee bekwaame *Sluizen*, om het Zeewater, na nood en gelegentheid, uit en in te laaten. Landewaart zijn drie *Poorten*, en aan de Zeekant een, daar alle Schepen van *Dort*, *Zierikzee*, en meer andere Plaatsen, aankomen.

d'Oude Heeren van deze Stad plachten hun woonplaats buiten de Stad te hebben, op een zeer schoon en wel gebouwd Huis, 't *Hof van Zandenburg* genaamd, 't geen door den oorlog t'eenemaal vernield is.

Belangende de *Regeering*, die bestaat by *een Baljuw*, *twee Burgemeesters*, *negen Schepenen*, en *vier-en-twintig Raaden.*

LOGEMENTEN.

De Trouw.
De goude Harp.
S. Joris.
Den Toorn.
d'Oranjeboom.

Vaart.

Van Ter Vere op Dordrecht.

Met de Nieuwe of Volle Maan vaart het Schip van Ter Vere 's morgens ten 6 uuren: op Zondag ten 9 uuren. Een dag daar na 's morgens ten 7 uuren. Twee dagen daar na ten 7 uuren. Drie dagen daar na ten 8 uuren. Vier dagen daar na ten 9 uuren. Vijf dagen daar na ten 10 uuren. Zes dagen daar na ten half 11. Daags na 't Quartier ten 12 uuren. Twee dagen na 't Quartier 's morgens ten 6 uuren; en zo die dag op een Zondag komt, ten 11 uuren. Drie dagen na 't Quartier 's morgens ten half 7. Vier dagen na 't Quartier ten 7 uuren. Vijf dagen na 't Quartier ten half 8. Daags voor de Nieuwe of Volle Maan ten 8 uuren. Alle uuren een Wagen op *Middelburg*.

ARNEMUIDEN.

Het tegenwoordig of nieuw *Arnemuiden* (want van het *oude*, 't geen in het jaar 1438. ten tijde van *Gillis van Arnemuiden*, zijn laatsten waaren en natuurlijken Heer, door het geweld der waterstroomen t'eenemaal ondergeworpen is, willen wy nu niet spreeken) is een Plaats, die noch voor weinig jaaren een Haven gehad heeft, welke door gantsch *Europa* vermaard was, wegens het oneindig getal der Schepen van alle Natien die daar dagelijks aankwamen en afvoeren, zo dat men 'er dikwils vier of vijf honderd groote Schepen teffens zag leggen: maar het diep allengskens verloopen zijnde, is ze tegenwoordig in zo soberen staat geraakt, dat 'er de huizen vervallen, en dat ze naauwelijks de waar-

digheid van een Dorp meer kan bekleeden.

De Kerk is een fraay Gebouw, gemaakt ten tijde toen de Stad met Wallen beslooten wierd, te weeten onder Prins *Willem den* I. omtrent het jaar 1574. Ook is 'er een aanzienlijk *Stadhuis*.

't Aanmerkens waardigste alhier is een zekere Kloot, aan den Toorn, welke den loop der Maan aanwyst, zonder ooit stil te staan, hoewel 'er nimmermeer hand aan geraakt word.

LOGEMENT.

De Stad Antwerpen
De Pool.

Zeeburg of Rammekens.

Als *Arnemuiden* onder het gebied van *Middelburg* stond, en ook te vooren, was tusschen die Steden en *Vlissingen* hier een goede en bekwaame Reede, *Rammekens* genaamd, zeer vermaard om dat men 'er alle groote Schepen in zekerheid kon brengen.

Om deze Haven en Schepen te beter te beschermen, heeft *Maria*, *Koningin van Hongaryen*, en *Gouvernante der Nederlanden*, uit den naam van haar Broeder *Keizer Karel de* V. aan de strand van *Walcheren*, tusschen *Middelburg* en *Vlissingen*, een Sterkte of Kasteel, *Zeeburg* of *Blankersboek* genaamd, doen bouwen. Dit Kasteel heeft aan d'eene zyde de Zee, en aan d'andere de schoone Landeryen van 't gemelde *Walcheren*; zulks dat het op een vermaakelijke plaats gelegen is. In de grootste stormen leggen hier de Schepen dicht onder de muuren, daar ze voor 't woedende onweer bevrijd zijn.

In

In het jaar 1573. is *Rammekens* door *Karel van Boisot* voor den *Prins van Oranje* met schieten tot een goed verdrag gedwongen en ingenomen. Twaalf jaaren daar na, te weeten in het jaar 1585. wierd het, nevens *Vlissingen* en *den Briel*, aan *Elisabeth*, *Koningin van Engeland*, verpand, die 'er ook haar Bezetting in lei, welke daar zo lang bleef tot dat de Heeren *Vereenigde Staaten* deze Plaats en de gemelde Steden in het jaar 1616. ten tyde van *Konink Jacobus*, weder losten of bevryden; en aldus wierd dit Kasteel weder in de macht der *Staaten* gesteld.

LOGEMENTEN.

De Prins.

't EILAND SCHOUWEN.

Schouwen is het grootste Eiland van *Beooster Scheld*. De Latinisten noemen 't *Scaldia*, na de *Schelde*, die het zelve met d'andere Oostersche Eilanden van *Bewester Scheld* onderscheid. 't Is eertydts grooter geweest, en placht *Noord-Beveland* zo na te leggen, dat d'Inwoonders van 't een en 't ander Eiland te samen spraak konden houden, daar ze nu met een wyd water van malkander afgescheiden zijn. d'Oorzaak van deze afscheiding is geweest het geweld der Zee, en d'onachtsaamheid, of liever onervarenheid der Inwoonders, die niet gewoon waren hun Dyken zo hoog en sterk te maaken, als men naderhand uit hoogdringende nood heeft moeten doen.

Nu begrypt het in zijn omvang, behalven de aangehegte Polders van *Dreisscher*, *Sonnemaar*, *Noordgouwen*, en meer anderen, tusschen de zeven en acht Zeeuwsche mylen; maar die de Zeestrand wilde volgen, en den ring der aangehoorige Polders, moest al wel ter been wezen als hy 't in een zomerschen dag zou omgaan.

ZIERIKZEE.

Zierikzee, de Hoofdstad, niet alleen van 't *Eiland Schouwen*, maar ook van *Beooster Schelde*, en de twede Stad van *Zeeland*, is van een zo onzekere stichting, dat wy 'er niets gewis af konnen vinden. Zy placht wel eer vermaard te wezen door den grooten handel, die 'er geschiedde; maar het diep naderhand verloopen zijnde, is zy de Zeevaart allengskens kwyt geworden, en bestaat nu meest by de Visschery en Landbouw. Doch daar word noch taamelyken handel van Zout gedreeven, 't geen men hier uitneemend wit en fijn maakt; mitsgaders van Meede, die in dit Eiland overvloedig en zeer goed is.

Deze Stad legt vyf mylen en een half van *Arnemuiden*, en zes van *Middelburg*, en is rondom met steene Muuren beslooten, uitgenomen in 't aankomen van de nieuwe Haven, een heerlijk werk, 't geen de Magistraat voor eenige jaaren met groote kosten heeft doen graaven, op hoop van den handel weder te lokken, dan tot noch toe met kleine vrucht. Deze Haven is omtrent een half myl lang, en valt op 't einde in dien arm van de *Schelde*, welke *Zeeland*, gelijk gezegt is, in tweën deelt.

Zy is vercierd met een bekwaam *Stadhuis*, redelijk

delijk fraay uit blaauwe en witte Arduinsteen opgemaakt, nevens het welk men een Toorn ziet, die met een doorluchtige spits opwaarts ryst, en een *Neptunus* op zijn top heeft staan.

Men heeft hier ook een *Oude-mannen-huis*, *Weeshuis*, *Gasthuis*, *Leproosbuis*, *S. Jakobs en S. Anthonis* of *Oude-mannen* en *Vrouwen-huizen*, *S. Rochus-huis*, en *'t Oude-vrouwen-visschers-huis*.

Doch onder andere openbaare Gebouwen munt inzonderheid uit de *Hoofdkerk*, genaamd. *S. Lievens Monster*, ter oorzaak dat ze eerstmaal ter eere van den zelven Apóstel gewyd is. Deze *Kerk* heeft in gantsch *Zeeland* haars gelijk niet; en men meent, dat ze noch veel schoonder is geweest, eer ze jammerlijk door den Bliksem aangesteeken en verbrand wierd. Aan het Westeinde van de zelve ziet men een uitsteekend schoone Toorn, van zonderlinge dikte, maar niet hoog na proportie, dewyl ze maar een darde deel opgemaakt is: dog indien ze voltooid was volgens het model, 't geen 'er noch af te zien is, zou ze buiten twyfel alle Nederlandsche Toorns overtreffen.

De *Regeering* bestaat uit *twee Burgemeesters*, *twaalf Schepenen*, en *vier-en-twintig Raaden*.

LOGEMENTEN.

De Zoutkeeten.
De Faam.
De Swaan.
De Kolf.

BROUWERSHAVEN.

Is in 't zelve *Eiland van Schouwen* gelegen. 't Placht

't Placht eertydts een open Vlek te zijn; maar geduurende den oorlog is het met aarde Wallen beschanst. Hier geneeren zich de Burgers, behalven de Landbouw; veel met den Haringvaart, en reeden jaarlijks ettelijke Buizen ter Zee. De naam dezer Plaats schynt hier van daan zijn oorspronk genomen te hebben, dat 'er de Bierschepen uit *Holland* aenkwamen, van waar dan het Bier met Schuiten gehaald, en na andere Zeeuwsche Gewesten vervoerd placht te worden.

LOGEMENTEN.

Verscheide Herbergen by het inkoomen van de Haven, en op de Markt.

't EILAND

ZUID-BEVELAND.

Is het naaste *Bewester-Scheldsche Eiland* aan *Walcheren*, hebbende ten Zuiden het *Graafschap Vlaanderen*, daar het van afgescheiden is door den tusschen beiden loopenden slinker arm der *Schelde*, gemeenlijk *de Hond* geheeten. Sommigen brengen den naam des Eilandts af van de woorden *zuid* en *beeven*, om dat het, eer het ingedykt was, beefde, gelijk of het niet vast gegrond of onderzet had geweest.

Dit Eiland is het grootste van alle de *Zeeusche Eilanden*, en heeft eertydts twintig mylen in 't rond gehad: maar nu, mits de groote tempeesten der Zee, als ook de geduurige woedende ebbe der *Schelde*, die tusschen *Romers-wale* en *Bergen-op-Zoom* geweldiglijk en doorgaans loopt, is het byna de helft geminderd.

Het

Het heeft eertydts drie Steden gehad, waar af e voornaamste, *Borselen* geheeten, in het jaar 532. met alle de omleggende Landen, de *Heerlykheid van Borselen* genaamd, verdronken is, onder dat de zelven ooit naderhand weder bedykt zijn.

ROMERS-WALE.

Deze Stad is door den zelven Vloed des jaars 532. van het ander land afgespoeld, en gelijk een Eiland op zich zelve geworden. Niettemin heeft ze tot *Guicciardyns* tyden toe, en noch sommige jaaren daar na, d'eerste plaats onder de *Zuid-Bevelandsche Steden* gehouden; maar geduurende de Nederlandsche Beroerten, te weeten in den jaare 1574. door die van *Zeeland*, om de Spanjaarden te beletten aldaar te nestelen, in brand gesteeken zijnde, is het een zeer elendige desolaate Plaats geworden, daar niet en woonen als sommige arme Mosselhaalders.

't Placht voor de oudste Stad van *Zeeland* gehouden te worden; en heeft over zulks *de Koning van Spanjen Philips de* II. als *Graaf* des zelven Landts, aldaar den eed gedaan, en wederom van de *Staaten* des Landts ontfangen.

LOGEMENTEN.

By het Stadthuis een seer bequame Herberg, als ook op het Veer.

G O E S.

Of, gelijk men gemeenlijk zegt, *ter Goes* of *van der Goes*, is alleen van de *Zuid-Bevelandsch Steden* geheel gebleeven, zijnde de darde in de Vergadering der *Staaten van Zeeland*.

Op de plaats dezer Stad stond eertydts een Slot na zijn gelegenheid *Ostende* genaamd, waar van noch *ter Goes* de steê en eenige overblyffelen getoond worden. Rondom dit Slot hebben zich eenige Landlieden, die zich met den Akkerbouw geneerden nedergeslagen; en uit deze verzameling is allengskens een aanzienlijk Dorp voortgekomen, 't geen men *het Dorp ter Goes* noemde, en daar het Slot midden in stond.

Na dat dit Dorp in volk en huizen toegenomen had, heeft *Vrouw Jacoba van Beyeren*, *Graavin van Holland en Zeeland*, in het jaar 1417. aan die van *ter Goes* de vryheid gegeeven van deze Plaats sterk en tot een vaste Stad te mogen maaken, en met Poorten en Grachten te bezorgen, om alle gevaar en swaarigheden, welken d'opene Vlekken onderworpen zijn, daar door t'ongaan.

Deze Stad heeft *zes Poorten*, en veele schoone Gebouwen, waar onder *drie* vermaakelijke *Schutters-Doelens* een *Latynsche School*, een *Weeshuis*, en een *Oude-mannen en Vrouwen-huis*. Daar zijn ook *drie Markt-velden*, en de *Koorn-markt* is de voornaamste.

Zy heeft een groote *Kerk* gehad, die in het jaar 1618. afgebrand, maar drie jaaren daar na veel grooter en heerlyker weer opgebouwd is.

Veele der Inwoonders geneeren zich met de Landbouw, Meede-en Zout-neering, en den handel

el van Graanen; welke hier, door de grootte en
ruchtbaarheid des Eilandts, met menigte gebracht
n verhandeld worden.

De *Regeering* bestaat in *een Baljuw*, *twee Burgemeesters*, en *negen Schepenen.*

LOGEMENTEN.

De Goude Leeuw,
De Zoutkeet.

't EILAND THOLEN.

Dit Eiland is zo groot niet als *Zuid-Beveland*, hoewel het nochtans vermeerderd is met dat van *S. Martens-Dijk*, daar het wel eer met een tusschen beiden loopend water van afgescheiden placht te wezen. Noch zijn aan het zelve metter tijd ook aangedijkt geworden de Polders van *Poortvliet*, *Vossemaar*, en *Stavenisse*, ieder met een Dorp van gelijken naam bezet. Op dit *Eiland Tholen* legt

TER-THOLEN.

Een der groote Steden van *Zeeland*, hebbende de vierde Plaats in de Vergadering dezer Provincie. Aan haar oudheid is niet te twyfelen, schoon haar oorspronk nu niet te vinden zy. Haar naam, zo 't schijnt, heeft ze van den Tol, dien men aldaar aan de *Graaven van Zeeland* placht te betaalen. Zy is gelegen twee mylen van *Bergen op Zoom*, en voor eenige

eenige jaaren zeer sterk gemaakt; zulks datze w onder de verzekerdste grenzen van *Zeeland* tegen alle vyandlijke aanslagen gerekend mag worden d'Ingezetenen geneeren zich meest met den Land bouw.

Deze Stad word geregeerd van *een Baljuw*, *twe Burgemeesters*, en *acht Schepenen*: de negende is d'ee ne Burgemeester.

Hier is ook een *Rentmeester van de Domeinen ove Tholen en Vossemaar*, en daar omtrent, 't geen ge meenlijk aan 't Baljuwschap dependeert, doch i een byzonder Officie. Ook woont hier de *Superin tendent van de Landwachten* over het geheele Eiland die twee *Onder-Majoors*, een tot *S. Martens-dijk* en een tot *Poortvliet* heeft.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

S. MARTENS-DYK.

Is de twede bemuurde Stad van dit Eiland, doch kleinder als *ter Tholen*. 't Is een klein, maar vermaakelijk Stedetje, in een schoone landtsdouwe, en midden in 't geboomte gelegen, toebehoorende, met de bygelegene *Heerlijkheid van Scherpenisse*, aan den *Prins van Oranje*, als Erfgenaam van den *Huize van Buuren*, die derhalven aldaar zijn *Drost* en andere Officieren heeft, om de Stad te bezorgen, en in zijn naam te bestieren.

LOGEMENTEN.

In Tromp.

't EILAND DUIVELAND.

Alzo geheeten na de groote menigte der Duiven, die zich aldaar onthouden, is het darde Eiland van de *Beooster-Scheldsche*, groot vier mylen in 't rond; maar zonder eenige Stad of beslootene Plaats. De Dorpen, daar op gelegen, zijn zeven in 't getal, waar van de vier, als *Nieuwer-kerk*, *Ouwer-kerk*, *Vyanen* en *Kapelle*, welken men gemeenlijk de *vier Bannen* noemt, de Stad *Zierikzee* in eigendom toebehooren, die de zelven by koop gekreegen heeft van het sterfhuis des laatsten *Heers van Beveren*, gesprooten uit den Doorluchtigen *Huize van Bourgondien*, en zonder wettelijk Oir gestorven. De gemelde Stad heeft over eenige jaaren dit Eiland met een Middeldijk aan het *Land van Schouwen* vast gemaakt.

't EILAND OREZAND.

Of *Morezand*, gelijk anderen schryven, is het vierde en laatste van de *Beooster Scheldsche Eilanden*, en gelegen tusschen *Schouwen* en *Noord-Beveland*. Deze gorsing (want te vooren had het nooit land geweest, maar altyd met de zee gemeen gelegen) is voor weinige jaaren ten meestendeel bedykt geworden door de Burgers van *Zierikzee*. 't Was in

O 't eerst

't eerst over de 700. gemeten, of 350. morgen groot, maar neemt door 't geweld der stroomen allengskens weder af, en schynt tot zyn voorigen staat te willen keeren. Ondertusschen is de grond uitsteekend vruchtbaar, en heeft haar Bedykers hun uitgeleide penningen overlang vergoed.

't EILAND NOORD-BEVELAND.

Is het darde van de *Bewester Scheldsche Eilanden*, en eertydts zo vruchtbaar en lustig geweest, dat men 't voor den Lusthof van *Zeeland* placht te houden: maar de hooge Vloed van het jaar 1532. heeft het gantschelijk verdurven, waar na het wel festig jaaren met de zee gemeen heeft gelegen; doch metter tyd weder aangewassen wezende, zijn 'er voor eenige jaaren omtrent 4000. gemeten afbedykt, en twee nieuwe Dorpen op gebouwd, 't voornaamste geheeten *Colyns-plaat*, en het ander *Gats-hoek*.

't EILAND WOLFERSDYK.

Het vierde en laatste Eiland van *Bewester Scheld*, is ook het kleinste van allen, en begrypt niet meer dan drie mylen in 't rond, bezet zijnde met twee Dorpen. Het placht aan de Westzyde na *Walcheren*, tegen over *Arnemuiden*, noch wel zo veel voorlandts te hebben, als het nu groot is; en daar stond een Stedetje op met twee Dorpen, welke over lang weg gespoeld zijn.

't STICHT

't STICHT UITRECHT.

Oud *Batavia* eertydts onder zijn byzondere en eigene Heeren machtig geweeſt hebbende, is metter tyd in veele deelen geſcheiden, en onder d'*Aanwoonders van den Yſſel, de Biſſchoppen van Uitrecht, de Graaven van Holland*, en *de Hertogen van Gelderland* verdeeld. Het deel, den *Biſſchop van Uitrecht* toegevallen, is geheeten geworden het *Sticht* of *Bisdom van Uitrecht*, en heeft tot zijn eerſten Biſſchop gehad *Willebord*, een Engelsman, die te *Romen* door *Paus Sergius* zelven gewyd, en *Clemens* genoemd, en in het jaar 746. geſtorven is: doch *Frederik van Tautenburg*, laatſte Biſſchop, in den jaare 1580. overleeden zijnde, hebben de *Staaten des Landts van Uitrecht* de gantſche regeering en het gebied van dien aan zich getrokken, erkennende geen Overheer meer boven zich, en ſtaande in verbond met d'andere *Vereenigde Nederlanden*.

'*t Sticht Uitrecht* is in 't Zuiden, Noorden en Weſten rondom becingeld met het *Graafſchap van Holland*; in 't Ooſten met het *Vorſtendom van Gelderland*. De landtsdouwe is zeer goed en vruchtbaar, en meer bebouwd en bezaaid, ook hooger en drooger dan die van *Holland*. Behalven de Hoofdſtad *Uitrecht*, telt men in dit Landſchap noch vier bemuurde Steden, naamentlijk *Amersfoort*, *Wyk te Duurſtede*, *Rhenen* en *Montfoort*.

Deze gantſche Provincie geraakte in den jaare 1672. onder de Heerſchappy des *Konings van Vrankryk*, doch is na een wyl tydts van zijn Gouverneurs en Krijgsbenden weer verlaaten geworden.

UITRECHT.

De Stad *Uitrecht* is gelegen aan een ouden arm van den *Ryn*, die, eer hy zijn loop in de *Lek* nam, alhier passeerde, en voorts na de Zee liep; zulks dat noch de wateren, welke den zelven weg, dien de *Ryn* placht te houden, heen vlieten, den naam van den *Ryn* draagen.

De Muuren der Stad worden van de Rivier de *Vecht* bespoeld, van de welke d'Overigheid een Gracht, die men gemeenlijk *de Vaart* noemt, tot in de *Lek* heeft doen graaven, welke door de Staaten van dit Landschap in den jaare 1604. dieper gemaakt is, om door het bekwaamelijk vervoeren van allerhande Waaren den Koophandel te bevoorderen.

De Stad word van twee Wateren doorsneeden, die 'er dwars doorheen loopen, waar van d'eene ook *de Vaart*, en d'andere, welke de Geestelijkheid en Adel op hun kosten hebben doen maaken, *de Nieuwe Gracht* genoemd word.

Maar 't geen de gelegenheid van deze Stad boven al recommandeert en verwonderens waardig maakt, is dat men van daar in eenen dag kan reizen tot welke men wil van vyftig beslootene Steden, rondom even ver van hier leggende.

Uitrecht is een groote, schoone en machtige Stad; hebbende heerlijke Kerken, Huizen en Straaten. Voor de troublen heeft zy ook een sterk Kasteel gehad, *Vredenburg* geheeten, gesticht door *Keizer Karel de V.* doch het is naderhand afgebroken.

Onder de Kerken, die veele in getal zijn, munten

ten inzonderheid uit de vyf *Capittel-kerken*, die ook Canonizyen bennen, welker Canonniken 't eerfte Lid der Staaten van dit Landfchap maaken, te weeten die van *S. Marten*, *S. Salvator* eertydts *S. Bonifacius* genaamd, *S. Pieter*, *S. Joannes*, en der *H. Maaget Maria*. Deze laatfte is een uitneemend welgebouwde Kerk, door *Keizer Frederik Barbaroffa* gefticht, tot een boete en betering, hem van den Paus opgelegt, om dat hy de heerlijke Stad *Milanen* met alle haar Kerken en heilige Plaatfen verwoeft had. In het fondeeren der zelve vernam men in de grond een zeker open gat of wel, daar men niet op bouwen, noch het zelve met fteenen of iets anders ftoppen kon, zo dat men 't werk zou hebben moeten ftaaken, indien niet een zeker Werkman den raad had gegeeven, dat men het met Offenhuiden zou beleggen, 't welk gedaan zijnde wierd de grond vaft, en het begonnen gebouw allengskens voltooid, waar op de volgende Vaersjes gemaakt zyn.

Accipe pofteritas, quod poft tua fæcula narres,
Taurinis cutibus fundo folidata columna eft.

Dat is:

Nakomer, neem het wonder aan,
De plaats, daar deze pylaars ftaan,
(Vertel het vry aan jong en oud)
Op Offenhuiden is gebouwd.

Maar van alle de gemelde Kerken is *den Dom*, of *Bifschoplyke Stoel van S. Marten*, de koftelijkfte en uitmuntendfte, alwaar *Keizer Karel de V.* in het jaar 1556. het Feeft der Order van *'t Gulde Vlies* gehouden heeft. Doch deze zo heerlyke en groote Kerk, die vercierd is met een fchoonen hoogen Toorn, welken men ook den *Dom* of *Doms-toorn* noemt, heeft

heeft een groote schade geleeden door het schrikkelijk onweer van den jaare 1674. zulks dat ze tegenwoordig veel kleinder van begrip is, als ze eertydts geweest heeft.

Hier zijn ook twee aanzienlyke *Conventen*, 't een van de *Malthezers*, en 't ander der *Duitsche Ridders*, met fraaye Kerken en uitsteekend schoone Wooningen voorzien. Ieder dezer Conventen heeft zijn Overste, den een *de Baljuw van S. Catarine*, en den ander *de Commandeur des Landts* geheeten; want zy hebben veele Commanderyen en andere goederen in verscheidene plaatsen van het omleggende land.

In het Jaar 1635. is in deze Stad een *Academie* of Hooge School opgerecht, en de zelve met verscheidene treffelyke Professoren in alle Faculteiten en Weetenschappen voorzien. Ook is'er, tot vermaak van den jongen Adel en Studenten, een fraaye en lange *Pallemailje-baan* gemaakt, aan ieder zyde met vier of vyf ryen Lindeboomen zeer plaizierig beplant..

De Stad *Uitrecht* is redelyk sterk, hebbende hooge muuren met aarde wallen van binnen gesterkt, breede en diepe grachten, vier groote Bolwerken met steene muuren, en vyf anderen alleen van aarde. Zy heeft vier Poorten, en zo veel Voorsteden, waar af d'eene, *de Waart* genaamd, met een muur omringd en beslooten is, doch niet zeer sterk.

In deze Stad is het *Hof* of *Raad der Provincie*, daar alle d'andere Plaatsen, als aan d'opperste Rechtbank, zich op konnen beroepen. Zy bestaat uit *een President*, *negen Raadsheeren*, *een Rentmeester*, *een Griffier*, en andere mindere Amptenaaren.

Wat de *Regeering* der Stad Uitrecht belangt, die word tegenwoordig bestierd door *een Hoofdofficier* of *Schout*, *twee Burgemeesters*, *twaalf Schepenen*, en *vier-en-twintig Raadsheeren.*

De

De *Staaten van deze Provincie*, gelijk ten deelen aangeroerd is, bestaan in drie Leden, waar af de Geestelijkheid of de vyf Canonizyen het eerste Lid is, den Adel het twede, en de Steden het darde.

Deze Stad heeft ook geweldig veel van de Franschen geleeden; want in de maand Juny des jaars 1672. door de zelven in bezetting genomen zijnde, heeft ze al te deerlijk moeten beproeven wat de geldzucht van een Gouverneur en de baldaadigheid van den Soldaat een overheerde Plaats konnen doen lyden. Gestadig stelde men, onder deze of geene voorwendingen, nieuwe geldafperssingen in 't werk; zulks dat veele der aanzienlijksten daar door t'eenemaal verarmd wierden. Doch eindelijk, de zaaken van gedaante zijnde veranderd, wierd zy, na dat ze haar verwoesting voor een zeer groote somme geldts afgekocht had, in de maand November des volgenden jaars 1673. door deze wreede Bloedzuigers verlaaten, en vervolgens weder aan het Ligchaam der *Geunieerde Provincien* vereenigd.

LOGEMENTEN.

't Veerschuitje, buiten de Waert Poort.
't Wapen van Amersfoort, buiten de Witte-Vrouwe-poort.
Den Arend, buiten de Catharyne-Poort.
Den Hulk, buiten de Tollesteeg-Poort.

Binnen de Stad.

't Kasteel van Antwerpen, by de Bakker-brugge.
De Toelast, over de Bezem-brug.
't Witte Paard, op Vreeburg.
De Plaats Royaal, in de Minnebroers-straat.

De Weduwe van Stamme, op de hoek van de Nobel-ſtraat, tegen over S. Jans Kerkhof.
De Doms-toorn, op 't Oude Kerkhof.

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Uitrecht *op Amſterdam, met de Vrachtſchuit.*

Des Zomers van Lichtmis tot Alderheiligen, 's namiddags ten 4 uuren.
's Winters van Alderheiligen tot Lichtmis, 's avondts ten half 4.

Met de Jaagſchuit.

Tot den 25 September, alle dagen drie Schuiten, 's morgens ten 7. en 's namiddags ten 1 en 8 uuren.
Van den 25 September tot den 25 Maart, drie Schuiten, 's morgens ten 8. en 's namiddags ten 1 en 9 uuren.

Van Uitrecht *door Woerden op Leiden.*

's Morgens ten 8 en 12 uuren: 's avondts ten 8 uuren. Des 's Winters, te weeten, van den 22 February, des 's morgens ten 8 uuren en des 's avodts ten 8 uuren.

Op 's Graavenhaage.

Alle Saturdagen een Schuit, 's namiddags ten 4 uuren.

Met Wagens.

Alle dagen, 's morgens met het aankomen van de Schuit van *Amſterdam* op *Nieumegen*, *Aarnem*, en voort al wie na boven Reizen wil.

AMERSFOORT.

Is de twede Hoofdſtad van *'t Sticht*, en ſchynt haar naam ontleend te hebben van de *Eemſtroom*, dewyl men eertydt *Emersfoort* placht te zeg-

zeggen. Op wat tyd, en door welke Stichters deze Stad gebouwd zy, gedenken de Chronyken niet: doch dit is zeker, dat ze zeer oud is, vermits 'er in de Jaarboeken gewag afgemaakt word omtrent het jaar 1006.

De landtsdouwe rondom deze Stad is zo plaizierig, dat men gelooft in de *Nederlanden* naauwelijks beter gevonden te konnen worden: want in 't Oosten en Zuiden heeft ze zeer vruchtbaare landen van allerley Koorn, en sedert eenige jaaren herwaarts ook van Tabak, onderscheiden met dicht geplante Eiken en geneugelijke Hoven; ten Westen, Bergen, Heide, Beemden en Hakbosschen; ten Noorden, zeer vruchtbaare Weiden, welke een myl of twee van de Stad door een arm der *Zuider-Zee* bespoeld worden. Uit deze Zee worden langs de *Eemstroom* allerley Waaren in de Stad gevoerd.

Deze Stad is wel met een Wal en Muur omringd, doch van natuure en gelegenheid der plaats swak genoeg. De Burgers, die hier woonen, leeven of van hun inkomsten, of oeffenen den Akkerbouw, of geneeren zich met Wolleweevery, of met den Koophandel.

Hier zijn *twee Kerken*, behalven d'andere Kapellen, mitsgaders een *Oudemannen-huis*, *Weeshuis*, *Gasthuis*, en *Latynsche School*.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
De Witte Swaan.
De Vergulde Swaan.

Vaart.

Van Amersfoort op Amsterdam.

Alle dagen een Schuit, behalven Vrydags. Ook met de Wagen alle dagen op *Naarden*.

Wyk te Duurstede.

Deze Stad is een der Oudsten van gantsch *Batavien*, en eertydts, als men zegt, zo groot en machtig geweest, dat ze wel 500. Tempelen had. De Noormannen hebben haar wel eer verwoest, waar na zy in het herbouwen veel kleinder gemaakt is: doch om haar goede en bekwaame gelegenheid is ze altyd een tamelijk vermogende Stad geweest, en nu tegenwoordig noch in een redelijken staat.

Hier is ook een maatelijk sterk *Kasteel*, daar de *Bisschoppen van* Uitrecht wel eertydts hun verblyfplaats gehad hebben; niet alleen om haar aangenaame en liefelijke landtsdouwe, maar ook om dat het een zeer bekwaame vertrekplaats was om zich in eenzaamheid, en afgezonderd van 't overmaatig gewoel des volks, te verlustigen, en tot Godvruchtige oeffeningen of de studien te begeeven.

Deze Stad is gelegen op de *Lek*, een arm van den *Ryn*, een myl van *Kuilenburg*, en drie van *Uitrecht*.

LOGEMENT.

De Keizers Kroon.

Van Wyk te Duurstede op Amsterdam.

Alle weeken een Schuit.

RHENEN.

Legt op den zelven arm van den *Rijn*, twee mylen van *Wyk te Duurstede*, en vyf van Uitrecht, en is mede een zeer oude Stad, by *Cornelis Tacitus*, zo 't schynt, *Grinnes* geheeten.

LO-

LOGEMENT.
De Koning van Deenmarken.

Van Rhenen op Amsterdam.
Alle weeken een Schuit.

MONTFOORT.

Is gelegen aan de Rivier den *Yssel*, een myl van *Woerden*, *Oudewater*, en *Ysselstein*. 't Heeft eertyds een tamelijk sterke Stad geweest, gesticht tot een grensplaats tegens de Hollanders door *Godefridus*, *Bisschop van Uitrecht*.

Hier is een oud en groot *Kasteel*; maar het vervalt eenigsins, om dat het niet wel onderhouden word.

d'Inwoonders geneeren zich hier voor het meeste deel met de Landbouwery.

LOGEMENT.
't Vergulde Hoofd.

Van Montfoort op Amsterdam.
Alle weeken een Schuit.

't LANDSCHAP GELDERLAND.

Dit Landschap heeft Noordwaarts op het hoofd *Vriesland*, aanschouwende met het slinker oog den Boezem of Inham der Zee, de *Zuider Zee* genaamd; Zuidwaarts voor een gedeelte de *Maas*, die het van *Braband* scheid, gelijk mede ten deele 't *Land van Gulik*; Oostwaarts den *Rijn* en 't *Hertogdom van Kleef*,

Kleef, welke Rivier deze Provincie in twee Landen scheid; Westwaarts recht uit *Holland* en *Uitrecht*. Men heeft hier weinig Bergen, maar verscheidene schoone profytelijke Bosschen, en onder de zelven *Echterwald*. De gantsche landtsdouwe is meestendeel zeer vruchtbaar tot alle landwinning, inzonderheid tot Graan en fokking van Beesten, die 'er met groote menigte zijn, en uit *Deenmarken* gezonden worden om vet te maaken. De schoonste en beste Weiden zijn by den *Rijn*, *Waal*, en *Maas*. *Gelderland* begrypt mede 't *Graafschap Zutphen*, en andere Staaten en Heerlijkheden; en heeft twee-en twintig beslootene Steden, te weeten *Nieumegen*, *Roermond*, *Zutphen*, *Aarnem*, als de voornaamste Hoofd-steden, welke de vier deelen des Landts uitmaaken, en gelegen zijn, gelijk ter zyner plaatse verklaard zal worden, op vier verscheidene Watervloeden, en onder vier verscheidene Bisdommen; mitsgaders *Hattum*, *Elburg*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Tiel*, *Bommel*, *Bronkburg*, *Deutekum*, *'s Heerenberg*, *Lochem*, *Grol*, *Breedevoorde*, *Gelder*, *Stralen*, *Venlo*, *Wachtendonk* en *Erkelens*. Daar zijn ook meer andere Plaatsen die eertydts beslooten en bemuurd waren; maar door verscheidene ongevallen zyn de zelven nu al of meestendeel zonder muuren en vesten, doch niettemin noch in redelijken staat, genietende de Privilegien en Vryheden gelijk d'anderen, als naamentlijk, *Keppel*, *Ghent*, *Batenborgh*, *Montfort* en *Eche*, met meer andere treffelijke Vlekken en Plaatsen. Wyders telt men 'er over de drie honderd Dorpen, met Klokiorens en Parochie-Kerken. De Staaten des Hertogdoms zijn gesteld in drie Leden, te weeten Banderheeren, Edelen, en vier Hoofdsteden.

Deze geheele Provincie heeft ook in het jaar 1672. onder het geweld der Fransche en hunner Bondgenooten Wapenen moeten bukken, doch is, na een tyd

yd lang door die geldzuchtige en bloeddorſtige Dwingelanden bezeten geweeſt te zijn, weder aan het Ligchaam der *Geunieerde Provincien* gehegt.

NIEU MEGEN.

Nieumegen, d'eerſte Stad in *Gelderland*, en de Hoofdſtad van 't *Nieumeegſche Quartier* of *Vierendeel*, is een Plaats welkers oorſpronk, vermits haar oudheid, zeer duiſter is. De beſt gegronde meening daar van ſchynt te weezen, dat de Batavieren voor de geboorte des Zaligmaakers uit *Duitſchland* afgekomen zijn, en deze Stad op een verheven heuvel gebouwd hebben, welke langen tyd den naam van *Oppidum Batavorum*, of de Stad der Batavieren, gevoerd heeft; dewyl ze voor een wyl, en daar na hun eenigſte en aanzienlijkſte Stad en Konings-Stoel was: doch na dat zy in d'eerſte oorlogen tegens de Romeinen door den Batavierſchen Veldheer *Civilis*, volgens 't zeggen van *Tacitus*, verbrand, en naderhand by d'Ingezetenen weder opgebouwd was, is, d'oude naam in ongebruik komende, deze Stad *Neomagum* of *Nieumegen* geheeten, gelijk of men zeggen wilde *Nieuwſtad* of *Nieuwhuis*.

Nieumegen word niet alleen een *Rijk*, maar ook een *Burggraafſchap* geheeten, ter oorzaak van des zelfs *Slot* of *Burgt*, om dat men in tyd van nood zich daar op verzekeren kan; gelijk als *Leuven*, *Leiden*, *Heusden*, *Wijk*, *Buuren*, en andere Steden hun *Burgten* hebben. Deze *Burgt* word *Valk-Hof* genoemd. 't Is een overoud Gebouw, aan de Kleefſche zyde op den *Hoeverberg* gelegen, geſticht, na giſſing door *Julius Cæſar*, die deze Stad als een deur van *Duitſchland* en den *Rijnſtroom* geſtadig met zijn Krygsknechten bezet hield. Anderen willen de grondveſten van 't *Valk-Hof* toeſchryven aan den Veldheer *Druſus*, en weer anderen aan *Karel den Grooten*; doch altemaal zonder volkomene zeker-

heid,

heid. Op 't vlak van den gemelden Berg, by 't *Valk-Hof*, is een klein en altyd zypend Poeltje, bezet met laanen van boomen, 't *Kalverbosch* geheeten.

Men vind hier en daar zo in als om de Stad veele Grafschriften van Romeinen. Ook word 'er dagegelijks noch een menigte van oude Beelden, Graven, aarde Vaten of Kruiken, en andere Romeinsche overblyffelen gevonden, voornaamentlijk aan de *Waalkant*, als d'Ooste wind het water doet zakken, mitsgaders onderaardsche Vloeren, Potscherven, *D*uinsteen, en verscheidene maaksels van Ringen en Gespen, ook gekartelde en rondom de kant ingezaagde Penningen, met de naamen van *Octavianus*, *Claudius*, en andere Keizers.

De Stad is een lustige, heerlijke en strydbaare Plaats, gaande in sterkte en treffelijke Gebouwen alle andere Geldersche Steden te boven. Zy legt bykans als een gespanne Boog, wiens pees aan de *Waal* is, van waar ze allengskens met vyf Heuvelen opgaat als de *Hessenberg*, *Marienberg*, *Gruitberg*, *Klokkenberg*, en *Hoenerberg*,

De *Toren* op de Roomsche wys aan de *Waal* word wegens zijn maaksel de *Kroonenburgs*-of *Kroonen-Toren* geheeten, zijnde in 't rond gebouwd, van wonderlijke netheid en dikte, in 't midden en boven met een overgang vercierd, en draagende op den top een kopere vergulde Kroon.

De kostelijkste en konstigste van alle de *Kerken* is de *Stevens*, vercierd met een fraaye Toorn. Hier ziet men de prachtige Grafstede van *Catharina van Bourbon*, Dochter van *Karel van Valois*, Hertog van *Bourbon*, in haar leven Gemalin van *Adolf de* VII. Hertog van *Gelder*, en Moeder van den *Gelderschen Hercules*, leggende uitgebeeld in 't koper met zeventien Wapens van Vaders als Moeders zijde rondom het Graf.

Niet

Niet wyd van daar, doch zonder Grafstede, rust den onversaagden Krygsheld *Marten Schenk*.

Dicht hier by, na 't Zuiden, vertoont zich de *School*, welke mits haar nette timmerazie, en in pronk van uitgehouwene Beelden, wel een Hof of Kerk gelykt, en sedert haar oprechting zeer beroemd is geweest.

'*t Stadhuis* is een deftig Gebouw, en vertoont aan zyn Gevel acht afbeeldsels van Keizers, en onder de zelven *Karel den Grooten*, die boven anderen het gemeene best goede gunst toegedraagen heeft. In de Raadkamer staat ook een Beeltenis van den zelven *Karel den Grooten*, in zyn volle rusting, om d'Overigheid hier mede indachtig te maaken, dat het, een vrye Ryksstad is; in teken van welke waardigheid, en om te gelyk haar oppermacht uit te drukken, de Stad ook een dubbelden swarten Arend voert, hebbende op zyn borst een gulden Leeuw, en een Keizers Kroon boven 't hoofd.

Deze Keizer placht zyn vermoeide zinnen veeltydts met jaagen hier omtrent weder te vergaderen, en de volgende Keizers ook daar over hun Houtvesters en Woudgraaven te hebben.

Aan d'andere zyde der Rivier de *Waal*, recht tegen over de Stad, legt de sterke Schans *Knodsenburg*.

Deze Stad wierd op den 9. July des jaars 1672. omtrent welken tyd ook de gantsche Provincie bemachtigd wierd, na een korte doch strenge belegering door de Franschen ingenomen, doch op den 30. April van den jaare 1674. weder verlaaten. Naderhand, te weeten in het jaar 1675. wierd ze, met gemeene bewilliging der geintereſſeerde Machten, tot de Handelplaats verkoozen; gelyk'er ook in de maand September van den jaare 1678. de Vrede tusschen den *Koning van Vrankryk*, en de Heeren *Staaten Generaal der Vereenig-*

eenigde Provincien, om andere Tractaten stilswygens voorby te gaan, geslooten wierd.

LOGEMENTEN.

De Toelast.
Het Hart.
De Swaan.
De Keizer.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Nieumegen op Thiel, Gorkum, Schoonhoven, Dort, Rotterdam, ter Goude, en Amsterdam, &c.

Met Wagens.

Op de Graaf.

Alle dagen; 's namiddags ten 2. uuren.

Op Meurs.

Dingsdags morgens.

Op Uitrecht.

Alle dagen, 's morgens met de Trekschuit op *Aarnem*, 3 Schuiten daags.

THIEL.

Thiel is een der oudste Steden van *Gelderland*, en gelegen op de rechter zyde van de scheepryke *Waalstroom*, vier uuren van *Nieumegen*, en twee van *Bommel* en *Buuren*. Men acht haar oorspronkelyken naam te wezen van het woord *Thyl* of *Tyl*, 't geen in oude Zegels, voor drie honderd jaar gebezigd, te vinden is; welke naam in 't begin aan deze Plaats gegeeven schynt te zyn toen ze noch maar een Haven was, en dat'er om de bekwaame landing een tyl of tal Huizen door Visschers of anderen aan den Dyk langs de Rivier gebouwd waren: tot welker verzekering gegist word, dat een Burgt of

of Sterkte, opgeworpen zou zijn, die door de Deenen de twede maal in 't jaar twaalf honderd vernield, en naderhand door Hertog *Reinald den* I. weer opgemaakt, het *Tolhuis* genoemd wierd. Eindelijk is deze deze Plaats tot een Stad geworden, en met steene Muuren omvangen. Zy is van een redelijke grootte, en met fraaye gemeene en byzondere Gebouwen vercierd.

Deze Stad heeft in oude tyden, als mede in de Nederlandsche Beroerten, veele onheilen, belegeringen, en andere swaarigheden uitgestaan, en is ten laatsten, na ook in den jaare 1672. door de Fransche Wapenen bemachtigd te zijn geweest, onder de *Vrye Vereenigde Staaten* gebleeven.

LOGEMENTEN.

Kraanenburg.
't Hof van Gelderland.

Dient ook tot naricht der Reizigers, dat alhier het *Graf van Uilenspiegel* te zien is.

BOMMEL.

Deze Stad is gelegen in't afgaan en aan de slinker boord der Rivier; twee mylen van *'s Hertogenbos*, en ook schier zo ver van *Thiel*, op een Eiland omvangen door een gedeelte van den *Rijn*, genaamd de *Waal*, te samen met de *Maas*. Zy is het hoofd van de *Bommeler-weerd*, een heerlijke en groeizaame landstreek, welke van deze Stad haar naam heeft ontleend, en zich van de Schansen *Voorn* en *S. Andries* tot aan *Workum* uitstrekt, zijnde aan de rechter zijde met de *Waal*, en aan de slinker met de

Maas, van boven tot beneden toe afgeflooten.

Hier is een *Kerk*, uitfteekende in oudheid, en noch meer in helder venfterlicht, vercierd met een Toren die zijns gelijk in *Gelderland* niet en heeft, en noch hooger aan de wolken reikt dan de *Martens-Toren* tot *Uitrecht*, hoewel 'er de top aan ontbreekt, welke in 't jaar 1538. door Hemelfch vuur verbrand is.

LOGEMENT.

De Koningin van Engeland.

SCHENKEN-SCHANS.

Deze berugte Vefting, welke den naam van haar eerften Bouwmeefter voert, is gelegen op *'s Graaven-Weerd*, aan den uiterften hoek van 't *Betuw-Eiland*, daar de *Rijn* zich in twee hoorns of ftrengen verdeelt, waar af d'eene de rechter hand kiezende zijn ouden naam behoud, en d'andere den naam van de *Waal* aanneemt. Dit heerlijk ftuk werks is door *Marten Schenk*, een Gelderfch Edelman, eerft begonnen en als gedoodverwd; vermits hy 'er in het jaar 1586. flechts een klein begrip af had had gemaakt, om de Spanjaarden uit de *Betuw* te houden: doch de Staaten na zijn dood de welgelegenheid aldaar in bedenken neemende, hebben vooreerft den ouden *Waal*, die tuffchen *Haalt* en *Bynen* met een kleinen arm dwars na het *Tolhuis* placht te loopen, doen ftoppen en verdroogen, om een felder waterdrift aan het begin van de Schans te hebben; de Waalkant doorgaans met ontallijke fteenwerken, ook het hoofd van de Schans met verfcheidene fwaare kribben tegen het fwalpen van den ftroom

ſtroom bezorgd; en daar nevens van de Veſting een halve Stad gemaakt, welke tegenwoordig binnen haar wallen drie duizend roeden, en, behalven een Marktveld en School, omtrent acht honderd Burgers Huizen bevangt.

Deze Veſting, hoe ſterk de zelve mag weezen, heeft door de ſnoodheid van den Gouverneur ook het lot der andere Steden en Veſtingen van *Gelderland* moeten beproeven, wordende door de Franſchen in het noodſchikkelijk jaer 1672. veroverd, en weinig minder als twee jaaren daar na weder verlaaten.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

BUUREN.

Deze Stad legt als op een drieſprong tuſſchen *Thiel*, *Wyk*, en *Kuilenberg*, aan een Watertje de *Meulen-graft* geheeten, niet wyd van den *Linge*-ſtroom; en praalt met een overſchoone *Burgt*, groot duizend drie honderd en ſeſtig treden in 't rond, en voorzien met vier torens, driedubbelde grachten, en honderd leventig binnenvertrekken. En wat zou men kragtiger bewys van zijn ſterkte begeeren, als dat *Adolf van Gelder* wel eer geen beter plaats op den Gelderſchen Bodem heeft weeten uit te pikken om zijn gevangen Vader *Arnald* daar op te betrouwen en weg te ſluiten, als de muuren van dit machtig Slot. Het heeft een goeden byvang landts, en gezag over veele Dorpen.

L O G E M E N T E N.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

K U I L E N B U R G.

Het hoofd van zijn Graafschap, is gelegen aan de slinker zyde van den *Lek*-stroom, die tusschen *Wyk* en deze Stad beginsel neemt, bykans in 't midden van *Bommel*, *Vianen*, *Wyk* en *Buuren*, en als in drie blokken verdeeld, waar af ieder deel met byzondere muuren en grachten afgeheind is, gelijk mede de *Burgt*, der Graaven woonstad. Deze Stad heeft haar naam gekreegen van haar laage gelegenheid, hoedanige plaatsen doorgaans gezegt worden in een kuil, gat of kelder te leggen.

Dit Landschap is in 't jaar 1555. ten tyde van *Floris van Pallant*, den eersten van dien naam, door *Keizer Karel den* V. tot een Graafschap verhoogd.

L O G E M E N T E N.

't Vergulde Hoofd.
De Vier Heemskinderen.
De Leeuw.

R O E R M O N D.

Deze Stad is onder de vier Geldersche Hoofdsteden de twede in waardigheid, en van omvang wel d'allergrootste, leggende op den Franschen Bodem aan de *Maas*, die alhier de *Swalm*, als mede de

Roer, uit het *Land van Gulik* afdaalende, na zich neemt, waar af de Stad ook haar doopſel heeft ontfangen, even gelijk *Angermond*, *Dortmond*, *Tenermond*, *Rupelmond*, en meer anderen hun naamen van de door of langsheen loopende Stroomen ontleenen. De Stad beſlaat ſchier d'uiterſte paalen van *Gelderland*, openende als een deur na de *Landen van Luik*, *Namen*, en geheel *Vrankryk*; en is Ooſtwaarts van *Keulen*, Zuidwaarts van *Luik*, Weſtwaarts van *'s Hertogenboſch*, en Noordwaarts van *Nieumegen* vyftien of zeſtien uuren gaans afgelegen.

De *Voorſtad* word eensdeels van de Stad afgeſneeden door de *Roer*, daar een koſtelijke Brug van blaauwe Naamſche Steen over legt; waar van de *Werf* aan de zyde der Stad mede opgemaakt is, om alzo de *Maas*, die dikwils heftig kan opbulderen, een ring in den neus te leggen.

Wyders is *Roermond* een ryke, luſtige, en luchtige Stad, praalende zo in Geeſtelijke als Wereldſche Gebouwen, en in menigte van Burgerlijke Huizen.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

V E N L O.

Is naaſt *Roermond* de grootſte en beſte van de Steden, en drie mylen daar van daan mede aan de *Maas*-kant binnen 't gebied van *Kriekenbeek* gelegen. Alhier is groote neering van Koorn-koopmanſchap, en goede aantocht van Schippers, die dagelijks met hun Schepen den Stroom leevendig maaken, en aan

deze Stad van allen tyde tol hebben moeten betaalen: behalven dat de Brabanders, Hollanders, en andere overbuurige Volkeren daar mede te ſamen vloeijen over den handel van Steenwerken, Koperaart en Smee-koolen, die in de Luikſche geweſten, en daar omtrent, door een zeldſaame eigenſchap des Landts, uit de diepe kelders der Bergen gehaald en uitgegraaven worden.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

GELDER.

Deze Stad is in 't begrip van muuren kleinder als *Venlo*, en heeft een overoud Slot, de verblijfplaats der *Heeren van Pont*, Voogden van *Gelderland*, ſtaande eertydts buiten, en nu binnen de Wallen, op een hollen en gebroken grond, daar niet wel is by te komen, of geſchut voor te brengen dan op horden en planken. De Stad word, behalven van de rondom verſpreide Paalen, ook, ten minſten tegens een kleinen aanſtoot, verſterkt door de Watering de *Mariengrift* geheeten, in 't Jaar 1626. door de zorgvuldigheid der Spanjaarden met grooter koſten als voordeel opgemaakt, die ze van hier af langs het oude *Klooſter van ter Kamp* tot aan *Rijnberk*, en aan d'overzyde door het Veen vervolgens tot aan *Venlo* geleid, en met ſteenwerken doorgaans aan de kant bezet hebben.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

STRALEN.

Is, zo wegens zijn gelegenheid als waarde, de twede Plaats naast *Gelder*, en die met *Gelder* mede gemeen heeft den naam van Voogdy; zijnde anderſins een doodſche Stad, en zonderling geene Dorpen onder zich hebbende. Zy kent den *Abt van Sigburg* in *Bergsland* voor de helft tot een Pandheer, die daar ook een byzonderen Schout in zijn eed heeft; hoewel zy in d'andere hooge of halszaaken den Droſſaart van 't Ampt *Stralen* onderworpen is.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

WACHTENDONK.

Anderhalve myl van *Stralen*, en twee van *Gelder*, legt het Stedetje en Droſt-ampt van *Wachtendonk* aan de *Niers*, aldus genaamt na een Ridderlijk Geſtacht, 't geen van oudts de helft van de Stad en 't Slot in eigendom bezeten heeft.

Deze Plaats, hoe klein zy ook mag wezen, heeft ten tyde van den Spaanſchen Oorlog geheel *Gelderland* meer als een maal in rep en roer geſteld, en vreemde omkeeringen veroorzaakt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

ZUTPHEN.

Het darde op de ry, en 't welk met *Aarnhem* en de *Veluw* den Duitſchen Bodem beſlaat, is het *Quartier* of *vierdedeel* en de *Hoofdſtad* van 't *Graafſchap Zutphen* of *Zutveen*, door huwelyk van *Graaf Otho van Naſſau* met de Erfdochter des *Graaven van Zutphen* naderhand aan 't Vorſtendom vaſt gehegt, waar af het niet alleen een lid is, maar ook onder de *zeventien Landſchappen* van *Nederland* een Landſchap op zijn eigen hand, en wordende door den *Ouden* en *Nieuwen Yſſel* van de *Veluw*, en door de *Schip-beek* van *Over-Yſſel* afgezonderd.

Deze Stad is wel voorzien van volk en rykdom, en zo door haar plaatſelijke als aangemaakte ſterkte en verſcheidene omleggende Hoornwerken, welke echter in tyd van nood veel bezetting zouden behoeven, na 't uiterlijk oog ſchier onwinnelijk. Zy is van *Aarnhem* afgelegen vier kleine mylen, anderhalf van *Doesburg*, en zes van *Nieumegen*; hebbende buiten en binnen een onbenaauwde en heldere lucht, en rondom zo wel koorndraagende Velden, als grasryke Klaverweiden om allerley Vee te meſten.

Van haar ouden trek tot den Godtsdienſt getuigen zo veel Geeſtelijke Geſtichten, welke tot behoef zo van Vrouwen als Mannen hebben opengeſtaan; met naamen in d'*Oude Stad* het *Broederen-Klooſter* voor d'Auguſtynen, *Adams-Klooſter*, als mede

mede het *Spittaal* en *Rondeel* voor de Bagynen; en in de *Nieuwe Stad*, behalven den *Yzendooren*, *Heer Hendriks Huis*, van het welk daar na het *Oude* en *Nieuwe Gasthuis*, gelijk ook het *Pesthuis* zijn gemaakt: behalven een *Ziekhuis*, *Wees*-en *Oude-Mannen-Huizen*, welke noch in wezen zijn.

Men ziet hier ook als te pronk een vierkantigen en steilen Toorn, die van zijn ouden Bewoonder den naam van den *Droogenaps-Toorn* bewaart, van welkers opperste men de overbuurige landen wyd en zyd kan ontdekken. Deze Toorn heeft in voorleedene tyden een doorgang verstrekt na het Blokhuis, 't geen Hertog *Karel van Gelder* had doen opwerpen, wanneer hy, uit wanhoop van wettige geboorte achter te laaten, den Franschen Koning zijn Erfgenaam en Meester van deze Landen zocht te maaken, en daar toe een weg te baanen door het muilbanden van de Hoofdsteden.

d'*Oude Kerk* is een staatelijk gebouw, kruiswyze toegemaakt, en vercierd met een schoonen Toorn. In 't hert van deze Kerk, onder een yzer-vergulde Kroon hangende aan het gewelf, alwaar in oude tyden de Domheeren het Lof van de Lieve Vrouw plachten te zingen, ziet men twee verheevene Grafsteden, waar in men oordeelt dat *Otho van Nassau*, met zijn Gemalin, of iemand der ouder *Graaven van Zutphen*, zoude rusten.

Dicht hier by vertoont zich het *Stadhuis*, 't geen ruim en aanzienlijk is, en met drie gevels opklimt, even of het drie verscheidene gebouwen waren, in het uiterst van de welken, na de Kerk toe, d'Afgezanten van 't Graafschap gewoon zijn te vergaderen; gelijk die van het gantsche Landschap boven op de *Ridder-kamer*. Ieder Quartier of Vierdedeel heeft hier ook zijn byzonder Vertrek.

Men ziet hier ook noch het *Huis van zijn Genade*

van Bronkhorst, voor ettelijke jaaren tot gebruik van dit doorluchtig Huis gesticht; het weits en prachtig *Gebouw van den Landdrost Hekeren* daar naast aan; het oude *Hof van Wisch*; het *Wynhuis* aan de Markt, 't geen in oudheid, en cieraad van een konstige Toorn, niet weinig uitsteekt; mitsgaders veel meer andere schoone Gestichten, welken wy kortheids halven voorby gaan.

LOGEMENTEN.

't Wynhuis.
De Wildeman,
De Roode Toorn.
't Groote en kleine Veldhoen.
't Wapen van Overyssel.
De Keizers Kroon.
De Stad Messina.
De Druif.

DOESBURG.

'T Word by niemand in twyfel getrokken, of *Doesburg* heeft zijn naam beërfd van *Drusus Nero*, Roomsche Landvoogd en Veldheer, en Stiefzoon van Keizer *Augustus*, die deze Stad omtrent dartien jaaren voor de geboorte van onzen Heiland heeft gebouwd, of ten minsten vernieuwd, en met een Burgt verzekerd; zijnde allengskens de R. vergeeten, en in plaats van *Druesburg*, *Does*-of *Duesburg* gezegt, om dat deze letter in het uitspreeken moeijelijker valt als een van alle d'anderen.

Deze Stad is gelegen tusschen den *Ouden* en *Nieuwen Yssel*, waar af deze, door de beschikking van *Drusus* en den arbeid zijner Krijgsknechten, van

Yssel-

Yssel-oort af tot aan *Doesburg* geleid is in den *Ouden Yssel*, welke zich aldaar met malkander vermengen, en voort onder eenen naam te samen voorby *Zutphen* heen, en langs het gebied van *Overyssel* in den boezem der *Zuider Zee* loopen.

Wyders legt *Doesburg* in een sterke vesting, zo ten opzichte van zijn hooge wallen en doorgaande bolwerken, als van zijn nederige landtsdouwe, en de samenvloeijing van twee Stroomen, die den meesten tyd van 't jaar de Stad rondom of voor een groot gedeelte in 't water zetten.

Wat belangt de *Burgt*, door den Romeinschen *Droes* opgeworpen, die is in het jaar **1522.** door Hertog *Karel van Gelder*, die toen meer nieuwigheden als oudheden in 't hoofd had, jammerlijk ter aarde geslecht, en in des zelfs plaats Oostwaarts een ander *Slot* tegen over het *Gasthuis* gesticht, 't welk in het jaar 1537. (wanneer de gedachte Vorst, met onminne van de Staaten des Landts, den Franschen Koning door kromme wegen tot de heerschappy van geheel *Gelderland* zocht in de kruijen) in een oploop der Burgers, die dezen bril niet op de neus konden lyden, nedergesmeeten wierd, behalven den *Rooden Toorn*, die noch in weezen is, en tegenwoordig dient tot een gevangenis van 't Rechter-ampt van *Doesburg*, en eensdeels van het Landdrost-ampt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Doetechem of Deutekom.

Deze Stad is een goede myl van *Doesburg* op den *Ouden Yssel* gelegen, en met geen Bolwerken, maar slechts met een steene Muur omringd, nochtans niet bestendig om groot geweld van swaar geschut te verdraagen. Hier omtrent wil men zeggen in de voorleedene jaaren eenige goude Penningen van oud stof uitgegraaven te zijn; waar uit men half zoude oordeelen, dat de Romeinen deze plaats met hun hutten beslagen, of immers gekend moeten hebben.

De Stadt *Deutekom* is na haar grootte redelijk wel van Huizen en andere gemakkelijkheden voorzien.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

LOCHEM

Ontdekt zich ongevaar twee mylen van *Zutphen*, aan den *Berkel-stroom*, dicht by een Berg die niet alleen tamelijk goede Gladbekken uitlevert, maar ook gezegt word Zilver in zijn ingewand te verbergen, doch 't geen zo veel van louteren en toerusten kost, dat men 'er geen voordeel by zou konnen vinden.

Deze Stad is eerst bemuurd door *Reinald den* II. om haar goede gelegenheid, en in korte jaaren tot twee maalen deerlijk van den brand geschonden. Zy heeft ook in den Spaanschen Oorlog veele rampen

pen geleeden, zijnde verscheidene reizen belegerd en veroverd geworden.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

G R O L.

Deze Stad is bykans zo ver van *Lochem* afgelegen, als *Zutphen*; en om dat ze zich vertoont aan een bekwaame plaats, en met een oog na de Grens-steden van *Westfalen* ziet, in het jaar 1550. door *Keizer Karel*, toenmaals *Hertog van Gelder*, met nieuwe Grachten en Wallen opgepronkt, welke naderhand door de *Koningen van Spanjen*, en na 't beswyken van hun macht, door de *Hoog-Mogende Staaten* dezer Landen met Halvemaanen en verscheidene Hoorn-en Buiten-werken vergroot en verbeterd zijn; zulks dat de Stad nu als een vaste heining en sleutel van 't gantsche Graafschap is.

Zy wierd voor de laatste maal onder het gebied der *Staaten* gebracht in het jaar 1627. door den dapperen Veldheer *Frederik Hendrik*, *Prins van Oranje*, die van deze Stad een gelukkig beginsel zijner menigvoudige overwinningen heeft gemaakt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

AAR-

A A R N H E M.

Is de Hoofdſtad van het vierde en laatſte Quartie van *Gelderland*, de *Veluw*, en ook te gelyk de Stoe van 't opperſte Hof, als mede van de Reken-kame en Leen-kamer des Vorſtendoms. Zy legt als i 't hert van *Gelderland*, en bykans in 't midden va de twee andere Hoofd-ſteden *Nymegen* en *Zutphen* en maar een half uur van *Yſſel-Oord*, daar de *Ry* aan de rechter hand de *Druſiaanſche Gracht* van hem geeft.

Deze Stad vertoont zich van buiten zeer cierlijk in 't oog, is vol van Burgers, en heeft een zeer ge-zonde en lieffelyke lucht; des te meer, om dat aan 't Noorder eind de Bergen als een bolwerk om haar hebben geſlagen, en 'er zo dicht over hangen, dat de Noorde Wind over de laage Stad heen waait, en zijn meeſte hevigheid op de nabuurige *Betuw* en *Nymegen* afſtuit.

Aan 't Noorder eind van de Stad ziet men, bene-vens het *Vertrek der Ridders van Rhodos*, nu *Malta*, de *Jans Kerk*, een Geſticht 't geen in oudheid won-derlyk uitmunt, en, ten aanzien van zijn vreemd maakſel en inwendige geſtaltenis, zelfs ook voor het verſchynen van de zaligmakende Leer door Hei-denſche handen gebouwd ſchijnt te wezen.

Aan 't Zuiden van de Stad ſtaat de *Broederen-Kerk*, alwaar het hert van *Hertog Karel* van onge-meene grootte in een koffertje, gebalſemd, bewaard word.

De *Hoofdkerk*, eerſt na *Marten*, maar ſedert het jaar 1453. na den vermeinden Heilig *Sebis* genaamd, wiens overblyfſelen alstoen uit het *Klooſter van Prummen* hier zijn heen gebracht en opgeſlooten, is

is een vaſt en hoog Gebouw, pronkende met een dikken en cierlyken Toorn. In deze Kerk ruſt het Ligchaam van den eertydts onruſtigen *Hertog Karel van Gelder*, onder een koſtelyken wit-Albaſteren ſteen, waar op hy na 't leven uitgehouwen legt; gelijk hy daar omtrent noch eens over eind ſtaat, en na 't Noorder deel van de Kerk, gezamentlijk met zijn Gemalin *Elizabeth*, in een Glas afgetekend is.

Onder de Godtshuizen die voor de gebrekelijken openſtaan, is als Koningin het *Catharynen-Gaſthuis*, van oudts beroemd onder den naam van *Godtsweerd*; 't zy dat men aanſchouw wil neemen op zijn ruimte en menigte van vertrekken; of op den overvloed van middelen, alwaar de de oude behoeftige Burgers, of die onverhoedts door tegenſpoed in armoede zijn vervallen, als mede die met krankzinnigheid geſlagen zijn, en gekwetſt of verminkt Krijgsvolk, rykelijk verzorgd en onderhouden worden, en ook veele lieden, om alle leed van het ongelukkig noodlot bytydts voor te komen, d'onbezorgde koſt voor een zeker ſtuk geldts gaan koopen.

Behalven het *Oude*, is 'er noch een ander *Weeshuis*, daar de Vaderlooze Kinderen en Weduwen van Krijgslieden, die in 's Landts dienſt gebleeven zijn, en meer Kinderen als goed achterlaaten, eerlijk geſpijsd en opgetrokken worden.

Aan de Oude Markt ziet men het Hof der wylen Vorſten, tegenwoordig het *Prinſen-Hof* geheeten, een wakker gevaart voorzien met veele gemakken, en een groote Stal voor des Stadhouders Paarden.

Jonger, maar netter en koſtelijker is het nabuurige *Hof van Naſſau*, door *Graaf Erneſt Caſimir* allereerſt gebouwd, 't geen naderhand de Vorſtelijke Raaden en Rekenmeeſters tot hun behoef aangekocht

kocht hebben: waar voor een vlakte is, het *Zand* genaamd, bezet met een laan Lindeboomen, dienende in de zomersche avondtyden tot een vermaakelijke wandelplaats.

Daar omtrent is mede te vinden het *Huis* van den Maarschalk *Marten van Rossem*, 't geen op zijn uiterste gevel eenige afschouwelyke Beelden, als Veldduivels en andere snaakeryen, vertoont; gelyk ook zijn Meester in zijn leven bekwaamer was om schrik en verderf, als vrede en liefde in de wereld te verwekken.

De Stad *Aarnhem* heeft *vijf Poorten*, waar af de *Jans*-en *Rijn-Poorten* na de *Veluw*, de *Wester-Poort* na 't *Graafschap Zutphen*, de *Sebis-Poort* na 't *Land van Kleef*, en de *Nieuwe* of *Water-Poort* na den *Rijn* en de *Betuw* uitzien; zynde altemaal van steen gemetseld, en tegens uitheemsch geweld wel bewaard.

LOGEMENTEN.

De Toelast.
De Roode Leeuw.
De Paauw.
De Goude Wagen.

HARDERWYK.

Is niet alleen onder de vier kleine Steden van de *Veluw* d'eerste en grootste, maar ook de voornaamste onder de twee Geldersche Zee-steden. Zy beslaat Oostwaarts den Veluwschen Bodem, en Westwaarts den oever der *Zuider-Zee*, die uit de Kreeken en opwellingen van 't oude *Vlie* allengskens tot een baare en middelmaatige Zee opgeswollen is.

Be-

Behalven den gedüurigen aantocht van vreemde en wegvaardige lieden, en een dagelijkfch Veer te fcheep op *Amfterdam*, en met Vracht-karren op *Aarnhem*, *Zutphen*, en *Deventer*, is hier ook de hoogfte Munt van 't Vorftendom, en den afflag van alle Viffchen die tuffchen *Muiden* en *Kampen* na *Gelderland* vervoerd worden; welk aanzienlijk en voor de Burgers zeer profytelijk voorrecht Vorft *Arnald* in het jaar 1443. aan de Stad gefchonken heeft.

Harderwyk heeft van tyd tot tyd fterken Handel en Zeevaart gepleegd, zo by de Nabuuren als in verre Landen, en voornaamentlijk omtrent het jaar 1280. op de *Elve*; gelijk het ook een vrye en eigene plaats te *Schanor* bedongen, en ontallijke andere vrydommen van d'oude *Koningen van Deenmarken* verkreegen heeft.

De *Marien-moeder-* of *Vrouwen-Kerk* pronkt met een zeer hoogen Toorn, die aan het zeevaarend volk als voor een baaken dient, van zulk een dikte en breedte, dat men op zijn kruin, die vlak en effen is, een wagen zou konnen omwenden.

Behalven de *Gaft-*, *Wees-* en *Oude-Mannen Huizen*, waren hier eertydts zes Geeftelijke Gefichten, drie voor de Mans-en drie voor de Vrouwsperfoonen, welke nu zo tot Schoolen als andere gebruiken verordend zijn.

De Stad heeft, zelfs ook ten tyde van de *Vorftin Fleonora*, gehad een gemeene doch by de Nabuuren zeer vermaarde *School*, die voor omtrent tachtig jaaren door de Ridderfchap en Steden van het *Veluwfche Quartier* op een beter voet vernieuwd is, en die *Prins Maurits*, om dat ze onder zijn Stadhouderfchap opgerecht was, zijne of de *Naffaufche School* placht te noemen: gelijk mede een andere *Doorluchtige School*, welke in den jaare 1648.

Tot een Vorstelijke en algemeene *Academie* verhoogd is.

De *Poorten* van deze Stad zijn *vyf* in 't getal, te weeten *twee Zee-poorten*, die met een langwerpige Brug van paalen een stuk weegs in zee loopen, en *drie Land-poorten*.

LOGEMENTEN.

De Vrede.
Den Os.
De Mug.
De Swaan.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Harderwyk op Amsterdam.

Alle dagen een Schip: mitsgaders op *Deventer*, *Loo*, *Aarnhem*, *Zutphen*, *Elburg*, *Kampen*, *Doesburg*, *Wezel*, enz. zo alle dagen als om den anderen dag. Wyders heeft men hier Vracht-karren op *Aarnhem*, *Zutphen* en *Deventer*.

WAGENINGEN.

Is de darde Stad in de *Veluw*, welke, naast *Aarnhem* en *Harderwyk*, gemeenschap van stem en zitplaats heeft zo op *Land-* en *Vierdeels-dagen*, als op de *Landgerechten* van *Veluwe* en *Veluwenzoom*, en ook by beurten in de hooge *Vergadering der Algemeene Staaten van 't Vrye Nederland*.

Deze Stad legt drie groote uuren van *Aarnhem*, en ook zo veel van *Nymegen*, op d'uiterste einden van *Veluwenzoom*, en is zeer oud, 't geen men daar uit af kan merken, dat 'er *Tacitus* onder den naam van *Vada* gewag af maakt.

Zy is redelijk wel bebouwd, en van Stadts gemakkelijkheden voorzien.

LO-

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

HATTEM.

De vierde onder de *Veluwsche Steden*, is een uur gaans van *Swol*, niet wyd van den flinker boord des *Yssels* gelegen, daar vier verscheidene Waterstrengen, van *Appeltoorn* en elders uit de *Veluw* afkomende, naamentlijk de *Grift*, de *Nieuwe*, *Oude* en *Terwoldsche Weteringen*, te samenvloeijen, geryfelijk om alle Waaren met schuiten af en aan te voeren.

Deze Stad heeft mede haar deel wel gehad in den Spaanschen Oorlog; en haar Burgers hebben zich doorgaans met zulk een dapperheid gedraagen, dat ze door de vermaardste Historieschryvers van dien tyd daar over geroemd worden.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

ELBURG.

De laatste der Veluwsche Steden is *Elburg*, vier uuren van *Harderwyk* en *Kampen*, en in 't midden van beiden gelegen.

Deze Stad is van allerley leeftocht, en met naame van Visch en wilde Endvogels, die met menig-

te in de kooijen daar omtrent verlokt en gevangen worden, wel geſtoffeerd; leggende op een vetten grond aan de ſtrand van de *Zuider-Zee*, in 't vierkant, en bewaard met *drie Poorten*, waar af de twee tegen over malkander ſtaan, en de darde na de Zee en het over ettelijke jaaren gegraaven Verlaat uitziet.

Dwars door de Stad loopt een Beek, die ten wederzyde met een Burgwal afgeheind, en met vyf ſteene Bruggen overſlagen is.

LOGEMEMTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Vaart.

Van Elburg op Amſterdam.

Zondags en Donderdags een Schip.

't LANDSCHAP VRIESLAND.

Is in 't Noorden en Weſten bepaald met de *groote Zee*; in 't Zuider deel met de *Zuider-Zee*, en voorts met het Land van *Overyſſel*; in 't Ooſten met de Rivier *Eems* en het *Graafſchap Embden*. Voor *Vriesland*, als een beſchut tegens de groote Zee, leggen de Eilanden *Vlieland*, *Schelling*, en *Ameland*, waar van de twee eerſten onder het *Graafſchap Holland* ſtaan: *Ameland* heeft zijn eigen vryen en Erf-heer.

't Land-

't Landſchap *Vrieſland* (dewyl *Groeningen en d'Ommelanden* een Landſchap byzonder is) word gedeeld in drie Staaten, naamentlijk *Ooſtergoe*, *Weſtergoe*, en de *zeven Wolden*; welke elk onder zich hebben verſcheidene Steden, Dorpen en Landgebieden: zulks dat in geheel *Vrieſland* geteld worden elf beſlootene Steden, als *Leeuwaarden*, *Dokkum*, *Franeker*, *Bolswaart*, *Sneek*, *Ylſt*, *Sloten*, *Harlingen*, *Workum*, *Hindelopen* en *Staveren*, met omtrent vyf honderd Dorpen (doch die van *Groeningerland* mede daar onder gerekend) eenigen van de welken zeer volkryk, groot en machtig, en derhalven met verſcheidene goede Privilegien en Vryheden verçierd zijn.

Het *Collegie der Staaten van Vrieſland* beſtaat uit *negen Perſoonen*, waar af'er *twee* gekooren worden uit *Ooſtergoe*, *twee* uit *Weſtergoe*, *twee* uit de *zeven Wolden*, en *drie* uit *de Steden*; ende verſchijnt in dit Collegie mede een byzondere *Gouverneur van Vriesland en Groeningen*, welke tegenwoordig is *Hendrik Kazimir*.

Men heeft hier te lande geen andere leevende Watervloeden, als de *Eems* en *Lauwers*: maar uit de zelven, en uit andere Binnenwateren, zijn over al zeer groote Grachten en Slooten afgeleid, zo om de Koopmanſchappen van d'eene plaats tot d'andere te brengen, als ook om het overtollige water van het land te doen afloopen; want het zelve is doorgaans poelachtig en zeer broekig, en derhalven op veele plaatſen onbekwaam om bezaaid te worden, vermits d'overvloedige wateren, die gemeenlijk vroeg beginnen aan te komen, en ſpade vertrekken, het bezaaide meeſt overal zouden bederven. Maar daarentegen is het bovenmaaten grasryk, en vol ſchoone Beemden om Beeſten te weiden, zijnde het zelve een neering, waar in de meeſte ryk-

 dom

dom van dit Land bestaat. Want de Vriessche Ossen zijn niet alleenlijk de grootsten, maar ook de besten van deze *Nederlanden*. De Koeijen geeven 'er niet alleen overvloedig veel melks, maar zijn 'er ook uitsteekend vruchtbaar, zulks dat ze dikwils twee Kalveren t'eender dracht werpen; en de Schaapen twee, ja dikwils drie of vier Lammeren. De Paarden zijn hier ook byzonder goed en schoon; en benevens dit alles heeft *Vriesland* een menigte van Veenen, of gronden om Turf uit te graaven, welke redelijk goed valt, doch echter by de Hollandsche niet te vergelyken is. Het land is 'er zo laag, voornaamentlijk omtrent de zeekant, dat men van 't beginsel des herfsts af tot de lente of voor-zomer toe het zelve niet als te water kan bereizen; waarom ook de Steden en Dorpen, door een zonderlinge behendigheid der Inwoonders, zo wat hoog en verheven leggen: invoegen dat men wel zeggen mag, dat men het eene deel van 't jaar het land alhier bouwt, en het ander met schepen daar over vaart.

LEEUWAARDEN,

In het Landschap *Vriesland* gelegen, is een groote, vermaarde en volkryke Stad, zulks dat ze boven alle d'anderen van deze Provincie uitsteekt, en met reden het Hoofd der zelven genoemd word. Zy is tamelijk oud, want men gelooft, dat ze in 't jaar 1190. tot een Stad geworden is.

Als men deze Stad eerst begon te bouwen, waren de twee Dorpen, *Oldehoven* en *Hoek*, dicht by haer in 't Westen en 't Oosten gelegen, welke naderhand binnen de Muuren besloten zijn, doch behielden hun voorige naamen, en de Kerken hun

recht

recht en gebied. Aan de Zuidzyde is ze zeer vermeerderd, zulks dat ze nu omtrent 1600. treden in haar omring groot is.

Leeuwaarden is eertydts in *drie* onderscheidene *Parochien* verdeeld geweest, die ieder hun Kerk en Priesters hadden, welke wel onderhouden wierden.

Behalven de *Parochien*, waren hier noch *vier Kloosters*, te weeten twee van Mannen, en twee van Vrouwen.

Hier zijn ook ryke *Gasthuizen*, als klaarblykende tekenen van de Godvruchtigheid der Voorouderen, die ze met groote kosten hebben doen bouwen, en met goede inkomsten voorzien. Alle deze bewyzen van Godtsdienstigheid waren oorzaak dat *Philips de II. Koning van Spanjen*, als hy verscheidene nieuwe Bisschoppen in de *Nederlanden* stelde, deze Stad ook tot een Bisschoplijke Stoel maakte.

Wat haar tegenwoordigen staat belangt, 't is zeker dat ze nooit heerlijker geweest is: want het is een bloeijende Stad, met aanzienlijke zo gemeene als byzondere Gebouwen vercierd, waar van d'uitsteekendsten zijn het *Hof van Vriesland*, en van den Gouverneur. Ook zijn hier veele Huizen der Heeren en Edelen, welke hier hun gewoonlijke verblyfplaats houden.

De Kerken zijn schoon, en wel gebouwd; de Straaten net en zuiver, en doorsneeden met veele Grachten, waar door men, tot groot gemak der Inwoonders, met kleine Schepen kan vaaren, en alle Waaren af en aanbrengen. Wyders is de Stad met een hooge en breede aarde Wal, en met een diepe Gracht omringd, en met vyf aarde Bolwerken, waar af'er vier zeer groot zijn, gesterkt. Haar gedaante is by na vierkantig, maar ongelijk

de zijden. Zy heeft *vier Poorten*, ieder met een Bolwerk voorzien.

Hier zijn vier byzondere Wateren, die in en uit de Stad loopen, en zeer dienstig zijn tot den koophandel welken d'Inwoonders met de Vreemden doen. Daar is maar een *Voorstad* aan d'Oostzyde, die veele fraaije Huizen en Tuinen heeft, en *Vliet* genoemd word, na een Gracht van den zelven naam die daar door loopt, en als een haven voor de schepen is. De *Markt*, waar op de *Waag*, en een byzondere plaats voor de Kooplieden is, strekt zich uit nevens een Gracht, doch meer in de lengte als in de breedte.

Leeuwaarden is gelegen in een zeer aangenaame en vruchtbaare landsdouwe, voornaamentlijk in 't Noorden, alwaar het met veele kleine Rivieren besproeid word; gelyk ook in 't Westen, daar zo schoone Bouwlanden zijn als men wenschen kan, welke allerley gewas voortbrengen.

LOGEMENTEN.

'tHof van Vriesland, over de Kasteleny, voorzien met veele groote kamers, en civil tractement.
Benthem.
Den Oyevaar
't Vergulde Hoofd.
De Toorn van Babel.
Gustavus Adolphus, by de Vischmarkt.
't Graauwe Paard.
De Zon.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Leeuwaarden op Harlingen.

's Morgens ten 4 en 9 uuren; 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Bolswaart.

's Morgens ten 4 en 9 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Dokkum.

's Morgens ten 5. 9. en 12 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Sneek.

's Morgens ten 4 en 9 uuren; 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Amſterdam.

Zondags en Donderdags.

BOLSWAART.

Is een der oudſte Steden van *Vrieſland*, gelegen in 't Land van *Weſtergoe*, ongevaar een groote myl van de Zee, op een verhevene plaats, en rondom van vlakke velden en vruchtbaare akkers omringd.

Deze Stad legt een myl van *Sneek*, drie van *Leeuwaarden*, twee van *Harlingen* en *Franeker*, en twee en een half van *Staveren*. Zy ſtaat in verbond met de *Hanzee-Steden*; welke eer in gantſch *Vrieſland* geenige Steden genieten, als deze en *Staveren*.

Zy heeft omtrent 2000. treden in haar omring, en is eertydts met een Muur beſlooten geweeſt, doch tegenwoordig met aarde Wallen en een diepe Gracht omringd. Zy is ryk van volk na haar grootte, en met ſchoone Huizen, nette Straaten, en veele Grachten vercierd.

Haar *Stadhuis* is aanmerkelijker om zijn ouderdom, als om zijn grootte. De *Kerk*, daar een fraay *Kerkhof* by gelegen is, ſteekt ook niet zeer uit.

Hier is mede een *Armhuis*, daar alle bejaarde Bur-

gers, zo Mannen als Vrouwen, voor een redelijken prys eerlijk onderhouden konnen worden. In dit zelve Huis worden ook alle Stedelingen, die arm, oud, zinneloos, of met eenig ander gebrek bezet zijn, van woonplaats, ſpys en drank, klederen, en allerley nooddruftigheden verzorgd.

Ook is 'er een *Weeshuis*, in 't jaar 1542. gebouwd en rykelijk begiftigd door den Burgemeeſter *Nannop Reyns* en zijn Huisvrouw *Hidde Heeren.*

d'Inwoonders van deze Stad geneeren zich met den Koophandel, met Handwerken, of met Beeſten te weiden.

LOGEMENTEN.

De Doelen.
De drie Kroonen.
't Fortuin.
De Valk.

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Bolswaart op Leeuwaarden.

's Morgens ten 4 en 9. en 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Workum.

's Morgens ten 6 en 9. en 's namiddags ten 2 en 6 uuren.

FRA-

FRANEKER.

Deze Stad is van middelbaare grootte, en ſtrekt zich in 't lang. Zy is met een hooge en breede Wal beſlooten, en met een diepe en breede Gracht omvangen; hebbende *drie Poorten* waar door men in en uit kan gaan, en verſcheidene andere *Water-Poorten*.

Dicht by de Poort, door de welke men na *Harlingen* reiſt, die de *Weſterpoort* genoemd word, legt een *Kaſteel*, met een gracht omvangen, *Siaerdema Slot* geheeten. Het heeft ſteene toorns aan de hoeken, die zo ſterk zijn, dat ze door de Vriezen, als zy *Hendrik van Saxen*, Zoon van *Albrecht*, daar in belegerden, met geen grof geſchut ter neder geworpen konden worden.

Franeker is gelegen in *Weſtergoe*, twee mylen van *Leeuwaarden*, en een van *Harlingen*, en placht eertydts wel van den Adel en de voornaamſte Lieden bewoond te worden, gelijk zulks de Huizen, die zy gebouwd hebben, genoegſaam uitwyzen.

Men meent, dat deze Stad in 't jaar 1191. gebouwd is, als *Keizer Hendrik de VI.* Zoon van *Frederik de I.* in *Duitſchland* en *Italien* heerſchte.

Hier is maar een *Parochie-Kerk*, van redelijke grootte, met een hoogen en dikken Toorn vercierd. Zy is eertydts aan *S. Marten* gewyd, en word nu door de Gereformeerden tot hun Godtsdienſt gebruikt.

Ook is hier een fraay *Weeshuis*, door verſcheidene giften en geſchenken der Edelen opgerecht; mitsgaders een treffelijke *Latynſche School*, en daar en boven ook noch een *Academie* of *Hooge School*, in het jaar 1585. opgerecht, en met verſcheidene ge-

geleerde Mannen voorzien, waar door deze Stad in de geheele wereld vermaard is.

Zy heeft het vermogen van zelve haar Magistraaten, als Burgemeesters en gesworen Raad, te kiezen; 't welk geenige Steden in *Vriesland*, als haar en *Leeuwaarden*, toegelaaten is.

De *Magistraat* van *Franeker* bestaat uit *zes Burgemeesters*, die *een Secretaris* tot hun dienst hebben. Dezen maaken den geheelen Raad, bestieren 't gemeene best, en bedienen 't recht aen 't volk.

LOGEMENTEN.

De Valk.
Den Oijevaar.
De Zon.

Vaart.

Van Franeker op Amsterdam.

Alle Vrydagen een Schip.

SNEEK.

Legt drie mylen van *Leeuwaarden*, een van *Bolswaart*, en een halve myl van *Ylst*, in *'t Land van Westergoe*, en in marasachtige landeryen, bekwaamer tot Weiden als tot Koorn-akkers, want hier omtrent is een gebroken land, vol Poelen en Marassen, zulks dat men genoodzaakt is deze Stad met Dyken aan beide de zyden te beschermen.

Sneek is een volkryke Stad, vercierd met schoone Huizen en sterke Wallen, en heeft sedert eenige

ige jaaren herwaarts zo toegenomen, dat ze nu oor geen Steden van geheel *Vriesland* en wykt. Veele Inwoonders geneeren zich met de Visschery, nderen met den Koophandel, en eenigen met Handverken.

Hier is mede een schoone *Kerk*, en *Latynsche School*, daar verscheidene geleerde Mannen uit voort gesprooten zijn.

LOGEMENTEN.

't Hooge Huis.
De gekroonde witten Arend.
De Stadts Waag.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Sneek op Leeuwaarden.

's Morgens ten 4.9. en 12. uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Amsterdam.

Alle dagen een Schip, behalven Zondags en Maandags.

DOKKUM.

Is een der oudste Steden van *Vriesland*, gelegen in *'t Land van Oostergoe*, vyf groote mylen van *Groeningen*, en acht van *Francker*, en rondom met grasryke weiden omringd.

Den omring der Stad is niet zeer groot; doch zy is daarentegen zo bekwaamelijk gelegen als men

men wenschen kan. De Rivier *Ee*, die dwars door de Stad loopt, en haer met een breede en diepe Gracht doorsnyt, en groote schepen draagt, vermeerdert haar goede gelegenheid;en vermits de zelve Rivier haar loop in de groote *Noord-Zee* neemt, hebben d'Inwoonders gelegentheid tot de Schipvaart en Koophandel met *Holland*, *Zeeland*, *Engeland*, *Deenmarken*, en andere plaatsen meer.

Hoewel deze Stad klein zy, is ze echter net, met fraaije Straaten en Huizen, doch niet kostelijk maar zindelijk, zo binnen als buiten, voorzien. *'t Stadhuis* is geen van de slechtste werken. De *Kerk* is een redelijk fraay gebouw, aan *S. Marten* gewyd. Hier is ook een *Admiraliteits-huis*, *Waag*, en meer andere Gebouwen die haar aanzienlijk maaken.

Dokkum heeft *vier Land-* en eenige *Water-Poorten*; en is ook verdeeld in vier Wyken, welke ieder een Vaandel Burgers tot bescherming van de Stad uitleveren.

Hier zijn ook *drie Godtshuizen*, om de Zieken, oude Lieden, en Weeskinderen van alle nooddruft te bezorgen.

Eertydts is hier ook geweest de Woonplaats van de *Zee-Raad*, die men d'*Admiraliteit* noemt; doch sedert eenige jaaren is de zelve, om dat de Haven zo goed niet meer en is als ze wel placht te zijn, te *Harlingen* verplaatst.

LOGEMENTEN.

Den Oijevaar.
Benthem.
't Groeninger Trekschip.

Vaarten

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Dokkum op Leeuwaarden.

's Morgens ten 5. 9. en 12 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Groeningen.

's Morgens ten 5 en 9 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

HARLINGEN.

Is nu na *Leeuwaarden* de grootste, machtigste en volkrykste Stad van *Vriesland*. Haar gedaante is bykans vierkantig, en haar omring een weinig minder dan die van *Leeuwaarden*. De Wallen zijn met acht groote Bolwerken versterkt, die zo konstig gelegt zyn, dat ze zo wel malkander als de Stad konnen beschermen.

Haar gelegenheid is te sterker, om dat ze rondom laage landen heeft, welken men door middel der Sluizen onder water kan zetten; zulks dat ze niet wel te belegeren is.

Binnen en buiten de Stad zijn veele kleine Wateren, die zeer dienstig zijn om alle Koopmanschappen na alle omleggende Steden en Dorpen, welke tusschen het *Vlie* en de *Lauwers* leggen, te vervoeren.

LOGEMENTEN.

De nieuwe Pinas.
't Hof van Vriesland.
De Paauw.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Harlingen op Dokkum.

's Morgens ten 9 uuren.

Op Franeker.

's Morgens ten 9 en 12 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Leeuwaarden.

's Morgens ten 4 en 9 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Amsterdam en Enkhuizen.

's Morgens ten 9 uuren.

STAVEREN.

Of, gelijk sommigen zeggen, *Stavoren*, word gehouden voor d'alleroudste Stad van *Vriesland*; zynde, na de meening van ettelyken, gesticht een jaar na de geboorte onzes Heeren *Jesu Christi.*

Zy is allengskens zeer machtig en volkrijk geworden, en tot een groot aanzien en heerlykheid geklommen; zulks dat alle gemeene zaaken, die men met de Romeinen, Franschen, Deenen, en Batavieren te verhandelen had, alhier afgedaan wierden. In 't kort, zy wierd een Koninglyke Stoel, daar negen Vriesche Koningen hun Hof in gehouden hebben. Hier hebben ook de zeven Prinsen en Hertogen, welke voor de Koningen *Vriesland* regeerden, hun Hof gehouden; zo dat ze in alle eer en hoogheid verheven was.

Zy heeft een schoone, vermaarde en wydbezochte

te Koopstad geweest tot den jaare 1200. toe, of daar omtrent, en leefden haar Inwoonders in alle weelde en dartelheid: maar als zy nu tot den opperssten graad gekomen waren, zijn zy ook haast ge vallen; 't geen aan de brooddronkenheid van een ryke Weduwe toegeschreven word, waar af de historie, 't zy dat ze waar of onwaar is, aldus ver haald word.

De gemelde Weduwe had een Schip op Dantsik bevracht, met bevel dat de Schipper tot zijn last aldaar zoude inneemen de beste Waaren die hy konde bekomen. Als nu de Schipper geen beter en wist mede te brengen dan Tarw, heeft zulks deze Weduwe geweldig mishaagd, die derhalven tot hem gezeid heeft; had hy 't Koorn te bakboord ingeworpen, hy zou het straks voor haar oogen weder te stuurboord uitwerpen: 't welk geschied zynde, is 'er terstond mirakuleuzelyk een hoog Zand voor het diep der Stad opgeweld, zulks dat 'er in dien tyd geen geladene Schepen met volle vracht meer konden aankomen. 't Gemelde Zand voert noch op den huidigen dag den naam van 't *Vrouwe-Zand.*

De Stad *Staveren* is gelegen op den ingang van den Boezem der *Zuider-Zee*, een half mijl van *Hindeloopen*, en omtrent drie mylen van *Enkhuizen* in *Noord-Holland*; en tegenwoordig veel kleinder als ze eertydts wel placht te zijn. Zy strekt zich meer uit in de lengte als in de breedte, langs een wyde Gracht, *de Delft* genoemd, die 'er door loopt, wiens beide zyden met schoone Huizen vercierd, en met verscheide Bruggen aan malkander gevoegd zijn. Aan de einden der gemelde Gracht zyn sterke Sluizen, die het water uit en in laaten.

LOGEMENTEN.

De Stadts Herberg, buiten.
De Stadts Herberg, binnen.

Vaart.

Van Staveren op Amsterdam.

Alle dagen een Schip.

SLOTEN.

Is een kleine Stad, en de eenigste in de *Zeven Wolden*. Zy legt anderhalf myl van *Staveren*, niet wyd van de *Zuider-Zee*, in een waterig land; en is, hoewel ze klein zy, redelijk volkryk.

Hier is een *Raadhuis*, 't geen tamelijk fraay is, mitsgaders maar een *Kerk* en een *Predikant*. Wyders heeft deze Stad maar *twee Poorten*, en weinig Straaten, doch net en wel geschikt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

WORKUM.

Legt aan de *Zuider-Zee*, een myl van *Bolswaart*, *Hindeloopen* en *Makkum*, en twee van *Harlingen*. Het land hier rondom is zo vruchtbaar in alle dingen, als men wenschen mag: doch dit geluk is met

met een ongemak verzeld, naamentlijk het hooge overvloeijen van 't zee-water, inzonderheid als de Zuid-Weste en Noord-Weste winden hun geweld en krachten uitblaazen.

Hier is maar een *Kerk*, daer twee Predikanten hun dienst verrichten.

LOGEMENTEN.

Het Paradys.
De Veerschuyt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Vau Workum op Bolswaart.

's Morgens ten 6 en 10 uuren: 's namiddag ten 1 en 5 uuren.

Op Amsterdam en Enkhuizen.

's Morgens ten 9 en 11 uuren.

Y L S T.

Is een kleine Stad, in 't midden van *Westergoe*, ongevaar een half myl van *Sneek*, en een myl van *Sloten*. Zy is zeer smal, strekkende zich uit in de lengte, en bestaat in een lange Gracht, aan ieder zyde met een ry Huizen en Boomen van 't Oosten tot het Westen bezet, welkers water van *Sneek* komt, en haar in 't midden doorsnyd.

Ylst heeft, gelijk *Workum* en *Hindelopen*, geen Wallen noch Muuren, maar alleen een Gracht, die haar omringt en beschermt.

d'Inwoonders geneeren zich meest met de Land-

bouwery en het Scheepstimmeren; want hier worden zo veel Schepen gemaakt, als in eenige andere Stad van *Vriesland*.

LOGEMENTEN.

De Pinas.
De Rozenobel.

HINDELOPEN.

Of *Hinlopen*, is ook aan de *Zuider-Zee*, een half myl beneden *Workum*, en wat minder als een myl boven *Staveren*, gelegen.

Deze Stad heeft haar naam van *'t loopen* der *Hinden*, die hier uit het *Bosch van* Kreil, daar de Zee nu over heen vloeit, kwamen; ter welke oorzaak de Vriesche Koningen hier omtrent ter jagt gingen.

Naderhand, te weeten in het jaar 910. zijn hier d'eerste huizen gebouwd; doch in het jaar 1254. is zy tot een Stad geworden.

Haar Haven is klein, en word weinig bezocht. Haar geluk is ook niet zeer groot, alzo haar meeste Inwoonders van geringen staat zijn, onderhoudende zich met de Landbouw, de Visschery, en het timmeren: weinige van hen dryven Koophandel.

LOGEMENTEN.

De Prins.
En omtrent de Poorten.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op Amsterdam, Enkhuizen en Harlingen.

Meest alle dagen.

Omtrent een half uur van *Hinlopen*, en tusschen deze Stad en *Staveren*, legt aan een Zee-dyk het Vlek MOLQUEREN, bestaande uit zeven Eilandtjes, welke door het middel van Bruggen gemeenschap met malkander hebben, en de volgende naamen voeren: *Swaanepoell*, *Grimspoell*, *Kerkepoell*, *Honnepoell*, *Kattepoell*, *Rattepoell*, *Muizepoell*, of *Oostrygspoell* en *Westrygspoell*. Dit Vlek is van een zeer wonderlijke gedaante, als zijnde noch gesticht op de wyze der oude Hoogduitsche Dorpen, by *Tacitus* beschreeven, zonder eens in orde of op de rooijing te staan, maar gelijk of ieder op het vlakke land, in en uit, daar het best gelegen kwam, getimmerd had; zulks dat een Vreemdeling daar binnen komende, een Leidsman moet hebben om'er hem weder uit te helpen. d'Inwoonders gebruiken ook een gantsch byzondere en zeer oude Vriesche Taal, welke van hun naaste Gebuuren niet verstaan en word; en niettemin doet de Predikant zijn Vertoogen aan het Volk in de zuivere Hollandsche Spraak, welke zy lieden heel wel verstaan konnen.

Men vint 'er goed Logement in de Herberg *de Swaan*.

't LANDSCHAP OVERYSSEL.

Den *Yssel*, een arm van den *Rijn*, en de darde uitgang daar hy zijn water placht te lossen, heeft den naam gegeeven aan den Staat en het Landschap van *Overyssel*, dewyl het zelve daar overgelegen is, en daarom ook by de Latinisten *Transisulania* genoemd word.

Dit Landschap is in 't Noorden beslooten met *Vriesland*, in 't Zuiden met het *Hertogdom Gelderland* en het *Graafschap Zutphen*, in 't Oosten met *Westfalen*, en in 't Westen met de *Zuider-Zee* en den gemelden *Yssel*.

Het word gedeeld in drie goede Staaten, naamentlijk *Yseland* of *Zalland*, *Drente* en *Twente*. 't Geheele land is zeer effen, goed en vruchtbaar, geevende onder anderen veele goede Graanen.

Het begrypt acht beslootene Steden, als *Deventer*, *Kampen*, *Swol*, *Vollenhoven*, *Steenwyk*, *Hasselt*, *Ootmarsen* en *Oldenzeel*; mitsgaders tien treffelijke Plaatsen, welke zeer groote vrydommen en Privilegien hebben, als *Meppel*, *Geelmuiden*, *Koeverden*, *Hardenberg*, *Omme*, *Almeloo*, *Goor*, *Diepenheim*, *Delden* en *Enschede*. Daarenboven zijn 'er meer als 200. Dorpen, en onder de zelven sommigen zeer groot en schoon. De *Staaten des Landts* bestaan uit twee Leden: het eene maaken d'Officieren en den Adel, en het twede de drie Hoofdsteden *Deventer*, *Kampen* en *Swol*.

Dit gantsche Landschap is ook in den jaare 1672. door der Franschen en hunner Bondgenooten Wapenen verov erd, doch naderhand, even gelyk d'andere overheerde Provincien, weer verlaaten geworden.

DE-

DEVENTER.

Is gelegen op de rechter zyde van den *Yssel*, vier mylen van *Swol*, en is een goede, redelijk groote, maar vooral sterke en wel bezette Stad, vol van schoone huizen, en ook wel bewoond en machtig van volk. Ten Noord-Westen legt zy aan een Zandbergsche plaats, en is voorts omringd met laage Beemden en Weiden, die met hooge opperwateren overvloeijen. Den *Yssel* loopt nevens de Werf van de Stad heen, en verstrekt haar aan die zyde voor een Gracht. d'Andere zyden zijn ten deele met diepe Water-grachten, en ten deele met een breede Haven bezet. De Muuren zijn allesins hoog, en met goede Toorns wel dicht bestreeken, hebbende dikke Wallen daar achter aan: en behalven den uitersten Muur en Wal is'er binnen allenthalven een Ringmuur, die ook met Toorns bestreeken is, doch zonder Gracht. Kort om, *Deventer* is in alle manieren een sterke Stad, in de welke ook groote Koophandel gedreeven word; weshalven zy al van oudtsher, benevens de twee andere Hoofdsteden dezes Landschaps, met de *Hansee-Steden* in verbond staat.

Zy heeft een zeer groote *Markt*, en op dezelve een Burger-Wachthuis. 't *Raadhuis* staat dicht by de Groote Kerk, en heeft, behalven zyn grootte, niets aanmerkelyks als zyn oudheid.

De Stad *Deventer* heeft het recht van goude en zilvere Munt te slaan, en die met haar Wapen te vercieren.

Sedert eenige jaaren hebben de Heeren *Staaten van Overyssel* hier een *Hooge School* opgerecht, om

de Jeugd in alle Faculteiten en Weetenschappen t'onderwyzen.

Hier waren eertydts *vyf Kloosters*, *vyf Gasthuizen*, en een byzonder *Huys voor de arme Weezen.*

De Stad heeft tegenwoordig *vier Kerken*, en *zes Poorten*, waar af eenigen zeer fraay gebouwd zyn.

Haar gedaante is rond, behalven datze zich van de *Brink-poort* tot aan de *Berg-poort* een weinig in de lengte uitstrekt.

LOGEMENTEN.

De groote Kroon.
De kleine Kroon.
De Wildeman.
Op 't Trapje.
Den Olden St. Olof.
De Halvemaan, of het Wapen van Overyssel.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Deventer op Amsterdam.

Alle dagen, 's morgens ten 10 uuren.

KAMPEN.

Gelijk wy hier voor gezegt hebben, word mede onder het Landschap *Overyssel* begreepen, maar legt nochtans op deze zyde van den *Yssel*, recht by den ingang der zelve Rivier, vyf mylen van *Deventer*. Het is een zeer treffelijke, groote en schoone Stad, noch tegenwoordig welvaarende: maar in voorty-

den,

den, eer het diep verloopen was, is zy veel beter en neeringryker geweest.

De Stad is besloten met een hooge dikke Muur, daar verscheidene kleine Toorns, na d'oude wyze, op staan. Zy heeft *zes Poorten* en breede Grachten, doch niet zeer diep.

De Stad *Kampen* heeft ook het recht van Geld te munten; en d'Inwoonders genieten verscheidene andere treffelyke Privilegien. Zy legt, gelijk gezegt is, aan den oever van den *Yssel*, in de gedaante van een Handboog, daar de Rivier de pees af is, zijnde daar ter plaatse zeer breed, en tegen het midden der Stad met een schoone Brug overleid, aan welkers einde, op d'andere zyde der Rivier, een Fort met vier Bolwerken legt, om de zelve te beschermen.

Kampen is met veele fraaije, zo gemeene als byzondere Gebouwen, voorzien. Onder alle de Kerken steekt in ruimte en heerlijkheid uit de zo genaamde *Boven Kerk*. Het *Raadhuis* is niet wyd van de groote Brug; en hier omtrent, op den oever der gemelde Rivier, is het *Tolhuis* daar men de grootste Heeren herbergt, 't geen zo wel gebouwd is, dat 'er de Vreemdelingen over verwonderd zijn.

LOGEMENTEN.

Het Tolhuis.
De Halvemaan.
Het Blaauwe Kruis.
Den Arend.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Kampen op Amsterdam.

Alle dagen, 's morgens ten 9 uuren.

S W O L.

Is gelegeu twee mylen van *Kampen*, en drie van *Deventer*. Door deze Stad vloeit een zeer aangenaam Riviertje, de *Aa* genaamd, 't geen, na dat het 'er door heen geloopen heeft, het *Swarte Water* geheeten word, en zeer bekwaam is om alle noodwendigheden te scheep in de Stad te voeren.

Hier zijn ook veele treffelijke zo geestelijke als wereldlijke Gebouwen, onder welker eersten met recht de eerste plaats verdient de *S. Michiels Kerk*, dicht aan de Markt gelegen, en zo van binnen als van buiten zeer konstig gebouwd, en met een treffelijke Toorn vercierd. De twede Kerk word genoemd *Onze L. Vrouwen Kerk*, die met een hooge doch stompe Toorn uitmunt. Daar benevens zijn 'er noch andere voortreffelijke *Klooster-Kerken*, genaamd *Bethlehem* en der *Broeren-Kerk*, in 't jaar 1468. gebouwd.

Het *Raadhuis* is nu zo schoon niet, als 't wel eertydts geweest heeft, doch echter noch aanmerkenswaardig; gelijk ook mede zijn het *Weeshuis*, *Oude-Mannen-huis*, *H. Geests Gasthuis*, *Pesthuis*, *Soldaaten-Gasthuis*, en *Ammunitie*-en *Koornhuis*.

Deze Stad heeft *drie* groote *Voorsteden* buiten de drie Land-poorten, welke Poorten uitneemend hooge en treffelijke gebouwen zijn; en is gesterkt met elf swaare Bolwerken, en met een breede en diepe Gracht omvangen.

L O G E M E N T E N.

De witte Man.
De Wannen, op de Markt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Swol op Amsterdam.
Alle dagen, 's Morgens ten 9 uuren.

H A S S E L T.

Is gelegen aan de Rivier, het *Swarte-Water* genoemd, die haar oorspronk uit het *Graafschap Benthem* neemt, en door *Twente* en *Zalland* in de *Zuider-Zee* vloeit. Deze Stad legt rondom in groene en grasryke Weiden, zeer plaizant en vermaakelijk, omtrent twee mylen van *Vollenhoven.*

Behalven de *Kerk*, die aan *S. Stephanus* gewyd is, heeft men hier ook een *Wees-Pest-*en *Zieken-huis*, na proportie en vereisch der Inwoonders.

L O G E M E M T E N.

Schoonhoven.
't Wapen van Hasselt.
De Groeninger Toorn.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Hasselt op Amsterdam.
Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, 's Morgens ten 11 uuren.

VOL-

VOLLENHOVEN.

Leggende op den boezem van de *Zuider-Zee*, twee mylen van *Steenwyk*, is zulk een luſtige en vermaakelyke Stad, dat een groot deel van den Adel des Landts aldaar haar wooning heeft.

Als zy noch onder het gebied des *Konings van Spanjen* ſtond, was hier de *Raad Provinciaal* van dit geheele Landſchap, van wiens vonniſſen geen verder appel en viel.

In 't jaar 1581. is deze Stad en 't Kaſteel door *Sonoy* voor de Staaten ingenomen.

LOGEMENTEN.

De Wereld op 't End.
De Prins.
't Wapen van Overyſſel.
De Vos.

Vaart op Amſterdam.

Alle Saturdagen een Schip.

STEENWYK.

Deze Stad is klein van begrip, en heeft omtrent 1600. treden in den omring. d'Omleggende Landtsdouwe is zeer Koornryk, en levert ook veel Turf uit, waar door de Stad tamelyke neering heeft.

Men ziet'er *drie Kerken*, waar af d'eerſte *S. Clemens*, of *de groote Kerk*, die met een hooge vierkantige Toorn verciert is, genoemd word; de

tweede

tweede *S. Marie-Kerk*, en de darde de *Gasthuis-Kerk*.

Hier is ook wel eer een *Kasteel* geweest, 't geen *Joris Schenk* gebouwd had, en in 't Jaar 1523. afgebroken is.

De Reizigers moeten niet vergeeten hier buiten de Stad te gaan bezien de Grafsteden of groote Steenhopen der oude Hunnen of Reuzen.

LOGEMENT.

'T Vergulde Hoofd.

OLDENZEEL.

Is een van de kleine Steden in 't Landschap *Overyssel*. Haar gedaante is byna geheel rond. Zy legt omtrent een myl van *Ootmarsen*, vijf kleine mylen van *Koeverden*, en zes van *Deventer*.

't Heeft eertydts een sterk Stedetje geweest, met Vestingwerken op d'oude wijs voorzien; doch na dat Prins *Frederik Hendrik* het in het Jaar 1626. voor de *Staaten* ingenomen had, hebben dezelven het van wallen en alle sterkte ontbloot, op dat het den Soldaaten niet meer tot een schuilplaats zou dienen, om'er d'omleggende landen met rooveryen uit te kwellen, noch ook zo veel verandering van Heeren voortaan onderworpen zijn.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Oldenzeel op Amſterdam.

Met de Veerman van Haſſelt.

OOTMARSEN.

Legt drie mylen van *Almeloe*, en is een kleine maar oude Stad, eertydts met een wal en dubbelde grachten voorzien, die door den tyd gevuld en vernield zijn.

Eenigen meenen, dat deze Plaats haar naam heeft van de Volkeren *Martii*, die de zelve eertydts zouden bewoond hebben, en dat daar na die naam in *Ootmarſen* veranderd is.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Wat d'*Overyſſelſe Vryheden*, daar wy hier voor in de beſchryving van dit Landſchap eenig gewag af gemaakt hebben, belangt, daar zullen wy kortelijk dit volgende af zeggen.

MEPPEL is d'eerſte Plaats onder de zelven, en legt op een klein Watertje, vier mylen van *Koeverden.*

GEELMUIDEN, een goed en ſterk Slot of Kaſteel, legt op den mond van 't Riviertje *de Vecht*, en omtrent een uur gaans van *Haſſelt* en *Vollenhoven*, in 't midden tuſſchen deze twee Steden.

KOEVERDEN is een zeer sterke en vermaarde Plaats, leggende een myl van *Hardenberg*. Zy heeft in 't Noord-Oosten een geduurig Maras tot *Wedden* toe; in 't Westen een staande Water tot voorby *Hasselt* en *Swarte-sluis*; in 't Noorden het Dorp *Daelhem*, en een harde Heide na de kant van *Groeningen*; in 't Oosten het *Graafschap van Lingen*; in 't Zuiden het *Graafschap van Benthem*, en in 't Zuid-Westen *Hardenberg*. Zy legt vyf mylen van 't Stedetje *Lingen*, vyf van *Oldenzeel*, negen van *Deventer*, vyf van *Swol*, zes van *Steenwijk*, en zeven van *Groeningen*.

Zy is in het jaar 1592. na de verovering van *Steenwijk*, onder der Staaten gebied gekomen, en daar sedert altyd onder gebleeven tot in het jaar 1672. wanneer ze, nevens d'andere *Overysselsche Steden* en *Vryheden*, door den *Bisschop van Munster* veroverd wierd: doch de dappere *Rabenhaupt* heeft hem op het eind van het zelve jaar deze gewichtige Plaats stormenderhand weder ontweldigd.

HARDENBERG is door den Bisschop *Johan van Arkel* in het jaar 1355. met muuren omringd; en in 't jaar 1385. heeft de Bisschop *Florentius van Wevelinkhoven* hier een Kasteel, en een Stal voor twee honderd Paarden, doen bouwen. Deze Plaats legt ongevaar een myl van *Koeverden*, en vier van *Swol*, op de *Vecht*.

OMMEN is omtrent twee kleine mylen van *Hardenberg*, en ook aan de gemelde Rivier de *Vecht* gelegen, en in 't jaar 1382. met muuren beslooten.

ALMELOE legt op een klein Watertje, 't geen in de *Vecht* loopt, en twee mylen van *Goor*.

GOOR is mede aan de *Vecht* gelegen, omtrent een myl van *Diepenheim*.

DELDEN legt omtrent anderhalve myl van *Enschede*.

EN

ENSCHEDE, het laatste van de tien *Overysselsche Vlekken*, legt maar een myl van *Oldenzeel*.

Behalven alle deze Plaatsen, zyn 'er noch drie uitsteckend sterke *Forten*, waar af het eerste genaamd word de

KUINDER-SCHANS, zynde een der sterkste Forten van dit gantsche Gewest, en met vyf vaste Bolwerken voorzien. Het is gelegen aan de *Zuider-Zee*, en aan de Rivier *de Kuinder*, daar het den naam af heeft, omtrent de grenzen daar *Vriesland* en *Overyssel* zich van een scheiden.

BLOKZYL is geen van de minste Forten, welke in de Nederlandsche Oorlogen door de *Vereenigde Staaten*; om het groot vermogen des *Konings van Spanjen* te wederstaan, gemaakt zyn, en zeer bekwaamelyk gelegen aan den grooten arm der *Noord-Zee*, dien wy de *Zuider-Zee* noemen.

SWARTE-SLUIS is een kleine Plaats, heel bekwaamelyk gelegen: want men moet dien weg neemen om, als men uit *Holland* komt, na *Groeningen*, *Embden*, en andere nabuurige Plaatsen te reizen. De gelegenheid en de werken maaken het tot een sterk Fort, 't geen zeer dienstig is om dit Landschap tegens alle geweld te bevryden.

't LANDSCHAP

Groeningen en d'Ommelanden.

Groeningen heeft dien naam, of van de groene Weiden die rondom deze Stad gelegen zijn, of van de vermaakelijke situatie of gelegenheid. Hoewel deze Stad met haar omleggende Dorpen en Landen een deel van *Vriesland* schijnt te wezen, maakt ze echter

ter op zich zelve een van de zeventien Provincien der *Nederlanden.* Zy heeft langen tyd haar vryheid na haar eigene ſtatuiten en wetten beſchermd; dan aan den *Biſſchop van Uitrecht*, en dan aan den *Graaf van Holland*, als haar Beſchermheeren, een jaarlijkſch penſioen of vereering geevende. Doch naderhand heeft ze verſcheidene wedervaaringen gehad, te lang om hier te verhaalen, tot dat ze eindelijk in het jaar 1594. door *Prins Maurits* tot overgeeving gedwongen, en in d'*Unie der Vereenigde Nederlanden* gevoegd is.

GROENINGEN, 't Hoofd des zelvigen Landſchaps, is een zeer oude Stad, en, gelijk *Munſterus* ſchrijft, 378. jaaren voor *Chriſtus* geboorte van een *Trojaan Grunnio* gebouwd. Zy legt zes goede mylen van *Leeuwaarden*, in een uitſteekend ſchoone landtsdouwe, zijnde omcingeld met vyf kleine Landſchappen, als 't *Weſterquartier*, *Hunſegoo*, *Fivelegoo*, *Oldampten*, en *Reiderland*, welke gemeenlijk d'*Ommelanden* genoemd worden, die insgelijks hun Edelen hebben, maakende het twede Lid van 't Landſchap *Groeningen*; want de Stad zelve met de Magiſtraat aldaar worden voor 't eerſt Lid gerekend.

Van binnen heeft ze veele vloeijende en ſtaande Wateren, eensdeels van natuure, eensdeels met menſchen handen gemaakt, mits het leiden van zeer groote Grachten. Haar omvang beſlaat een wakker gedeelte landts, en is na haar laatſte vergrooting verſterkt met zeventien Bolwerken, en een wyde en zeer diepe Gracht; zulks dat deze Stad nu onder de voornaamſte Veſtingen van *Europa* gerekend mag worden.

Zy heeft tegenwoordig *zeven Poorten*, en is gedeeld in *twee Kerſpelen*, van *S. Marten* en van der

A. en *vier Kluften*, als *Ebbinga-kluft*, *Gaddinga-kluft*, *A-kluft*, en *Bottinga-kluft*. Hier benevens zijn 'er *drie* groote *Markten*, te weeten de *Bree-markt*, de *Visch-markt*, en d'*Osse-markt*, behalven noch eenige mindere, en andere ruime plaatsen en straaten.

Binnen de Stad zijn *elf Kerken*, en daar onder *twee Hoofdkerken*, d'Eerste is gewyd ter eere van *S. Marten*, na wien zy genoemd word. Zy heeft eertydts onder den *Bisschop van Munster* gestaan, maar is in 't jaar 1566. door *Philips de II. Koning van Spanjen*, tot een Bisdom verheven. Haar eerste Bisschop was *Johannes Knijf*, een van de twaalf nieuwe Bisschoppen welken de gemelde Koning voor zijn *Nederlanden* gekoozen, en de Paus bevestigd had. In de zelve Kerk is noch een schoon Orgel, gemaakt met d'eigene handen van den zeer geleerden *Rudolphus Agricola*, een Burger van *Groeningen*. Zy is ook vercierd met een graauwe steene Toorn van drie transen, hoog 327. voeten, en daar in een grof Klokspel. De twede Kerk noemt men *van der A.* insgelijks met een Toorn van 288. voeten hoog, en een Klokspel vercierd. Hierenboven zijn'er *vyf Klooster* en *vier Gasthuis-kerken*, maakende te samen het getal van elf. De grootste onder de *Klooster-kerken* zijn de *Franciseaner*, nu d'*Academie* of *Fransche kerk*; de *Jacobyner*, nu *Arme-Kinder-huis*; *Geestelyke Maagden*, nu 't *Weeshuis*; en de *Frater-huis-Kerk*, nu *Stadhouders-hof*: en onder de *Gasthuis-kerken*, de *H. Geest* en *S. Geertruid*, nu beiden zeer aardig opgemaakt, en tot den Godtsdienst gebruikt. Behalven alle dezen zijn 'er noch wel negentien groote en kleine *Armen-* of *Gasthuizen* van Mannen en Vrouwen alom door de Stad.

Groeningen word volkryk gemaakt, behalven de gewoonlijke hanteering van alle Steden, inzonder-

derheid door de Regeering, de Brouweryen, de Boter-en Paarde-handel, en het Offen weiden; waar by noch gekomen is d'Academie, in 't jaar 1614. opgerecht, en de Schipvaart van groote Schepen.

Deze Stad wierd in het jaar 1672. door den *Keurvorst van Keulen* en den *Bisschop van Munster* met een macht van 24000. man belegerd, en onder anderen geweldig met gloeijende Kogels en Bomben beschooten: doch deze Vorsten zagen zich genoodzaakt na een wyl tydts, en het verlies van byna de helft van hun volk, het beleg op te breeken.

LOGEMENTEN.

De Toelast.
De Zeven Provincien.
De Vonk.
't Wynhuis.
De Jagtwagen.
De Blaauwen Engel.
Winschoten.
't Raadhuis van Embden.
't Blaauw Huis, buiten de Dra-Poort.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Groeningen op Dokkum, en Strobosch.

Van den 15 April tot den 31 Augustus, 's morgens ten 4 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 3 uuren.

Van den 1 September tot den 14 April, 's morgens ten 6 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 3 uuren.

Van 't Strobosch na Groeningen.

Van den 1 February tot den 31 October, 's morgens ten 4 en 8 uuren: en van den 1 November tot den 31 January, 's morgens ten 8 uuren; des middags en namiddags 't geheele jaar door ten 12 en 4 uuren.

Van Groeningen na Hunsingo.

Quartier.

Van Groeningen na Uithuisen.

Van den 1 February tot den laatsten February, 's morgens ten 6 uuren: van den 1 Maart tot den 30 September, 's morgens ten 5 uuren: van den 1 October tot den 31 October, 's morgens ten 6 uuren: van den 1 November tot den 31 January, 's morgens ten 7 uuren.

Van Uithuisen na Groeningen.

't Geheele jaar door 's morgens ten 4. en 's namiddags ten 3 uuren.

Van Groeningen na Mensinga, heen en weder.

Van den 15 Maart tot den 15 September, 's namiddags ten 3 uuren; en van den 15 September tot den 15 Maart, 's middags ten 11 uuren.

En van *Mensinga* weer na *Groeningen*, 't geheele jaar door, 's morgens ten 4 uuren.

Van Groeningen na Uldrum, en wederom.

't Geheele jaar door 's namiddags ten 1 uur; en van daar na *Groeningen*, voormiddags ten 11 uuren.

Van Groeningen na Warffum, en wederom.

't Geheele jaar door 's namiddags ten 3 uuren; en van *Warffum* na *Groeningen*, 's morgens ten 4 uuren.

Van

Van Groeningen na Fivilingo.

Quartier.

Van Groeningen na Delfzyl een quartier na Martini Kerke klokslag.

Van den 1 April tot den 31 Augustus, 's morgens ten 5 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Van den 1 September tot den 31 Maart, 's morgens ten 6 en 9 uuren, 's namiddags ten 1 en 3 uuren.

Van Groeningen na Amsterdam.

Woendags en Saturdags een Schip.

WY zullen nu wyders zo kort als het mogelijk is van de *Steden* en *Vestingen* der *Ommelanden* gaan spreeken, dewyl het niet van nooden is daar veel af te berde te brengen, en derhalven een aanvang maaken met

DAMME. Deze Plaats legt omtrent twee mylen van *Groeningen*, en was eertydts een goed Stedetje, maar haar muuren en vestingwerken zijn afgeworpen in het jaar 1536. als zy van de Gelderschen beschermd, en van des Keizers volk met geweld ingenomen was; op welken tyd besloten wierd, dat ze niet meer bemuurd mocht worden, zulks dat ze tot een zeer soberen staat gebracht is.

DELFZYL legt aan de Rivier *Eems*, een myl boven *Damme*, en byna even ver van *Groeningen* en *Embden*, te weeten drie mylen, en heeft een Haven die noch beter is als die van *Embden*. Deze Plaats is van groot belang, en als een bolwerk voor *Oost-Vriesland*, *Groeningen* en d'*Ommelanden*; waarom de Prinsen en Heeren altyd gepoogd hebben dezelve, tot verzekering der gemelde Landen, te versterken en wel te bewaaren. Men vind hier goed *Logement in de Kroon*, en in *Embden*.

De BOURTANG is een Grensplaats van het Landſchap *Groeningen* en de *Drente* in 't Ooſten. 't Is een maraſſig en waterig land, waar door het byna aan alle zyden ongenaakelijk is.

BELLINGWOLDE is niet wyd van den *Dullaart*, en bekwaamelijk gelegen om aan die zyde den weg na *Groeningen* onvry te maaken. Als het water hoog is, kan men de ſluizen openen, en al het omleggende land onder zetten; en met de zelven te ſluiten, houd men het water, 't geen van de *Bourtang* afkomt, tegen.

WINSCHOTEN is eertydts een open Dorp geweeſt, en naderhand door bevel der *Heeren Staaten*, om den Spaanſchen het ſtroopen in *Vrieſland*, *Groeningen*, en de *Drent* te beletten, geſterkt en tot een bekwaam Fort gemaakt.

LANG-AKKER-SCHANS is een Sterkte, gelegen op de kant van den *Dullaart*, tuſſchen de *Weſter-wolt* en *Ooſt-Vieſland*; zulks dat ze tot een Grensplaats en ſcheiding van deze Landſchappen verſtrekt.

WY zullen nu voorts gaan ſpreeken van de Steden, welke op den Brabandſchen en Vlaamſchen bodem gelegen zijn, en de *Steden der Generaliteit* genoemd worden, dewyl ze eigentlijk onder geen der *Zeven Vereenigde Provincien* behooren, en een aanvang maaken met

's HERTOGENBOSCH.

Deze Stad word alzo geheeten om dat 'er voor dezen een ſchoon Boſch was, den *Hertog van Braband* toebehoorende.

Godefried, *Hertog van Lotharingen*, heeft haar in den

den jaare 1184. begonnen te bouwen, en zijn Zoon *Hendrik* twaalf jaaren daar na met een Gracht doen versterken. Zy lag in den beginne rondwerpig, met drie Poorten, genaamd na de drie Hoofdsteden, waar af zy de vierde was, te weeten *Leuven*, *Brussel* en *Antwerpen*, door ieder der welken men na een der gemelde Steden ging: doch door de vergrootingen van de jaaren 1388. en 1453. is ze driekantig geworden, en met zeven Bolwerken, vier Poorten, en sterke Muuren van Kareelsteen, in 't begrip van een half uur gaans aangegroeid, maar twee van de zeven Poorten zijn naderhand toegemetseld.

Door de Stad loopen veele Grachten; en in de buiten-Gracht, die van groote breedte en diepte is, *de Dommel* en *de Aa*. Men telt binnen haar Muuren in de vyftig steene, en omtrent veertig gemeene houte Bruggen, behalven de byzonderen die ook ongevaar dat getal uitmaaken; mitsgaders over de twee duizend schoone Huizen, zonder de gemeenen te rekenen. Men ziet 'er ook een ruime Markt in 't midden van acht der voornaamste Straaten.

Zy is zo sterk door d'omleggende laage landen en marassen, dat ze 's winters byna ongenaakbaar is; behalven dat ze door de *Spanjaarden*, voor der Staaten beleg, met Buitenwerken, en na d'overwinnning door de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* met een sterk Kasteel, en veele Buitenwerken, Forten en Schansen voorzien is.

De Stad is in den jaare 1629. door den *Prins van Oranje* onder het gebied der *Heeren Staaten* gebracht, en 'er ook sedert altyd onder gebleeven.

LOGEMENTEN.

De Nieuwe Doelen.
De Keizer, op de Vischm.
De Swaan, op de Markt.
De Gans, op de Pensm.
De Gans, op de Schapem
In Maastricht.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatsen.

op *Rotterdam*, Zondags Dingsd. en Donderd.
op *Dort*, Woensdags.
op *Amsterd.* Saturd. dikwils tweemaal ter week
op *Leiden*, Woensdags.
op *den Haag*, Maandags en Vrydags.
op *Haarlem*, Vrydags.
op *Delft*, Dingsdags.
op *Nimwegen*, Dingsdags.
op *Gouda*, Vrydags, om de 14 dagen.
op *Gorkum*, Zondags en Vrydags.
op *Tiel*, Donderdags.
op *Middelburg*, Vrydags.
op *Antwerpen*, Dingsdags, om de 14 dagen.
Altemaal 's morgens ten 9 uuren.

Met Wagens.

De Postwagen op *Maastricht* alle dagen, des Zomers, 's morgens ten 4. en 's Winters ten 7 uuren.
op de *Graaf* alle dagen, 's middagss
op *Uitrecht*, alle dagen.
noch op *Luik*, *Maastricht*, *Keulen*, *Aken*, enz.

BERGEN-OP-ZOOM.

Bergen is een oude Baronny, gelegen op een klein Bergje, zes mylen van *Antwerpen* te land, en acht van *Middelburg* te water, aan de Watervloed *Zoom*, en is door *Keizer Karel den* V. in het jaar 1533. tot een Graafschap verheerlijkt. Zy word, om het onderscheid van andere Steden insgelijks Bergen geheeten, *Bergen op-zoom* genoemd, en legt Westwaarts op het uiterste van *Braband*, romdom in verdronkene landen, niet ver van de Zee, met een Haven die, na de laatste vergrooting der Stad, met twee Sterkten bezet is, zulks dat ze met recht voor een Zeestad gerekend mag worden. Zy is van allerhande Vestingwerken, welken een Grensplaats vereischt, uitsteekend wel voorzien, en in 't gemeen van inleggend Paarde- en Voetvolk verzorgd.

In de *Stad* zijn schoone Huizen, breede Straaten, drie Markten, en een konstige overwelfde en vercierde *Kerk*. L O-

LOGEMENTEN.

De drie Hoefyzers.
Den Helm.
Het Nachtegaalken.
De Swaan, by de Wouwsche Poort.

BREDA.

Deze Stad is gelegen op de Rivier *Merke*, drie mylen van *'s Hertogenbosch* en acht van *Antwerpen*. Zy is een zeer lustige en vermaakelijke Plaats, daar in de midden een Toorn staat van 357. voeten hoog, van de welke men de naastgelegene Steden en Landen bescheidentlijk zien kan. De Stad is ten deele driehoekig; maar 't Kasteel, 't geen in de Wallen besloten is, breekt de kantigheid met een dubbelde Gracht, daar Bolwerken, Wallen, Plaats, Wapenhuis, Wandelplaatsen, Galderyen, en treffelijke Tuin, over de duizend schreden in den omvang begrypen.

De Wallen van deze vermaarde Frontierplaats zijn vast van aarde sooden te samen gevoegd, en met twee ryen Eikeboomen beplant. Aan de drie hoekken der Stad zijn drie steene Poorten, zonder die van 't Kasteel, en vyftien Bolwerken met grof geschut voorzien, waar op eenige Molens staan. Binnen de Stad zijn twee Heuvelen, of Katten, van waar het geschut verder reikt als van de Bolwerken; en onder de Katten aan de Muur, by de Gracht, twee Kasematten, of Moordkuilen, daar men door poorten en onder d'aarde in kan komen. Voorders is de Stad met groote breede Grachten, Ravelynen, Sluizen, Contrescarpen, en een af-

gryſelijken omvang van nieuwe Buitenwerken, zodanig voorzien en omringd, dat 'er de Krijgskunde in uitgeput ſchijnt te wezen.

Breda heeft Baronnys waardigheid, met groot inkomen, daar de *Prinſen van Oranje*, als *Graaven van Naſſau*, Baronnen van zijn; en eertydts hielden zy 'er ook hun Hof.

In deze Stad wierd in den jaare 1667. geſlooten de Vrede tuſſchen den *Koning van Engeland* en de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.*

LOGEMENTEN.

De Prins Kardinaal. } Op de Markt.
d'Oranje-appel. }
d'Oude Prins, achter de Kerk.
De drie Mooriaanen, in de Brugſtraat.
De Swaan, op de Havermarkt.
't Hof van Gelderland, in de Nieuwe Straat.
Dieſt, in d'Antwerpſche Straat.
De Swaan, by d'Antwerpſche Poort.

Vaarten op andere Plaatſen.

Van Breda op Dordrecht.

Twee maal ter week.

Op Rotterdam.

Insgelijks.

Op den Haag.

Dingsdags en Vrydags.

Op Amſterdam.

Eens ter week.

Op

p Middelburg. Dingsdags en Vrydags.

Met Wagens. *Op Bergen-op-zoom:* Dingsdags en Vrydags, 's morgens.

Op Rosendaal. VVoensdags middags.

Op 's Hertogenboſch. Alle dagen, 's morgens ten 7 uren.

Op Antwerpen. VVoensdags namiddags ten 2 uren.

MAASTRICHT.

Deze Stad, omtrent vier mylen van *Luik*, behoud haar ouden naam na de plaats daar ze gelegen is, die eigentlijk beduit *paſſagie* of *vaart over de Maas.* Zy is gelegen op de voornoemde Rivier, die 'er onder een treffelyke ſteene Brug, tuſſchen de Stad en *Wyk*, doorloopt.

't Is een groote, oude, en zeer ſterke Stad, met *twee Hoofdkerken*; d'eene daar de *Koning*, als *Hertog van Braband*, Kanonnik is, gewyd ter eere van *S. Servaas*, die het volk daar eerſt tot het Chriſten Geloof bracht, en d'eerſte Biſſchop wierd; en d'andere gewyd ter eere van de Maaget *Maria.*

Hier is ook een edel en heerlyk Convent, *Die-Biſſen* genaamd, van de Duitſche Ridders der Order van de Heilige Maaget Maria van Jeruſalem, groot en ruim genoeg om een Landvorſt en Hofgezin te herbergen.

Deze Stad, hoe ſterk zy ook van Binnen en Buitenwerken mag wezen, wierd in den jaare 1673. door den *Koning van Vrankrijk* veroverd, doch na het maaken van de Vrede aan de *Heeren Staaten* weder ingeruimd.

LOGEMENTEN.

De Wintmolen.
De Halve Maan.
Het Poſtpaard.
En by de Poorten.

Vaarten op andere Plaatſen.

Op *Luik*, alle twee dagen: en vorders op *Hoey* en *Namen*.

Op *Roermonde* en *Venlo*, alle weeken.

Met de Kar of Wagen.

Op *Dalem*, *Veſet*. *Bilſem*. *Tongeren*. *Brey*. *Sittert*. *Stochem*. *Maſeik*. *Hamont*. *Werd*. *Haſſelt*, *&c.* alle dagen.

POSTERYE.

Van Maaſtrigt op den Haagh, en alle omleggende Plaatſen, des Maandags, Woensdags, en Saturdags, en in tyden van Vreede alle dagen Poſtwagens op den Bos, en van den Bos na Maaſtricht.

GRAVE.

Gelegen op de ſlinker-kant van de *Maas*, twee kleine mylen van *Raveſtein*, en vier grooten van *'s Hertogenboſch*, is de Hoofdſtad van 't *Land van Kuik*, en zo ſterk van gelegenheid als eenige Plaats in *Nederland*.

Zy geraakte mede in den laatſten oorlog onder de heerſchappy des *Konings van Vrankryk*, doch wierd in de maand October des jaars 1674. door Zyn Hoogheid den *Prins van Oranje* weder veroverd.

LOGEMENTEN.

De Kabeljauw.
In Nimwegen.

Vaarten op andere Plaatſen met Wagens.

Van de Graaf op Nieumegen.

Alle dagen, 's morgens ten 7 uuren.
Op 's Hertogenboſch. Alle dagen.

SLUIS

S L U I S.

Sluis is een Zee-ſtad, gelegen drie mylen van *Brugge*, en vyf van *Middelburg* in *Zeeland*. 't Was eertydts een goede en ryke Stad; maar door d'oorlogen en tweedracht tegens de Bruggelingen haar macht en ſterkte verlooren hebbende, wierd zy door den koop, met den Landtsheer gedaan, onderdaanig aan *Brugge*.

Deze Stad heeft een zeer treffelyke Haven, *het Swin* geheeten, die in gantſch *Europa* weinig haars gelyken heeft, en wel vyf honderd Schepen bekwaamelijk in haar boezem kan houden; mitsgaders tot haar beſcherming een ſterk *Kaſteel*, daar den *Hertog van Bouillon* en den *Admiraal Gaſpar de Coligny*, in den *Slag van S. Quintyn* overwonnen, gevangen zaten.

De *Prins Maurits van Oranje* heeft deze Stad in het jaar 1604. onder het gebied van de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* gebracht.

LOGEMENTEN.

De Goude Poort.
De Goude Kroon.
De Roode Leeuw.
De Stad Vliſſingen.

AARDENBURG.

Eertydts geheeten *Rodemsberg*, legt een myl van *Sluis*, en omtrent drie van *Brugge*. 't Is een klein Stedetje, en wederſtond echter op het eind van de

maand Juny des Jaars 1672. alleenlijk met 50. Krygsknechten, en omtrent 200. Burgers, een verwoeden aanval van over de 4000. Fransche Ruiters, en met een secours van omtrent 150. man versterkt zijnde, een tweeden storm van meer als 8000. man, met zulk een kloekmoedigheid, doende ook zelfs de Vrouwen en Kinderen het hunne daar toe, dat'er de Franschen, de gevangenen en gekwetsten 'er onder gerekend, over de duizend man voor lieten zitten. Tegenwoordig zijn'er de Vestingwerken af geslecht.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

't SAS van GENT.

'*t Sas van Gent* voert dien naam om dat het de nieuwe Vaart voor een Sluis of Schutting verstrekt. 't Is een machtige sterkte voor *Gent*, een vastigheid voor 't *Land van Waas*, en een Slot voor *Vlaanderen*.

De *Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden*, en zyn Hoogheid de *Prins van Oranje*, raadsaam gevonden hebbende deze Sterkte te belegeren, om, gewonnen zynde, daar langs een ingang tot *Vlaanderen* te krygen, begaf zich zijn Hoogheid in het Jaar 1644. derwaarts, belegerde de Plaats, en dwong die van binnen de zelve met verdrag aan hem over te geeven.

LOGEMENT.

De gouden Appel.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatſen.

Van 't Sas op Vliſſingen.

Alle dagen, met het gety.

Op Gent.

Alle dagen, na het aankomen van het Schip van Vliſſingen.

H U L S T.

Hulſt, vier mylen van *Rupelmonde*, is een der oudſte Steden van *Vlaanderen*. Zy is de Hoofdſtad van *Hulſter-Ambacht*, daar dartig Dorpen onder zijn, waar af 'er *Hulſt* zeven heeft. De Stad is verſcheidene maalen verbeterd, verſterkt, en taamelijk van volk en huizing verrykt, en in den tyd van *Alba* een Frontierplaats geworden, die veel elende en vyandlyke aanſtooten geleeden heeft.

Deze Stad is in het jaar 1645. na dat ze den *Staaten* in het jaar 1595. door de Spanjaarden ontweldigd was, door den *Prins van Oranje*, na een belegering van omtrent een maand, weder onder der zelver gehoorzaamheid gebracht.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Be-

Beſchryving van eenige voornaame Steden, buiten het gebied van de Staaten der Vereenigde Provincien in de Spaanſche Nederlanden gelegen.

L E U V E N.

DEze Stad is onder de Brabandſche Steden ver de oudſte; meeende ſommigen, dat ze geweeſt zy de Hoofdſtad vou de *Levaci*, anderen van de *Grudii*, Volkeren by d'oude Schryvers, en voornaamentlijk by *Julius Cæſar*, zeer wel bekend. Zy is zeer bekwaam gelegen, in 't hert van een ſchoone landtsdouwe, onder een aangenaame getemperde lucht, die in de Stad, en rondom de Wallen, mildelijk Wynen, Aard- en Boomvruchten teelt.

Wat haar grootte belangt, zy bereikt aan de binnenſte omgang der Muuren zes Italiaanſche mylen, en van buiten meer als acht; hebbende binnen de zelven ruime Velden, luſtige Wyngaarden, vruchtbaare Hoven, Heuvelen, Boſſchen, en Wateren, waar af de Beek, genaamd *de Dele*, de voornaamſte is; zulks dat de wyze zorg der Voorouderen deze Stad met voorzichtig oordeel tot een zetel van geleerde oeffening verkoozen heeft.

Haar

LEUVEN.

Haar Buiten-grachten zijn diep en breed, en de Muuren, van gehouwen en gebakken steen, welke zich byna twee maal dieper onder als boven d'aarde strekken, met verscheidene Toorns, Kelders en Holen versterkt, tot krijgsgebruik, en bewaaring van 't geen men verbergen wil. Onder anderen munt uit de Toorn, *Verlooren-kost* genaamd, om dat de voortgang van 't bestek, tot voltrekking van meer diergelijken, door tegenspoed achter bleef. Van des zelfs steile hoogte kan een scherp gezicht met helder weer de Stad *Antwerpen*, acht mylen van daar gelegen, zien. Daar en boven heeft deze Stad op haar Wallen drie-en-vyftig treffelijke Toorns, daar over ettelijke jaaren dartien Rondeelen en Bolwerken en zestien houte Bruggen, op verscheidene plaatsen bygekomen zijn. De *Poorten* zyn *elf* in 't getal, meestendeel genoemd met de naamen der Plaatsen daar den uitgang zich heen strekt. De Stadts Geestelijke en Wereldsche Gebouwen bestaan in *Kerken*, *Kloosters*, *Raadhuis*, *Burgt*, en *Academie*.

S. Pieters Kerk, waar af de Toorn, zonder de verwoestingen, een der voornaamsten van *Nederland* was, heeft in weinig plaatsen haars gelijk. *S. Michiels* is op de muur van de d'oude Poort gebouwd, waar van de Toorn in den jaare 1225. ter neder stortte. *S. Jakobs* is door den donder om ver geslagen, en naderhand weer opgemaakt, alwaar tegenwoordig de vergadering der Kanonniken is. S. *Geertruidts* word van de Reguliers-Kanonniken bewoond. *S. Quintyns* overtreft, hoewel ze de grootste niet en zy, in schoonheid alle d'anderen.

Wat de voornaamste *Kloosters* belangt: de *Dominikaanen* praalen met de Kerkelijke Glazen, door den Vorst *Hendrik* tot een gift aan hen geschonken,

en roemen op het Lyk van *Justus Lipsius*, 't geen aldaar begraaven is. De *Karthusiaanen* woonen zo eenzaam in de Stad, dat ze na geen Wildernissen trachten, en hebben een zo schoone en groote wandeling, dat hier omtrent naaauwelijks een diergelijke te vinden is. De *Jesuiten* waren hier eerst maar twee in 't getal; doch dagelijks toeneemende, en verrykt zijnde door de erffenis van *Torrentius*, *Bisschop van Antwerpen*, stichtten zy een *Klooster*, en hebben nu groote inkomsten. Van d'andere *Mannen*-en noch *negen Vrouwen Kloosters* heeft *Lipsius* wydloopig geschreeven, welshalven wy die voorby zullen gaan, en den Leezer derwaarts wyzende, ons na 't *Raadhuis* keeren.

Het *Stadhuis*, zeer net van gehouwen steen, met Afbeeldsels vercierd, verstrekt een gedenkteken van oude pracht en uitsteekendheid. Binnen in het zelve ziet men onder andere Wetten deze volgende: *Wie de handen aan Hoerery of Rooving houden, zullen gebannen worden; maar die 't zelve bedreeven heeft, zal met een houte zaag het hoofd afgezaagd worden*, enz.

Daar is ook in deze Stad een hooge *Burgt*, alwaar, om de zuivere en gezonde lucht, de *Graaven* eertydts hun woonplaats hielden, en in hun afweezen een *Burg-graaf* stelden. *Keizer Karel* noch jong zijnde, en zijn Zuster, wierden 'er opgevoed. *Eduard*, *Koning van Engeland*, die in het jaar 1338. oorlog voerde tegens *Philips*, *Koning van Vrankryk*, bracht 'er met zijn Gemalin een gantsche winter over. In deze *Burgt* ziet men een Put van honderd dartig vademen diep, daar een Echo uit wedergalmt.

De Stad heeft negen Markten, veertien Watermolens, honderd zes-en-twintig Straaten, zestien

steene

ſteene Bruggen, en by de Vorſtelijke Hoven van *Croy*, *Schoonvorſt*, *Naſſau*, en *Bergen*, vier gemeene Fonteinen.

Doch 't geen *Leuven* boven alle d'andere Steden doet uitmunten, is d'*Academie* of *Hooge School*, alwaar door in de twintig geleerde Mannen, in zo veel verſcheidene Collegien, alle Faculteiten en Weetenſchappen geleerd worden. Zy was langen tyd d'eenigſte in deze Landen; doch naderhand wierd 'er op langwylig verzoek, door d'achtbaarheid des Konings, ook een te *Douay* opgerecht: en veele jaaren daar na zijn 'er noch vier diergelijken in de *Nederlanden* ingevoerd, te weeten te *Leiden*, *Franeker*, *Groeningen* en *Uitrecht*.

Behalven deze *Hooge School*, heeft men 'er noch *vier Leer-Schoolen*, van ſtrenger tucht, alwaar de Kinderen en Jongelingen in d'eerſte Konſten en de Philoſophie onderweezen worden, *de Lely*, *de Burgt*, *de Valk*, en *'t Varken* geheeten; mitsgaders een darde plaats tot de kennis der Taalen, *de Vergadering der drie Taalen* genaamd, daar men de Hebreeuwſche, Griekſche, en Latyſche Taal leert; gelijk ook noch een ander ſoort van Collegie, alwaar de Jeugd eenige jaaren onderhoud tot de Studie heeft, en meer opgevoed als onderweezen word; en eindelijk het *Pauſelijk Collegie*, mede, gelijk het ander, aan de Godtsgeleerdheid gewyd. Alle deze Schoolen en Collegien worden geſtadig met groote zorgvuldigheid van geleerde Mannen voorzien gehouden.

LOGEMENTEN.

De Zon.
Den Arend.

BRUSSEL.

Deze Stad legt vier mylen Noordwaarts van *Leuven*, op een zeer wonderlijke manier, vlak, heuvel- en bergagtig, en is wel waardig dat 'er de Landvoogd Hof houd, ter oorzaak dat d'omleggende landtsdouwe het zelve in leeftocht en voerazie van Beesten nooit verlegen laat, zelfs niet toen *Brussel* eens zeven gekroonde Hoofden te gelyk binnen zyn Wallen zag, naamentlyk *Keizer Karel de* V. Koning *Philips*, zyn Zoon; *Maximiliaan*, *Koning van Bohemen*, en zyn Koningin; *Maria*, *Koningin van Hongaryen*, *Regente der Nederlanden*; *Eleonora*, *Koningin van Vrankryk*; de *Koning van Beles* uit *Africa*; den *Hertog van Savoyen*, en de *Hertogin van Longueville*; met meer andere Hertogen, Markgraaven, Prinsen, en Vorsten van verscheidene Natien, die tusschen de acht en negen duizend Paarden in hun gevolg hadden.

Zy heeft dubbelde omloopende Muuren en Vesten, daar Oostwaarts het *Hof* met de *Warande*, en veele treffelyke Huizen, Landen, Lusthoven, en Boomgaarden, onder heilzaame lucht, met heerlyke uitzicht tusschen leggen: mitsgaders *zeven Poorten*, en *zeven Parochie-Kerken*, waar af de *S. Goedele* de voornaamste is.

De *Godtshuizen* en *heilige Gestichten* in *Brussel* zyn ook zeer kostelyk.

't *Kapucynen-Klooster* is van d'Aalmoessen der Spanjaarden en Italiaanen gesticht.

De *Jesuiten*, die van een klein begin waren, zyn nu in groot getal; en boven de Mannen- en Vrouwen-Kloosters, is 'er een na 't voorbeeld van *Maria Magdalena*, '*t Klooster der bekeerde Zondaaressen* genaamd,

naamd, daar der veele inkomen die zich verloopen hebben, om zich te beteren.

Daar zyn ook verscheidene *Gast-* en *Ziekhuizen*, welke alle met goede voorzorg, ten behoeve der kranken, verzorgd worden

Van de Wereldsche Gebouwen, welke boven d'anderen uitmunten, is het *Koninglyk Paleis* zeer heerlyk, hoewel niet na 't bewerp voltrokken, zynde voorzien met een groot Voor-hof, en twee Galderyen, in welker eene d'Afbeeldsels der voornaamste Koningen en Vorsten gezien worden. In een ander deel van 't Hof is de *Kapel van Albertus en Isabella*, met acht Vertrekken en Altaaren, daar de kostelyke schat van Juweelen door de overal-brandende lichten den aanschouwers d'oogen doet schemeren. Ter zyde van 't Hof is een groote bemuurde *Warande* met wilde Dieren, een Plaats, Kaatsbaan, Bosch en Doolhof. Visch-en Swaanryke Vyvers, Vogelkooijen, Blom- en Fruithoven, en al wat Vorstelyk is.

Men ziet hier ook een Koninglyke *Paardestad*, voor omtrent de twee honderd Paarden, met een Oeffen plaats, en Wapen kamer, daar onder anderen van oude tyden de gebruik-wapenen der *Hertogen van Bourgondien* berusten.

'*t Stadhuis*, 't Hof der Raadsheeren, is een zeer treffelyk Gebouw, daar het water tot aan het dak geleid word, met een Toorn waar op een kopere Aartsengel *Michaël*, beschermer van *Brussel*, kan draaijen. Inwendig is het met heerlyke Kamers, Wapenzolders, en konstige Schilderyen gestoffeerd.

Hier aan volgen de *Vorstelyke Hoven van Aarschot, Oranje, Aumale, Kleef, Hoogstraten, Barlamont*

Aremberg Mansveld, *Egmond*, *Sorane*, *Furstenberg*, en *Spinola*;, en meest alle d'Abdyen van *Nederland* hebben tot *Brussel* hun Hoven. Voorders heeft men in deze Stad den *Berg van Godvruchtigheid*, zeven treffelyke Gebouwen rondom de Markt, mitsgaders het *Koorn-huis*, *de Hal*, *de Spys- en Visch-markt*, en veel groote schoone burgerlyke Huizen, blomryke Tuinen, Springbronnen en Fonteinen, twaalf steene Bruggen over de Beek *Senra*, die door de Stad heen vloeit, en den heerlyken *Toorn van S. Niklaas*, voorzien met een zeer konstig Uur- en Speelwerk.

Brussel heeft onder d'Inwoorders *twee-en-vyftig Ambachten*, in *negen Leden* gedeeld, die de *negen Natien* genoemd worden.

De *Cancelary* van *Brussel* heeft veertien ordinaire en drie extraordinaire Raadsheeren; een Advocaat-Fiscaal, die, volgens zyn ampt, mede Raadsheer is; een Procureur Generaal, twee Griffiers, een Audiencier, vier ordinaire en negen extraordinaire Secretarissen, en andere Bedienden. De *Cancelier* is in groote achtbaarheid, en zit als Gouverneur van *Braband*, en Stadhouder der Hertogen. Geheel *Braband* beroept zich tot deze *Cancelary*, uitgezondert een deeltje 't geen het *Roomsche Land* genoemd word, en zich op *Genape* beroept: maar het *Graafschap van Dalem* en de *Heerlykheden van Over-Maas* beroepen zich, ten opzichte der hoogst Recht-spraak, alhier.

Noch heeft men tot *Brussel* het *Opper-Leen-hof* van gantsch *Braband* (uitgezondert *Genape*) mitsgaders een *Geestelyk Hof* van den *Bisschop van Kamerik*, daar alle Brabandsche zaaken komen die onder *Kamerik* staan, gelyk die van *Luik* tot *Leuven*. Dit *Geestelijk Hof* is in groote achting, en neemt kennis van

van Huwelyken, Testamenten, Goederen in doode hand, en misbruiken van Priesters.

Omtrent een vierendeel myls buiten de Stad is het groot *Sonien-bosch*, zeer houtryk, en bekwaam tot de Koninglyke Jagt, omringd met schoone Fonteinen, Abdyen, Kloosters, heldere Rivieren, en allerhande Vruchtboomen.

LOGEMENTEN.

Alwaar men aan de Waardts tafel en anders tracteert.

Op 't Koorn-huis. stuiv.

In den Hart. . . Waardts tafel 12.
In den Wolf. . . . 12.
In den Keizer. . . . 16.

Alwaar ook zijn de Wagens en Karren op *Keulen* en *Namen*; en in 't *Rood Huis*, recht tegen over, de Karren op *Namen*: alle vertrekkende zo ze vracht hebben.

In de Katte-straat, by 't Koorn-huis.

In de Spaansche Kroon. . . 9.

Alwaar 's Maandags, Donderdags, en Saturdags, 's morgens ten 5 uuren, Karossen op *Namen* vertrekken.

Recht tegen over de Katte-straat.

In den Gulden Arend. . . 12.

Op de Savel.

In den Graave van Egmond. . . 8.

In den *Grand Ducq* verhuurt men Karossen en Wagens op alle Landen en Steden.

In Ruisbroek, boven 't Spreekhuis der Jesuiten.

In den Wyngaard. . . . 12.

In de Rollebeek-straat.

Au Petit Ducq. . - . 12.
In de Gulde Fontein. . . 16.

In S. Huibrechts-straat, ofte Joode-trappen.

In S. Laurens. . . . . 15.

Op de Joode-trappen.

In den Graave van Nassau. . . 14.

Beneden het Kante-steen.

In de Keizerin, met den Wyn. . . 36.

In de Discalce-straat.

In den Swarten Arend. . . 24.
In den Rooden Arend. . . 24.

In de Berg-straat.

In de vier Eemers 21. en 36 met Wyn.
In de Princes van Nieuburg. . 15.
In S. Laurens. . . . 15.
In S. Jacob. . . . 18.
In den Gulden Leeuw. . . 13.
In den Spiegel 20. en 36 met den Wyn.

In de Lange-wagen-straat.

In het Haasken. . . . 12.

In 't Simme-straatken.

In den Witten-Leeuw. . . 12.

By de Cancelary.

In Thienen 12. en 18 met den Wyn.

Tegen over de Storm-straat.

In de Konningin van Sweden. . . 10.

By

BRUSSEL.

By de Hoedemakers-straat.

In S. Antonius de Padua, met den Wyn. 18.

In 't Swart Paard, tusschen *de twee Bruggen van Onze L. Vrouwen Bystand*, eet men voor 3 stuivers, zonder den drank.

In alle welke Herbergen men ook daarenboven een ieder tracteert tot andere civile prys, als zy particulierlijk willen eeten, gelijk in alle andere Herbergen.

Vaarten met Wagens van Brussel op andere Plaatsen.

Op 't *Leuvensche Pleyn*, in 't *Woud* en *Leuven*, zijn dagelijks *Leuvensche Wagens*, welke Zondags en Donderdags op *Maastricht* reydn.

In de *Gulde Poort*, by de *Stadts-Waag*, zijn de *Wagens* op *Geertsberg*, Dingsdags en Donderdags, 's morgens ten 10 uuren.

In de zelve Herbergen logeeren de *Wagens* van *Oudenaarde*, maar hebben geen zekere dagen.

In *den Ram*, by de *Vischmarkt*, de *Wagens* op *Dendermonde*, 's Woendags en Vrydags 's mid dags, en alle dagen Wagens op *Gent*.

In *Duinkerken*, by de *Vischmarkt*, zijn de dagelijksche *Karossen* en *Wagens* op *Gent*. Men verhuurt 'er ook Karossen en Wagens op alle Landen en Steden.

In *Limburg*, in de *Marquis-straat*, by *S. Goedele*, verhuurt men Karossen en Wagens op alle Landen en Steden.

Op 't *Koorn-huis*, in *den Sleutel*, de *Wagens* van *Valencyn* en *Bergen*.

In *de Swaan*, daar benevens, de *Wagens* van *Kortryk*, *Doornik*, en *Ryssel*.

In de *Sterre*, ook daar nevens, de *Wagens* van *Nivelle* en *Kamerik*.

Boven het *Manneken-pis*, in *Klein Parys*, heeft men Dingsdags en Saturdags *Karossen* op *Parys*.

In *de Ketel*, op de Gracht, de dagelijksche *Wagens* op *Mechelen*.

In *den Bonten Os*, by d'*Oude Visehmarkt*, de *Karren* op *Waver*, Maandags en Vrydags.

ORDONNANTIE

Van alle Ordinaris Boden, reizende van Brussel na d'ondergeschreevene Steden.

Antwerpen, alle dagen in de Puttery, in den Hertog van Savoyen, of op de Vaart in 't Zee-paard, 's avondts en 's morgens ten 7 uuren.

Aalst, alle dagen 's morgens ten 8 uuren met den Bode van Gent, en Vrydags op de Kieken-markt, in de Pellikaan.

Aarschot, Woensdags, ten 10 uuren 's morgens, in de Lange-wagen-straat, in de Pers, passeerende door *Scherpenheuvel*, *Sichen*, en *Thienen*.

Aath, Vrydags in de Kelder van den Smit op 't Koornhuis, Saturdags in de Sleutel, en Zondags in de Beurs van Ryssel.

Oudenaarde, Saturdags ten 10 uuren 's morgens, in de Gulde Poort, by de Waag, met de Wagens.

Bergen-op-Zoom, met den Bode van Antwerpen.

Breda en 's Hertogenbosch; Maandags en Vrydags, 's avondts ten 7 uuren, onder de Spiegel op de Gerse-markt; en alle dagen met den Bode van Antwerpen, in de Puttery in den Hertog van Savoyen.

BRUSSEL.

Brugge, *Ooſtende*, *Nieupoort*, en *Dixmuiden*, Maandags ten 9 uuren 's morgens, in de Valk in de Bergſtraat, Woensdags en Vrydags in de Beenhouwers-ſtraat in Luik, of met den Bode van Gent.

Bergen in Henegouw, Zondags in de Koornblom, 's Woensdags in de drie Patryzen ten 10 uuren 's morgens, en Vrydags in de Swaan op het Koornhuis, en ook Dingsdags in de Sterre.

Charleroy, Zondags en Donderdags, 's middags, in den Draak op de Kaas-markt.

Kortryk en *Kaßel*, Woensdags en Saturdags, 's morgens ten 10 uuren, Woensdags in de Kroon, en Saturdags in de Wildeman in de Bergſtraat, gaande door *Ninove* en *Oudenaarde*; op andere dagen met den Bode van Gent en Brugge.

Dendermonde, Zondags met den Blaauwen Bode; Donderdags en Vrydags recht over Duinkerken op de Kieken-markt.

Dinant, met den Bode van Namen.

Dieſt, Zondags en Donderdags, ten 11 uuren, in de Kroon in de Bergſtraat.

Enguien, Dingsdags en Vrydags, 's morgens ten 11 uuren, in de Groote Swaan op 't Koornhuis; ook met den Poſt.

G*ent*, alle dagen in de Lange-wagen-ſtraat, 's morgens ten 8 uuren.

Hannuyt, 's Woensdags, in de hooge Schoen op de Houtmarkt, 's morgens ten 9 uuren, paſſeerende door *Indoigne*.

Geertsbergen, 's woensdags, in den Bonten Os, 's morgens ten 8 uuren.

Halle, 's Maandags, Woensdags, en Vrydags, in S. Job by de Minderbroeders, ten 12 uuren: Somers ten 2 uuren, in Klein Nivelle op het Koornhuis.

Haſſelt,

Hasselt, Vrydags, in de Kroon in de Bergstraat, 's morgens ten 11 uuren.

Luik en *Huy*, Woensdags en Saturdags, 's namiddags ten 1 uur, in het Hart op de Houtmarkt.

Lier, Woensdags en Saturdags, in de Wildeman in de Berg straat, ten 8 uuren.

Leuven, Maandags, Woensdags, en Vrydags, ten 11 uuren, in 's Myers-straat, en Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, in 't Haasken in de Lange-wagen-straat.

Mechelen, 's Maandags, Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, in de Bergstraat in het Schild van Leuven; en Woensdags, Vrydags, en Zondags, in de Beenhouwers-straat, boven 't Groene Schild.

Mol, *Baal*, *en andere Plaatsen in de Kempen*, alle Vrydagen, in Duinkerken op de Kieken-markt, en in 't Groene Schild in de Beenhouwers-straat met de Karren.

Namen, Maandags en Vrydags, in de Wolf op 't Koornhuis ten 11 uuren; Woensdags by 't Collegie der Jesuiten tegen over den Mooriaan; en Saturdags beneden de Steenpoort; en met den zelven op *Dinant*. Men bestelt ook de Brieven op dezelve dagen in 't Groene Paard buiten d'oude Naamsche Poort.

Nivelle Woensdags en Saturdags, in Klein Bergen op 't Koornhuis, ten 11 uuren.

Nienhoven, Maandags en Vrydags, by de Paters Minderbroeders, in Vrankryk, 's morgens ten 11 uuren.

St. Truyen en *St. Leeuw*, Donderdags, in de Swaan in de Bergstraat, 's morgens ten 11 uuren.

Thienen, Vrydags, in de Lange-wagen straat in de Pers: Maandags en Donderdags met den Post van Keulen. *Vil-*

BRUSSEL.

Vilvoorden, alle dagen, in de Blaauwe Kuip tegen over S. Nicolaas-Kerk, 's namiddags ten 2 uuren.

Waver, Maandags en Saturdags, by het Vleeſchhuis in de Roode Roos, 's morgens ten 11 uuren.

De Bode van *Groeningen* op *Bruſſel* reiſt alle maanden, is gelogeerd in de Bergſtraat in de Wildeman: paſſeert door *Rotterdam*, *Amſterdam*, *Franeker*, *Leuwaarden*, *Dokkum*, en *Groeningen*.

Dagelijkſche Order

Der Poſten welke van Bruſſel na andere Plaatſen reizen.

Zondags en Woensdags, 's avondts ten 10 uuren, op *Holland*, *Hamburg*, *Dantſik*, *Polen*, *Sweden*, *Deenmarken*, en *Courland*.

's Maandags en Donderdags, 's avondts ten 8 uuren, op *Keulen* en geheel *Duitſchland*, *Gelderland*, en *Luik*.

Dingsdags en Vrydags, 's avondts ten 9 uuren op *Oſtende*, *Duinkerken*, en *Engeland*.

Woensdags, van veertien tot veertien dagen, 's middernachts, op *Spanjen*.

Donderdags, 's avondts ten 8 uuren op *Luxenburg* met den gewoonlijken Poſt op *Keulen* tot *Frankfoort*; gelijk ook ten zelven uure op *Namen*.

Vrydags, op geheel *Italien* en *Duitſchland*, over *Keulen*, 's namiddags ten 4 uuren.

Alle dagen, ten 10 uuren 's avondts, op *Parys*, *Lotharingen*, *Valencyn*, *Kamerik*, *Ryſſel*, *S. Omer*, *Ypeſen*, en de *veroverde Steden van Nederland*.

ANT-

ANTWERPEN.

Deze Stad is van oudts niet alleenlijk een *Rijksstad*, maar ook een *Hoofdstad van het Markgraafschap des Heiligen Ryks*, en heeft byna een waardigheid als *Brussel*, in 't Nederduitsch *Burg-Graafschap* geheeten. Deze tytel wierd van oudts te *Antwerpen* aan den Kapitein van de Burgt gegeeven, met byvoeging van Landen binnen en buiten, welken hy namaals aan anderen ten leen gaf, waar af een *Leen-hof* gesticht is, daar noch alle veertien dagen door den Stadhouder der Leenen open Bank gehouden word.

Antwerpen legt omtrent zeventien mylen van de Zee na 't loopen van 't water, doch landwaarts vier mylen nader; en heeft vier mylen Zuid-Westwaarts van zich *Mechelen*, acht Zuid-Oostwaarts *Leuven*, en omtrent zo veel Zuidwaarts *Brussel*; *Gent* Zuid-Westwaarts tusschen 't Zuiden en 't Westen tien mylen; *Brugge* Westwaarts vyftien; *Calis* drie-en-dartig; *Londen* ongevaar festig; *Keulen* negen-en-twintig; *Frankfoort* festig; en eindelijk *Parys* en *Rouan* omtrent feventig mylen.

De *Wallen* dezer Stad, meestendeel van gehouwen steen opgetrokken, behoeven voor geen anderen in geheel *Europa* te wyken; zijnde de bovenvlakte over de honderd voet breed, met doorgaande ryen Boomen beplant, en wyders voorzien met *tien* treffelyke *Bolwerken*, en *zeven* zeer sterke en heerlyke *Poorten*. Rondom deze Wallen heeft men wyde en diepe Grachten, met twee bekwaame Molens, om het water, na 't vereisch des tydts, in te laaten.

Laat ons nu het sterk en heerlijk *Kasteel*, 't geen de

Chriſtene wereld voor een wonder acht, eens overloopen, en zijn begin en voltooijing beſchryven.

Toen den *Hertog van Alba* in het jaar 1567. als Gouverneur in de *Nederlanden* kwam, had de *Koning van Spanjen* goed gevonden in deze Stad een Kaſteel te doen maaken, 't geen door *Margriete van Parma*, Regente dezer Landen, ontworpen, en door den *Hertog* na zijn zin beveſtigd wierd om in *S. Michiels Abdy* te ſtichten, zeggende dat *Keizer Karel de V.* het van het jaar 1540. alzo geſchikt had. Doch eindelijk wierd door den raad van den *Marquis Vitelli*, de Groot-Prioor van Hongaryen, en *Pacieco*, Fortificatie-meeſter, beſlooten, dat men 't aan de Zuid-zyde, bykans buiten de Stad, zou maaken, alwaar het zonder afbreeken van huizen kon geſchieden; 't geen anders meer als het vyfde deel der Stad bedurven zou hebben. 't Wakker verſtand van *Paciotti*, met den raad van *Gabriel Serbelloni*, en den arbeid van twee duizend mannen, hebben in korten tyd dit roemwaardig werk te voorſchijn gebracht. Het legt vyfhoekig, tuſſchen vyf groote en ſterke Bolwerken, waar af de vier na den Gouverneur *Ferdinandus*, *Toledo*, *Hertog* en *Alba*, en de vyfde na *Paciotti*, den Bouwmeeſter, genoemd zijn. 't Is uitſteekend ſterk, en altijd voorzien met een goede Bezetting van Spaanſche Krygsknechten, die'er zo vlytig waaken, dat het zeer beſwaarlijk overrompeld zou konnen worden.

Laat ons tegenwoordig van d'uitwendige heerlijke grootheid, langs de *Schelde*, na d'innerlyke trotſe Gebouwen, en den ouden Handel en Rykdom het oog wenden.

De *Schelde*, die met een geweldige tocht in Zee loopt,

loopt, word door een onstuimige vloed wel sestig duizend schreden te rug gekeerd. Haar breedte vloeit wel zestien honderd voeten wyd voorby de Stad, en haar diepte is op 't minsten sestig voet; zulks dat'er alle Schepen, hoe swaar ook gelaaden, aan de wal met de handen konnen lossen. Ook word *Antwerpen* met deze vloed door acht monden en inhammen zo veel waters toegebracht, dat 'er honderd van de swaarsteSchepen in de Stad gebergd konnen worden.

Van des Stadts gewyde Gebouwen is het voornaamste de *Hoofd-Dom-*of *Vrouwe-Kerk*, de *H. Maaget* toegewyd, met allerhande uitmuntende Kerkelyke cieraaden van binnen voorzien, en van buiten van gehouwen steen; praalende wyders met een zeer schoone doorluchtige Toorn, 420. Antwerpsche voeten hoog, van waar men *Braband*, *Vlaanderen*, *Zeeland*, en de *Zee* kan zien. Deze *Kerk* was eertydts een *Collegiale*, maar is op 't verzoek van *Philips den II. Koning van Spanjen*, en met toestemming van *Paus* Paulus *de IV.* tot een *Cathedrale* gemaakt, en haar toegeweezen het gebied van zeven Steden en honderd vier-en-veertig Dorpen. In deze Kerk hield *Koning Philips* in het jaar 1551. zijn eerste Kapittel en Raad der Ridders van het *Gulde Vlies*, en maakte der negentien, meestendeel Vorsten en treffelijke Heeren van verscheidene Natien.

Onder deze *Kerk*, alwaar de vlam in het jaar 1533. zeven-en-vyftig Altaaren, 't heele dak, en 't meeste cieraad vernielde, behooren *zes Gilden* of *Broederschappen van Godvruchtigheden*; zijnde het eerste het *Gild der Besnydenis*: 't twede dat *van 't Heilig Kruis*; 't darde *van Onzer Vrouwen Kapel*; 't vierde *van 't Heilig Sacrament*; 't vyfde *van*

ANTWERPEN.

S. Anthonis; en 't zesde en laatſte, *van S. Rochus*. Noch heeft deze Kerk, buiten het gemeen gebruik, *zes Gilden van Wapenen*, en *drie van Rethoryke*, en *zeven-en-twintig Ambachten* van de Stad; welke Gilden en Ambachten hier altemaal hun Kapellen of Altaaren hebben.

Noch zijn'er vier andere *Parochie-Kerken*, naamentlijk *S. Jacobs*, *S. Joris*, *S. Andries*, en *S. Walburgs*, die d'oudſte van allen is, en een Tempel van den Afgod *Mars* geweeſt ſchijnt te zijn: anderen zeggen van *Priapus*, dien d'Inwoonders zo hoog geacht en geëerd hebben, dat ze hem, in ſteen gehouwen, op de Poort van de Burgt zetteden.

Men telt in *Antwerpen* zeer veel *Kloosters*, zo van Mans-als Vrouwsperſoonen, welken wy, kortheidtshalven, genoodzaakt zijn voorby te gaan, om ons tot de voornaamſte Wereldſche Gebouwen te keeren, waar af de eerſte plaats verdient het

Stadhuis of *Raadhuis*, 't geen in treffelykheid van bouwing meeſt alle aardſche Hoven en Geſtichten overtreft: zo wel zijn'er de regelen der Toskaanſche Bouwkonſt in waargenomen. Het vertoont uitwendig van vooren een gevel van geeſtig gevlamde Marmer, en heeft van binnen veele ruime Vertrekken, daar byna de beſticring, welke *Romen* groot gemaakt heeft, gevolgd word.

De *Beurs* dezer Stad, daar de Kooplieden 's middags en 's avondts vergaderen, geſticht in het jaar 1531. is ook een zeer heerlijk en uitmuntend Gebouw, praalende met twee fraaije Toorns, en ruſtende op drie-en-veertig marmere Pilaaren. Het beſlaat in de langte honderd tachtig, en in de breedte honderd veertig voet, en heeft vier Poorten, welke na de vier deelen der Wereld, langs zo veel Straaten, in-en uitgang hebben, met dit opſchrift:

V S.P.Q.A.

S. P. Q. A.

IN. USUM. NEGOTIATORUM. CUJUSCUNQUE. NATIONIS. ACLAVÆ. URBISQUE. ADEO. SUÆ. ORNAMENTUM. ANNO. M. D. XXXI.

A. SOLO. EXTRUI. CUR.

Boven op deze Beurs heeft men Winkels van allerhande Waaren.

't *Oosterſch-Huis* is in den jaare 1557. op gemeene koſten van honderd vyf-en-ſeventig Steden, met groote pracht en koſtelykheid, in 't begrip van over de twee honderd voeten lang, doch kwalyk zo breed, met drie honderd Kamers, altemaal zeer gedienſtig tot de Koopmanſchappen van hun Volk, voltrokken.

Tot beſluit: geheel *Europa* placht niets te hebben 't geen met deze Stad gelijk was, 't zy in rechte en breede Straaten, heerlyke Huizen tot Vorſten wooningen gebouwd, en drie-en-dartig duizend vyf honderd altemaal bekwaam om koophandel te doen, meer als twee honderd Straaten, en negen-en-twintig Markten die door verſcheide Koopmanſchappen vermaard zyn. In het jaar 1568. telde men hier over de 100000. Inwoonders, en veele Gezinnen, volk van buiten hier binnen gekomen, welke 104985. hoofden uitmaakten, behalven de Schippers en Bootsgezellen die in de groote Schepen bleeven. Daarenboven vond men noch 50000. menſchen in de Voorſteden, die zo wel het recht van de Stad genooten als d'Inboorlingen. Maar wie kan 't getal der geener, die van buiten kwamen,

ANTWERPEN.

men, tellen? Men leeſt, dat'er in de jaaren 1549. 55. 59 en 61. twee honderd duizend zielen, van buiten komende, geteld zyn; en dat 'er op eenen tyd uit Spanjen 1300. Huisgezinnen, meeſtendeel machtig en ryk, in deze Stad gewoond hebben; mitsgaders dat men twee maal daags over de 5000. menſchen op de Plaats, die tot de Koopmanſchap geſchikt is, by een zag. Men heeft ook menigmaal 2500. Schepen op de Rivier gezien; en naauwelyks ging 'er een dag voorby of men zag 'er ten minſten 500. met allerhande Koopmanſchappen gelaaden, aankomen en afzeilen, en menigmaal met een gety 500. uit der Zee ten anker komen. Ook zag men ongeloofelyk veel Wagens met allerhande Waaren, waar van 'er dagelyks over de 200. ingevoerd wierden; zonder de geenen die uit *Duitſchland*, *Vrye Zee-Steden*, *Vrankryk*, en *Locharingen* kwamen, en de Karren der Boeren die allerhande leeftocht brachten, en over de 500. Karoſſen van de Stad te rekenen. Noch zyn op eenen tyd in *Antwerpen* geteld 300. Schilders, 600. Kleermaakers, 124. Goudſmeden, 110. Barbiers, 169. Bakkers, 150. Schoolen van goede Konſten, en eigene Huizen van alle Konſten en Taalen.

Wat den Rykdom belangt, 't is ondervonden, dat'er ieder jaar 500. Millioenen Zilvers, dat is 133. Millioenen Goudts, in de kooping en verkooping der Waaren uitgeteld zyn.

Doch deze Stad is ſedert zodanig van haar bloeijenden ſtaat vervallen, voor een groot gedeelte door den aanwas van het machtig *Amſterdam*, dat de Beurs byna ledig gelaaten, en de Koophandel naauwelyks meer gekend word.

LOGEMENTEN.

De Vette Gans
De Tinne Pot.
De Roozekrans.
De Bykorf.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Antwerpen op Brussel.

Alle dagen twee maal.

Wyders alle dagen met het gety op *Bergen-op-Zoom*, *Denremonde*, *Middelburg*, *Vlissingen*, *ter Veer*, *Sluis in Vlaanderen*, *Dordrecht*, *Rotterdam*, enz.

En alle weeken een Beurtman op *Gouda*, *Delft*, *'s Graavenhaage*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Uitrecht*, enz.

Met Wagens.

Alle dagen op *Brussel*, *Gent Mechelen*, *Breda*, *Lier*, *Mordyk*, enz.

LIMBURG.

De Hoofdstad van het Landschap des zelven naams, gelegen op de Watervloed *Wezer*, drie mylen van *Aken*, en vier van *Luik*, is een oude Stad, op een hooge Rots, met een afgebroken Bolwerk, meer door de natuur als menschen vernuft

zo ſterk, dat 'er beſwaarlijk aan te komen is. Aan de Stad legt een ſchoon *Kaſteel*, ſteil afgaande, van louter Marmerſteen gebouwd.

't Schynt, dat deze Plaats eertydts grooter geweeſt is als nu, toen de *Graaf van Bruaco* Gouverneur over het Hertogdom was, die 'er twee ſchoone Poorten liet maaken, om vyandlijke aanſlagen af te weeren. Binnen is een Kerk, *S. Joris* toegewyd. d'Inwoonders geneeren zich meeſt met Weeveryen, en vervoeren hun Lakenen en Stoffen met menigte by hun Nagebuuren om ze aldaar te venten. De Kaas, die hier omtrent gemaakt word, vind haar koopers ook wyd en zyd, ter oorzaak dat ze in veeler monden van een byzonder goede ſmaak is.

Niet ver van de Stad legt een groot Boſch, *le Bois de Faigne* geheeten, vol laage Boomen en Struiken, zeer bekwaam om te jaagen. Een half myl van de Stad, tuſſchen *Wolf-hornen* en *Montuis*, word de *Kalamyn-ſteen* gegraaven, door welkers behulp het Koper omtrent een darde deel vermeerderd word.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

MECHELEN.

d'Eenige Stad ſtaande onder het gebied van het Landſchap *Mechelen*, is een oude en vermaarde Stad, van gezonde lucht, en vol overvloed tot 's menſchen onderhoud. De Rivier *de Dele* loopt 'er midden door heen, welke van zich zelve breed

 zynde,

zijnde, en door het vloeijen der Zee meer als een myl boven *Mechelen* ſtrekkende, zich op een wonderlijke wys vergroot, ja zodanig dat ze zich in veele Vlieten verdeelt, en in de Stad over haar Grachten verſcheidene Bruggen op den rug draagt, tot geryf der Stedelingen, die door dit middel grooten dienſt van haar water genieten.

De Stad *Mechelen* is bykans in 't hert van *Braband* gelegen, tuſſchen *Leuven*, *Bruſſel*, en *Antwerpen*, van elk omtrent even ver, als een driehoek, vier mylen wyd. Zy heeft een byzondere Wet en Heerſchappy, van die van Braband afgeſcheiden, 't geen d'oorzaak is dat de Vrouwen van deze Stad, op 't uiterſt ſwanger zijnde, uit *Mechelen* in een Stad van *Braband* trekken om te verloſſen, op dat hun Kinderen daar door ook deel aan de vryheid van *Braband* zouden hebben.

Mechelen is een luſtige en ſterke Stad, inzonderheid om dat ze zich meeſtendeel kan bewateren, en het land rondom onderzetten: hebbende daar en boven treffelijke Veſtingen, breede Grachten, en vaſte Krygswerken.

Deze Stad heeft *zeven Parochien*, vermaard door koſtelijke Kerken, waar af d'uitmuntendſte de *S. Rombouts* is, den voornoemden Heilig toegewyd, welke over ettelijke jaaren tot een Aartsbisdom verheven wierd. Zy heeft een zeer hoogen en wonderlijken, doch niet heel volmaakten Toorn, van waar men alle d'omleggende Steden en ſchoone landtsdouwen zien kan. Van binnen is de Kerk zeer vercierd met konſtige Schilderyen, Altaaren, en Glazen. Op 't hooge Koor ziet men een uitſteekende groote en ſwaare zilvere Kas, daar het Gebeente van *S. Rombout* in bewaard word, en van buiten zijn leevensbedryf in geſchreevene hiſtorien uitgebeeld ſtaat. De zelve word jaarlijks met groote

ſta-

ſtatie in Proceſſie van Geeſtelijke Perſoonen de Stad omgedraagen. d'Andere Parochien, als *Ons Lievrouwe*, *S. Jans*, *S. Pieters*, *S. Cathalyne*, *Hanswyks*, en *Ekkerſpoel*, zyn insgelijks van alle cieraad voorzien.

Daar worden ook in *Mechelen* Kloofters en Geeſtelijken van meeſt alle d'Orders gevonden; te weeten van de Mannen, *Kapucynen*, *Vrouwebroers*, *Minnebroers*, *Jeſuiten*, *Oratores*, *Auguſtynen*, *Karmelyten*, *Preekheeren* en *Cellebroers*: en van de Vrouwen, *Auguſtynareſſen*, *Bethaneſſen*, *Norbarteſſen*, *Taboreſſen*, *Karmeliterßen*, *ryke* en *arme Klarißen*, *Swarte Zuſters*, *Gaſthuis-*, *Leliendaal-*, *Muſe-*, en *Rozendaalſche Nonnen*.

Noch heeft men hier het *Groot* en *Klein Bagyn-Hof*, waar af het groot een Stedetje op zich zelven gelykt, leggende rondom in zijn muuren en poorten, die het als van de Stad afſluiten, en zynde van binnen voorzien met ruime ſtraaten en ſaaije huizen, bewoond door omtrent de duizend Bagynen. Doch 't geen dit alles te boven gaat, is hun Kerk, in 't midden van dit Hof, zo heerlijk, konſtig, cierlijk, net en licht, dat veele gelooven geen diergelijke in Chriſtenryk te vinden te zijn.

Buiten de gemelde Kerken en Kloofters, zijn 'er noch deze volgende Kapellen, S. *Iob*, S. *Jakob*, *S. Rombout*, S. *Marten*, S. *Gelein*, S. *Anna*, S. *Barber*, en *Ons Lievrouwe*.

Men ziet 'er ook veele voortreffelijke Wereldſche Geſtichten, als *'t Paleis van den Hoogen Raad*, daar *Keizer Karel* zelve te recht gezeten heeft; *'t Raadhuis der Stad*; *'t Gevangenhuis*; 't *Oud Paleis* daar de *Chambre mypartie* d'eerſte maal haar zitplaats hield: mitgaders de *Commandery van Pitſenburg*, daar de Ridders van de Duitſche Order hun wooning hebben;

'*t Hof*

't Hof van den Graaf van Grimbergen, *Hoogstraten Tongerlo*, en *Severen.*

In deze heerlijke Stad *Mechelen* is een groot en wyd *Tuighuis*, daar de Landvoogdts Ammunitie van Oorlog in bewaard word, 't geen waardig is om te zien. Noch zijn 'er *vyf Doelens*, de *Berg van Barmhertigheid* of *Lombert*, en veele Edele en schoone Burgerlijke Huizen; mitsgaders *zeven Markten*, te weeten de *groote Markt*, *Vee-markt*, *Boter-markt*, *Koren-markt*, *Wol-markt*, *Visch-markt*, en d'*Yzere Leen*, daar dagelijks van alles te koop komt; gelijk ook een schoone *Vleesch-hal.*

LOGEMENTEN.

De Swaan.
De Kraan.
Den Emmer.
Den Duits.
Het Goude Hoofd.
Den Helm.

GENT.

Deze heerlijke Stad legt in *Vlaamsch Vlaanderen*, op een gewenschte plaats, niet meer als vier mylen van de Zee, op drie Rivieren, de *Schelde*, *de Leye*, en *Lieven*; en word ook van noch verscheidene anderen bespoeld, welke niet ver van daar hun oorspronk neemen, en door deze plaats een gestadige loop hebben, 't zy door de natuur of menschen handen alzo beschikt, vlietende door de nieuwe Vaart in zee, tot groot geryf der Schippers.

Zy heeft ten Noorden *Antwerpen*, ten Oosten *Mechelen*, ten Zuiden *Brussel*, en ten Westen

GENT.

Middelburg in *Zeeland*, ontrent ieder ter verte van 10 mylen, en is, vermits haar ſterkte en ſchoonheid, een der treffelijkſten van *Europa*, en van alle kanten met Voorſteden verzien. d'Omvang der laatſte Stadts Muuren, van binnen te meeten, begrypt vyf-en-veertig duizend zes honderd en veertig Roomſche of Antwerpſche voeten; 't geen meer als drie Nederlandſche mylen uitmaakt. Men heeft 'er van binnen veele ledige en onbetimmerde plaatſen, die beploegd en bezaaid worden: doch indien men haar van buiten meet, zal men bevinden, dat ze meer als negen groote mylen uitbrengt.

De Stad heeft een groot en ſterk *Kaſteel*, 't geen *Keizer Karel* heeft doen bouwen, ter plaatſe daar d'Abdy van den Heiligen *Bavo* placht te ſtaan. Dit Kaſteel, met vyf Bolwerken, Rondeelen, Punten, en diepe Grachten verſterkt, word de *Breidel der Stad* genoemd, om dat het in oproer der Inwoonderen meeſter is. De bouwing van Kerken, byzondere en gemeene Huizen in deze Stad, is zeer hoflijk en heerlijk na een ieders ſtaat; en vind men onder de zelven veele oude Geeſtelijke Geſtichten, voorzien van veele goederen, rykdommen, en Dienaaren.

De Toorn B*elfort* is vyf honderd trappen hoog, en gekroond met een koperen Draak, die zijn vleugelen zeer wyd uitſpreid, en ten tyde van B*aldewyn*, *Graaf van Vlaanderen*, uit *Konſtantinopolen* derwaarts gezonden is. In dezen Toorn hangt een Klok, *Roeland* geheeten, die elf duizend pond weegt.

Men telt binnen *Gent* over de *vyf-en-vyftig Kerken*, *Klooſters*, *Gaſt*-en *Godtshuizen*, onder de welken de *vier Biddende Orders* gerekend zyn. De voornaamſte Kerk is *S. Jan Babtiſt*, of eigentlyk *S. Bavo* geheeten. In deze Kerk wierd *Keizer Karel* gedoopt

in het jaar 1500. en *Koning Philips* heeft 'er ook in het jaar 1559. d'Order van 't *Gulde Vlies* gehouden, 't geen toen de twede maal was dat het daar in de Kerk geschiedde.

Te *Gent* zyn *vyf* ryke en machtige *Abdyen*, onder de welken *S. Pieters*, op *Blandyns-Berg* gelegen, zeer oud en groot is, en geweldig veel jaarlyksche inkomsten, en Recht-gebied over veele Dorpen en Vlekken heeft. Dit vermaard Convent is in 't jaar 640. door *Dagobert*, *Koning van Vrankrijk*, gesticht, en na de verwoesting der Noormannen door *Karel den Kaalen* weder opgebouwd.

Voorts is deze overgroote Stad gedeeld in *zeven Parochie-Kerken*, waar af *S. Bavo* en *S. Michiel* de voornaamsten zyn. Zy heeft ook den naam van *Burggraafschap*, en is d'eerste der vier Leden en de Hoofdstad van *Vlaanderen*. Zy was wel eer de machtigste en volkrykste van *Nederland*; maar door dien zy menigmaal haar grootheid misbruikte, is ze eenige reizen van 't ongeluk en haar eigene Vorsten geplaagd geworden, voornaamentlyk toen *Karel de Vyfde*, om haar in bedwang te houden, 't Kasteel liet stichten.

Binnen de Muuren van *Gent* zyn *zes-en-twintig* bewoonde *Eilandtjes*, door middel van Watervloeden en Grachten gemaakt; gelyk ook, behalven de kleine, *acht-en-negentig* groote *Bruggen*, daar de Koopvaardyschepen gemakkelyk onder door vaaren; *zes* voornaamste *Water-* en over de *honderd Windmolens*, zonder de Molentjes en anderen die van menschen en paarden gedraaid worden; mitsgaders *dartien Markten* om allerhande Waaren te verkoopen, en onder allen de *Vrydags-* of *Week-Markt*, daar *Isabelle*, *Infante van Spanjen*, het Beeld van *Keizer Karel*, haar Vader, ter gedachtenis opgerecht heeft; en aan d'andere zyde ziet men *Albertus*

GENT.

van Ooſtenryk, Zoon van *Keizer Maximiliaan* den
en de gemelde *Iſabella Clara Eugenia*, met groote
eugde der Burgers in deze Stad hun intrede doen.
Gent heeft ook een bezienswaardig *Stadhuis*, ver-
euwd in het jaar 1618. uitwendig zeer cierlyk van
aakſel, en van binnen verrykt met konſtige Beel-
n, Schilderyen, en Vaanen, ter eere van *Al-
rtus* opgehangen.

De *Provinciaale* of *Landſchaplyke Raad van Vlaan-
ren*, ingeſteld in het jaar 1409. door *Johan*, *Her-
g van Bourgondien* en dit Land, en beſtaande uit
n Preſident, twaalf Raaden, een Procureur Ge-
eraal, een Advocaat van de Vorſtelyke Schat, en
ndere Amptlieden, heeft zyn zitplaats alhier. Alle
echten van *Vlaanderen* worden voor dezen Raad
bracht, doch men kan 'er af appelleeren aan den
oogen Raad van Mechelen.

Noch heeft men alhier *de Wettige Kamer*, wiens
echters, zonder appel of hooger beroep, over de
eengoederen van het Landſchap vonniſſen: maar
s 't de nood vereiſcht, te weeten als 'er ſwaare zaa-
en te fliſſen vallen, neemen zy tot byſtand de Hee-
en van den Provinciaalen Raad.

LOGEMENTEN.

Het goude Hoofd.
De gouden Appel.
De Swaan.
Het Hart.
Het Schild van Vrankryk.
Den Olifant. } Op de Koornmarkt.
De Windhond. }
't Raadhuis van Bruſſel.
De Zevenſtar, in de Veldſtraat.

Vaar-

Vaarten van Gent op andere Plaatsen.

Op 't Sas van Gent.

Alle dagen, 's middags ten 1 uur.

Op Brugge.

Alle dagen met de Barge, Somers ten 11. en Winters ten 8 uuren.

Met Wagens.

Op Antwerpen.

Alle dagen, 's morgens ten 7 uuren.

Op Brussel.

Insgelyks.

Op Kortryk.

Insgelyks.

ORDINANTIE.

Van d'ordinaris Boden, reizende van Gent op de navolgende Steden en Plaatsen.

Antwerpen, alle dagen, in het Hart op de Koornmarkt, 's Winters ten 10. en Somers ten 11 uuren.

Aalst, Maandags en Donderdags, in de Kelder onder de Leeuw te Putte; Dingsdags en Vrydags, in de Kam in de Donkersteeg.

Oudenaarde, Maandags, Woensdags, en Vrydags, in Klein Oudenaarde by S. Niklaas-Kerk; d'andere dagen by de Slomme Poort.

Aath,

GENT.

Aath, Woensdags, te Putte onder de Leeuw.

Assenede, Maandags en Vrydags, tot de Schaarlypers by de groote Kraan.

Bergen in Henegouw, Donderdags in de Roode Poort by S. Niklaas-Kerk; Saturdags in de vier Eeners by het Belfort.

Brugge, alle dagen, in het Vosje by de Hoogbrugge.

Brussel, alle dagen, by S. Niklaas-Kerk, ten 9 uuren.

Kortryk, alle dagen, in de kleine Sterre op de Koornmarkt.

Dendermonde, vier maal ter week, in den Hoyaart tot den Spadiers.

Dixmuide, Sondags, in de Veldstraat by 't-Huis met de twee Toorns.

Engelmunster, Sondags, in Picardyen.

Eekelo, Dingsdags en Vrydags, tot de Bakkers in den Hoyaart.

Enguien, in de Leeuw te Putte.

Geersberge, Woensdags en Vrydags, onder de Leeuw te Putte, ten 4 uuren.

Hulst, Zondags, op de Slypstraat by de Brouwery van 't Peerdeken.

Inghene, in de Peperstraat by de drie Passagiers.

Isegem, Saturdags, in Picardyen.

Leuven, Vrydags te Putte tot den Ledekantmaakers, Dingsdags in Picardyen.

Mechelen, Woensdags in klein Oudenaarde by S. Niklaas-Kerk, Saturdags op de Hoog-poort nevens het Swaard.

't Land van Waas, alle dagen met de Boden van Antwerpen, of in de platte Beurs; Vrydags tot den Bakkers op de Hoog-poort.

Ninove, Vrydags, in de Kam in de Donkersteeg.

Ni-

Nivelle, en d'omleggende Parochien, Maandags Vrydags, in de Maagd van Gent op de Koornmar ten 1 uur.

Nieupoort, met de Boden van Brugge.

Ostende, Dingsdags en Vrydags, in klein Oud naarde by S. Niklaas-Kerk.

Rousselaar, Saturdags, in Picardyen.

Ronse, Woensdagsmorgens, op de Reep acht S. Jans Kerk.

Rumbeke, in Picardyen.

Tiel, Saturdags, in Picardyen.

Temst, Saturdags, in de Bruinvisch op de Hoo poort.

Sas van Gent, Maandags en Donderdags, tot Schaarslypers op de Kraan-Leye, of in 't Sas aan Platte-steeger.

Sottegem, Vrydags, te Putte.

Wakken, in de Peperstraat in de drie Passagiers

Zeeland, in de Swaan op de Koornmarkt, of o de Kraan-Leye.

Ordinaris Boden.

Welke alle Weeken afgevaardigd worde in het Post-Officie tot Gent.

Sondags en Woensdags, 's namiddags, op *Amsterdam*, *Rotterdam*, *'s Graavenhaage*, *Delft*, *Haarlem*, *Dort*, *Breda*, *en alle andere Steden van Noord-en Zuid-Holland.*

Sondags en Woensdags, 's namiddags, op *Hamburg*, *Roermond*, *Venlo*, *Nimwegen*, *Kleef*, *Bremen*, *Osnabrugge*, *Nieuburg*, *Berlyn*, *Lipstad*; op *alle de Steden in de Koningryken Sweden*, *Deenmarken*, *en Polen*; gelijk ook *Brandenburg en Pomeren*;

op

GENT.

op *Keulen*, *Frankfoort*, *Neuburg*, *Wirtsburg*, *Ments*, *geheel Weſtfalen*, *Munſter*, *Aken*, *'t Land van Gulik*, *Limburg en Luxenburg*, *Rekkem*, *Maaſtricht*, *Luik*, *Spa*, *S. Truyen*, *Tongeren*, en *alle andere aangrenzende Plaatſen.*

Sondags namiddag, en Donderdags voormiddag, op *Middelburg*, *Vliſſingen*, *Zierikzee*, *'t Sas van Gent*, en *geheel Zeeland.*

Woensdags en Saturdags, 's namiddags, op geheel *Engeland*, *Schotland en Ierland*, langs *Nieupoort* en *Oſtende.*

Woensdags van 14 dagen tot 14 dagen, op geheel *Spanjen* en *Portugaal.* Op den zelven dag, 's namiddags ten 3 uuren precis, ſtuurt men een Expreſſen Bode met de voorzeide Brieven op *Bruſſel*, om de zelven aan den gewoonlyken Poſt op *Spanjen* mee te geeven.

Sondags en Vrydags, 's namiddags, op *Opper-en Neder-Ooſtenryk*, *Opper-en Neder-Hongaryen*, *Croatien*, *Sileſien*, *Moravien*, *Bohemen*, *Beyeren*, *Tirol*, *Opper-en Neder-Palts*, en de *Landen van Trier.*

Vrydags, 's namiddags, op *geheel Italien*, als *Venetien*, *Romen*, *Milanen*, *'t Rijk van Napels*, *Sicilien*, *Sardanje*, *Genua*, *Mantua*, *Toskane*, *den Kerkelyken Staat*, *Piëmont*, *Savoyen*, *alle de Steden van het Venetiaanſche Gebied*, mitsgaders de *geheele Levant*, *Smirna*, en *Conſtantinopolen.*

Alle dagen, 's namiddags, reiſt een Poſt op *Vranktyk*, *Parys*, enz. en op *alle de geconqueſteerde Steden van Nederland*, als *Rijſſel*, *Doornik*, *Douay*, *Atrecht*, *Arien*, *S. Omer*, *Bethune*, *Valencyn*, *Kamerik*, *Condé*, *Yperen*, *Meenen*, langs *Kortryk*: behalven dat die van *Duinkerke* 's Maandags, Woensdags, en Saturdags vertrekt.

BRUG-

BRUGGE.

Deze Stad is gelegen op een zeer ſchoonen en effenen grond, drie mylen van de Zee, en heeft geen natuurlyke Watervloed, maar een zeer groote Vaart of Gracht met konſt en arbeid gemaakt, *de Reye* genaamd, welke door verſcheidene armen die daar uit ſpruiten en bevaarlijk zijn, de Stad in verſcheidene deelen verdeelt. Maar dewyl deze Gracht niet bekwaamelijk zo diep gehouden kan worden, als de gelaadene Schepen vereiſſchen; hebben de Bruggelingen over eenige jaaren, met onuitſpreekelyke koſten en arbeid, dicht by d'eerſte Gracht, op een bekwaame plaats, een andere gemaakt, zo diep en breed dat groote Schepen van vier honderd vat met hun volle laading zeer gemakkelyk uit de Zee tot aan *Brugge* konnen komen. Aan den in- en uitgang van deze Gracht hebben zy, na 't voorbeeld 't geen tot *Damme* is, een wonderlyk en ſwaar werk doen bouwen, waar mede zy 't zoet water van de Gracht met een Schotdeur of houte Sluis, gelyk een Poort die in malkander ſluit, ophouden dat het zich met het Zeewater niet en kome te vermengen. De zelve Sluis ſchut ook het Zeewater, dat 'er niet meer by het zoet invloeit als men begeert.

De Stad *Brugge* heeft ten Zuid-Ooſten *Gent*, ten Zuiden *Kortryk*, ten Weſten *Veurne*, en ten Noorden *Middelburg* in *Zeeland*.

't Is een groote, machtige en ſchoone Stad, welkers omvang binnen de Muuren omtrent vier, en van buiten omtrent zes Italiaanſche mylen begrypt, komende bykans overeen met *Leuven* en *Bruſſel*, doch zynde veel beter behuisd en bewoond.

d'Eer-

B R U G G E.

'Eerste die de Stad bevest en bemuurd heeft, was
raaf *Boudewyn de Kaale*, omtrent het jaar 1490.
De Gebouwen tot den Godtsdienst en der men-
:hen gebruik zijn hier meestendeel veel heerlyker
n kostelyker als in eenige andere Steden van
Land, met breede en rechte Straaten, groote en
:hoone Plaatsen en Markten, waar af de gemeene,
aar alles verkocht word, de grootste en schoonste
:, en de zes voornaamste Straaten, na zo veel
Hoofd-Poorten strekkende, een heerlyk gezicht
eeven.
In deze Stad zijn over de *sestig Kerken en gewyde
Gestichten*, onder de welken de *S. Donaets* de Hoofd-
erk is, vercierd met een heerlijke Vergadering
an Kanonniken, die een Prooft tot Opperhoofd
ebben. Men ziet in de zelve het Graf van den
oogvermaarden *Joannes Ludovicus Vives*, geboren
e *Valencyn*, die de vermaarde Stad *Brugge* tot zyn
voonplaats verkoozen had.
De Stad *Brugge* is gedeeld in *zes deelen*, en *negen
Parochien*, daar het *Heilig Kruis* en *S. Catharina*,
buiten de Poorten in de Voorsteden gelegen, mede
onder begreepen zijn. De voornaamsten van deze
negen zijn, S. *Donaets*, *Onze Lievrouw*, en *S. Sal-
vators*: voorders d'*Abdy van S. Clara*, een Maag-
den-Klooster; *d'Abdy van Eekhout*; en een *Man-
nen-Klooster voor de Reguliers Kanonniken.* In het
Eikenbosch steekt ook uit dat van de Jesuiten, met
hun prachtig en Koninglijk Huis, 't geen op de ko-
sten der Stedelingen gebouwd is.
Brugge maakt het twede Lid van *Vlaanderen*, en
heeft, na *Gent*, de voorzitting van alle de Vlaam-
sche Steden. Deze Stad bloeide langen tyd in voor-
spoed; maar toen de vreemde Kooplieden, door den
aanwas van andere Steden, allengskens meer en

meer begonden te vertrekken, gevoelde zy groote vermindering in den Handel. Niettemin bleef 'er de Spaansche Natie, die zich met de Spaansche Wolhandel geneert, welke aldaar haar stapel heeft. Behalven deze Koopmanschap doet men te *Brugge* ook veele Handwerken; en zijn alle de Handwerksliedén begreepen onder *acht-en-sestig Ambachten*, waar af de Vleeschhouwers, Viskoopers, Makelaars, en Schippers de voornaamsten zyn.

LOGEMEMTEN.

Het Hemelryk.
De Koning van Spanjen.
't Goude Hoofd, daar de Barge afvaart.
De vier Heemskinderen, by 't Minne-water.
De Halvemaan.
De 3 Koornbloemen, by de Kraan.
De Goude Poort, in de Vlamingstraat.
Het Hart. } In de Steenstraat.
De drie Monniken. } In de Steenstraat.
De Roode Leeuw. } In de Steenstraat.
De Roode Poort, by de Hal.
't Mandetje, op de Markt.
't Goude Tonnetje, op d'Eyermarkt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op Gent.

Alle dagen de Berry, Somers ten 11. en 's Winters ten 8 uuren.

Op Sluis.

's Morgens ten 8 uuren: 's namiddags ten 1 uur.

Op

Op Ooſtende.

Alle dagen.

Op Nieuwpoort.

Alle dagen.

Y P E R E N.

Deze Stad legt negen mylen van *Brugge* en dartien van *Gent*, en is ſterker van gelegenheid als veſting, door dien men 'er niet wel aan kan komen. De Plaats is redelijk ryk, welbehuiſd en betimmerd, hoewel niet koſtelijk in 't oog: maar de Kerken en Kloosters zijn ſchoon en heerlijk. De *Hoofdkerk* is aan den Heiligen *Martinus* gewyd, en wierd naderhand een Biſſchoplyke Kerk, toen de Stad tot die heerlijkheid rees.

Hier is zo groote en ruime *Markt*, de *Heere-plaats* genaamd, als in eenige andere Steden van *Nederland*; en pronkt de zelve met een treffelijk *Stadhuis*, vier honderd twee-en-ſeventig voeten lang en vyftig breed, van oudts *de Hal* geheeten, voorzien met een binnenplaats en ſchoone vertrekken.

Men ziet hier ook verſcheidene *Kloosters*, als d'*Abdy van S. Clara* voor Dochters, d'*Abdy van Reguliers Monniken*, *vier Kloosters der Biddende Orders*, en ettelijke *Gaſthuizen*.

Deze Stad wierd na meeting bevonden duizend en honderd drie en-ſeventig roeden in 't rond groot te weezen, beſlooten met *negen* Poorten.

De *Kaſteleny van Yperen* heeft onder zich *drie-en-dartig Dorpen*, met de ryke en machtige Abdy van Reguliers Monniken, *Zonnebeek* genaamd, en verſcheidene anderen meer.

Boven de gewoonlijke Overigheid, heeft deze Stad haar Wet, de *Zaal van Yperen* genaamd, die onder haar bewind heeft zeven Kasselcryen, waar af een alleen, te weeten *Kassel*, wel vier-en-twintig Vierschaaren of Rechtbanken heeft. Voorts is *Yperen* het darde Lid van *Vlaanderen*, voorzien met een Burggraafschap, en voert groot gebied. Haar omleggende landen zyn de vruchtbaarsten van *Duitsch-Vlaanderen*.

De Stad *Yperen* wierd in de maand Maart des jaars 1678. terwyl men te *Nimwegen* met de Vredehandel bezig was, door den *Koning van Vrankryk* ingenomen, die haar ook sedert in bezitting gehouden heeft.

LOGEMENT.

Au Roy de France.

Met de Wagen op *Menene*, *Dixmuiden*, *Belle* en *Ronselaar*.

DUINKERKEN.

Deze Stad, gelegen drie mylen van *Grevelingen*, zes van *Calis*, vyf van *Nipoort*, en twaalf van *Brugge*, is in het jaar 966. gesticht door *Graaf Boudewyn*. Zy voert den naam van *Duinkerken*, om dat de Kerk zich zo hoog boven de Duinen aan de Schippers vertoont, dat ze hen voor een baak verstrekt. De Stad legt op een zeer bekwaame gelegenheid om Koophandel te dryven, en heeft van binnen veel treffelijke Gebouwen, en van buiten een groote Haven, die veele Schepen kan bergen.

De *Paroehie-Kerk* van deze Stad heeft een zeer hoogen Toorn, van waar men met helder weer te *Doevres* in *Engeland* kan zien. In deze Kerk is een groot

DUINKERKEN.

groot en koſtelijk Altaar van Marmerſteen, 't geen over de 25000. guldens gekoſt heeft. *Keizer Karel* bouwde in het jaar 1535. aan de Noord zyde, een Kaſteel, daar de Haven door beſchermd kan worden. Oook heeft de Raad hier doen herſtichten drie Huizen voor Melaatſchen, en twee Baak-tonens, tot wegwyzers der Zeelieden.

De voornaamſte Geeſtelijke Geſtichten zyn de Huizen der Jeſuiten, Recollecten, en Kapucynen.

De Stad *Duinkerken* behoort tegenwoordig den *Koning van Vrankryk* toe, en dient hem by gelegentheid van oorlog, gelijk ze voor heen haar Meeſters altyd gedaan heeft, tot een roofneſt.

LOGEMENTEN.

'tHof van Holland.
Ryſſel.
's Landts Welvaaren.
S. George.

Vaarſen van *Duinkerken* na *Wynoxbergen*, *Veurne*, en *Niepoort*.

GREVELINGEN.

Grevelingen, by de Zee op de Vliet *Aa*, legt tuſſchen *Calis* en *Duinkerken*, drie mylen van ieder. 't Is eertydts een treffelijke vermaarde Stad geweeſt, met een groote Zee-haven, maar naderhand bedurven, en dikwils bezocht van de Noormannen. 't Was lang daar na een doel en aanſtoot in den Oorlog tuſſchen de Franſchen, Engelſchen, en Bourgondiers; zulks dat ze tot een eerlijken ſtaat gebracht wierd.

Keizer Karel heeft hier een ſterk Kaſteel doen bouwen; en uit vrees van meer overvallen te worden,

den, wierd de Stad met vyf Bolwerken voorzien.

In het jaar 1644. wierd *Grevelingen* met belegering door de Franschen gewonnen; eenigen tyd daar na weder door de Spaanschen; en in het jaar 1648. geraakte het op den 28 Augustus in handen van de Franschen, daar het sedert dien tyd aan geblee-ven is.

LOGEMENT.

Aux Armes de France.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op Boxborg, en St. Philips.

KORTRYK.

Deze Stad, zijnde een Hoofdstad van *Vlaanderen*, is zeer wel gelegen tusschen de Rivieren de *Seye* en *Mandere*, even ver van *Rijssel*, *Doornik*, *Yperen*, en *Oudenaarde*, te weeten vyf mylen. 't Is een der oudste Steden van *Vlaanderen*, en tegenwoordig een fraaije Stad, met een oud Kasteel, redelijk sterk, en wel betimmerd met schoone huizen. 't *Kasteel* is ten naasten by vierkantig, met dubbelde diepe Grachten, met een steene muur over al opgehaald. De Stad heeft *vier Poorten*, met zo veel breede Straaten, welke als een ster van de Markt na ieder Poort strekken.

Buiten de Stadts Vesten zyn *twee Voorsteden*, voorzien met Poorten, Grachten, en Vestingwerken.

LOGEMENT.

Aux trois Rois.

Vaart.

Van Kortrijk op Rijssel met Wagens.

Alle dagen, 's morgens.

OUDENAARDE.

Legt op de Vloed de *Schelde*, vyf mylen van *Gent* en zeven van *Doornik*. Men vind, dat deze Stad van overlang een Graafschap geweest is. 't Blykt ook, dat de Graaven alhier, als een Koninglijke Stad, veeltydts hun woonplaats hielden, en groote naarstigheid tot bevoordering van *Oudenaarde* aangewend hebben, zo in milde giften, opbouwing van heerlijke Kerken en Geestelijke Gestichten voor Mans-en Vrouwspersoonen, als mede om de Burgers van dienstbaarheid t'ontlasten, hen vryheden en privilegien te vergunnen, en de Stad met goede Regeering te verzorgen.

't Is een groote sterke Stad, daar onder anderen een menigte Tapisseryen van allerhande soorten, en voornaamentlijk veel Lywaat gemaakt word. Hier is geboren Vrouw *Margriete van Oostenryk*, Zuster des *Konings van Spanjen*, en *Regente* van wegen Zyn Majesteit *in de Nederlanden*.

LOGEMENT.

De Koning van Spanjen.

Alle dagen een Wagen op *Geersbergen en Ninove.*

RYSSEL.

Ryssel word in 't Fransch geheeten *Lisle*, in 't Latyn *Insula*, dat 's te zeggen Eiland: want het is, gelijk eenigen schryven, eertydts een Eiland geweest, gelegen in 't midden van veele Broecken en staande Wateren, die door tyd en menschen behendigheid uitgedroogd, en met aarde gevuld zyn. Anderen zeggen, dat het den naam hier voormaals gekreegen heeft van veele Eilandtjes, die hier omtrent in 't water lagen.

De Stad legt drie mylen van *Meenen*, vyf van *Doornik*, en wat verder van *Yperen*. Zy is gesticht in het jaar 1007, door *Boudewyn met de Baard*, *Graaf van Vlaanderen*; en daar na heeft zyn Zoon, *Boudewyn de Goedertierene*, of *Boudewyn van Rijssel*, die deze Stadt als zyn eigen Vaderland beminde, haar onder andere weldaden met vesten en muuren doen besluiten, en in het jaar 1066. de heerlijke *Kerk* en 't overschoon *Convent van S. Pieter* doen bouwen, 't geen hy met groote inkomsten, tot onderhoud der Monniken die hy daar stelde, begiftigde. Noch heeft men in deze Stad *een Klooster van Franciskaanen*, *en twee van Dominikaanen*, mitsgaders *d'Abdy van Loba* of *Laudis* van *Bernardynen Monniken*. In het jaar 1152, wierd 'er door *Johanna van Konstantinopelen* een voor de Vrouwen van de zelve Order gesticht.

Binnen *Rijssel* is een fraay *Kasteel*, daar men noch het oude overblyfsel des *Kasteels van Buk* ziet, 't geen de eerste woonplaats is geweest van den Heer, tot bewaaring van *Vlaanderen* door den *Koning van Vrankryk* gesteld, welke aldereerst *Forestier* of *Woud-Vorst* geheeten wierd, vermits hy Opziender van de Wouden en Bosschen was.

DOUAY.

In deze Stad, welke met de *Reken-kamer van Vlaanderen* vereerd is, word groote handel gedreeven, waar door ze met recht voor een der treffelijkſte Koopſteden van *Nederland* gehouden word. Zy heeft ook een groot en heerlijk gebied van Kaſſelery- en en ſchoone Heerlijkheden: kort om, 't is de voornaamſte Hoofdſtad van *Walſch-Vlaanderen*.

De Jeſuiten hebben alhier aan de Veſt een ſchoon groot Collegie.

LOGEMENT.

Aux trois Rois.

Met de Wagen op *Doornik*, en *Armentiers*.

DOUAY.

Douay is gelegen op de Watervloed *Scrape*, vyf mylen van *Lens* en *Kameryk*. 't Is een ſterke Stad, met veele Fonteinen, en ſchoone maar oude Huizen. Daar zyn veele *Kerken*, onder de welken *Onze Vrouwe* d'alderoudſte is, zynde geſticht in 't jaar onzes Heeren 500. ten tyde van *Clovis*, *Koning van Vrankryk*, door *Axcanaldus*, Konneſtabel van dat Koningryk. Noch heeft men'er verſcheidene *Parochie-Kerken*, als *S. Jakobs*, *S. Niklaas*, en de *H. Maagets*; mitsgaders d'*Abdy der Ciſternenſen*, *S. Auguſtyns Order*, *S. Benedictus*, *d'arme Clariſſen*, *d'Annonciaaten*, *de Dominikaanen*, *de Karmeliten*, *de Brigittynen*, *de Zuſters van S. Franciſcus Order*, *S. Thomas*, en *S. Julianus*.

Ten tyde van *Philips de II. Koning van Vrankryk*, is te *Douay* geſticht een *Academie* of *Hooge School*, die van *Paus Paulus* met groote vryheden begiftigd

wierd, welke zodanig aanwies, dat 'er duizend Toehoorders in de Philosophié waren.

LOGEMENT.

A la Place Royale.

Met de Wagen op *Valencijn*, *Arien* en *Aras*.

DOORNIK.

Doornik, by de Franschen *Tournay*, paalt aan *Henegouwe*, op de zyde van *Walsch-Vlaanderen*. De Stad is zo oud, dat men den oorsprouk van haar naam niet en weet, waar over de Schryvers dan ook zeer verscheelenden van meening zijn, beweerende d'eenen deze en d'anderen die gissing.

Zy is zeer wel gelegen op de *Schelde*, die'er midden door loopt, vier mylen van *Orchiers* en acht van *Douay*. 's Is een machtige sterke Stad, met een braaf Slot, welgebouwde Huizen, Kerken, Kloosters, en, Godtshuizen. De *Hoofdkerk* is gesticht door *Koning Chilperik van Vrankryk*, aan de *Maaget Maria* gewyd, en met een ryke jaarlyksche gift beschonken. Deze Kerk is hoogelyk vermaard door 't *Kapittel van't Gulde Vlies*, 't geen *Keizer Karel de V.* daar in het jaar 1531. gehouden heeft.

Wyders is *Doornik* een treffelyke Koopstad, hebbende ontallyk veel Handwerkslieden van allerhande soorten, welke twee-en-seventig Handwerken of Ambachten uitmaaken.

Deze Stad is een oud Bisdom. d'Eerste Bisschop *Eleutherius* is door *Paus Fælix* in het jaar 494. ingesteld. Naderhand is deze Kerk meer als zes honderd jaar aan het Bisdom van *Nopon* in *Picardyen* onderdaanig geweest; tot dat, op de bede van *S. Bernard*, *Paus*

Eugenius de III. het Bisdom in het jaar 1146. in deze Kerk herſtelde.

LOGEMENT.

De Failant.

Met de Wagen op *Arien*, *S. Amand*, *Condé* en *Valencijn.*

AALST.

Aalſt is een Stad geſticht op de Watervloed *de Denre*, twee mylen van *Denremonde*, vyf van *Gent*, vier van *Bruſſel*, en zes van *Mechelen.* Haar oorſpronk word geoordeeld van de Romeinen gekomen te zijn.

De *Parochie-kerk*, welke eens door den brand meeſtendeel verdelgd, doch naderhand herſteld wierd, is gewyd aan de Maaget *Maria*, en aan den Heiligen *Martinus*, Biſſchop van *Tours.*

Daar zyn metter tyd ook gekomen *Jeſuiten*, *Kapucynen*, *Karmeliten*, en verſcheidene andere *Kloosters;* mitsgaders een *Gaſthuis* en *Munt.* 't Omleggende quartier van de Stad was eertydts genoemd *Brakant in Lotryk*, na dat de Stad *Lotryk* door die van *Gent* vernield was. Des Stadts Zegel en Metaalen Arend zyn noch in *S. Niklaas Kerk.*

In het jaar 1483. wierd tot *Aalſt* een Landdag gehouden, alwaar door den Gezant van *Maximiliaan*, Roomſch Koning, zyn Dochter *Margareta* aan *Karel den* VIII. Koning van *Vrankryk*, toegezeid wierd.

Onder de Stad en Heerlykheid van *Aalſt* behooren honderd en ſeventig Dorpen; en ſtrekt zich de de zelve met haar paalen tot aan de Muuren van

Gent en de Poorten van *Oudenaarde*. Noch is by de Stad *Aalſt* gevoegd het *Land van Waas* en andere Dorpen, mitsgaders de *vier Ambachten*, zynde vier Steden, gelegen Noordwaarts na de Zee, daar de Stad *Hulſt* de eerſte af is. De drie anderen zyn *Axele*, *Bouchoute*, en *Aſſenede*.

LOGEMENT.

't Wapen van Holland.

Met de Wagen op *Gent*, op *Denremonde*, op *Ninove*, en op *Bruſſel*.

DENREMONDE.

Denremonde, by de Latynen *Teneramunda*, na de Vloed *Tenera*, in 't Duitſch *Deme*, alzo genaamd, om dat ze de mond van de *Deme* is, legt van *Gent*, *Bruſſel*, en *Meehelen* vyf mylen, en van *Antwerpen* zes. De Plaats is ſterk van maakſel en gelegenheid; en eertydts, tot dankbaarheid, door die van *Braband* gegeeven aan *Diederik*, *Graaf van Vlaanderen*, als hy haar tegens die van *Grimbergen* byſtand gedaan had. Daar word alle weeken een Vleesmarkt gehouden, met groote toeloop van volk.

Denremonde heeft verſcheidene Oorlogsrampen en Belegeringen uitgeſtaan; en als *Parma* in 't jaar 1585. zyn beleg voor Lillo moeſt opbreeken, ſloeg hy het zelve voor deze Stad, welke, niet heel wel van volk voorzien, gedwongen wierd zich over te geeven.

LOGEMENTEN.

De Koning van Spanjen.
De Koning van Vrankryk.

Alle dagen met de Barg op *Antwerpen*, en *Gent*, en alle dagen met de Wagen op *Aalſt*.

ATRECHT.

Atrecht, by de Latynen *Atrebatum* genoemd, is gelegen omtrent een boogschoot van de Rivier *Scarpe*, zes mylen van *Douay*, acht van *Dourlens*, vyf van *Kameryk*, en veertien kleine van *Atrecht*.

't Is een groote Stad, in tweën verdeeld, met byzondere Muuren; heetende het eerste gedeelte *la Cité* (de Burgt) en het ander *la Ville* (de Stad). De *Burgt* is klein, maar sterk van Schanssen en Bolwerken, en heeft d'overschoone *Domkerk van Onze Vrouw*, met een treffelyke Bibliotheek van geschreevene Theologische Boeken.

In het jaar 531. wierd *S. Vedastus* d'eerste Bisschop van deze Kerk, door *S. Remeus* ingesteld: maar het Bisdom van *Atrecht* is daar na met dat van *Kameryk* vereenigd; en van deze twee wierd een gemaakt. Hier door is deze Stad langen tyd zonder Bisdomsche Hoogheid geweest: doch dewyl sedert die van *Kameryk* zich onder de Heerschappy van Keizer *Hendrik de* IV. die een afvallige van de Roomsche Kerk was, hadden begeeven, zo heeft *Urbanus de* II. om hen te straffen, in het jaar 1095. de Stad *Atrecht* weder in haar voorige waardigheid gesteld.

De *Bisschop van Atrecht* is Geestelyk en Wereldlyk Heer van de Stad, stellende Wetten en Wethouders, Rechten en Rechters, maar kent alleenlyk den *Graaf van Artois* boven hem; want hy word van den *Graaf* genoemd, en van den *Paus* in zyn Staat bevestigd. 't Zelve Bisdom heeft jaarlyks, na dat de jaaren vruchtbaar zyn, vier, vyf of zes duizend kroonen inkomen.

In

In de *Kerk van Onze Vrouw* word met groote eerbiedigheid, in een wonderlyke ſchat van Geſteenten, bewaard zekere ſoort van *Manna*, hebbende de gelykenis van Wolle, 't geen ten tyde van *S. Hieronymus*, gelyk hy zelve in zyn Brieven getuigt, uit den Hemel gedaald is. Dit Manna of Hemelſch Brood word ſomwylen, ten tyde van groote droogte, getoond, om Regen te verwerven.

Ook word hier in een ſchoone Kapel, ſtaande op de kleine Markt, met de zelve eerbiedigheid, bewaard zekere *Kaars*, welke d'Inwoonders zeggen dat tot hun welvaart en zaligheid uit den Hemel gedaald is.

't Ander gedeelte van de Stad, *la Ville* geheeten, is zeer groot en ſterk, zynde omringd met goede en vaſte Muuren, Veſten, Bolwerken, en wyde en diepe Grachten, doch zonder water.

Hier is d'*Abdy van S. Vedaſtus*, die geoordeeld word de rykſte van geheel *Nederland* te zyn, hebbende alle jaaren over de twintig duizend dukaaten inkomen.

Noch zyn in deze Stad verſcheidene heerlyke *Kerken*, *Kapellen*, *Godtshuizen*, en andere treffelyke Gebouwen, zeer bekwaam voor d'Inwoonders, met konſtige geplaveide en overwelfde Kelders, om in tyd van oorlog, gelijk wel gebeurd is, met hun Huisgezin en Huisraad hun vertrek in te neemen, en van 't geſchut der vyanden bevryd te weezen.

In de Stad *Atrecht* zit de *Provinciaale Raad*, genaamd de *Raadkamer van Artois*, waar van d'appellatien aan het *Parlement van Mechelen* gedaan worden.

De Stad is volkryk, en zeer wel bewoond, onder anderen van veele treffelyke Kooplieden.

Atrecht was ten tyde van *Cæſar* de Hoofdſtad van een groote Provincie; ja ook ten tyde van *Karel de*

Kaale,

ATRECHT.

Kaale, *Koning van Vrankryk*, en lang daar na, de *Hoofdstad van Vlaanderen*: maar *Artois* een Graatschap op zich zelve gemaakt zijnde, bleef deze Stad, gelijk zy ook noch is, de *Hoofdstad* van *Artois*. onder zich hebbende verscheidene Leenen en Heerlijkheden.

In het jaar 1596. den 26 Maart, meende de *Koning van Vrankryk* de Stad *Atrecht* te verrassen, daar hy by nacht met een Petard een Poort openkreeg; maar alzo een diergelijk instrument aan de twede Poort niet wel wilde werken, alwaar de Meester kwam te sneuvelen, konden de Franschen niet in de Stad komen. Zy waren ook ter zelve tyd bezig met aan d'andere kant de Vesten te beklimmen; doch de ladders te kort zijnde, geraakten 'er alarm, en de Burgers in de wapenen, welke met hulp van weinige Spanjaarden den Vyand keerden, zulks dat de Koning met verlies van vyftig man en veele gekwetsten moest afwyken.

Doch omtrent een halve eeuw daar na, te weeten in het jaar 1640. wierd de Stad *Atrecht*, na een belegering van ongevaar een maand, niettegenstaande dat de *Kardinaal-Infant* haar trachte t'ontzetten, aan de Franschen overgegeeven.

LOGEMENT.

't Wapen van Holland.

Met de Wagen op *Douay*, *Cameryk*, en *Dourlens*.

S. OMER.

Deze Stad heeft haar naam gekreegen van een heilig Man, *Andomaris* of *Omer* geheeten, geboren te

Constants, en Bisschop van *Terouane*, die alhier een Klooster met een kostelijke Kerk deed stichten, welke na hem *S. Omer* genoemd wierd. Zyn deugdsaam en voorbeeldelijk leven trok zulk een menigte van volk herwaarts, dat 'er een Stad gebouwd, en dezelve *S. Omer* geheeten wierd, tot gedachtenis van dezen heiligen Bisschop, die alhier in het jaar 695. kwam te overlyden.

S. Omer is een Frontier-Stad tegens *Vrankryk*, gelegen op de Rivier *Aa*, vier mylen van *Arien* en *Ardres*. Zy is zeer sterk, wel betimmerd, en vercierd met allerley Huizen, onder dewelken ook het heerlyk Paleis van den Abt is.

Ook is de Stad redelyk bewoond van Volk, en heeft recht van Kasselery, en gebied over d'omleggende Landen en Dorpen.

By *S. Omer* is een zeer schoone en groote *Lak* of *Poel*, die uit geduurigleevende wateren ontstaat, en haar toeloop in de *Aa* of *Ha* neemt. In dit Lak of deze Poel leggen veel Eilandtjes en Beemden, met gras en klein geboomte, welke herwaarts en derwaarts op het water vlotten en sweeven; en indien men een touw aan een van de boomtjes vast maakt, kan men het Eilandtje trekken waar men wil. Deze stukken Landts zyn zo groot, dat 'er ontallyk veel Koeijen en Schaapen op konnen weiden; 't geen waar en wonderlyk is. Onder de gemelde sweevende Eilandtjes onthoud zich een menigte van Visch, Somers en 's Winters, om van de hette en koude bevryd te weezen. Aan dit Lak of deze Poel staan veele Huizen, en onder anderen een groote en uitneemend schoone Abdy, *Clerarets* geheeten, van *S. Bernards Order*, welke hy zelve, zo men zegt, gesticht heeft.

Deze Stad wierd in de maand April des jaars 1677. door den *Hertog van Orleans*, des

Ko-

Konings Broeder, na een korte belegering ingenomen.

LOGEMENT.

l'Ecu de France.

Met de Wagen op *Caſſel*, *Arien* en *Teroane*.

CAMERYK.

Cameryk, na 't ſchryven van *le Maire* en anderen, is geſticht en genoemd van *Cambre*, Koning der Cimbren en Tongren; en na de meening van *Paulus Æmilius*, en anderen, is dit de zelve Stad welke Cæſar *Samarobrina* noemt, daar veeltydts van zijn Krygsvolk winterlegerde, en daar het Parlement en Generaale Raad van *Gallia* gehouden wierd; hoewel eenigen willen zeggen, dat *Samarobrina* de Stad *S. Quintyn* in *Vrankryk* is, eertydis in 't Latyn *Auguſta Veromanduorum* geheeten, om dat ze gelegen is in 't *Land van Vermandois* in *Picardyen*.

Deze Stad legt op de Rivier de *Schelde*, die 'er door loopt, en zeven mylen van *Valencyn*.

Cameryk is ſchoon, groot, en ſterk, en heeft een zeer vaſt Kaſteel, geſticht door Keizer *Karel de* V. De timmering van de byzondere Huizen is ſchoon: de Kerken en Kloooſters zijn heerlijk; maar in wonder en koſtelijkheid munt uit onze *L. Vrouw de Domkerk*, wiens Bisdom en gebied zich zeer wyd uitſtrekt.

De Stad is ryk, en wel bewoond van Koop-en Ambachtslieden, die veelderhande fijn Lywaat maaken, ja jaarlijks boven de ſeſtig duizend ſtukken. Dit Lywaat is zo fijn, dat men ſtukken vind van

twee-en-twintig ellen lang, die in ſtof niet meer als zes, zeven, of acht oncen weegen.

Hier is de heerlyke Caſſelery *Cambreſis* genaamd welke veele Dorpen en Vlekken onder zich heeft; ook het Kaſteel *Cambreſis*, zes mylen van de Stad, daar in den jaare 1559. de Vrede tuſſchen de Chriſtene Vorſten geſlooten wierd.

't *Biſdom van Cameryk* word bevonden zeer oud te zijn; want d'eerſte Biſſchop is geweeſt *Drogines*, een deugdelijk Man, die ten tyde der Wenden als Martelaar gehandeld wierd.

De Stad *Cameryk* heeft veele rampen door oorlogen en anders geleeden, en is eindelijk in de maand April des jaars 1677. na een korte belegering, door den *Koning van Vrankryk* in perſoon veroverd.

LOGEMENTEN.

Au Grand Roy de France.
Au Dauphin.

Met de Wagen op *Crevecœur*, *Arleux*, en met de *Barge* op *Bouchain*.

MONS of BERGEN in Henegouwe.

Bergen, de Hoofdſtad van het Graafſchap *Henegouwe*, is, gelijk men by d'oude Schryvers bevind, zo genaamd om dat ze op Heuvelen of Bergachtige hoogtens legt, vyf mylen van *Enguien* en tien van *Bruſſel*. Zy is ſterk door konſt en uit de natuur, dewyl ze rondom in 't water gezet kan worden: en boven deze voordeelige gelegenheid, heeft ze niet alleenlijk ſwaare Muuren en Veſten, maar is met drie zeer wydé en diepe Grachten en een oud Ka-

ſteel

ſteel verſterkt. Wyders is de Stad groot en ruim, vercierd met treffelijke byzondere Huizen en luſtige Fonteinen: kort om, 't is een ryke Koopſtad, daar veele Ambachten van verſcheidene Handwerkers gedaan worden, doch inzonderheid van Saijette te maaken.

Door deze Stad loopt een vlietend Water, *Trulle* geheeten, 't geen zijn oorſpronk neemt van verſcheidene Fonteinen aan het Dorp *Marpen.* Deze Beek ſtroomt omtrent drie mylen ver na 't Weſten in de Beek *Heine.*

In de Stad *Bergen* is de *Koninglijke Raad*, daar d'Apellen van het gantſche Land zich op beroepen, uitgezondert *Valencijn*; en hier worden de definitive Sententien of Eind-vonniſſen gegeeven, zonder te *Mechelen* of elders over te brengen.

Hier is ook het edel *Kapittel* en *d'Order der* hoogvermaarde *Kanonnikeſſen*, geſticht en ingeſteld door S. *Waltruda*, Hertogin van *Lotharingen*, ten tyde als 't *Hertogdom van Lotharingen* onder zich begreep *Henegouwe*, *Braband*, *Cameryk*, *Haſpengouw*, *Ardenne*, en voorts al het land tot den *Rijn* toe.

De Stad *Bergen* is van Keizer *Karel den Grooten* niet alleenlijk begiftigd als de Hoofdſtad van 't *Graafſchap Henegouwe*, maar ook byzonderlijk tot lof en eer van zo veel heilige Mannen en Vrouwen die daar omtrent den jaare 600. met een uitſteekende Godvrugtigheid hebben geleefd, en heiliglijk geſtorven zijn, (als naamentlyk S. *Vaubert*, *S. Bertilda*, *S. Waltruda*, die de Kerk en 't Kapittel der Kanonnikeſſen tot *Bergen* geſticht heeft, gelyk hier boven gezegt is, *S. Vincent*, *S. Amand*, en meer andere Heiligen) tot een byzonder Graafſchap opgerecht, en heeft langen tyd verſcheidene *Graaven van Bergen* gehad; maar zy dezen naam achterlaa-

tende, hebben eindelijk dien van *Henegouwen* weer aangenomen: welke Graaven, volgens de Schryvers van dat Land, uit het doorluchtig bloed van *Karel den Grooten*, doch van de vrouwelyke Stam, gesprooten zijn.

By deze Stad geschiedde de vermaarde Veldslag tusschen den *Prins van Oranje* en den *Hertog van Lutzenburg*, op den 11 September des jaars 1678. daags na de tekening der Vrede; in welke Slag de Franschen dapper gehavend wierden, en zeer veel volks verlooren.

LOGEMENT.

S. Anthonis.

Met de Barge op S. *Gillain*, en met de Wagen op *Binch* en *Roeles*.

VALENCYN.

Deze Stad is gelegen in een lustige dellinge op de *Schelde*, die 'er door heen loopt, gelyk ook van binnen aan de zyde van de *Cardon-Poort* het Riviertje *Rouelle*; welke beiden zo overvloedig water bybrengen, dat'er d'Inwoonders tot hun volkomene vernoeging af verzorgd zijn. Zy kan aan d'eene zyde door het middel van zekere daar toe gemaakte Sluizen meestendeel blank gezet worden, en heeft aan d'andere, behalven het Gebergte 't geen haar beschermt, sterke Bolwerken en Vesten, met zeer wyde Grachten; zulks datze eertyds byna voor onwinnelijk gehouden wierd.

Valencyn legt even ver van *Bergen* en *Ryssel*, te weten zeven mylen, en is een groote en schoone Stad, met veele heerlyke en kostelyke Huizen,

VALENCYN.

waar onder verſcheidene van zeer oud maakſel gezien worden, mitsgaders een byzonder *Huis voor d'Artillery*. Haar voornaamſte *Kerk* is geſticht door de Graavin *Richilde*, de *Maaget Maria* toegewyd, en van d'Inwoonders *Nôtre Dame la Grande* genaamd. Dit werk heeft niets vande nieuwe Bouwkonſt, maar is op d'oude wys heel koſtelyk gebouwd, en vercierd met veele ſchoone Pilaaren, ten deele van Marmer en ten deele van Porfyrſteen, welke in een driedubbelde ordening onderſcheiden worden, wonderlijke Boogen maaken, en boven en beneden groote ruimte aan de wandelaars geeven, 't geen aangenaam en vermaakelyk t'aanſchouwen is.

De twede *Hoofdkerk* is aan den Heiligen *Johannes* gewyd, een werk veel nieuwer als het voorgaande, en geſticht door *Pepyn*, Vader van *Karel den Grooten*, Koning van *Vrankrijk*, of, gelyk anderen zeggen, door den Koning *Thierry*.

Daar zyn noch andere *Kerken*, en *drie Kloosters der Biddende Order*, en in een der zelver de groote en ſchoone *Kerk* van den Heiligen *Franciſcus*, vercierd met de heerlyke Graven eeniger Vorſten van *Henegouwe* en *Valencijn*, pronkende met geleerde Grafſchriften; mitsgaders verſcheidene andere *Kloosters*, *Gaſthuizen*, en *Godtsdienſtige Geſtichten*, gelyk ook een *Collegie* daar de jeugd door veele geleerde Mannen in 't Latyn en Griekſch onderweezen word.

Aan d'eene zyde der Stad, na de *Schelde*, ziet men een oud groot Hof, 't geen eertydts *'s Graaven-Hof* genoemd wierd, ter oorzaak dat de Graaven van *Henegouwe* en de Heeren van *Valencyn*, om d'aangenaame Lucht, zich dikwils aldaar onthielden. Dit Hof is gebouwd door Graaf *Baldewyn*,

die, om dat hy veel Gebouwen ſtichtte, den bynaam van *Bouwer* verkreeg. Al 't geen dit Paleis in zyn omkring beſluit, is aan de *Parochie van den Heiligen Joannes* onderworpen, die onder 't gebied van *Henegouwe* gerekend word, welke Heerſchappy zich ook over dit deel van de *Schelde*, 't geen aan het Hof ſpoelt, en over de tien Bruggen die over de *Schelde* leggen, uitſtrekt.

Noch munt onder veele heerlyke Gebouwen uit het Hof, gemeenlyk de *Halle* genaamd, ſtaande op de Markt, wiens Gevel van gehouwen ſteen opgehaald, en met veele venſters en groote deuren vercierd is. Daar benevens vertoont zich, van een zelve hand gemaakt, *S. Pieters Kerk*, en ter andere zyde het uitmuntend ſchoon *Uurwerk*, 't geen niet alleenlijk de uuren aanwyſt, maar ook den loop van de Maan en alle de Planeeten. By dit Uurwerk is de *Koornmarkt*, groot en ruim, daar men voor het kwaad weder onder ſchuilen gaat. Boven het gemelde Gebouw, de *Halle*, word de *Wolle* verkocht, en achter is het *Schermſchool*, 't geen tot de verkooping der *Lakenen* geſchikt is. Hier zyn ook de *Kamers voor d'Overigheid van de Stad*, welke ruim en groot bennen, mitsgaders een gemeen *Gevangenhuis*; invoegen dat dit Gebouw van een wydluftigen omvang zynde, de Stad grooten dienſt doet. 't Is eerſtelyk geſticht door *Willem den Goeden*, Graaf van *Henegouwe*, *Holland*, en *Zeeland*.

In de Stad *Valencyn* is onder andere Heeren geboren Keizer *Hendrik de* VII. van dien naam, die ook *Graaf* of *Hertog van Lutſenburg* was; mitsgaders *Maria*, d'eenige Dogter van *Karel den Stouten*, Hertog van *Bourgondien*: hoewel eenigen zeggen, dat zy te *Bruſſel* geboren zou weezen.

Deze Stad ſtrekt haar Heerſchappy over d'omleggende Landen, onder den tytel van Ambachten,

:en, wyd en breed; en beſtaat de zelve uit drie Standen, te weeten uit Prelaaten, Edelen, en Overigheid.

Niettegenſtaande de groote ſterkte van *Valencyn*, daar wy hier voor af geſproken hebben, geraakte deze gewichtige Stad byna zonder moeite in het geweld der Franſchen. De belegering was 'er voor geſlagen op den 1 Maart des jaars 1677. onder den *Hertog van Luxenburg* en *Montal*. Op den 4 kwam de Koning daar zelve voor; en tuſſchen den 9 en 10 de Trencheen geopend, en vervolgens eenige kleine Poſten ingenomen, en de Franſchen op den 15 zonder groot verlies dicht aan de voet van een gekroond Hoornwerk gekomen zynde, beſluit Zijn Majeſteit, om met het gewoonlijk werken geen tyd te verliezen, het gezeide Hoornwerk van vier kanten te gelijk aan te taſten. De Contreſcarp wierd met kleinen arbeid vermeeſterd, dewyl 'er weinig Verweerders in waren, en dezen de wyk na het gekroonde Hoornwerk namen, daar zy in de zelve drift ook uitgedreeven wierden, als mede uit een Halvemaan daar ze zich in hadden begeeven. Een gedeelte van de Bevelhebbers en Soldaaten der Belegerden, begaven zich voorts in de ruimte van een Ravelyn, *de Paſtey* genaamd; maar aldaar mede van de ſchrik gevolgd, hielden geen ſtand, en vlooden na de Stad: onder welk onordentelyk vluchten de Franſchen, onder hen vermengd, ook binnen geraakten, welke zich aanſtondts meeſter van het winket maakten, langs de wallen liepen, zich aldaar beſchanſten, en het geſchut na de Stad keerden, waar door die van binnen gedwongen wierden zich op diſcretie over te geeven. En aldus wierd de Koning meeſter van deze treffelyke Stad, zonder noch

 eenig

eenig Buitenwerk daar van gewonnen te hebben.

LOGEMENTEN

In Ons Lievrouw.
Au duc d'Orleans.
Au Prince de Condé.

Met de Wagen op *S. Amandt* en *Condet.*

HALLE.

Word ook genoemd *Nôtre Dame de Haux*; is gesticht op de Vloed de *Seine*, die 'er door heen loopt en gelegen drie mylen van *Brussel*, op d'uiterste paalen van *Braband* en *Henegouwe*. 't Heeft een zeer schoone *Kerk*, ter eere van de *Maaget Maria* gewyd, daar men zegt dat veele Mirakelen geschied zyn; waar over de Plaats niet alleen uit deze Landen, maar ook uit *Vrankryk* en andere Gewesten veel bezoek krijgt.

LOGEMENTEN.

Den Engel.
De Roos.

LUTSENBURG.

De Hoofdstad van het Landschap, geeft den naam aan het zelve. Zy is zeer wel gelegen, groot, sterk, en redelyk wel betimmerd. De *Hoofdkerk* is na *S. Nicolaas* genoemd. Daarenboven is 'er een treffelyk *Klooster*, 't geen, zo men zegt, en als de Geschriften in de muur getuigen, een der eersten van *S. Franciscus* Order is, gesticht ten tyde van zyn leven. In de Kerk van dit *Klooster* legt begraaven *Johan van Lutsenburg*, Koning van *Bohemen*, Zoon van Keizer *Hendrik de* VII. en Vader van Keizer *Karel de* IV.

IV. welke *Johan* in den oorlog met den *Koning van Vrankryk* tegens d'Engelſchen in het jaar 1348. verſlaagen wierd.

De Stad *Lutſenburg* heeft in oude tyden veel tegenſpoeds geleeden, als weezende een ſpiegel van oorlogsveranderingen: maar de voorgaande rampen achter wege laatende, zullen wy alleenlijk zeggen, dat ze in den jaare 1684. na een korte belegering, door den *Koning van Vrankryk* veroverd wierd, onder wiens heerſchappy zy tegenwoordig behoort.

LOGEMENT.

Au duc de Luxembourg.

NAMEN.

Deze Stad, de Hoofdſtad van het Landſchap, en met de Biſſchoplijke waardigheid vercierd, is gelegen tuſſchen twee Bergen, op de ſlinker zyde van de kant der *Maas*, acht mylen van *Leuven* en *Luik*, en tien van *Bruſſel*, en word bewaterd door de Rivier de *Sambre*, die 'er door heen loopt. Zy is zeer fraay, heeft een ſterk *Kaſteel*, en een ſchoone *Hoofdkerk*, gewyd aan *S. Albin*. 't Was van oudts een *Graafſchap*, met heerlijk wyd en breed gebied. Hier word ook gehouden *de Koninglijke Raad* van dit Land, die te *Mechelen* appelleert.

LOGEMENT.

De Koningin van Spanjen.

Voornaamste Steden van Vrankryk.

P A R Y S.

D'Oude en wydvermaarde Stad P*arys* legt aan de Rivier de *Seine*, en is onder alle de Steden in *Vrankryk*, ja in geheel *Christenryk*, d'oudste, de grootste, en volkrykste. Zy is gebouwd seventig jaar voor d'eerste stichting van *Troyen*, vier honderd acht-en-negentig jaar voor d'opbouwing der Stad *Romen*, en duizend vier honderd zeventien jaar voor de geboorte van onzen Zaligmaaker *Jesus Christus*.

De Stad legt in 't rond als een appel, heeft *veertien Poorten*, en rondom Grachten, Wallen en Muuren, daar haar eenen *Philippus Augustus*, gebynaamd *Dieu-donné*, nevens een Provoost en Schepens, in het jaar 1190. mee voorzien heeft. Zy word gemeenlijk afgedeeld in drie deelen, te weeten 1. *la Cité*, zijnde het middelste deel, 't welk van de *Seine* als een Eiland omringd is, hoewel 'er noch meer Eilanden in de *Seine* lagen, die nu al meest bebouwd, en met bruggen aan de Stad zijn gehegt. 2. *d'Universiteit*, tegen 't Zuiden, aan de welke *vyf Voorsteden* zijn; als *S. Germain*, onder alle de Voorsteden van *Parys* de voornaamste, *S. Michel*, *S. Jacques*, *S. Victor*, en *S. Marceau*: 3. *la Ville*, tegen 't Noorden 't geen het grootste deel van de Stad is, daar de rykste en voornaamste lieden in woonen, en waar aan men ook *vyf Voorsteden* heeft, naamentlijk *du Temple*, *S. Martin*, *S. Denis*, *Montmartre*, en *S. Honoré*. Nu willen wy, op dat wy de Stad *Parys* te ordentelijker

lijker mogen beschryven, deze drie voornoemde deelen der Stad voor ons neemen, en de voornaamste Timmerazien, Paleizen, plaatsen en oorden, welke in ieder der zelver te zien zijn, verhaalen.

La Cité, gelijk gezegt is, is het middelste deel der Stad, in een Eiland, 't welk de *Seine* maakt, gelegen. Alhier is te zien I. *l'Eglise de nôtre Dame* (Onze Lievrouwe Kerk) die voor de grootste van geheel *Vrankryk* gehouden word. II. *het Paleis*, door *Philips den Schoonen* gebouwd, zijnde een groot en ruim Gesticht, eertydts der Koningen wooning, maar naderhand tot het Parlement verordend, 't voornaamste van gantsch *Vrankryk*, voor het welk zich de Vorsten des Ryks, ja de Koningen zelven moeten stellen. Voor dit Paleis ziet men een Hof, *la Court S. Eloi*, of *la Court du Change* genaamd, daar de Kooplieden alle dagen 's morgens en 's avondts ten tien en vyf uuren te samenkomen. In den ingang van het gemelde Paleis, by de trappen, staat het Beeld van een Graaf, die den schat van den Konigs *Philips den Schoonen* beroofd zou hebben. Vervolgens komt men aan een groote Zaal, *la Salle du Palais* genaamd, alwaar, gelijk ook voor de Zaal en in alle de Galderyen, als mede op het Voorhof van het Paleis, allerhande Winkels of Kassen zijn, daar men koopen kan 't geen men van nooden heeft. In dezelve Zaal staan alle d'Afbeeldsels der *Koningen van Vrankryk* van *Pharamond* tot *Hendrik den III.* Voorts zyn 'er veele onderscheidentlijke kamers, in welker ieder byzondere Rechtszaaken verhandeld worden.

Wyders heeft men in dit deel der Stad noch vyf Bruggen aan te merken, die altemaal over de *Seine* leggen, en, even als de Straaten aan beide de zy-

den met Huizen betimmerd zyn. De drie eersten dezer Bruggen gaan van *la Cité* in *la Ville*, en de twee anderen van *la Cité* in *d'Universiteit.* Noch is 'er een zesde, zynde een lange breede Brug van steen, tegen over d'*Augustyner Kerk* gebouwd, langs de welke men van d'*Universiteit* en der zelver Voorsteden niet alleen na de Stad, maar ook na de Voorstad gaan kan, en werd *le Pont Neuf*, *le Pont Henry*, of *le Pont des Augustins* genoemd, door Koning *Hendrik den III.* in den jaare 1578. aangevangen te bouwen, en door zyn Nazaat *Hendrik den IV.* voleindigd, die daar van koper op 't midden der Brug zeer treffelyk te paart gesteld is. Deze Brug is zo breed, dat 'er drie Karossen nevens malkanderen konnen ryden; en zijn aan beide de zyden ook verhevene wandelplaatsen, zo breed dat op ieder zes persoonen nevens den anderen gaan konnen. Sedert zijn'er noch verscheidene nieuwe Bruggen gemaakt, zulks dat deze Stad om haar dagelyksche verandering naauwelyks te beschryven is.

Noch zyn 'er in dit gedeelte der Stad verscheidene Kerken, Kloosters, en andere Geestelijke Gestichten, waar onder, om stilswygens over d'anderen heen te stappen, de voornaamste is *l'Eglise Nôtre Dame*, een schoon, groot en heerlyk Gebouw, staande meestendeel op paalen in 't water aan de *Seine*, ter lengte van honderd vier-en-seventig, en ter breedte van sestig treden, hebbende honderd en twintig pilaaren en vyf omgangen, ter beide zyde vyf-en-veertig Kapellen, en elf Deuren, waar af de voornaamste driedubbeld is, boven met acht-en-twintig Koningen in steen gehouwen, onder de welken Koning *Pepijn* op een Leeuw zit. Deze Kerk is voorzien met vier Toorns, waar onder twee zeer schoon, hoog en vierkantig zijn, en, be-

P A R Y S.

behalven d'anderen, twee geweldige groote Klokken hebben, welker eene, *S. Maria* genaamd, met twintig, en d'andere met twaalf of zeſtien mannen geluid moet worden; zulks dat men 'er het geklank by nacht, of ſtil weer, by de zeven Franſche mylen af hooren kan.

l'Univerſité, het twede deel der Stad, is tegen 't Zuiden gelegen, en word alzo genoemd om dat de *Paryſche Academie*, benevens de Collegien, aldaar is, en dat 'er de Profeſſoren en Studenten, met de Boekverkoopers, meeſtendeel hun wooning hebben. d'*Univerſiteit* is eerſt gefondeerd door *Karel den Grooten*, in den jaare 796. daar toe aangemaand door den geleerden *Alcuinus*, zyn Leermeeſter: maar Koning *Robert*, de Zoon van *Hugo Capet*, dien men zegt een goed en geleerd Heer geweeſt te zyn, heeft de eerſte de *Rectores* en *Procuratores* aldaar ingezet, en hen, gelyk ook de gantſche Academie, met heerlyke Privilegien begiftigd. Alle drie maanden word'er een nieuwe *Rector* gekoozen. Hy gaat in *Actis publicis* boven Vorſten, Kardinaalen, Biſſchoppen, en Vorſtelyke Ambaſſadeurs; en als de *Koningen van Vrankrijk* begraaven worden, naaſt aan 't Lyk. Nevens den *Rector* zyn 'er noch vier *Procuratores*, welke uit vier Natien, daar d'Univerſiteit uit beſtaat, verkoozen worden; als een François, waar onder zyn de Spanjaaarden, Italiaanen, Grieken, en andere Ooſterſche Natien; een Duitſcher, die onder zich heeft de Noordſche Natien, als die van *Polen, Deenmarken, Sweden, Engeland, Schotland*, enz. mitsgaders een uit *Picardyen*, en een uit *Normandyen*. De menigte der Studenten alhier is den eenen tyd grooter als den anderen; maar dikwils zyn 'er over de tien, twintig, en dartig duizend bevonden.

Wat

Wat de *Collegien* belangt, die maaken een geta uit van over de vyftig, en hebben meest altemaa hun eigene Kerken en Kapellen: behalven noc meer andere Kerken en Geestelyke Gestichte welke in dit gedeelte der Stad gelegen zyn.

Onder de Wereldlyke Gebouwen alhier heeft me *le Palais des Termes* (*Palatium Thermarum*, of '*t* Palei *der Badstoven*) 't geen de Keizer *Julianus den Apostaa* gebouwd en bewoond heeft, doende het wate van het Dorp *Arcueil* na *Gentille* in zyn Baden lei den; welke Baden hier als noch te zien zyn.

De *Voorsteden* van dit gedeelte zyn *vyf* in 't getal I. *S. Victor*, voerende den naam van 't treffelyk Klooster, daar in gelegen, welkers Abt een der vier voornaamsten van *Parys* is, die hun eigene Jurisdictie of gebied hebben, en den Bisschop niet onderworpen zijn. De Monniken zijn van *S. Augustyns* Order. Dit Klooster zegt men een rykdom te hebben, die met *S. Denys* vergeleeken mag worden; mitsgaders een der treffelijkste Bibliotheecken van *Vrankryk*. II. De Voorstad *S. Marceau*, die wegens haar grootte in Stad en Voorstad verdeeld is. Daar ziet men voor eerst het *Klooster der Cordeliers* of *Franciskaanen*, genaamd *les Cordelieres S. Marcel*, welke daar ingevoerd zijn door de Huisvrouw van den Koning *S. Louis*. By deze Nonnen zijn ook Monniken, die op hun kap een graauwen hoed draagen. Wat meer inwaarts ziet men de *Parochie-Kerk van S. Hypolitus*, en dicht by 't Klooster die van *S. Marcellus*, daar deze Voorstad haar naam van heeft, welke de beroemden Held *Roeland*, Graaf van *Blaye*, Zusters Zoon van *Karel den Grooten*, aangevangen heeft te bouwen. Niet wyd van 't Klooster is *S. Martens Kerk*, en by de Stadts Poort de groote *Parochie Kerk van S. Madard*. In deze Voorstad maaken de Nederlanders schoon Tapytwerk.

III.

P A R Y S.

II. Van hier voortgaande, komt men in de Voorstad *S. Jacques*, daar men een *Kapucyner Klooster* vind, gelijk ook het *Klooster* en *Gasthuis van S. Jacques du haut pas*, of *S. Jacobi de alto passu*, mitsgaders dat van *nôtre Dame des Camps*, 't geen eertydts een Tempel van *Ceres* en *Mercurius* geweest is. Hier dicht by ziet men een verheven werk, zynde een Waterleiding; waar door het water drie mylen weegs gebragt word tot in 't *Hôtel de Luxembourg*, het heerlijk Paleis van *Maria de Medicis*, Moeder van *Lodewyk den XIII.* staande in de Voorstad. V. *S. Germain*, 't geen ver over de twee honderd duizend kroonen van bouwen gekost heeft. Ook ziet men by *S. Michiels-Poort* twee zeer oude Gestichten in de Stadts Grachten uitkomen, welken men zegt twee Sloten te wezen die over de twaalf honderd jaaren gebouwd zijn. In deze Voorstad is het Klooster der Karthuizer Monniken, (*les Chartreux*) zynde een zeer groot begryp, met een schoonen Hof daar achter. Aan een van de Poorten deezes Kloosters knielt de Koning *Hendrik de III.* nevens een menigte Geestelyke lieden voor een *Marien-Beeld*. Eindelyk volgt ten V. *le Faubourg de S. Germain* (de Voorstad *S. Germain*) de schoonste en grootste van allen, hebbende een gezonde lucht, in de welke d'Engelsche, Hollandsche, en andere Gezanten, nevens veele treffelyke Heeren hun wooningen hebben. De Hoogduitsche, Nederlandsche, en andere Natien, die te *Parys* een wyl meenen te vertoeven, verkiezen gemeenlijk alhier hun woonsteden, en zulks wegens de bekwaame gelegenheid, schoone huizen, en goede exercitien welke aldaar gehanteerd worden. Deze Voorstad voert haar naam van dat treffelyk Klooster S. *Germain des Prez*, 't geen mede buiten de Jurisdictie

van

van *Parys* is, en het gebied over deze Voorst. heeft.

La Ville, zynde het darde gedeelte van *Parys*, le in 't Noord-Oosten, is het grootste, en dicht m heerlyke huizen doorbouwd; zulks dat het allee wel onder de grootste Steden van *Vrankryk* gereken zou mogen worden. Men telt'er twee hondei tachtig Straaten, een-en-dartig Kerken, tien Kloo sters, vier Gasthuizen, en zes Kapellen. I. by d Poort *S. Antoine* ziet men het *Celestiner Klooster* vertoonende boven de poort het Beeltenis van Ko ning *Karel den V.* In de Kerk is een Kapel, alwaar d Grafschriften van eenige Vorstelyke Persoonen, z van den Huize van *Bourbon* als *Orleans*, te leeze zyn. Ook leggen, behalven meer anderen, alhie begraaven de Herten van Koning *Hendrik den II* en den Konnestabel *Anne Montmoranci*. II. *à la Ru de S. Antoine* (in S. Antonis-straat) een *Jesuiten Collegie*, te vooren de Kapel van S. *Louis* geweest, staande recht over de Fontein *de Birague*. III. S. *Jean de Greve*, een voornaame Parochie-Kerk met een groot Kerkhof. IV. by de Poort *du Temple* een Kerk en groote plaats, zynde in de rondte bykans als een klein Stedetje, die wel eer den *Tempeliers* toebehoord heeft, welke zo om hun Kettery, als snood Sodomitisch leven, in het jaar 1310. onder Koning *Philips den Schoonen*, met menigte te *Parys* verbrand zyn, wordende den overigen het Rijk ontzegt, en hun goederen aan de *Johanniten*, of *Ridders van Rhodes*, (nu van *Malta*) gegeeven. V. by de Poort S. *Martyn* het aanzienlyk *Klooster van* S. *Martinus*, een groot begryp, met een muur omvangen, en een der vier Geestelyke Gestichten welke den *Bisschop van* Parijs niet onderworpen zyn, maar hun eigen gebied hebben. In den omgang van dit Klooster ziet men een zo konstig geschilderd Vouwenbeeld,

PARYS.

beeld, dat geen Schilders uit *Duitschland*, *Nederland*, *Italien*, of elders onderneemen durven een diergelijk te maaken. VI. niet ver van daar de *Parochie-Kerk S. Nicolas de Champs*, welke zeer schoone Kapellen heeft, waar onder de treffelijkste is die van *Montmorency*, zijnde deze Kerk op acht-en-negentig pilaaren gebouwd. Noch zijn 'er in dit gedeelte der Stad, behalven veele andere Gestichten van weinig belang daar wy stilswygens over heen stappen, VII. het *Klooster des Filles Penitentes* of *repenties*, de *S. Magliore* genaamd, daar de bekeerde Hoeren zich in begeeven. Men zegt, dat op die plaats wel eer de Parysche Galg gestaan heeft. VIII. *l'Hospital du S. Sepulchre* ('t Gasthuis van het H. Graf) daar eenige Kanonniken zyn, en konnen de geenen, die van 't Heilig Graf komen, hier een tyd lang blyven, en gespyst worden. IX. De *Kerk* en 't *Kerkhof des Innocens* of *S. Innocens*, zijnde het grootste Kerkhof van *Parys*, en hebbende veele schoone Grafschritten, onder anderen een van een Vrouw, *Jolande Bailly* genaamd, gestorven 1514. ter ouderdom van acht-en-tachtig, en na een Weduwlijken staat van twee-en-veertig jaaren, welke twee honderd vyf-en-negentig Kinderen en Kindts-kinderen uit haar ligchaam voortgeteeld gezien heeft. Dicht aan dit Kerkhof, in een klein straatje, *la rue de fer* genaamd, is in den jaare 1610. de dapperen Held *Hendrik de IV.* in zyn karos na 't *Arsenaal* rydende, door den vervloekten Moordenaar *François Ravaillac* omgebracht. Deze Kerk zou in het jaar 1183. van de goederen der uitgejaagde Jooden gebouwd, en na d'onnozele Christ-vermoorde Kinderen *des Innocens* genaamd weezen. X. de *Parochie Kerk van S. Eustachius*, de grootste Parochie van *Parys*, daar somtydts tegen Paasch wel veertig

duizend menschen communiceeren. XI. de Kerk en 't Klooster der drie honderd Blinden, *l'Hospital des quinse vingt Aveugles* geheeten, gebouwd door den Koning S. *Louis*, ter gedachtenis van drie honderd blinde Ridders welken hy van de Barbaaren gekocht had. Doch dit zy genoeg van de Geestelijke Gebouwen.

Dit deel van *Parys* heeft *zes Voorsteden* en *zeven Poorten*. I. *Le Faubourg de* S. *Antoine* (de Voorstad van S. Antonis) nevens de Stadts Poort die den zelven naam voert, waar langs de *Seine* door de Stad vliet, zijnde een nieuw begrip, van tyd tot tyd met schoone huizen vercierd, en onder de zelven het *Klooster* S. *Antoine de Champs*. II. De *Poort* en *Voorstad du Temple*, die niet heel groot is. Tusschen deze Poort en de *Voorstad* S. *Martin* legt dat wydluftig schoon Gast-of Lazarus-huis, *l'Hospital de* S. *Louis* genaamd, 't geen *Koning Hendrik* de *IV.* met onuitspreekelijke kosten voltimmerd heeft. De huizing is een groot, sterk en heerlijk getimmer, beter een *Koninglijk* Paleis als huisvesting der kranken gelykende. Daar zou plaats voor tien duizend menschen weezen. In pestilentiaale tyden worden 'er, behalven twee duizend arme en gebrekkelijke lieden die men 'er dagelijks onderhoud, alle de geenen die met vuurige ziektens besmet zijn ingebracht. Haar Apotheek is waardig om te zien. III. De *Poort S. Martin*, nevens haar *Voorstad*, die groot is, en haar eigene *Parochie Kerk* heeft, *S. Laurens* genaamd. Buiten de zelve ziet men dat wydberoemde Hoofdgerecht *Montfaulcon*. IV. De *Poort* en *Voorstad S. Denys*, daar noch een andere *Voorstad* by legt, *la Ville neuve* (de nieuwe Stad) genaamd. Van hier komt men (V) aan de *Poort* en *Voorstad Montmartre*: op welken Berg tegenwoordig een *Kapel* staat, ter plaatse daar de drie Marte-

laar en

laaren *S. Dionyſius*, *Eleutherius* en *Ruſticus* onthalſd zouden zyn. Noch ſtaat op den zelven Berg een *Nonnen-Klooſter*, door de Huisvrouw van Koning *Lodewyk de IV.* ter eere van *S. Urſel* gebouwd. VI. De *Poort* en *Voorſtad S. Honoré*, in de welke de volgende Kerken en Geeſtelijke Geſtichten te zien zijn: als eerſtelijk ter rechter hand die van *S. Rochus*, daar meeſt alle Zondags namiddag in 't Hoogduitſch gepredikt word: 't *Klooſter der Hervormde Jacobynen*, zijnde noch een nieuw gebouw: de *Capucynerinnen*, welcke vrouwen na den Regel van S. *Franciſcus* leeven, volgende de Capucynen na in leven en kleeding, geſticht door *Ludovica Lotharingia*, Huisvrouw van Koning *Hendrik de III.* de *Kapucynen*, door den voornoemden *Hendrik den III.* ingevoerd; doch deze Monniken laaten zich met dat Klooſter niet vernoegen, maar hebben over eenige jaaren een veel grooter in de Voorſtad S. *Jacques* gebouwd: *Les Feuillans*, of *Geeſſelaars*, zijnde van d'Order van S. *Benedictus*, welken de gemelde Koning *Hendrik de* III. In den jaare 1587. mede ingeſteld heeft. Die in dit Klooſter woonen, zijn meeſtendeel van Adel. Eindelijk zo ſtaat de *zevende Poort* aan de *Seine*, by de *Louvre*, het Koninglijk Slot en Wooning.

Dit alles dan verhaald hebbende, zullen wy voortvaaren voor oogen te ſtellen 't geen, behalven de gedachte Geeſtelijke Gebouwen, in dit gedeelte van *Parys* noch te zien is. Beginnende dan van de *Poort* S. *Anthoni*, daar dit boven geſchreeven ſtaat, *un Dieu*, *une Foy*, *un Roy*, *une Loy* (een God, een Geloof, een Koning, een Wet) komt men I. aan de *Baſtille*, in welk Slot men niet als Prinſen en groote Heeren gevangen zet. 't Is een Gebouw van groote vierkante gehouwene ſteenen, met acht Toorns

en diepe Grachten, gesticht in de jaaren 1369 en 70. onder Koning *Karel den V.* en zeer bekwaam om de Stad in oproerige tyden te dwingen. De beruchte Maarschalk *de Biron*, van verraad tegens den Koning en het Ryk overtuigd, is in het jaar 1602. alhier onthalsd. II. vind men *la Greve*, een plaats daar men alle dagen de Misdaadigers recht, en een groot steene Kruis gezien word. Op deze plaats staat mede III. het Raadhuis, of *l'Hotel de la Ville*, in den jaare 1533. door Koning *François den I.* gebouwd, gelijk zulks met goude letteren aan de gevel te leezen is. Het Raadhuis onder door, of de Rivier langs gaande, komt men IV. aan 't *Arsenal*, of Geschut-huis, 't geen altyd groote voorraad van Krygsrusting in zich besluit, aan een der Grooten vertrouwd word, en ter zyde een treffelijke *Malie-baan* heeft. Van daar komt men V. *à la place Royale*, een zeer heerlijk werk, door *Hendrik den IV.* gebouwd, en in 't vierkant zodanig met huizen verciērd, dat men 'er als onder een galdery om heen kan gaan, gemaakt tot Koninglijke Tournoy- of Steek-spellen, en wel eer *l'Hotel de Tournelles* geweest. Hier ter plaatse wierd Koning *Hendrik de II.* Anno 1559. op zijn Zusters Bruiloft in 't tournooijen door den Graaf *Montgomery* met de lancie onverziens, 't kasket niet wel gesloten zijnde, in zyn eene oog gekwetst, waar aan hy den tienden dag gestorven is: welk ongeluk *Vrankryk* niet weinig beweende. Niet wyd hier van daan staat. VI. het *Hof van Vitry*; en van daar komt men aan twee *Kaatsbaanen*, de grootsten en treffelijksten van de vyf honderd welken men zegt binnen *Parys* te zyn. Vervolgens ontmoet men VII. 't *Hôtel de Guise*, een groot Gebouw, met schoone stallingen en lustige hoven. In de Zaal, aan de zoldering, ziet men over al de spreuk, welke die van *Guise*, ten tyde

PARYS.

van *Catharina de Medicis* en haar Zoonen, gevoerd hebben, *chacun a ſon tour* (ieder zijn beurt) meenende na d'aflyvigheid van Koning *Hendrik den III.* tot de Kroon te geraaken. VIII. Ziet men by de *Poort du Temple* veele nieuwe Gebouwen, daar te vooren ledige plaats was, genaamd *les Marets du Temple.* IX. Van de *Poort S. Denys* door de Straat *Bour-labbe* gaande, komt men aan *l'Hôtel de Bourgogne*, in oude tyde zeer beroemd geweeſt: tegenwoordig worden 'er de treffelijkſte Comedien vertoond. X. De Straat *S. Denys* langs gaande, ontmoet men een oud Kaſteel, *le grand Châtelet* genaamd, 't geen eenigen willen dat *Julius Cæſar* gebouwd zou hebben; hoewel het geloofelijker zy, dat het door den Keizer *Julianus den Apoſtaat* geſticht is. Hedendaags word 'er een Gerechtsbank gehouden. XI. Van dit *Châtelet* komt men by de *Boucherie*, of de groote Vleeſch-hal, en van daar verder *à la Valle di Miſere*, daar men de Chriſtenen voor dezen in de *Seine* plachr te werpen. Des Biſſchops gevangenis heeft alhier haar achter-uitgang. XII. Van de *Poort Montmartre* komt men *aux Halles*, een plaats daar allerhande Waaren verkocht worden, en daar veele Vorſtelijke Perſoonen, en ten tyde van *Karel den VI.* wel drie honderd treffelijke Burgers op een ſchavot met den ſwaarde gerecht zijn. XIII. Niet ver van hier is het groot *Koornhuis*, daar men allerhande Graanen verkoopt: als mede XIV. *la Fripperie*, alwaar men allerley kleederen te koop heeft. Die hier wil gaan koopen, of zyn kleederen verruilen, moet wel toezien dat hy niet bedroogen en werd: want deze lieden zijn doortrapter als de Jooden. XV. Niet wyd van hier is *l'Hôtel de Souſſon*, een vry Gebouw met muuren omvangen. XVI. In de Voorſtad *S. Honoré* ziet men l'*Hotel de Mercœure*; en dicht by

de zelve Poort de *Paarde-markt*, nevens een schoone *Malie-baan.* XVII. In de Stad, in de Straat *S. Honoré*, staat een Kruis, genaamd *la Croix de Tiroir*, by 't welk men zegt dat *Brunechildis*, Dochter van *Athanagildus*, der Gothen Koning in *Spanjen*, en Weduwe van *Sigebertus*, Koning van *Vrankryk*, door bevel van den Koning *Clotarius*, in het jaar 616. met vier paarden van malkander gescheurd zou zijn, en zulks wegens veele kwaade daaden die zy in het Ryk aangerecht had.

Behalven dit alles, zijn in dit Deel noch veele Prinsen en Heeren-huizen te zien, als des Hertogen *van Espernon*, des Canceliers *Sillery*, dat van *Bellegarde*, dat van *Longueville* dicht by de *Louvre*, en anderen meer.

Eindelijk volgt de Koninglijke Woonstede, de *Louvre* genaamd, misschien voortkomende van 't woord *l'Oeuvre*, als willende zeggen *Chef d'Oeuvre.* (Meester-stuk.) Koning *Dagobert* zou het zelve aangevangen hebben te bouwen; hoewel anderen het aan den Koning *Philippus Augustus* toeschryven. *François de I.* en zijn Zoon *Hendrik de II.* bebben het zelve Gebouw zeer vermeerderd, gelijk zulks in een swarte Marmersteen, boven den ingang, met goude letteren te leezen is. *Hendrik de IV.* heeft daar na de geweldige Galderyen, eenige honderd treden lang, daar aan getimmerd, en met schoone Schilderyen en anders vercieren laaten. Doch dit alles komt in geen vergelyking by 't gunt 'er de tegenwoordige Koning *Lodewyk de* XIV. in en aan heeft laaten maaken. De gedaante is eer langwerpig als vierkant, vermits men 'er het *Paleis des Tuilleries* mee vereenigd heeft, door een Galdery welkers gelyke men in gantsch *Europa* niet en ziet. De Kamers, de Vertrekken, de Hoven en Tuinen, de wonderlyke Bronnen, de raare Schilderyen en

cu-

P A R Y S.

curieuſe ſtukken die in dit *Koninglijk* Huis zijn, wyzen wel aan dat'er niets met *Vrankryk* vergeleeken kan worden. Maar onder anderen blinkt de heerlijkheid des Konings inzonderheid uit in de Zaal daar hy op zijn Troon zit, welke uitſteekend hoog, en verrijkt is met alles 't geen men het raarſt en koſtelijkſt in de natuur kan vinden. Eindelijk, alles wat men 'er af zeggen kan is, dat, gelyk *Parys* het kort begrijp van het Heelal is, de *Louvre* het kort begrijp van alle de Paleizen der Wereld is; 't geen men noch met meer reden zal konnen zeggen, als het eens voltooid zal weezen. Doch eer ik van dit overtreffelijk Gebouw afſcheid, moet ik noch zeggen, dat men 'er in een zekere Marmerſteene Kamer, *la Chambre d'Antiquité* geheeten, vyf gedenkwaardige Beelden ziet, naamentlijk *Diana*, *Mercurius*, *Venus*, *Apollo*, en een *Æthiopiſche Koning*. Het Beeld van *Diana* zou het zelve zijn 't geen in den Tempel t'*Epheſen* geſtaan, en door wiens mond de Duivel geſproken heeft. 't Is wit, of het van Albaſter gemaakt was. Men zegt, dat het honderd duizend kroonen gekoſt zou hebben; 't geen byna ongeloofelijk is. *Mercurius*, *Venus*, en *Apollo*, zijn van Albaſt, doch zien 'er zeer oud uit. Het Beeltenis des Moorſchen Konings is van ſwarte ſteen, met een Marmere Rok. 't Is zeer oud, en zou in oude tyden van de zynen aangebeden zijn.

Dit is dan wel 't voornaamſte, 't geen in deze wydberoemde Stad Parys te zien is. Die zich daar een wijl meent op te houden, kan de navolgende Plaatſen, welke dicht om de Stad gelegen zijn, bezichtigen: *Biſeſtre*, *Montmartre*, S. *Denis*, *Chaſteau de Madrid*, *Chaſteau de Meridon*, *le Bois* S. *Vincent*, S. *Cloud*, S. *Germain en Laye*, *Fontaine-bleau*, *Melun*, *Corbeil*, *Gentille*, *Arcueil*, *Iſſy*, *Vanves*,

Goncsse, *Charenton*, *Conflans*, *Ruel*, en S. *Maur*; hoewel ze niet altemaal op een zyde leggen, zulks dat men van d'eene tot d'andere kan komen zonder de Rivier te passeeren.

LOGEMEMTEN.

Le grand Hôtel de Luine Le petit Hôtel de Luine	Sur le Quay des Augustins.
La Croix de Fer La Croix Blanche	Rue S. Denis.
Le petit Paris.	
Les bons Enfans.	
Les Six Perdris.	

De Reizigiers, die zich te *Parys* eenigen tyd willen ophouden, en niet veel onkosten in de groote Herbergen zoeken te maaken, moeten een Kamer huuren, *Chambre garnie* geheeten, die 'er by menigte te huur zyn, en in d'Ordinarissen gaan eeten, hoedanigen men 'er by honderden vind, alwaar men zo veel en zo weinig verteert als een ieders gelegentheid toelaat. De gemeene Ordinarissen worden *Gargottes* genoemd. Hier tracteert men elk voor vier en een halve stuivers, te weeten op de volgende manier. In huis treedende, vind men altyd tafels gedekt;en ieder zet zich waar hy wil. Terstond krygt men een Mes, Vorket, Tafelbord, en een Kom, daar men zo veel broodts in snyd als men lust heeft; en hebbende het aan den Hospes toegereikt, schept 'er die sop over, 't geen de Franschen *Soupe* noemen. Vervolgens krygt men een teljoor met vlees en een half pint wyn, benevens zyn toebehooren: alles zeor netjes na de Fransche mode.

ORLEANS.

De wydberoemde Stad *Orleans*, in 't Latyn *Aurelia*, is gelegen op de Rivier de *Loire*, aan de zyde van *Beauſſe*. Zy word van Julius Cæſar *Genabum* geheeten. Eenigen meenen, dat de *Druides* haar eerſt gebouwd, en hun voornaamſte Zetel aldaar gehad hebben. *Jean le Maire* zegt, dat ze geſticht is door *Aurelianus*, den twee-en-dartigſten Keizer van *Romen*, die begonnen heeft te regeeren in het jaar na des Zaligmaakers geboorte 263. hoewel ze veel ouder zy, en het te gelooven ſtaat dat hy haar vergrootende en verbeterende, na zyn naam *Aurelia* heeft doen noemen. Doch de naauwkeurigſten houden met *Sabellicus*, dat de Latynſche naam van het woord *aurum*, en de Franſche van *or*, beiden *goud* betekenende, geſprooten is; en zulks wegens den overvloed van het goud, en den rykdom daar de Kooplieden en Inwoonders mee gezegend waren, door hun koſtelyke Wynen en andere Waaren die zy verzonden.

Deze Stad is het Hoofd van een Koningryk geweeſt; want de vier Zoonen van den Koning *Clovis* na hun Vaders dood het Koningryk onder malkander deelende, viel deze Stad den tweden Zoon *Clodomirus* ten deel, die 'er d'eerſte Koning af wierd: doch by verloop van tyd is ze der Kroon weder ingelyfd, en tot een Erf-Hertogdom voor den tweeden Zoon der *Koningen van Vrankryk* verordend, waar at *Philips*, de Zoon van den Koning *Philips de Valois*, d'eerſte Hertog was.

Orleans is een ſchoone welbebouwde Stad, langwerpig vierkant, omtrent twee mylen in 't begrip

voorzien met ſchoone wallen en grachten, en heeft een gezonde lucht, en ſchoone landsdouwen, vruchtbaar van goed Koorn en koſtelyke Wynen, doch graveelig; weshalven des Konings Proever met eede verplicht is die van 's Konings tafel te weeren. d'Inwoonders dezer Stad zyn in omgang van natuure vriendelyk, maar in hun kleeding prachtig, ſtout en hovaardig.

Onder d'aanmerkelijkſte zaaken ziet men hier 1. d'*Univerſiteit*, door *Philips den Schoonen* in het jaar 1312. geſondeerd, en door den *Paus Clemens den* V. in het jaar 1367. met Bullen beveſtigd. Deze Paus, een Franſchman, geboortig van *Bourdeaux*, word gezegt alhier zyn ſtudien voltrokken te hebben.

2. De *Bibliotheek der Duitſche Natie*, welke van goede Auteuren genoegzaam voorzien is, en waar uit men ter nood Boeken te leen kan krygen: maar ieder Duitſchman, die daar komt ſtudeeren, moet ſweeren, 't gebruik 'er afgenooten hebbende, die met een Boek, ten minſten van dartig ſtuivers, te verryken. En zyn de Duitſchers op deze Univerſiteit met zonderlinge Privilegien, even als te *Padua* in *Italien*, bevryd; hebbende hunne eigene Wetten, als ook een Procurateur en twee Aſſeſſeurs, waar toe gemeenlyk de voornaamſte, en die zich heerlyk kan houden, verkooren word. Onder de Duitſchers begeeven zich ook andere Natien, als Engelſchen, Nederlanders, Deenen, Poolen, Sweeden, enz. op dat ze de zelve vryheden mogen genieten.

3. *l'Egliſe S. Croix* (de *Kerk* van 't H. Kruis) welke in voortyden de voornaamſte en cierlykſte van gantſch *Vrankryk* geacht wierd, doch door den oorlog der Calviniſten zeer verſtoord zynde, is ze naderhand weer heerlijk opgebouwd geworden,

ORLEANS.

en, en zulks uit een jaarlykschen inkomst van tien uizend guldens daar de Koning haar mee beschonen heeft. Op het Kerkhof, tegen over het H. Kruis, 't geen op alle vier de zyden gangen heeft, taan hier en daar by de Graven groote Vaten met Wywater, daar d'eenvoudige lieden de graven mee besprengen, in de meening dat zulks den afgestorvenen te goede komt, en dat hun zielen, die noch in 't Vagevuur zyn, daar door verkoeld worden.

In den omgang van *S. Stephanus* Kerkhof, onder een marmere zark, legt begraaven *Germanus. Audebertus Aurelianus*, by zyn tyd een Prins der Poëeten, door Koning *Hendrik den III.* geadeld, en door de Venetiaanen Ridder van *S. Marcus* gemaakt: gelyk zulks het bystaande gedenkschrift getuigt.

Daar zyn noch veel meer andere Kerken en Kloosters t'*Orleans* te zien.

4. De *steene Brug over de Loire*, op de welke een steene Crucifix staat, en daar by ook het kopere Beeld der Maaget *Jeanne d'Arc*, gemeenlyk de *Maagd van Orleans* geheeten, maar achtien jaaren oud zynde, met hangend hair en een degen op de zyde; nevens het welk ook het Beeltenis van Koning *Karel den* VII. te zien is. Want de Stad *Orleans* in den jaare 1428. onder dezen *Karel* van d'Engelschen hard belegerd zynde, wierd ze door de voornoemde Maagd wonderbaarlyk van deze belegering verlost, en d'Engelsche Krygsmacht gewapender hand weggedreeven. Hierom houd men ter gehcugenis te *Orleans* alle jaaren op den tweden May een treffelyke Processie, om God te danken wegens dat de Stad op den zelven dag van haar vyanden verlost is. Onder het gemelde steene Kruis staan deze woorden te leezen:

Mors

Mors Christi in cruce nos a contagione labis æternorum morborum sanavit. Clodovicus Rex in hoc signo hostes profligavit; & Johanna Virgo Aureliam obsidione, totamque Galliam servitute Britannica liberavit. Factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. In quorum memoriam hæc nostræ fidei insignia, non diu ab impiis diruta, restituta sunt, hoc anno CIↃ IↃLXXVIII.

Dat is:

Christi dood aan 't kruis heeft ons van de besmettelykheid der eeuwige ziektens geneezen. Koning Clodovicus heeft in dit teken de vyanden verslagen, en de Maagd Johanna Orleans van het beleg, en geheel Vrankryk van d'Engelsche slaaverny verlost. Dit is geschied, en het is wonderlyk in onze oogen. Tot welker gedachtenis men deze kentekenen van ons geloof, kort te vooren door de godloozen vernield, weder vernieuwd en hersteld heeft, in dit jaar 1578.

Men ziet hier ook een treffelijk *Raadhuis*, recht midden in de Stad gelegen, welkers Toorn een zeer lustige uitzicht over de zelve heeft. In dit Raadhuis is de Maagd *Jeanne d'Arc* in haar habyt na 't leven afgeschilderd.

Die van de Gereformeerde Religie plachten 't gebruik van hun Godtsdienst twee mylen buiten de Stad in een plaats, *Byon* genaamd, te hebben: doch deze vryheid is nu door gantsch *Vrankryk* weggenomen.

LOGEMENTEN.

Le Sauvage.
Les trois Roys.

R O U A N.

Deze Stad is de Hoofdstad van *Normandijen*, en een der grootsten van het gantsche Koningryk. Zy heeft een *Aartsbisschop*, een *Parlement*, en een *Zee-haven*, drie dingen die een Stad zeer aanmerkelijk maaken. Haar gelegenheid is in een schoone Vlakte, geboord aan d'eene kant met verscheidene aangenaame Bergen bedekt met boomen; en aan d'andere word ze besproeid door de Rivier de *Seine*. Daar vloeijen noch andere Rivieren en Vloeden na en door de Stad, naamentlijk *Robée*, *Aubette*, en *Runelle* tegen 't Oosten, welke daar Molens omdryven, en met vier bruggen overlegt zyn.

'k Zal hier niet alles stellen 't geen deze treffelijke Koopstad aanmerkelijk maakt, vermits het al te veel papiers zou beslaan, en my derhalven vernoegen met alleenlijk te zeggen, dat ze zeer prachtige Kerken, doorluchtige en oude Abdyen, en een groot getal van Geestelijke Gestichten heeft.

Wat de heilige plaatsen belangt, onder de zelven verdient met recht de eerste rang de Hoofdkerk *Nôtre Dame*, die zeer treffelijk is, en drie geweldig hooge Toorns heeft, waar af de middelste de twee anderen in hoogte overtreft, en op de wys van een Pyramide spits toeloopt. d'Eerste Toorn is zeer oud, en genaamd *la Tour S. Romain*. d'Andere heet *la Tour de Beurre* (de Boter-Toorn) ter oorzaak dat hy gebouwd is van het geld, 't geen men van de lieden verzameld had op dat ze in de Vasten Boter mochten eeten, voor welke toelating ieder mensch zes penningen moest geeven; vryheid voor hen van den Paus verkreegen door *George d'Amboise*, hun

Aarts-

Aartsbisschop en Pauselijke Legaat. Deze Toorn is met lood bedekt, 't geen de tyd by na in de koleur van koper veranderd heeft, en 472. trappen hoog. In den zelven hangt de door gantsch *Vrankryk* vermaarde Klok *George d' Amboise*, die dartien voet hoog, en twee-en-dartig wyd is, weegende, na *P. Merulas* schryven, 36000 pond, behalven de klepel die het gewicht van 710. pond ophaalt; welke Klok de voorschreeven Aartsbisschop heeft doen gieten, en na zijn naam noemen, gelijk zulks uit deze navolgende Fransche Vaerzen te leezen is:

Je suis nommé George d' Amboise,
Qui plus de trente six mil poise:
Et qui bien me poisera,
Quarante mil y trouvera.

Dat 's te zeggen.

Ik heet Joris van Amboise, en weeg meer als zes-en-dartig duizend pond: doch die my ter deeg weegt, zal myn gewicht veertig duizend bevinden.

De darde Toorn, *de Pyramide* genaamd, is ook zeer schoon van hout, en zo konstig gebouwd, dat diergelijke niet te zien is, zijnde 600. treden hoog, te weeten 400 van steen en 200 van hout. Wyders vind men voor eerst in deze Kerk te zien eenige treffelijke Grafsteden, en onder de zelven dat van den voorgemelden *Legaat* en *Aartsbisschop*, van wit en swart Marmer zeer konstig gemaakt, en rondom met de beeltenissen der Deugden vercierd. In het Koor is het hert van *Karel den V. Koning van Vrankryk* begraaven, hoewel het ligchaam te *S. Denys* rust. Men ziet hier ook zyn afbeeldsel, van wit marmer gehouwen, hebbende het hert in beide zijn handen. Noch zijn 'er de Grafsteden der *Hertogen*

ogen van *Normandyen*, mitsgaders een schoon Graf des *Seneschaals* van die Provincie, van wit marmer. Noch ziet men alhier een treffelijk Koor, en een Orgel van ongemene grootte, gelijk ook een menigte van kostelijk Mis-gewaad, zo Mantels, Karzuifels, Bisschoplijke Myters, als ander diergelijk huisraad, en onder alle de over dierbaare Geestelijke Kleederen gegeeven door *Willem*, *Koning van Engeland*, en den *Kardinaal d'Amboise*, zijnde meer als twee honderd jaaren oud, waar aan een Koninglijke schat van goud en kostelijke steenen te zien is. Dit alles bezichtigd hebbende, zo slaat uw oog op een Karzuifel, zeer konstig met de naald geborduurd, vertoonende boven aan hoe *Christus* ter ouderdom van twaalf jaaren in den Tempel leerde; in 't midden, hoe hy door *Joannes* gedoopt wierd; en beneden, zijn bezoeking in de Woestyne, de Duivel hem in een Kapucynen kap verschynende. Men ziet 'er ook kostelijke Kandelaars, en menigte van Kruisen, en verscheidene andere Geestelijke Cieraaden; betoonende de Godvruchtigheid der Voorouderen, en de mildheid der Monarchen.

Eer ik uit een zo heilige en heerlijke plaats gaa, zal ik zeggen, dat 'er een Kapel is, *des Innocens* geheeten, waar in men *S. Romain*, met den Draak dien hy verwon, vertoond heeft, en dat men als noch een aanmerkelijke zaak ter eere van dezen grooten Heilig onderhoud, te weeten dat de Kanonniken alle jaaren de macht hebben van een Misdaadiger, die den dood verdiend heeft, te verlossen: en de gewoonte is, hem uit de gevangenis te gaan haalen, na zyn verzekering van een beter leven voor 't toekomende, en hem in staatie alhier te brengen, ten einde hem vervolgens zijn genade en vryheid te geeven.

Boven het Poortaal van deze Kerk ziet men een Zegenboog, verbeeldende den Koning *Hendrik de* IV. die de Leeuwen en Wolven uit zyn kudde verdryft, en zyn Schaapen in zekerheid weid; terwyl hy aan d'andere kant d'oogen slaat op de *Ligue*, knaagende aan de keten daar ze mee geboeid is, en op den *Koning van Spanjen* die gantsch treurig en kleinmoedig op een trommel zit.

Deze Kerk heeft behalven haar Aartsbisschop, een goed getal van Diakenen, Onderdiakenen, en vyftig Kanonniken, benevens een groote sleep van minder Dienaaren.

De twede aanmerkelyke *Kerk* is die der *Abdy van S. Ouen*, alwaar men zich wel moet wachten van met spooren in het Koor te treeden, indien men niet gehoond wil worden. Deze Kerk is een Meesterstuk van de Bouwkonst, zulks dat men weinig haars gelyken in gantsch Christenryk zou konnen vinden. Men ziet hier in de *Kapel van S. Agnes* het Graf van *Alexander de Bernesa*, en van zyn Discipel, die hem om 't leven bracht, en vervolgens zich zelven verwurgde met d'eigene koord daar hy zyn Meester mee had doen sterven; daar de jaloezy wegens twee uitsteekende werken de gelegentheid toe gaf. 't Eerste is een dubbelde Roos, ter rechter hand, gemaakt door den Meester; en het ander een twede Roos met een Star in 't midden, ter slinker hand: welke alle beiden ongemeen zyn. In deze Abdy zyn vyf-en-veertig Monniken van *S. Benedictus* Order; en dient de zelve tot huisvesting der *Koningen van Vrankryk* als ze in deze Stad komen.

Noch heeft men 'er *l'Eglise S. Adrien*, of de *Kerk van S. Adriaan*, die met groote devotie van de lieden bezocht word, voornaamentlyk in Pest-tyden; dewyl ze vastelijk gelooven, dat niemand, die in

R O U A N.

eze Kerk geweest is, met de Pest besmet kan worden: mitsgaders *la Chapelle S. Dun*, een groote Kapel als een Kerk aan te zien, met een Toorn die boven als een kroon gemaakt is: gelijk ook meer andere Kerken, Kapellen, en Kloosters, welke voortydts, zo in de Stad als in de Voorsteden, omtrent seventig waren, doch meerendeels in de laatste beroerten verwoest zyn.

't *Kerkhof van S. Maclou*, vierkantig van gedaante, is ook zeer aanmerkelijk, zijnde de Muuren, als mede een Kruis, altemaal van doodtsbeenderen gemaakt.

Eindelijk hebben de *Jesuiten* alhier mede hun *Collegie*, 't geen, zo wegens het Gebouw als schoone Bibliotheek, wel bezien mag worden.

De Geestelijke Gestichten dan doorwandeld hebbende, komen wy tot de Wereldlijken; en ziet men voor eerst *le Palais Royal*, 't Parlement 't geen de *Koning Lodewyk de* XII. in den jaare 1499. alhier opgerecht heeft, daar dagelijks *à la chambree dorée* (de *vergulde kamer*, alzo genaamd wegens het houte verguld verhemelte) vergadering gehouden word. Als men dit gaat bezichtigen, moet men geen spooren aan hebben, gelyk in *Vrankryk* op veele plaatsen het gebruik is.

2. *Le vieil Palais*, aan de *Seine* gelegen, zijnde een vaste plaats met elf Toorns gesterkt, en redelijke Bezetting voorzien, voor het welk alle aankomende Schepen, die geschut voeren, drie eerschooten moeten doen. Alhier ziet men een steene Beeld van den Koning *Hendrik den IV.* hebbende een Herculesknods in de hand. In dit Slot word het water om hoog getrokken, en met buizen door de Stad geleid.

3. *l'Hôtel de la Ville* ('t Raadhuis) zijnde van vooren

ren met een nieuwe gevel vercierd, en hebbend boven den ingang het Beeltenis van *Hendrik den* IV met deze letteren aan wederzyde:

Du Regne de Henry IV. tres-Chrestien, Roy de France & de Navarre, 1607.

4. *La Cohue*, daar de Schout in de Stad zijn Jurisdictie oeffent.

5. *La Cour des Aides* ('t Hulp-Hof) daar men van geld-hulp, oorlog, en diergelijke zaaken handelt.

6. *La porte de l'Estrade*, daar de Kooplieden te samen komen, en hun Beurs houden.

Eindelyk, om over d'andere dingen welke binnen en buiten de Stad te zien zijn heen te stappen daar is ook alhier noch aanmerkelijk een zekere Plaats alwaar d'Engelschen de heilige Dochter *Jeanne de Arc*, gebynaamd *de Maagd van Orleans*, levendig deeden verbranden; ter oorzaak dat ze van God was gezonden om *Vrankryk* te verdedigen, dat ze een rechte *Judith* was die de verbaasdheid in hun legers had gebracht; en eindelijk, dat ze een inblaazing van den Hemel had ontfangen om het schandelijk uit het Koningryk te verdryven. 't Is zeg ik, op deze plaats dat ze het marteldom edelmoediglijk leed, en lachte met alle de bedriegery en daar men haar mee beschuldigde, en voornaamentlijk met dat men haar Toveres noemde, om dat ze mirakelen door de hand des Almachtigen gedaan had. *Karel de* VII. vereerde haar, om haar vroomigheid, in haar Wapen te voeren twee goude Lelien op een blaauw veld, met een zilver Swaard 'er tusschen; en op den Helm een Appel met een goud Kruis, en een goude Kroon daar boven: doch dit alles kon haar uit het vuur en der Engelschen handen niet verlossen.

LO

NANTES.

LOGEMENT.

Le Quadran de Mer.

NANTES.

Deze Stad is de Hoofdſtad van *Opper-Bretanje*, en anmerkelijk wegens verſcheidene dingen, voornaamentlijk om dat ze ryk en van grooten handel is want daar zijn Kooplieden die door de gantſche wereld handelen) en dat ze prachtige Kerken, heerlijke Huizen, en zeer kloeke en yverige Inwooners heeft, die heel godvruchtig, en tot der dood oe Katholijk, doch wat te veel tot den wyn genegen zyn. De *Loire* beſpoelt haar wallen; en een uitſteekend ſterk Kaſteel, aan een van d'einden der stad gelegen, verdedigt haar tegens haar vyanden, oewel ze bekwaam zy om zelve zich te verdedien, zijnde wel met muuren, toorns, bolwerken, n grachten voorzien.

Haar langte ſtrekt zich van de Poort *S. Nicolas* tot an die van *S. Pierre*, en haar breedte van de *Zaligmaakers*-tot aan de *Viſſchers-Poort* (*la porte S. Sauveur* n *la porte des Peſcheurs*) konnende ieder dezer Poorten wegens hun grootte en toorns voor een Kaſteel verſtrekken.

De Stad *Nantes* is een Biſdom, en de *Hoofdkerk* aan *S. Pieter* gewyd, hebbende twee dikke Toorns, net een zeer ſchoone Trap, van waar men de gantſche Stad kan overzien. In deze Kerk is een naamregiſter van alle haar Biſſchoppen te zien, waar af de eerſte geweeſt is *S. Clair*, de vyf-en-tachtig Na-

volgers gehad heeft, altemaal door de Pausen gezonden.

De Kerk *Nôtre Dame* is door een *Hertog van Bretanje*, *Allain Barberotte* geheeten, gesticht.

Daar zijn noch meer anderen Kerken, en een menigte van Kloosters en Geestelijke Gestichten, zo van Mans-als Vrouwspersoonen.

Onder andere aanmerkenswaardige dingen, vind men hier by de *Karmelyten*, de Grafstee daar *François de* II. laatste *Hertog van Bretanje*, met zyn Huisvrouw *Anna*, in begraaven leggen, hebbende een zeer kostelyke marmere Tombe, alwaar ze beiden na 't leven zeer aardig op uitgehouwen zyn, rondom met schoon Beeldwerk vercierd.

Men kan ook noch buiten de Stad zien d' *Abdy van ville neufve*, een zeer prachtig Gebouw; mitsgaders een schoon *Karthuizer-Klooster*, vercierd met braave Fonteinen.

In deze Stad, die wel eer de woonplaats van haar Hertogen was, wierd het *Edict van Pacificatie* tusschen de geenen der Katholyke en Gereformeerde Religie gemaakt.

Daar vloeit een klein Riviertje door, *l'Hodre* genaamd, geen vier mylen van daar zyn oorspronk hebbende, 't welk gelijk een staande water zonder loop is, doch echter Schepen vol Koopmanschappen draagt.

LOGEMENTEN.

Au Prince Robert.
A la Ville d'Amsterdam.
l'Epée Royale.

ROCHEL.

Deze Stad was eertydts maar een Kasteel, daar eenige Huizen omtrent stonden; doch is door langheid van tyd, uit inzicht der bekwaame gelegenheid, tot een Stad geworden. Zy heeft aan d'eene zyde d'*Engelsche Zee*, die alle dagen twee maal vloeit en ebt; aan d'andere veele Marassen en Broeklanden; en legt vlak en byna vierkant, hebbende vier schoone breede Straaten. d'Engelschen hebben haar eertydts bezeten tot den jaare 1226. doch zy geraakte alsnu weder onder den *Koning van Vrankrijk*, dryvende de Burgers zelven d'Engelschen daar uit. Die van de Gereformeerde Religie hadden 'er naderhand hun Wapenplaats af gemaakt, en de Stad zodanig gesterkt, dat ze voor onwinnelijk gehouden wierd, gelyk ze den Koning *Lodewijk den* XIII. ook moeite genoeg maakte eer hy haar kon veroveren. Hy benam haar haar Privilegien, welke eertydts zeer groot waren, en vernoegde zich wyders met haar t'ontmantelen, betoonende genade aan d'Inwoonders. Haar Haven word geslooten met een swaare Keten, gespannen tusschen twee Torens, van d'Engelschen gebouwd, tusschen de welken de Schepen, als ze in de Stad willen, daar ze hun Waaren in de Pakhuizen der Kooplieden konnen lossen, door moeten vaaren. In deze Haven leggen de Schepen in volkomene veiligheid voor storm en vyanden. Men ziet hier wyders een zeer prachtige *Domkerk*, gebouwd door de geenen van de Gereformeerde Religie, doch tegenwoordig, na het verdryven van dezen, tot het gebruik der Roomschen verordend; mitsgaders de *Muntery*, '*t Stadthuis*, een treffelyk *Geschuthuis*, en

meer andere voornaame Gebouwen: en de Koophandel bloeit 'er doorgaans zo ſterk, als in eenige Koopſtad van *Vrankryk*.

LOGEMENTEN.

A la Ville de Hambourg, op de hoek van de Moelje.
Au Cheine Verd.
A la Table Royale.

BOURDEAUX.

Deze Stad is gelegen op de *Garonne*, waar af het kanaal zo wyd en diep is, ter oorzaak van de vloed en eb des *Oceaans*, dat de Schepen, hoe groot de zelven ook mogen weezen, tot in haar Haven konnen komen, welke men, uit reden van haar gedaante, *le Port de la Lune* (*de Maan-haven*) noemt, als ſtrekkende zich in de forme van een halve-Maan. Zy is zeer oud, gelijk men zien kan uit de wit-marmere Beelden welke op het Stadhuis ſtaan, en in den jaare 1594. gevonden wierden, mitsgaders uit verſcheidene andere gedenktekenen der Oudheid: en ook niet minder vermaard, ter oorzaak van haar zeer berucht *Parlement*, van haar *Univerſiteit* alwaar men eertydts tot 1500. Studenten gezien heeft, van haar byzondere *Collegien*, van haar ryke *Gaſthuizen*, van haar *Aartsbisdom*, van haar *Subalterne Hoven*, van haar ſchoone *Huizen*, van haar prachtige *Kerken*, heerlyke *Kloosters*, en haar doorluchtige *Kapittelen*, van haar *Fortreſſen*, van haar *Toorns*, en van haar *Rijkdommen*. Haar *Hoofkerk*, gewyd aan *S. Andries*, is zeer ſchoon; de *Kloktoorn* van *S. Michiel* uitſteekend hoog; en de *Klok* van het *Stadhuis* een der curieuſten van 't Koningryk, ter oorzaak der harmonieuze klank die een ſoort van een ver-

wonderlyke Muziek maakt. De holle *Steenen* van *S. Severyns Kerkhof*, verheven op Pilaaren van de zelve stoffe, verdienen gezien te worden; vermits ze ledig of vol van water zyn, na dat de Maan in haar volheid of wasdom is. Om kort te gaan, men ziet hier veele treffelijke Gebouwen, en onder anderen het *Klooster der Observantynen*, gesticht door een *Koning van Engeland*; dat der *Recoletten*, dat der *Kathuizers*, en meer andere voornaame Gestichten. d'Inwoonders van deze Stad dryven grooten handel met hun Wynen. De vermaarde Poëet *Ausonius* is hier geboren.

LOGEMENT.

Au Chapeau Rouge.

MARSEILLE.

Marseille is een zeer schoone, groote, machtige, vermaarde en ryke Stad, na de Stad *Aix* de voornaamste in *Provence*, gelegen in een vruchtbaare landtsdouwe aan de *Middellandsche Zee*, in een inbocht tusschen twee groote Steenbergen, welke een goede Haven maaken, strekkende zich ovaalswyze, zeer bekwaam tot den Koophandel en de Zeevaart op de gemelde *Middellandsche Zee*, doch den Turken en Zeeroovers vry onderworpen, weshalven zy met een swaare Keten gesllooten word, en ook altyd ettelijke toegeruste Schepen en Galeyen daar in leggen. Hier placht eertydts een vermaarde *Academie* te weezen, daar de Romeinen hun kinderen ter studie stuurden; doch tegenwoordig is 'er de geheugenis byna af verlooren.

De voornaamſte dingen, alhier te zien, zijn I *le Château de nôtre Dame de la garde*, gelegen tegen over de Stad op een hoogen Berg, en voorzien met een menigte van grof Geſchut, II. *l'Egliſe de nôtre Dame de la garde*, na de welke veele Beêvaarden uit verre Landen gedaan worden, maar inzonderheid van die ter Zee vaaren willen, of gevaaren hebben. Van deze Kerk af tot aan de Haven heeft men op den heelen Berg heen en weder veele ſteene *Marien-Beelden*. III. *l'Egliſe S. Victor*, welke onder aan den gemelden Berg legt. 't Zijn twee Kerken boven malkander. In d'onderſte word gezien de *Kapel van S. Magdalena*. welke voor d'opbouwing der Kerken ſlechts een hol in een veld geweeſt is, alwaar de *Heilige Magdalena* zou gebeden en boete gedaan hebben; item *S. Andries Kruis*, en meer andere curieuze dingen. In de bovenſte ziet men op een Pilaar een ronde ſteene *Urna*, of Watervat, 't geen voor dat Vat gehouden word waar in den Heer *Chriſtus* zijn Diſcipelen de voeten gewaſſchen heeft; maar ettelijken houden 't voor zulk een Vat, 't geen den Romeinen diende om d'aſſche der verbrande ligchaamen in te bewaaren. IV. Een *Eiland* en *Vaſtigheid* in de Zee, op een Steenrots, omtrent een myl weegs van de Stad gelegen. Op deze Vaſtigheid is een Gouverneur met ettelijke Soldaaten. V. *l'Egliſe S. Lazare*, in de Stad, zijnde de Hoofdkerk, waar in de voornoemde *S. Lazarus* begraaven zou leggen; gelijk zijn Prieſterlijke cieraaden daar ook getoond worden: mitsgaders noch meer andere voornaame Gebouwen, welken wy ſtilſwygens voor by gaan.

LO-

LOGEMENT.

Aux armes de Hollande.

TOULON.

Toulon is ook een vermaarde Zee-stad, met een zeer schoone Haven, maar minder verzekerd als die van *Marseille*, hoewel 'er een Fortres zy die de zelve voor storm en vyanden tracht te beveiligen. De Koning houd 'er gemeenlijk zijn Oorlogsche-pen, gelijk zijn Galeyen te *Marseille*. Wyders is de Stad ryk, en de Leeftochr goed koop, hoewel 'er het geld zeer wel van de hand schiet.

LOGEMENT.

La Tête noire, à la place S. Jean.

CALAIS.

Is een vaste Stad, met goede wyde en diepe Grachten, welke altyd vol zee-water staan, gelegen in een schoone vlakte aan d'*Engelsche Zee*, op de grenzen van *Vlaanderen*, zulks dat ze met recht de *Sleutel van Vrankryk*, en het *Bolwerk* van dien Staat *tegens d'Engelschen*, genoemd mag worden. Zy heeft een goede *Haven*, die als met een lange zandachtige Zee-bank beslooten word, op welkers eind een oud *Kasteel* legt, *Richeban* geheeten, door

wiens verzuim de Franſchen de Stad van d'Engelſchen gewonnen, en aan de Spaanſchen weder verlooren hebben. Behalven *Richeban*, ten einde der Stad, ziet men noch een groot ſterk *Kaſteel*, daar altyd een goede Bezetting op gehouden word. Zy is van binnen redelijk wel bebouwd, en legt zeer bekwaam on na *Engeland* over te ſcheepen, zijnde de Zee daar ter plaatſe niet wyder als zeven mylen, zulks dat men by helder weer met een Verrekyker d'Engelſche Vrouwen het Linnen op de ſtrand te bleeken kan zien leggen.

Deze zo gewichtige Stad wierd in het jaar 1347 van d'Engelſchen belegerd en gewonnen, welke haar ſedert tot den jaare 1558. bezeten hebben, wanneer Koning *Hendrik de* II. haar onder het beleid des *Hertogs van Guiſe* heeft doen beſluiten, zulks dat d'Engelſchen gedwongen wierden haar over te geeven.

LOGEMENTEN.

Au Prince d'Orange.
Le Pinas.

DIEPPE.

Dieppe is een vermaarde Stad, ter oorzaak van haar Haven, van haar goed Bootsvolk, van haar braave Werkbaazen omtrent alles 't geen de Zeevaart betreft, van de menigte der Kooplieden, en van den grooten handel dien deze Stad in alle de Geweſten van *Europa*, en zelfs van de gantſche Wereld, dryft. De Rivier d'*Arques*, die 'er door heen loopt, maakt haar zeer aangenaam. Wat haar Haven belangt, die is wegens de Zanden ge-
vaar-

DIEPPE.

vaarlijk om in te komen, weshalven de Schepen door Lootsen binnengebracht moeten worden. Met de ebbe en vloed, die alle zes uuren op en afloopt, legt deze Haven bloot, zulks dat men alsdan droogsvoets om de Schepen gaan kan. De Straaten van deze Stad zijn breed, en bezet met welgebouwde Huizen, doch niet heel hoog. Haar Vestingwerken zijn zeer schoon; en ziet men onder anderen tegen 't Noorden een vast Slot, over 't welk een Veld is daar Koning *Hendrik de* IV. tegens den *Hertog van Maine* en die van de *Ligue*, met omtrent 8000. tegens 60000. man, zijn eerste overwinning behaalde: en is alstoen deze Stad d'eerste in *Vrankryk* geweest welke hem voor Koning erkend heeft.

LOGEMENTEN.

La Crosse.
Les Chinois.
Le Chariot.
La Bastille.

HAVRE DE GRACE.

Havre de Grace is een Fortres welke *François de* I. heeft doen stichten om ze tegens d'Engelschen te stellen, en 'er een Zeé-haven te maaken. De tegenwoordige Koning *Lodewyk de* XIV. kennende d'aangelegenheid die 'er was om de laatste hand aan dit werk te slaan, heeft niet alleenlyk deze Grensplaats een der regelmaatigsten van dit Koningryk gemaakt, maar ook de Haven doen zuiveren, zulks datze tegenwoordig meer als 2000. Schepen kan bevatten. Haar gedaante is vierkantig, zo men de Stad maar alleen neemt; haar Voorstad, die tusschen de Stad

en het Kasteel legt, byna rond; en het Kasteel gemaakt volgens de gewoonlyke wys der Fortressen. Weiders is zy van een lustig gezicht, en gantsch omringd met Rivieren, Vlieten en Grachten; 't geen d'oorzaak is dat men 'er beswaarlijk aan kan komen. Haar Straaten zijn recht en breed, haar Huizen wel gebouwd, en haar Inwoonders rijk, minnelijk, beleefd, en liefhebbers van vrolijkheid; zulks dat het 'er heel wel te leeven is.

LOGEMENTEN.

Au duc d'Orleans.
Au Prince de Condé.

S. MALO.

Deze Stad is klein, maar rijk, schoon, sterk, en zeer bekwaam tot den Koophandel; dewijl ze, even als een Eiland, rondom van de Zee omringd, en door een onverwinnelijk Kasteel, staande op het vaste land, verdedigd word. Zy is vercierd met een *Bisschoplijken Stoel*; en haar *Bißchop* staat onder den *Aartsbisschop van Tours*. 't Is aanmerkelyk, dat deze Stad door Honden bewaard word, welke niet zo haast los gelaaten zijn, of ze gaan de Wallen bezichtigen: en ze zijn zo gevaarlijk, dat ze al wat hen voorkomt zouden verslinden; weshalven 'er een wyl te vooren een groote klok geluid word, om de lieden te verwittigen dat ze zich aan kant zullen maaken.

LOGEMENTEN.

La Harpe.
Le Chaual Blanc.

BREST.

B R E S T.

Deze Stad is zeer oud, dewyl ze eertijdts de Biſſchoplijke Stoel van *S. Lo* was; heeft een Kaſteel, *S. Louis* geheeten, 't geen uitſteekend ſterk is, en een der ſchoonſte en bekwaamſte Havens van den gantſchen *Oceaan*. d'Inwoonders zijn zeer ervaren in alles 't geen de Zeevaart betreft; weshalven zijn Majeſteit 'er geſtadig Oorlogſchepen doet bouwen.

LOGEMENTEN.

A la ville de Paris.
Aux Armes de France.

Voornaamſte Steden en Havens van Engeland.

LONDEN.

Deze zo vermaarde en aloude Stad is gelegen aan de *Teems*, in 't nedervallen dezer Rivier. Zy is de Zetel van het Britannisch Ryk, het Hof der Koningen, en een kort begryp van het geheele Eiland, op dat ik niet en zegge de Koopſtad van de geheele Wereld. *Conſtantinus de Groote*, de eerſte Chriſten Keizer, heeft alhier eerſt de Muuren gebouwd, op het verzoek van de Koningin *Helena*, zijn Moeder. De ſtoffe is geweeſt gehouwe ſteen, en den omvang drie Engelſche mylen. De gedaante was vierhoekig, maar niet even-zydig. Een gedeelte van deze Muur, daar de *Teems* tegen aan ſpoelt, is door het ſlaan van 't water om ver gevallen. In 't Noorden, nu onlangs herbouwd, vertoont zy een nieuw wezen. In 't Weſten en Ooſten legt ze meeſtendeel ongeſlooten, zulks dat den Inwoonder meer op zijn krachten als muuren betrouwt. Daar zyn *zeven* oude *Poorten*, als mede eenige nieuwen, door de welken men in de Stad kan gaan. Daar de Muuren aan de Rivier eindigen, ziet men dat twee Vaſtigheden zijn geweeſt, waar af d'eene noch in weezen is, en gemeenlijk den *Tour van Londen* genoemd word, zijnde heden een deftig Kaſteel, met geweldige muuren omringd, met hooge toorns vercierd, en met een aarde wal en breede grachten verzorgd. Men ziet in het zelve een *Wapenhuis*, met zo veel gebouwen, dat het een gantſche Stad gelijkt. Uit d'overblyf-

blyffelen van d'andere Sterkte, die de Weſt-zyde der Stad beſchermde, is door *Ethelbert*, Koning van *Kent*, een groot gedeelte van *S. Paulus Kerk* opgebouwd. De Heidenſche Prieſter verjaagd zijnde, is de Biſſchoplijke Stoel alhier geveſtigd, wiens eerſte Biſſchop geleezen word dat in den jaare 314. 't Concilie van *Arelat*, onder *Conſtantinus den Grooten* bygewoond heeft. Naderhand heeft deze Kerk zodanig gebloeid, dat ze Vermeerdereſſe genaamd is geworden. Zy leed in d'elfde eeuw groote ſchade door een geweldigen brand, doch wierd in den jaare 1086. door den Biſſchop *Maurits* vernieuwd. Hier was ook een Toorn van een wonderbaarlijke hoogte, naamentlijk 354. voeten, met een ſpits met lood overdekt. Deze is in 't volgende jaar door 't Hemelſch vuur verbrand; en een andere in des zelfs plaats opgerecht zijnde, heeft ze het zelve ongeval getroffen: waar na men 'er de hand niet meer aan geſlagen heeft, en de hooge Toorn maar alleen te zien is.

Veele hebben geloofd, dat de *Tempel van Diana* wel eer alhier geweeſt zoude zyn: en dat men het gelooven moet, betuigen de Oſſen-hoofden die men, ter eere van *Diana*, in de Stiere-gevechten placht te gebruiken.

Hoe groot de menigte der Burgers al voor lang geweeſt is, bewyſt het getal der Kerken, welken *Fitz-Stephanus*, die kort na *Willem den Noorman* geleefd heeft, tot 122. *Parochie-Kerken* telt, behalven noch 13 *Conventen.* Daar wierden veertig duizend te voet, en twintig duizend te paard gemonſterd.

In 't Weſten van de Stad ziet men *twaalf* heerlijke *Gaſthuizen*, den behoeftigen toegeëigend; en onder de zelven vier voornaamen in de welken de Jeugd in de Rechten geoeffend word. Onder de

gemelde

gemelde Gasthuizen heeft ook *Hendrik* de III. het *Huis der Bekeerden* ingesteld, tot dienst der geenen welke zich van het Joodendom tot het Christendom kwamen te bekeeren. Heden word het gebruikt om de Handvesten, gemeenlijk *Rowles* genaamd, te bewaaren, door de wil van *Eduard den* III.

De Voorsteden, aan den *Teems* gelegen, zijn vol van heerlijke Gebouwen der Grooten, welke door hun menigte zo wel aan de Stad gevoegd zyn, dat men het voor een gedeelte van de zelve aan zou zien. Nochtans zijn ze afgescheiden, en hebben hun eigen recht. d'Eene wierd voor dezen, wegens de doornen, *Torney*, doch heden om haar Westersche gelegenheid *Westmunster* genoemd. Alhier is een zeer vermaarde *Kerk*, ter oorzaak dat 'er de Koningen gekroond en begraaven worden. Daar zyn 'er die staande houden, dat dit den *Tempel van Apollo* geweest is, uit wiens overblyffelen *Sibert*, Koning der Oost-Saxen, die heerlijke *Kerk van S. Pieter* gebouwd heeft, welke van de Deenen verwoest zynde, door den Bisschop *Dunstanus* vernieuwd wierd. Koning *Eduard de Belyder* heeft hier zijn Grafstede verkoozen, en ze den Benedictynen tot een Klooster geschonken. Dit Gebouw van *Eduard* heeft *Hendrik de* III. daar na vernietigd, maakende een veel heerlyker als het voorgaande, met veele ryen marmere pilaaren, en een dak met loode plaaten overdekt; 't geen in den tyd van vyftig jaaren wierd voltooid. *Hendrik de* VII. heeft 'er een Sacristie bygevoegd, verordend tot zijn begraaffenis, van zodanig een heerlijkheid, dat niemand de zelve met genoegsaame verwondering kan aanzien. De Monniken 'er uit verdreeven zijnde, heeft hy'er plaats voor zyn Godtsdienst gemaakt, en inkomsten voor 12 Proveniers, zo veel Soldaaten, en 40 Studenten verschaft, welke des *Konings Voed-*

ster-

ster kinderen genoemd worden. Men ziet 'er veele schoone Graffsteden van Koningen, als mede van Princen en Hertogen, mitsgaders ook dat van *Galfredus Chaucer*, Prins der Engelsche Poëeten. Daar placht noch een *Collegie van Kanonniken* te zyn, 't geen *Eduard de* III. met zo groote kosten vernieuwd heeft, dat men meende, dat het een andere nieuwe Wooning voor den Koning zou weezen. Heden is het verouderd, en strekt tot een Zaal daar het *Parlement* zit-plaats houd, gemeenlijk de *geschilderde Zaal van Eduard* genaamd.

Hier aan is *Aula Alba*, of *Withall*, gehegt, daar men de Verzoekschriften ingeeft, De Zaal alhier, welke het Rechthuis van gantsch *Engeland* is, is de grootste van allen. De naaste plaats is *The-Mues*, wel eer voor de Valkeniers verordend, doch tegenwoordig des Konings Paardestal. Alhier word gezien het gedenkteken van *Eleonora*, een zeer godvruchtige Princes, door haar Man *Eduard den* I. opgerecht, om dat zy, zynde haar Man op den tocht van 't *Heilig Land* met een vergiftig swaard gekwetst, den zelven met een gantsch ongemeene liefde en zorgvuldigheid geneezen heeft. Want de wonden, niettegenstaande al de vlyt der Heelmeesters, eer verargerende als beterende, zoog zy 'er met haar mond het vergift uit; door welke daad de Koning gezond geworden zijnde, heeft ze zich een eeuwigen naam hier door verworven.

De Huizen, in 't Westen gelegen, zijn van geen minder pracht, voornaamentlijk in de Voorstad *Holburn*. Alhier is mede een vry *Collegie*, den geenen die in de Rechten studeren toegeëigend, en de woonplaats der *Bisschoppen van Ely*, 't geen zeer heerlijk is.

In 't Noorden zijn mede schoone Burgers Hui-

zen, uit de welken somtydts verscheidene Roomsche Penningen en Grafsteenen gegraaven worden. Aan den oever is een ruime *Burg*, gemeenlijk *Soutwerk* genoemd, wiens overstaande deel wel eer met een houte Brug aan een wierd gehegt: maar onder de Regeering van *Johannes* uit leevende steen gebouwd, en geplaveid zijnde, draagt ze de huizen der bewoonders zodanig op haar boogen, dat men zou meenen door een straat te gaan; zulks dat de schoonheid van deze Brug met de heerlijkste Gebouwen mag twisten. In den *Burg van Soutwerk* is eerstelijk het *Gasthuis van S. Thomas*, tot onderhoud der zieke Burgers gesticht; de *Prioor-kerk van de Maaget Maria*; en de *Wooning des Bisschops van Winton.*

Van hier langs den oever der *Teems* volgt een lange streek huizen, ten tyde onzer voorouderen tot dienst der openbaare Hoeren gehouden, welken *Hendrik de* VIII. altemaal uitgerooid heeft. Daar zyn mede veele *Visch-vyvers*, in de welken Snoek en Zeelt van zulk een afgryselyke grootte gevonden word, dat de Verkoopers hen den buik opsnyden om de reuzel te laaten zien. Indien iemand hier Zeelt op zyn wonden legt, gaan de zelven zo datelijk toe, en worden door haar lymachtige vochtigheid geneezen Onder dit alles is hier mede een openbaare *Schouwplaats*, voornaamentlijk als men de Honden op de wilde Dieren hitst, tot welke jagt 'er veele in kooijen gevoed worden. Hun wreedheid en kracht is zo groot, dat drie een Beer, en vier een Leeuw afmaaken. Hier is ook de *Beurs* van de Koningin Elizabeth, *Excambium* genaamd, tot gebruik des Koophandels en cieraad der Stad gebouwd, zynde een treffelyk Gesticht.

Om kort te gaan, *Londen* is een Stad als een Wereld; en besluit zo veel treffelyke Gebouwen en

aanmerkelyke dingen in zich, dat men 'er een gantſch Boek mee zou konnen vullen.

LOGEMENTEN.

'tSchip.
Amſterdam. } op S. Catrins.
'tGaljoot.
'tSchip, achter de Beurs.
De Vliſſinger Pink.
De Dortſche Boeijer.
De Prins van Oranje.

En door de gantſche Stad *Gaarkeukens*, daar een iegelyk voor een civile prys geryfd kan worden.

HARWITS.

Harwits is een ſterk Stedetje, gelegen in 't Noord-Ooſter deel van 't Graafſchap *Eſſex*, by de grenzen van 't Landſchap *Suffolk*, aan de mond van de Rivier *Stoure*. Het heeft een groote Haven aan een Inham van de *Noord-Zee*.

LOGEMENTEN.

De drie Koppen.
De Kroon.
De Lely.
Het Kanon.

Van *Harwits* ryd men met Koetſen op *Londen*: de vracht is 15 Engelſche Schellingen: met het Paſſagie-Boot 3 Schellingen.

DOUVRES.

Deze Plaats is gelegen in 't Ooſter deel van 't Graafſchap *Kent*, aan de naauwte tuſſchen 't *Ca-*

naal en de *Noord-Zee*, gemeenlyk de *Hoofden* genaamd; heeft een bekwaame Haven voor de Schepen, en een gemakkelijke overtocht in *Vrankrijk*, als leggende tegen over de Stad *Cales*. Haar macht is wel eer zo groot geweest, dat ze gehouden was een-en-twintig Oorlogschepen uit te rusten. Aan de rechter hand, op een Rots, ziet men een Kasteel, 't geen zeer vast is, en geloofd word een werk der Romeinen te weezen. Op d'andere Klip, daar tegen over, heeft men d'overblyffelen van een oud Gebouw, zynde wel eer een Baak voor de Zeelieden geweest. Op deze Rots heeft *Hendrik de* IV. met onuitspreekelijke kosten een Gevaarte opgerecht, gemeenlyk *The Pere* genaamd, op dat de Schepen te veiliger aldaar ten anker zouden mogen leggen. Aan dit werk heeft de Koningin *Elizabeth* mede de hand geslagen, stellende Tol op de Koopmanschap.

LOGEMEMT.

De Stad Amsterdam.

JARMUYEN.

Deze Stad is gelegen in het Noord Ooster deel van 't Graafschap *Suffolk*, by de landscheiding van 't Landschap *Norfolk*, aan de mond van de Rivier *Yare*, zo als de zelve kort daar na in de *Noord-Zee* loopt; is met water rondom omringd, met muuren gesterkt, en met veele toorns voorzien, vierhoekig doch langwerpig van gedaante; en heeft een treffelyke gesterkte Haven, en een Hoofd met geschut belegt, naauwelijks vyftig treden van het Strand. Hier word de Haring in zodanig een menigte gevangen, dat men in gantsch *Engeland* geen grooter markt daar af vind,

LO-

LOGEMENT.

De Prins van Oranje.

PLEIMUYEN.

Deze Stad, gelegen in 't Zuid-Weſter deel van 't Graafſchap *Devon*, by de grenzen van het Landſchap *Cornwall*, aan de mond der Rivier *Tamare*, daar de zelve in het *Canaal* of de *Britanniſche Zee* loopt, is uit een Viſſchers Dorp een groote ſterke Stad geworden, voorzien met een zeer goede Haven, welke, des nood zynde, met een ketting afgeflooten word. Voor den mond legt het Eiland *S. Michiel*, 't geen mede met zyn vaſtigheden wel verzorgd is; en op den nabygelegen Heuvel heeft men een Kaſteel.

LOGEMENT.

De Vergulde Romer.

PORTSMUYEN.

Portsmuyen is een Stad van weinig grootte, gelegen in 't Zuider deel van het Graafſchap *Southamton* of *Hant-shire*, met een groote en vermaarde Haven aan het *Canaal* of de *Britanniſche Zee*, tegen over het Eiland *Wicht*.

LOGEMENT.

De Wellekomſt.

Voornaamſte Steden van Duitſchland en d'aangrenzende Landen.

WEENEN.

Gelegen aan den *Donau*, is een zeer ſchoone, groote, en volkryke Koopſtad; doch heeft enge Straaten. Zy legt zeer wel in haar Wallen en Veſtingwerken beſlooten; zulks dat ze niet zonder reden genoemd, en gehouden word te zijn een ſterke Voormuur tegens d'Erfvyanden de Turken.

'tAanmerkenswaardigſte, 't geen hier gezien kan worden, is de *Keizerlijke Burgt*, de *Hoofd*-en *Biſſchoplijke Kerk* voerende den naam van *S. Sebaſtiaan*, nevens den treffelijken Toorn gehouden voor de ſterkſte van geheel *Duitſchland*. In den zelven hangt een Klok van een ongemeene grootte.

LOGEMENTEN.

De Swarte Beer.
't Vergulde Hart.
De drie Haaken.
Het Steirhof.
De Wildeman.
De drie vergulde Haazen.
De Witte Swaan.

RE-

REGENSBURG.

Is een Ryks-en zeer oude Stad. 't Voornaamſte, hier te zien, beſtaat in de Biſſchoplijke Kerk *S. Pieter*, 't Klooſter *S. Emeran*, *'t Over* en *Neder-Klooſter*, 't *Collegie der Jeſuiten*, de Nieuwe *Parochie-Kerk*, 't *Raadhuis*, en de konſtryke ſteene *Brug* over den *Donau*.

LOGEMENTEN.

Daar de Neurenburgſche Boode logeert.
De Verguldc Zon.

NEURENBERG.

Legt aan de Vloed *Pegnitz*, welke midden door deze Stad loopt, zijnde het midden van *Duitſchland*, ja bykans van geheel *Europa*. Zy is overal beroemd wegens haar goede politie, grooten koophandel, zonderlinge cierlijkheid, en uitmuntende vernuftigheid der Inwoonders; heeft treffelijke ſterke Muuren, altemaal van vierkantige ſteenen; en zeer diepe en wyde Grachten.

LOGEMENTEN.

De Gulde Gans.
De drie Koningen.
't Rood Paart.
't Bitter Hout.
De Swaan.

AUGSBURG.

Een voortreffelijke, zeer schoone Ryksstad, gelegen tusschen beide de Rivieren *Lech* en *Wertha.* Zy is boven veele andere Steden zeer beroemd wegens haar Koophandel, zinryke vindingen, verstandige Overigheid, mededoogen omtrent de arme en behoeftigen, gemeene gebouwen enz. maar inzonderheid wegens den Ryksdag in den jaare 1530. alhier gehouden, waar op de Protesteerende Vorsten en Standen in *Duitschland* aan Keizer *Karel den* V. hun Geloofsbelydenis overgaven; welke ter dier oorzaak naderhand den naam van *d'Augsburgsche Confessie* gevoerd heeft.

LOGEMENTEN.

De Stad Breemen.
't Kasteel van Antwerpen.

STRAATSBURG.

Deze Stad is de Hoofdstad in *Neder-Elsas*, en legt in de vlakte op een vruchtbaaren bodem, zulks dat geenige plaats van *Duitschland* hier in by de zelve vergeleeken kan worden. Zy is zeer ruim en wyd uitgestrekt gebouwd, en heeft derhalven een zeer grooten omvang; daar en boven veele groote Plaatsen; Vorstelijke, Graafelijke, Adelijke, en andere Hoven en Hofhoudingen; heerlijke Huizen, enz. Wyders is zy zeer beroemd wegens den zeer hoogen Toorn en 't staatlijk *Munster.*

LO

LOGEMENTEN.

De Swarte Raven.
Den Os.
Het Hart.
Den Engel.

SPIER.

Leggende na den *Ryn* toe, wat verheven, doch anders in een vlak land, heeft een zeer vruchtbaaren Koorn-bodem. Rondom heen wast een zeer heerlijke roode Wyn, die in groote waarde gehouden word. Daarenboven vind men hier uitsteekend veel Amandelen. Voorts is deze Plaats allerwegen beroemd wegens 't *Keizerlijk Kamer-Gerecht*.

LOGEMENTEN.

De Koning van Engeland.
De Swaan.

WORMS.

Is een zeer oude beroemde Ryksstad, leggende een weinig van den vollen *Rijn* aan een zeer lustige plaats. Rondom heen is een goed, vet Aardryk, geevende treffelijke Wyn en Koorn.

LOGEMENTEN.

Het Hart.
Het Wynvat.

Frankfoort aan den Mayn

Is een wydberoemde Keizerlijke vrye Ryks-Keur-en Koopstad, welkers gelijke men zeer beswaarlijk in *Duitschland* zou konnen vinden. Zy heeft, uit kracht der *Goude Bulle*, opgerecht door Keizer *Karel den* IV. die een zonderlinge liefde tot deze Stad droeg, en welke *Bulle* ook hier bewaard word, dit hooge Voorrecht bekomen, dat de Roomsche Koningen alhier verkoozen moeten worden.

Daar en boven heeft dit *Frankfoort* ook twee zeer aaanzienlijke Jaar-*Missen* of Markten, in de Lente en in den Herfst, waar toe uit byna alle de Christene Landen Kooplieden komen, om 'er hun handel te dryven met allerley Waaren die men zou konnen bedenken.

De kleine Stad alhier word genoemd *Sachsenhausen*, en is met een steene Brug, over den *Mayn* gelegen, aan de groote Stad gehegt.

LOGEMENTEN.

't Rood Mannetje.
't Roode Huis.
De Vergulden Engel.
De Gerst.
Het Kraakbeen.
De Swarten Arend.

HA-

H A N A U.

Deze Stad en 't Slot, dicht aan de Rivier de *Mayn* gelegen, daar de Vloed de *Kinzig* zich in de zelve uitstort, is een overoude Plaats, de Residentie der Graaven en Heeren van *Hanau-Muntzenberg.* Zy is zeer wel bebouwd, en benevens het Slot rondom met Muuren, Wallen, Watergrachten, en Bolwerken gesterkt; en word afgedeeld in d'Oude en Nieuwe Stad.

L O G E M E N T E N.

De Gans.
De Kroon.

H E I D E L B E R G.

Deze Stad is gelegen aan de Rivier de *Nekker*, welke alhier *Frankenland* en *Swaabenland* van malkander deelt. 't Gewest rondom heeft een gezonde lucht. Aan beider zydts Gebergten heeft men goed Wyngewas; tegen 't Westen en 't Zuiden bekwaame Akkergronden. De Bosschen geeven goed Wildbraad en Gevogelt; de *Nekkerstroom* allerley welsmaakende Visch. Alhier is een wydvermaarde *Hooge School.*

L O G E M E N T E N.

Het Voeder Vat.
De Vette Gans.

BACHARACH.

Is d'oudste Stad in den gantschen *Paltz*; ook zeer aanzienlijk en beroemd wegens twee treffelijke dingen: eerstelijk, ter oorzaak van 't *Wyn-gewas*, welke Wynen allerwege vermaard zijn, en na zeer verre Gewesten vervoerd worden: ten anderen, wegens den *Rijn-Tol*, die voor dezen aan de Keurvorstelijke Rent-kamer zeer veel geldts placht in te brengen.

LOGEMENTEN.

De Gulde Leeuw.
Het Rad.

MENTZ.

Anders *Mayntz*, of *Meyntz*, een Aartsbisschoplyke Stad aan den *Rijn*, ter plaatse daar de *Mayn* in den zelven loopt; is van een grooten ouderdom; wel lang, doch zeer smal: 't welk niet anders heeft konnen zyn; want ter eener zyde heeft ze een eenigsins hoog oploopenden Berg, en aan d'andere zyde den *Rijn*. De Straaten zyn hier eng, behalven twee of drie welke wat breed leggen. 't Getal der *Poorten* is *tien*, d'eene tegen 't Zuiden, d'andere tegen 't Westen, de darde tegen 't Noorden; d'overige zeven gaan na den *Rijn* toe.

LOGEMENTEN.

De gulde Kroon.
Het Anker.
Duurkoop.

COBELENTS.

Een Stad gelegen tusschen *Mentz* en *Keulen*, zijnde den *Aartsbisschop van Trier* onderworpen. De Rivier de *Moesel* valt hier met een zeer groote geswindheid in den *Rijn*, en met zo snel-aandringende kracht, dat men een lange streek ver beide deze wateren van een ongelyke koleur uit malkander kan onderscheiden. Vlak daar tegen over, ter rechter zyde des *Rijns*, legt op een zeer hoogen Berg 't Bisschoplyk Slot *Eerenbreitstein*, 't geen men gemeenlyk na den Aartsbisschop *Hermanus*, die het zelve vergroot heeft, *Hermanstein* noemt. 't Is gesterkt met geweldige Toornen en Rotsen, en zeer wel van Geschut en allerley Krijgsvoorraad voorzien.

LOGEMENT.

't Witte Kruis.

TRIER.

Word gehouden voor d'oudste Stad van geheel *Duitschland*. Men vind hier veele heerlyke Kerken

ken en Kloosters, onder de welken voornaamer lyk beroemd is d'Aartsbisschoplyke Hoofdkerk, . *Pieter* genaamd, wegens de zonderlinge groothei der steenen daar de zelve af gebouwd is.

LOGEMENTEN.

De Vergulde Swaan.
De Bonten Os.

KEULEN.

Een treffelijke Ryksstad, zo oud dat ze zestien jaaren voor des Heeren *Christi* geboorte gebouwd is geworden. Zy is zeer vermaard wegens haar schoonheid, welgelegenheid, en menigte van Kerken.

LOGEMENTEN.

De Vogelstruis.
Den Heiligen Geest.
De Stad Luik.
De Stad Amsterdam,
De Wildeman.
't Bolwerk aan den Ryn.
Tot de Brouwers op Romen.

BON.

Een oude Stad, den *Keurvorst van Keulen* toebehoorende, als weezende zijn Residentie, legt in een lustige Vlakte, daar zich het *Rijn*-gebergte weer van malkander deelt. Rondom deze Stad ziet men

nen Koornlanden , schoone Boomgaarden, Ho-
en, en allerley Vruchten, ook een goed Wyn-
ewas.

LOGEMENTEN.

Den Helm.
Den Heiligen Geest.

MUNSTER.

Deze Stad is schoon en groot, en in de voorgaan-
de Eeuw zeer berucht geweest wegens de dolle raa-
zerny der Wederdoopers.

LOGEMENTEN.

De Stad Amsterdam.
De *Keizer*.

GULIK.

Is gelegen aan de Vloed de *Roer*. Zy heeft een zeer vast en wyduitgebreid Slot, zodanig voorzien en bewaard met dikke muuren, dat het byna onmogelijk word geoordeeld het zelve te beschieten zulks dat het 'er schade door zou konnen komen te lyden.

LOGEMENT.

't *Keizers* Hof.

AKEN.

AKEN.

Is een braave Ryksſtad, tegenwoordig omring van twee Grachten en Muuren, en alzo een rond dubbelde Stad. Voortydts moeſt hier de Kroonin van den Keizer geſchieden: doch indien de zelve om eeniger oorzaaken wil, elders aangeſteld wierd plachten de Keurvorſten 't Kapittel der Koningly ke Kerk van daar te beroepen, om de kleinodien alhier van wegen 't Ryk in bewaaring gelegt, te beſtemde plaats te brengen.

Deze Stad is zeer vermaard wegens haar *warm Baden*, welke met heel groote toeloop bezocht worden. Binnen des zelfs Muuren ziet men 'er drie die zeer bekwaam zyn, te weeten het *Keizers Bad*, het *kleine Bad*, en 't *Bad van S. Quirinus*. 't *Keizers Bad* heeft vyf vertrekken om te baaden; en 't *kleine Bad*, 't geen daar uit komt, drie. Men houd, dat dezen uit Salpeter en Swavel beſtaan; en ze komen zo heet voor den dag, dat men ze twaalf uuren laat ſtaan koelen eer men ze gebruikt.

Behalven dezen, heeft men by de binnen-Muur van de Stad *Baden* die zo heet niet en zijn, welken men oordeelt uit Swavel en Salpeter te beſtaan. De reuk der zelver is wat onaangenaam. 't Eerſte is 't *Bad van S. Cornelius*, 't geen twee Kommen of Bakken heeft: 't Twede 't *Roſe-Bad*, zo genaamd na *Mr. Roſe*, een Burger van *Aken*, die het heeft doen bouwen: en 't darde het *Compus Bad*, of 't *Bad van d'arme lieden.*

Van deze ſoort van warm Water is 'er ook een *Fontein*, mede zeer dienſtig, en daar men alle morgens in den zomer af drinkt voor menigerley verdrietige en langduurige Ziektens.

Om

A K E N.

Omtrent een ſtadie, of honderd vyf-en-twintig ſchreden van de Zuid Poort, is een Dorp, *Porcetum* of *Borſet* geheeten, wegens het groot getal van wilde Varkens welke daar in voorige tyden waren. Hier heeft men veele *heete Springen* ter wederzyde van een klein Riviertje, die men in de Huizen laat loopen, alwaar ze in verſcheidene *ſteene Baden* verdeeld worden. Daar zijn veertien van deze Huizen, en acht-en-twintig *Baden.* De *Baden* houden ieder in 't gemeen omtrent vyftig tonnen waters. 't Water is klaar en vermaakelijk, zonder eenige hinderlijke of tegenſtaande reuk. De hette is boven maaten wanneer het eerſt uit de grond opkomt, en heeter dan in de allerheetſten van *Aken*; weshalven men het omtrent achtien uuren laat ſtaan koelen eer men 'er zich in baad. Zy gebruiken ook een Inſtrument van hout, met veele gaten doorboord, om het te eerder te doen koud worden, of om het water te roeren als 'er iemand ingaat, waar door hy de hette zo zeer niet bemerkt of gewaar word. Men heefr omtrent deze heeten ook een menigte van *koude Springen*, waar door men de zelven kan maatigen.

L O G E M E N T E N.

De Peereboom, op de Markt.
De Klok, in de kleine Kolderſtraat.
De Klosbaan, in de groote Kolderſtraat.
De Gulde Poort, in de Waſſerſtraat.

KLEEF.

Is een goede welbebouwde Plaats, tamelijk hoog gelegen, inzonderheid het *Slot* staande op den rug eens Bergs. 't Is een oud, doch echter schoon Gebouw. Deze Stad legt zeer wel, en heeft een schoone uitzicht.

LOGEMENTEN.

't Hof van Holland.
De vyf Ringen.
't Heeren Logement.

WESEL.

Een Kleefsche Stad, is genoegsaam beroemd wegens haar Rykdom, Waardigheid, Gebouwen en Koophandel. Aan haar Muuren loopt de *Lippe* in den *Rijn*.

LOGEMENTEN.

De Stad Rees.
De Swaan.
't Hof van Holland.
De Moriaan.

EMMERIK.

Is een Plaats zeer wel en lustig gelegen tusschen *Rees* en *Kleef* aan den *Rijn*. Deze Stad heeft goede wel gebouwde Huizen, een heerlijk *Ka-*

nonnik-

nonnik-Sticht en *Collegie*, gelijk ook een taamelijk *School*.

LOGEMENTEN.

De Krab, } op de Markt.
De Wynberg. }

EMBDEN.

Deze wydberoemde Stad, 't oog en cieraad van geheel *Oost-Vriesland*, heeft een zonderling goede gelegenheid, en rondom zich een lustigen vruchtbaaren Bodem, aan d'eene zyde der *Eems*, welke Vloed in de lengte langs de Muuren heen loopt. Zy is in haar omvang wat kleinder als *Groeningen*, doch zeer volkryk.

LOGEMENTEN.

De Goude Swaan.
De Jaager.
De Koning van Engeland.
Den Haring.

OLDENBURG.

De Residentie-Stad der Heeren *Graaven van Oldenburg*, is met Wallen en Grachten zeer wel bewaard; daar en boven ook begaafd met een schipryk Water, de *Hunte* genaamd. Onder de Gebouwen is bezienswaardig 't *Graaflijk Slot*, 't *Raadhuis*, 't *Ammunitie-huis*, de *Paardestal*, en de *Bibliotheek* in 't *Kapittel-huis*.

LOGEMENTEN.

De Prins te Paard.
't Wapen van Engeland.

MAAGDENBURG.

Een Aartsbisschoplyke, en voor dezen zeer vaste machtige, volkrijke, en wydberoemde Stad; ook met Muuren, Bolwerken, Toorns en Grachten wel voorzien; daar en boven met heerlijke Huizen, lustige Straaten, en groote en schoone Kerken vercierd geweest: doch in het jaar 1631. door den Keyzerlijken en Keur-Beyerschen Generaal, den *Graaf van Tilly*, stormenderhand verovert zijnde, wierd ze t'eenemaal in d'asch gelegt. Echter is ze tegenwoordig weer taamelijk opgebouwd.

LOGEMENT.

De Witte Swaan.

BREMEN.

Is gebouwd in een langwerpige rondte, aan beide de zyden der *Weser*, en word afgedeeld in vier *Kerspelen* of *Parochien*: als *S. Mariens*, *S. Martens*, *S. Ansgarions*, en *S. Stephani Kerspel*.

LO-

LOGEMENTEN.

De Swaan, daar de Poſt aankomt.
De Druif.

STADEN.

Gelegen aan de Vloed *Swingen*, niet ver van d'*Elve*, beneden *Hamburg*, in 't Aartsſticht *Bremen*, word gehouden voor d'allcroudſte Stad in geheel *Saxen*, als zijnde gebouwd zes honderd jaar voor *Chriſti* geboorte. Zy is wel geſterkt, en voorzien met Wallen, Grachten, Muuren, Bolwerken, en een Ammunitie-huis.

LOGEMENT.

St. Tonis von Spekelſen.

HALBERSTAD.

Een Biſſchoplijke en *Hanſee*-Stad, is zeer wel gelegen, op een zeer vruchtbaaren Bodem, zulks dat de Koorn-halmen hier een Ruiter boven 't hoofd waſſen. Men ziet 'er goede, en met ſchoone Huizen wel bebouwde Straaten. De Stad is omringd met ſterke Muuren en dubbelde Grachten, hebbende tuſſchen de zelven noch een Wal.

LOGEMENT.

't Hof van Holland.

HILDESHEIM.

Insgelijks een *Neder-Saxisch*-Bisschoplijke en *Hansee*-Stad; word voor grooter als *Halberstad* gehouden; doch is, op d'oude wys, gantsch oneffen, en met zeer veele Boogen in de Straaten gebouwd. Zy word afgedeeld in d'*Oude* en *Nieuwe Stad*.

LOGEMENT.

't Witte Paard.

BRUNSWYK.

Is een Stad byna midden in *Neder-Saxen* gelegen; met Muuren, Grachten, Toorns en Bolwerken zeer wel bewaard; oock vercierd met heerlijke Huizen, schoone Straaten, en treffelijke Kerken. Zy heeft een gelijke lengte en breedte, 't Water, genaamd den *Okker*, voortkomende uit 't *Hartz-wald*, vliet 'er door heen, en verdeelt deze Plaats in twee groote Steden, d'eene de *Nieuwe*, en d'andere d'*Oude Stad* geheeten.

LOGEMENT.

't Kromhout.

WOLFFENBUTTEL.

Een zeer beroemde Stad en Vesting, voerende den naam van 't aldaar zijnde Vorstelijk *Residentie-Slot*. Zy legt meerendeel in een marassige grond, waar door ze twee vrye verzekerd zyden heeft, zulks dat men de zelven door geen aannaderingen of loopgraaven kan genaaken; en is afgezonderd in drie verscheidene deelen, te weeten *de Citadel*, *Hendrik-Stad*, en *Augustus-Stad*. LO-

Hanover, Luneburg, Zell.

LOGEMENT.

De reizende Zon.

HANOVER.

Gelegen aan de *Leine*, in de Vlakte, heeft rondom zich heel ſchoone Beemden, en een zeer luſtig Hout of Boſſchazie, *d'Elmeroy* genaamd: en voor zich zelven hooge ſterke Muuren, Wallen en Bolwerken, en diepe Watergrachten.

LOGEMENT.

De Swaan.

LUNEBURG.

Is wat meer in de lengte, als in 't vierkant gebouwd. Deze Stad legt aan de Rivier *Elmenau*, heeft zes welgebouwde Poorten, en van binnen schoone breede Straaten, Markten, en andere Plaatſen.

LOGEMENT.

't Hart.

ZELL.

Een Vorſtelyke Luneburgſche Reſidentie-Stad. Alhier zyn bezienswaardig het Slot, en verſcheidene Vorſtelyke Grafſteden.

LOGEMENT.

De looze Vos.

ROSTOK.

Een zeer beroemde Koopſtad, gelegen aan de *Varne*, heeft een zeer veilige Zee-haven, en legt niet meer als anderhalve myl van de *Baltiſche Zee*

Zy is ook wyders vermaard wegens haar *Hooge School*.

LOGEMENT.

De Swaan.

WISMAR.

Deze beroemde Stad legt aan de *Belt*, of d'*Oost-Zee*; is zeer vast; heeft luchtige Huizen, en een Vorstelyk Slot.

LOGEMENTEN.

't Klein Schippers Gezelschap.
't Groot Schippers Gezelschap.

HAMBURG.

Een zeer schoone aanzienlyke Stad, afgedeeld in d'*Oude* en de *Nieuwe*, beiden zeer wel gesterkt, en wegens de hooge Toorns maar een Stad schynende. Zy is door de geheele wereld beroemd wegens den grooten Koophandel, die alhier gedreeven word.

LOGEMENTEN.

De Diergaarde, aan de hooge Brug.
Den Adelaar, aan de Molenbrug.
De Druif, by de Paardemarkt.
De Bremer Sleutel, of Koning van Deenmarken.
De Koning van Sweden.
De Koning van Vrankryk.
De Stad Revel.
De Gulden Arm.

LUBEK.

Is gelegen twee mylen wegs van de Zee. De

LEIPSIG en DRESDEN.

Vloed of Rivier *Drave* maakt hier de Haven; en derhalven konnen de Schepen over de zelve van de de Stad af in de Zee loopen, en zo wederom van uit de Zee aan de Stad. Deze Plaats is zeer vermaard wegens den ſterken Koophandel, en de welgestelde Regeering.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Hamburg.
Den Engel.

LEIPSIG.

Gelegen aan de *Elſter* en *Pleuſz*, is een wel niet groote, maar echter zodanig een Stad die veele groote Steden te boven gaat. Zy is zeer beroemd wegens haar drie *Miſſen* of Jaarmarkten, en haar voortreffelijke *Hooge School*.

LOGEMENT.

De Graauwe Wolf.

DRESDEN.

Is van een zeer luſtige aanſchouwing wegens haar goede gelegenheid; zeer wel verzorgd met omgaande Muuren, Grachten, en Borſtweeringen; en derhalven bekwaam om d'aannaderende Vyanden te wederſtaan, en hen 't hoofd te konnen bieden: ook zoodanig vercierd met gemeene en byzondere

Huizen, goede Toornen, enz. datze met de voornaamste Steden in *Meissen* om den prys mag stryden. Daar en boven is ze de Keurvorstelijke Residentie en Hofhoudings-Stad.

LOGEMENT.

De Swarte Wolf.

BERLYN.

Word door de *Spree* in twee deelen afgedeeld, maakende zo veel als twee Steden. d'Eene, leggende op d'andere zyde dezer Vloed, word genoemd *Collen aan de Spree*, waar in het prachtig Keurvorstelyk Slot staat. De Stad is zeer groot, en heeft slechte Gebouwen. De Straaten zyn breed en net, en voor de Deuren der Huizen banken gemaakt.

LOGEMENT.

't Bonte Paard.

Frankfoort aan den Oder.

Deze Stad legt in de langte aan de Vloed den *Oder*, daar een houte Brug over geslagen is. Na de land-zyde is ze gesterkt met Muuren, Toorns, en dubbelde Grachten; heeft fraaije wyde Straaten; een schoone groote Markt; treffelyke welgebouwde Huizen; en is zeer beroemd wegens haar *Universiteit*.

LOGEMENT.

't Swynshoofd.

STETTIN.

Deze Plaats is gelegen aan den *Oder*, aan een

eenig-

eenigsins verhevenen Heuvel, in een zeer lustig en heerlyk geweest.

LOGEMENT.

De Kardinaalshoed.

STRAALSOND.

Is de Hoofdstad onder de *Wendische* Steden in *Pomeren*, en behoort tot het Hanseatisch Verbond. In den geheelen kreits der *Baltische* of *Oost-Zee* is nergens een zo vaste Plaats te vinden, als deze Stad *Straalsond.*

LOGEMENT.

De Krygsman.

PRAAG.

Word verdeeld of afgezonderd in drie Steden, genaamd d'*oude*, de *nieuwe Stad*, en de *kleine Zyde*, en is in de Historien zeer vermaard wegens verscheidene zaaken welke daar in tyden van Oorlog en Vrede voorgevallen zyn.

LOGEMENTEN.

De groote Stad.
't Konings Hof.
De Tuin.

Anderfins heeft men zich maar te richten aan de Voerlieden, welke gewoon zyn de Passagiers in de bekwaamste Herbergen te brengen.

BRESLAW.

Deze Stad is aan den *Oder* gelegen, en overal vermaard zo om haar byzondere, als om haar gemee-

meene prachtige Gebouwen, tot welke laatſten behooren haar ſchoone Kerken, Toorns, Kloosters, Gaſthuizen, Kanonniken-Stigt, School, Keizerlijke Burgt, Koornhuizen, Ammunitie-huis, Raadhuis, Markten, Water-konſten, enz. Daar en boven wegens haar Geleerde Lieden, Bibliotheeken, heerlijke Straaten, allerley Koopmans-Waaren, en het Bier genaamd *Schops.* Ook is deze Plaats zeer wel geſterkt.

LOGEMENT.

De Bonte Os.

DANTSIG.

Deze Stad is als de ſleutel van 't geheele Koningryk *Polen* Zy legt aan drie Wateren, de *Weixel*, *Moldauw* en *Rodan.*

LOGEMENTEN.

De Witte Leeuw, in de Houtſtraat.
De Goude Kroon.
De drie Kroonen.
De Breſlawſche Herberg.

KONINGSBERG.

Word, behalven de Voorſteden, verdeeld in drie deelen, zijnde het eerſte genaamd d'*Oude Stad*, 't twede *de Kniphof*, en 't darde en laatſte *Lebenicht.* Zy is zeer beroemd wegens haar *Hooge School*, en goede *Haven.*

LOGEMENTEN.

De Paauw.
De Windhond.

KOPPEN:

KOPPENHAGEN.

Deze Stad is de Hoofdstad van 't Koningryk *Deenmarken*, en de Koninglijke Residentie-plaats, gelegen op d'Oostkust van 't Eiland *Zeeland*, tegen over 't Landschap *Schoonen* en de Stad *Mallmuijen*, aen een zeer schoone en lustige plaats. 't *Kasteel*, of *Slot*, dicht op de Zee, is bovenmaaten heerlijk en vermaakelijk, doch eenigsins op d'oude wys gebouwd, gelijk ook de *Stad*, om de welke, aan het Slot, des Konings voornaamste Schepen leggen, die zeer groot en sterk zijn, konnende een der zelver duizend en meer lasten, en over de honderd stukken geschut voeren.

De Stad *Koppenhagen* heeft een treffelijke *Academie* of Hooge School, en een goede veilige Haven door het tegen over gelegen Eilandtje *Amag*, 't geen 'er met een houte Brug aan gehegt is.

LOGEMENTEN.

d'Oranjeboom.
De drie Kemphaanen, by de Slots plaats.
Bergen in Noorwegen.
De Noordsche Leeuw.

LANDSKROON.

Deze Zee-stad legt in *Schoonen*, en heeft omtrent een halve myl wegs van haar, tegen 't Oosten, een

Ri-

Rivier welke na 't Zuiden loopt, vervolgens zich eenigſins na 't Noorden wend, en, zich met de Zee vermengd hebbende, voor by Landskroon heenen ſchiet, maakende een goede Haven, waar in ook zelfs de grootſte Schepen konnen leggen. Deze bekwaame gelegenheid ſchynt voornaamentlijk oorzaak gegeeven te hebben tot de bouwing der Stad, welke voorzien is met zes Poorten, drie na de zee en even zoo veel landwaarts, mitsgaders met goede Wallen en Grachten. Wyders heeft men 'er een zeer ruime Markt, een prachtig Raadhuis, een ſchoone en heel groote Kerk, en braave Burgerhuizen.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Deenmarken.
De Stad Amſterdam.

ELSENEUR.

Deze Stad is gelegen op de Noordkuſt ten Ooſten van 't Eiland *Zeeland*, dicht by de *Zund* en het Kaſteel *Kroonenburg*, en heeft een groote Haven tegen over 't Landſchap *Schoonen* en de Stad *Elzenburg*. Zy is vermaard wegens den Tol, die hier betaald moet worden; weshalven men 'er byna dagelijks tuſſchen de vier en vyf honderd zo groote als kleine Schepen ziet.

LOGEMENT.

't Wapen van Embden.

MALMOE.

By de Hollanders *Ellebogen* of *Malmuijen* genaamd, is een aanzienlijke en voornaame Koopstad, met een oud en sterk Kasteel, gelegen op de Westkust ten Zuiden des Landschaps *Schoonen* aan de *Zond*, by na ten Oosten en tegen over de Stad *Kophagen*. Zy is zeer wel voorzien van alles wat tot het gemak en cieraad van een Stad kan dienen, en heeft een Haven welke wel niet zeer onbekwaam, maar ook niet zeer wel verzekerd is, inzonderheid wanneer de Wind Noord-Noord-West waait.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Sweden.
De Kroon.

BERGEN.

Is een zeer oude Stad in 't Zuider deel van *Noorwegen*, door geheel *Europa* bekend. Zy word gehouden voor de Spyskamer dezes Koningryks; legt aan de groote bochtige Zee-boezem of Inham *Carmesond*; en is rondom met Bergen omringd, weshalven haar Haven zeer bekwaam is tot den Koophandel, dewyl 'er de Schepen t'eenemaal in zekerheid konnen leggen.

De Kooplieden der *Hanzee-Steden* hebben hier

voor zich de geheele lange ſtreek of zyde der Stad gemeenlijk *de Wange* genaamd, gelijk ook hun *Beur* en *Kantoor*; en ieder der gemelde Steden haar *Pak huizen*, by de welken der zelver Schepen d'aangebrachte Waaren loſſen, of weer anderen inneemen om na *Duitſchland* te voeren.

In deze Stad is de *reſidentie* des Biſſchops. De Kerken, en een gedeelte der Huizen, zijn aanzienlijk gebouwd. De Koninglijke Hoofdman woont in het Slot, *Bergershuizen* geheeten.

LOGEMENTEN.

Op de Markt by Tryntje Luit.
't Poſthuis.
De Wynkelder.
't Duitſche Comptoir.
Altena.
De Fortuin.
De Mooriaan.
Emaus.

DRONTHEM.

Deze eertydts zeer machtige, Aartsbiſſchoplijke Hoofd-en Koninglijke Reſidentie-ſtad van *Noorwegen*, is noch hedensdaags zeer beroemd wegens den aanzienlijken Koophandel die'er zo van Inlanders als Vreemdelingen gedreeven word; doch nu niet meer als een opene Plaats, een Vlek gelijk. 't *Koninglijk Paleis* vervalt dagelijks meer en meer. Wyders is zy gebouwd op d'oude manier, en heeft een groote Haven, bekwaam om een menigte van Schepen te bergen.

LOGEMENTEN.

De Welkomſt,
't Fluitſchip.

RO-

R O M E N.

Deze is een der beroemdste Steden die ooit op Aarde zijn geweest. Voortydts wierd ze genoemd de *Beheerschter der Wereld*; over welkers schoonheid en grootte zich alle Volkeren verwonderden, en ook noch verwonderen, hoewel haar grootste heerlijkheid door de woeste Gotthen in de asch gelegt zy.

Eertyts is ze geweest de Zetel der grootmachtigste Wereld-Monarchen; maar hedendaags de Residentie der Pausen, en der zelver voornaamste Leden.

Onaangezien dit tegenwoordige *Romen* in luister, uitsteekendheid en grootte op ver na by het *Oude Romen* niet te gelyken is; heeft deze Stad echter noch zodanig een ruimte, dat ze met haar Paleizen zich in den omvang tot over de vyf-en-twintig Italiaansche mylen wegs uitstrekt.

Zy is gelegen aan de Rivier de *Tyber*, in 't gedeelte van *Italien* 't geen d'Ouden *Latium* genoemd hebben. De lucht is hier ongezond en swaar, zo dat ook zelfs de Romeinen, hoe veel meer dan d'Uitlanders, zich daar voor wel in acht hebben te neemen, inzonderheid 's morgens en 's avondts in de schemering, wanneer het, volgens den raad der Geneesmeesters, best is zich in huis te houden.

Tegenwoordig worden 'er *elf Bergen* in geteld, waar onder de *Vatikaan* de beroemdste is, wegens de Pauselijke Wooning, en de treffelijke Bibliotheek welke alhier bewaard word.

't Getal der *Kerken* is over de *drie honderd*, en onder de zelven munt uit die van *S. Pieter*, in de welke het oude Gebouw, in vergelyking van 't nieu-

we, een flecht en onaanzienlijk ding is. Evenwel ziet men 'er eenige zeer fchoone Altaaren, en twee Metaale Poorten, welke van *Jerufalem* derwaarrs gebrachr zouden zijn. 't Nieuwe Gebouw, tot vergrooting aan deze Kerk gemaakt, is een zo bovenmaaten groot, fchoon en voortreffelijk werk, dat alle d'aanfchouwers zich daar over moeten verwonderen.

'*t Paleis van den Paus*, ftaande nevens de *S. Pieters Kerk*, is ook een zeer uitfteekend Gebouw, voorzien met een menigte van treffelijke Zaalen en Kamers, en een zeer cierlijke Kapel, waar in, nevens meer andere konftryke Schilderyen, ook gezien kan worden het *laatfte Oordeel*, gedaan door den vermaarden *Michaël Angelus*. In dit zelve Paleis heeft men ook de zo beroemde *Paufelijke Bibliotheek*, vervuld met een menigte van uitfteekende raare Boeken, waar onder zeer veele met de hand gefchreeven.

Op de groote Plaats, voor *S. Pieters Kerk* en het *Paufelijk* Paleis, ftaat een zeer fwaare Obelifcus of *Pronknaald* van een eenig ftuk, welkers hoogte eenen-tachtig voeten bereikt. Deze Steen, die, na des Werkmeefters rekening, over de 9560. centenaars, of meer als 956000. ponden zou weegen, is in het jaar 1586. door bevel van Paus *Sixtus de* IV. met uitfteekend groote onkoften, door den Konftryken Meefter *Dominicus Fontana* uit de Kamer-Heerlijkheid van *Campo Sancto* derwaarts gevoerd, en weder opgerecht.

'*t Kafteel S. Angelo*, of in onze Taal *Engelenburg*, word gehouden voor een zeer fterke Vefting. De Paus kan'er uit zijn Paleis door een zeer lange gang heimelijk inkomen. Deze Vefting heeft in 't midden een hoogen, fterken, ronden Toorn, welke eenige fchreden van daar met noch vier achthoeki-

ge Toorns, zijnde wat laager, en met vier Muuren omringd is.

Eertydts wierd dit Kasteel gehouden voor een geweldige Sterkte: maar om in dezen tyd genoegzaame tegenstand te konnen doen, heeft men voor eenige jaaren het zelve omvangen met een nieuwe Gracht, en met vyf Bolwerken en Wallen, doch niet zeer hoog: dewyl men het al te swak oordeelde om de hedendaagsche krygsinventien te konnen wederstaan. Nu is het bekwaam genoeg om een sterken Vyand een langen tyd te konnen ophouden.

'*t Paleis van Paus Gregorius de* XIII. is ook een heerlijk Gebouw, 't geen de gemelde Paus had aangevangen, zijnde van voorneemen het zelve te bewoonen: doch hy heeft 'er de voltooijing niet af beleefd. In dit Paleis ziet men zeer schoone Kamers, met kostelijke Tapyten vercierd; en in zekere Kapel een Altaar, welkers Tafereel men zegt dat den Heiligen *Lucas* zelve geschilderd zou hebben; mitsgaders aan het zelve een lustigen Hof, beplant met vreemde Gewassen, Boomen, Kruiden, Bloemen, enz. en vercierd met zo veel zeldsaame Water-konsten, dat men 'er het tiende deel niet af zou konnen vertellen.

Bezichtigenswaardig is ook het *Paleis* en den Lusthof des *Groot-Hertogs van Florencen*, gelegen op den *Berg Trinitatis*, of van de *H. Drievuldigheid*; behelzende, onder andere kostelijkheden, zo veel konstryke Antiquiteiten en Marmersteene Beelden, dat niet lichtelijk diergelijken, en in zo grooten getal, elders gevonden zouden konnen worden. In den Hof is een kleine Berg gemaakt, daar men langs anderhalf honderd trappen opklimt, hebbende op zijn top een zeer lustig Zomer-huis van enkele groene Gewassen. De Hertogen doen hier

in de grootste hitte des zomers hun maaltyd, inzonderheid dewyl de Kamer by de tafel een koele Pypbron heeft, en dat men ook van daar de gantsche Stad *Romen* kan overzien.

Behalven de gemelde Paleizen munten ook in heerlijkheid uit dat van den Kardinaal *di Cesis*, van de *Farnezers*, van de Kardinalen *Capoferto* en *Borgese*, van *Carpt*, van d'*Ursiners*, van *Columnesen*, en veel meer anderen.

't *Kapitool* is voor dezen geweest der Romeinen Raadhuis, doch door d'oorlogen geweldig verwoest geworden. Naderhand evenwel heeft Paus *Gregorius de* XIII. 't zelve weer laaten opbouwen en verbeteren. 't Legt op een hoogen Berg, daar men langs een steene trap opklimt. Boven aan ieder zyde staan de Beeltenissen van een Man en een Paard, van een geweldige grootte, gehouwen uit witte Marmersteen. Men ziet hier ook op een wit Postament het Beeld van den Roomschen Keizer *Marcus Aurelius Antonius*, zittende te paard, insgelijks van een uitsteekende groote, gegooten van koper, en in 't vuur verguld. Midden op dit Paleis staat een taamelijk hooge Kloktoorn, waar toe men tot op den bovensten omgang opklimt met twee honderd en veertig trappen. Nergens kan men de Stad *Romen* met alle haar gelegenheden beter overzien, als van dezen Toorn.

Nevens het gemelde Paleis is noch een ander, waar in veel heerlijke en uitsteekend konstige Beelden opgerecht zijn. Tegen over het zelve ziet men een zeer wel vercierde Kerk, noch eenigsins hooger als 't Raadhuis gelegen, voerende den naam van *S. Maria in Ara Cæli.*

De zeer heerlijke *Columna Trajani*, of *Zuil van Trajanus*, staat by de Kerk *S. Maria de Lauretto* op een konstig gehouwen Postament, wel twee mans lengte

diep

diep onder d'aarde: doch daar is een groef rondom met trappen na beneden gemaakt, zulks dat men alles noch wel zien kan. Binnen in deze Zuil gaat een Wendeltrap van honderd twee-en-negentig treden tot boven toe op. De Zuil zelve is, zoo veel het oog kan bemerken, gemaakt uit vier-en-twintig geheele ſtukken Steen, ieder van acht trappen hoogte. Rondom de zelve, buitenwaarts, van onder af tot boven toe, zyn'er in gegraveerd of gehouwen alle d'Oorlogsdaaden van den gedachten Keizer *Trajanus*. Boven op het Kapiteel is een Omgang met yzere leuningen. Van hier kan men een goed gedeelte der Stad *Romen* overzien.

De Zuil, *Columna Antonia* geheeten, is de voorige byna gelijkvormig. Keizer *Antonius* heeft de zelve tot een eeuwige gedachtenis laaten oprechten. Z' is zo hoog als d'andere, en vertoont in treffelyke verhevene figuuren d'afbeeldingen van alle de Veldſlagen, by dezen Keizer gehouden, zeer luſtig van onder af tot boven toe in een rechte orde geſteld.

Daar zijn veel meer andere zodanige Zuilen binnen *Romen* te zien; doch geenen der zelver by de gemelde twee te vergelijken.

't *Amphitheatrum Titi*, tegenwoordig 't *Coloſſeum* genaamd, heeft *Titus*, de Zoon van *Veſpaſianus*, na de verwoeſting der Stad *Jeruſalem* doen bouwen. Dartig duizend lijfeigene Knechten hebben 'er elf geheele jaaren aan gearbeid. 't Is een bovenmaaten groot en geweldig Gebouw, doch hedendaags zeer vervàllen Men ziet echter noch de form en grootte, zijnde ovaal of langwerpig rond. De lengte midden door was van twee honderd en dartig ſchreeden; de hoogte zeer uitſteekend: alles gebouwd van gehouwene vierkante ſteenen. Vyf-en-tachtig duizend menſchen konden in dit *Amphi-*

theatrum plaats hebben, om de Spellen, die daar gehouden wierden, t'aanschouwen. 't Geen men 'er te dezer tyd noch van ziet, is het overblyfsel des halven deels. 't Ander is vernietigd geworden door vuur, staal, en de moedwilligheid der Barbaarsche Volkeren. Zelfs 't geen noch staande is gebleeven, is allerwegen geschonden en verbroken.

Wyders, de Stad *Romen* word verdeeld in veertien Wyken of Quartieren. De Straaten zijn taamelijk wyd en lang, sommigen van meer als een half uur gaans, doch niet overal bebouwd. De meeste Huizen vind men by den *Tyber*, daar de Stad ook aldersterkst is.

Men ziet hier veele *Nationaale Gasthuizen*, in de welken d'Uitlanders ontfangen worden,

Onder de voornaamste Markten worden geteld de *Bakkers-markt*, d'*Osse-markt*, de *Varken-markt*, de *Visch-markt*, de *Kruid-markt*; en op Campo *Agenio* (of *Martis*) de *Markt van allerley Waaren*.

De Burgers-huizen zyn schoon, en veele der zelver vercierd met treffelyke Antiquiteiten, marmere Gedenktenen en Afbeeldingen.

LOGEMENTEN.

Al Scudo di Francia. (*'t Schild van Vrankrijk*)
Al Leon d'oro. (*de Goude Leeuw.*)
Al Londere. (*in Londen.*)

VENETIEN.

Is een zeer machtige, groote, schoone, en door de geheele Christenheid op 't hoogst beroemde Koopstad, gelegen in d'*Adriatische Zee*, welke aller-

allerwege door de zelve heen ſpoelt, en alhier met een ontelbaare menigte van Gondels bevaaren word, om van d'eene na d'andere plaats gevoerd te werden, dewyl veele der Eilanden, daar de Stad uit beſtaat, met geen Bruggen aan malkander gehegt zyn.

Alhoewel deze Stad noch met Poorten noch met Muuren bewaard zy, is ze echter vaſt en ſterk genoeg, zelfs tegens een geweldigen Vyand.

De *Kerk van S. Marcus* is waarlijk bezienswaardig, ſteunende op zeer treffelyke Zuilen, welke allerhande koleuren vertoonen, en wordende geſlooten met ſwaare metaale Deuren. In de zelve zyn veele uitſteekende raariteiten te zien; en word hier ook bewaard de Schat der Venetiaanen, zynde verzekerd met vier yzere Poorten.

Nevens deze *S. Marcus Kerk* ſtaat het geweldig en aanzienlijk *Paleis des Hertogs*, een Gebouw daar alle Vreemdelingen over verwonderd moeten ſtaan: want werwaarts men zyn oogen ſlaat, ziet men niet als een Koninglyke heerlijkheid. Kort om, 't is een Geſticht de voortreffelijkheid van dien aanzienlyken Raad waardig, welke, als ze volkomen is, tot 1600. oude aanzienlijke Edellieden uitbrengt, met hun Hertog boven aan, die aan ieder zyde vier-en-twintig *Signori Clariſſimi* heeft, gekleed met hun lange roode ſluweele Rokken, uit welk getal altyd een Hertog verkoozen word, 't geen by looting geſchied. Deze groote menigte van Edellieden word den *Grooten Raad* geheeten.

Geen minder verwondering verdient ook het wydluftig *Arſenaal*, in het welk men alles gereed maakt en in voorraad heeft 't geen tot den Oorlog vereiſcht word, in zulk een overgroote menigte dat men 'er over verſtomd moet ſtaan. Dit *Arſenaal* heeft twaalf Wacht-torens, daar alle nachten

 ſchild-

ſchildwacht opgehouden word; en alle uuren doet 'er een Edelman de ronde. Het begrijp zou zo groot zyn, na het zeggen van ſommigen, als geheel *Nieumegen*; zynde ook gelijk een volkome Stad met zyn wallen en muuren beſlooten.

Wyders heeft men tot *Venetien*, zeventien rijke Gaſthuizen, zeven-en-ſeſtig Parochie-Kerken, behalven een menigte van anderen, honderd veertien Kloktorens, achtien Bede-huizen, zes groote Confraryen; en in alles vind men honderd en drieen-veertig Orgels: alle welke Gebouwen genoegſaam de byzondere heerlijkheid van deze Stad betuigen.

LOGEMENT.

Al Lion Bianco. (*de Witte Leeuw.*)

GENUA.

De Hoofdſtad van *Ligurien*, is een zeer oude, wel gebouwde, vaſte Stad, hebbende vyf Italiaanſche mylen in haar omvang, en leggende dicht aan de Zee.

Belangende haar Regeering, zy heeft ook eenen uit haar Raad verkoorenen Hertog, even gelijk *Venetien*, doch met dit onderſcheid dat hy niet voor al den tyd zijns levens die aanzienlijke Bediening bekleed: want na 't verloop van twee jaaren word 'er t'elkens een nieuwen Hertog verkoozen Zyn kleeding is van Karmozijn of violet Fluweel, of ook wel van eenige andere zyde Stof, en de Hoed rood. By hem zitten in den Raad vier-en-twintig Edelen van de welken d'eerſte twaalf gekleed zijn in ſwart Fluweel of Felp, en d'andere twaalf in ſwarte zyde Rokken.

Deze

Deze Stad heeft een zeer geweldige Zee-haven, en zo grooten Koophandel als eenige Plaats in gantsch *Italien* uitgezondert alleen *Venetien*. Als men hier van de Water-by de Stadts-Poort komt, ziet men dezelve ter rechter en slinker hand zeer wel voorzien met sterke Bolwerken en bedekte Borstweeringen, altemaal van steen gehouwen. Onder de gedachte Poort hebben Duitsche en Italiaansche Soldaaten de wacht, welke d'Aankomelingen op 't aldernaauwst ondervraagen van waar ze komen, en wat ze by zich hebben.

LOGEMENT.

'**t Wapen van Amsterdam.**

LIVORNO.

Is een zeer schoone Stad, en geweldige Vesting, aan de Zee gelegen, behoorende aan den *Groot. Hertog van Florencen*. Zy heeft een zeer oud, doch vast Kasteel, zodanig van de Zee omringd dat men 'er niet als met Schepen aan kan komen. Hier in legt een Bezetting; en op de Zee worden geduurig vier Galeyen tegens de Turken, en andere Zeeroovers, op des Groot-Hertogs kosten onderhouden waar toe zich ook dapper laaten gebruiken de Ridders van *S. Stephanus* Order, hebbende hun residentie in de Stad *Pisa*.

Alle de Huizen der nieuwe Stad heeft de Groot-Hertog zeer heerlijk en lustig laaten opbouwen, zijnde gezamentlijk malkander gelijkvormig. Dezen worden aan de Burgers voor een jaarlijkschen penning verhuurd, of ook in eigendom verkocht, na eens ieders begeerte.

LOGEMENTEN.

Al Monte d'oro. (*de goude Berg.*)
Al Croce roſſo. (*'t roode Kruis.*)
Al Croce Bianco. (*'t witte Kruis.*)

NAPELS.

Word genoemd de Hoofdſtad van 't Koningryk, voerende dien zelven naam. Onder veel meer andere voortreffelijke dingen kan men hier zien 't *Paleis van den Onderkoning*, voor het welk altyd een Compagnie Spanjaarden dag en nacht de wacht waarneemt. Honderd Trauwanten, altemaal Switſers, paſſen op den gedachten Onderkoning in zijn Paleis.

In deze zeer ſchoone, groote, en wyd vermaarde Stad vind men de Gebouwen heel treffelijk. 't *Arſenaal*, de *Kaſteelen*, en honderderley andere dingen zyn meer als bezichtigens waardig.

LOGEMENTEN.

Alla tré Ré. (*de drie Koningen.*)
Al Croce d'oro. (*'t Goude Kruis.*)

MADRID.

De plaats der Spaanſche Koninglijke Hofhouding, is gelegen in *Nieuw-Caſtilien*, 't geen te dezer tyd voor het beſte Landſchap van geheel *Spanjen* gehouden word. Deze Stad word van ſommigen maar

maar voor een Dorp geacht, ter oorzaak dat ze onbemuurd is.

Zy legt wat hoog, aan een zeer luftige plaats, meerendeel na 't Noorden. Daar beneden loopt een kleine Vloed, *Guadarama* geheeten, over de welke een fteene Brug geflagen is. Rondom heeft ze taamelijk vruchtbaare Velden, alhoewel ook veele Steen-groeven, daar Kezel- en Vuur-fteenen uit gehaald worden. Deze Plaats word zeer geroemd wegens de gezonde lucht. Zy is een der volkrykfte Steden van geheel *Spanjen*, zulks dat iemand, uitgaande, altyd ten minften honderd Karoffen zullen bejegenen, behalven de Muilezels en treffelijke Paarden. Men zegt, dat hier by de drie maal honderd duizend Menfchen woonen. Rondom de Stad worden honderd acht-en-twintig Toorns geteld.

LOGEMENT.

In S. Pieter.

NA aldus de voornaaamfte Steden van *Europa* kortelijk befchreeven te hebben, zullen wy nu wyders laaten volgen

De principaalfte Jaarmarkten van de voornaamfte Steden van Holland, neffens der zelver Leermarkten.

Dordrecht heeft drie Markten.

DE eerfte den 29 April. De tweede den 12 May. De derde den 28 October.

Haar-

Haarlem heeft negen Markten.

De eerste Sondag voor Palmen-Sondag. De tweede Sondag na S. Jan Baptist, of ten waar dat S. Jan Baptist op een Sondag quam, zo ist altyd op den zelven dag Kermis. De derde, op den een-en-twintigsten October. De eerste Paardemarkt op den eersten Maandag in Maart. De tweede Paardemarkt op den eersten Maandag na Marie Hemelvaart. De Verckemarkt is de eerste Maandag na den 14 October. De Koemarkt den 20. De Ossemarkt den 24. En de Suyvelmarkt den 27 October: doch zo 't gebeurde dat den 20, 24 of 27 October op een Sondag quam, is 't daags daar aan Markt.

Delft heeft vyf Markten.

De eerste, Sondags voor Palm-Sondag. De tweede Pincxter-avond. De derde, daags na S. Bonifaas. De vierde, den 2 September Paardemarkt. De vyfde, den 22 December.

Leiden heeft ses Markten.

De eerste, na Hemelvaartsdag, Kermis. De tweede, den 10 July. De derde, den 3 October, Leyden ontset. De eerste Leer-markt den vierden Maandag in de Vasten. De tweede daags na S. Margriet. De derde, Maandag na S. Lambert.

Amsterdam heeft vier Markten.

De eerste, is de tweede Woensdag in de Maart, Lootdag van de Kraamen. De tweede Donderdag na Pincxter Lootdag van de Kraamen. De derde, de eerste Sondag na S. Lambert, Kermis. De eerste Maandag na Lætare, en de leste Maandag in Augusti is 't Paardemarkt, alles Nieuwe-styl.

Gouda heeft vier Markten.

De eerste, de tweede Maart. De tweede als S.

Ja-

Jacob in de voorweek komt, dan ist Sondags voor, maar anders Sondags daar na. De derde den 22 September. De vierde, daags na S. Matthys.

Rotterdam heeft acht Markten.

De eerste Palm-avond. De tweede den 12 May. De derde den 11 July. De vierde, Sondags na Maria Hemelvaart, Kermis. De eerste Leermarkt is den 2 Maart. De tweede Woensdag na Pincxster. De derde Woensdag voor Sint Laurens. De vierde op den 8 November, zijnde yder reys daags te vooren Markt van Ruyg Leer.

Gorkom, den 5 October.

Schiedam, daags na Remigius.

Schoonhoven heeft drie Markten.

De eerste, Woensdag voor Pincxteren. De tweede den 4 July. De derde Woensdag den 9 October.

Den Briel heeft twee Markten.

De eerste, veertien dagen na Pincxsteren. De tweede, Sondags voor S. Catharina.

Alkmaar heeft vier Markten.

De eerste, donderdags na Paaschen. De tweede op S. Pieters-avond. De derde, den 22 Augusti. De vierde den 23 September.

Hoorn heeft seven Markten.

De eerste, op Palm-avond. De tweede, Pincxster-avond. De derde, Sint Laurens-avond. De eerste Leermarkt daags na groote Vasten-avond: De tweede, Donderdags na Pincxster: de derde daags na S. Jacob: de vierde, daags na Alderheiligen.

Enkhuizen heeft twee Markten.

De eerste den 10 Iuny: de tweede den 8 October.

Edam heeft twee Markten.

De eerste, Maandag voor Palm-Sondag: de twee-de, op S. Michiels-dag.

Monnikendam heeft twee Markten.

De eerste, Woensdag voor May, Beeste-markt: de tweede, Sondags na S. Jans onthoofding.

Medenblick, Sondag voor Odolphi.

Purmerend, den 2 May.

Onbemuurde Steden en Dorpen.

's Gravenhage heeft twee Markten.

De eerste, Sondags na den 3 May: de tweede, Sondag na S. Matthys.

Beverwyk heeft vier Markten

De eerste Leer-markt Maandag na beloocken Paasschen, en de tweede den 2 October. Den 14 dito is 't daar Kermis en Varkemarkt: En den 15 dito Paardemarkt.

Schoorel, daags na Palm-Sondag: En de eerste Beeste-markt den 10 November: de tweede op den 24 November.

Voorschoten, donderdag na Paesschen.

Santvoort en *Schevelingen* Pincxter Maandag.

Jisp, Sondags na Pincxter.

Lekkerkerk en *Reynsburg* 14 dagen na Pincxter.

July, *Wormer*, Sondag na S. Odolf.

July, *Katwijk*, Sondags na Maria Visentatie.

Rijswijk, Sondags na S. Margriet.

Nieuwerveen, Sondags na S. Anna den 30 July, Beemster Biddag, en den 31 dito Kermis.

Augusti. *Heemskerk*, Sondags na S. Laurens.

Noortwijk binnen, Sondags na Maria Hemelvaart.

De

De eerste Maandag na Maria Hemelvaart Hartjesdag.

Voorschooten, Sondags na S. Bartholomeus.

Aalsmeer, Sondags na S. Jans onthoofding.

September, Sondag na Maria geboorte is het Kermis tot *Heemstede* : Ook in alle Veenen, als tot *Korendijk*, *Soetermeer*, *Zegwaart*, *Zevenhuisen*, *Leyerdorp*, *Kouwkerk*, *Nieuwkoop*, *Noorden*, *Aarlander-Veen*, *Langeraar*, *Korteraar*, *Kuydelsteert*, *Kalslagen*, *Lenmyten*, *Ouwetering*, *Nieuwetering*, *Rijpwetering*, *Houma*, en op den *Horn* buiten *Delft*.

Abkoude Paardemarkt, den tweeden September nieuwe, ofte daags voor Sint Bartholomeus den 23 Augusti, oude stijl.

Valkenburg Paardemarkt den 13. zijnde daags voor het Kruisverheffing.

October, *Bloemendaal* en *Lis*, de eerste Sondag.

Texel, den 4 October Beestemarkt, 5 dito Paardemarkt, 6 dito Schapemarkt : ende den 15 November Schapemarkt.

Castricum 14 dagen na oude Amsterdamse Kermis.

Oossanen den tweden Sondag in October.

Ouderkerk Sondag na Bamis.

Voorburg Sondag daar naar.

Heemskerk Sondag na Wyker Verkemarkt.

Akersloot Sondag voor Zymon en Jude.

November. *Heyloo* Sondag voor St. Marten.

Assendelft, *Sparendam*, *Uitgeest*, *Sardam*, *Krommeny* ende *Noortwijk op-Zee*, Sondag naer Sint Maarten.

Eenige Markten van sommige voornaame Steden in de Provintien gelegen.

Middelburg. Den 9 January Beestemarkt. De twede 3 weken na Pincxster, Kermis. De derde op Maria Magdalena. *Vlis-*

Vlissingen. Vier weken na Pincxster. De twed[e] den 26 November.

Weeck-markten van verscheyd[e] Steden.

Maandag.

Haarlem. Amsterdam. Gornichem. Schoonhoven. Briel. Hage. Middelburg. Dockum.

Dingsdag.

Rotterdam. Purmerent. Heusden. Amesfoort. Sneek. Vlissingen. Beverwyk.

Woensdag.

Dordrecht. Woerden. Monnikkendam. Wyk te Duerste. Noortwyk. Harlingen. Ter Veere. Enkhuizen.

Donderdag.

Delft. Gouda. Edam. Middelburg. Franiker. Medenblik. Enkhuizen. Schagen.

Vrydag.

Dordrecht. Amsterdam. Schiedam. Hage. Alkmaaar. Vlissingen. Hoorn.

Saturdag.

Leiden. Gouda. Alkmaar. Hoorn. Enkhuizen. Uitrecht. Ter Vere. Leeuwaarden. Bolzwaart.

Leer-

Leer-Markten.

Rotterdam.

Leermarckt, de tweede Woensdag in Maart, de tweede Woensdag in Juny, de tweede Woensdag in Augusty, en de tweede Woensdag in November.

Leyden.

Leermarkt Maandags na Lætare, daags naar St. Margriet, en Maandags na S. Lambert.

Haarlem.

Leermarkt, Donderdags voor Palmsondag, Woensdags na de Kermis, Dingsdag na de Verkemarkt.

Hoorn.

Leermarkt, Maansdags na groote Vastelavondt, Donderdags na Pincxter. Den 26 July. En den 2 November.

Beverwyk.

Leermarkt, Dingsdag voor Palmsondag. Donderdag voor Pincxter. Den 11 Augustus, 15 September, en 25 October.

Aarnhem.

Leermarkt, den 12. Juny, en den 3 November.

Deventer.

Leermarkt, Donderdag na Lætare, Donderdag voor S. Jan. Den 29 Augusty. En den 10 November.

Tafel, hoe vroeg dat de Son, 't geheele Iaar door, op en onder gaat; Gecalculeerd naar de Nieuwe-ſtijl, op de Pools hoogte van 52 graden, 24 Minuten.

Het langen der dagen.				Het korten der dagen.			
Dagen der Maand,		ſm. op ur. m.	ſa. op. ur. m.	Dagen der Maand,		ſm. op ur. m.	ſa. on ur. m.
Januar.	15	8-- 0	4-- 0	Julius.	1	3--45	8--15
	25	7--45	4--15		18	4-- 0	8-- 0
					28	4--15	7--45
Februar	2	7--30	4--30	Auguſt.	7	4--30	7--30
	10	7--15	4--45		15	4--45	7--15
	18	7-- 0	5-- 0		23	5-- 0	7--0
	26	6--45	5--15		31	5--15	6--45
Maart.	5	6--30	5--30	Septem.	7	5--30	6--30
	12	6--15	5--45		15	5--45	6--15
	19	6-- 0	6-- 0		22	6-- 0	6--0
	27	5--45	6--15		29	6--15	5--45
Aprilis.	3	5--30	6--30	Octob.	7	6--30	5--30
	10	5--15	6--45		14	6--45	5--15
	18	5-- 0	7-- 0		22	7-- 0	5-- 0
	26	4--45	7--15		29	7--15	4--45
Mayus.	5	4--30	7--30	Novem.	6	7--30	4--30
	14	4--15	7--45		15	7--45	4--15
	24	4-- 0	8-- 0		25	8-- 0	4-- 0
Junius.	10	3--45	8--15	Decemb.	11	8--15	3--45
	20	3--42	8--18		21	8--18	3--42
					30	8--15	3--45

Water-Getyden.

ALs de Maan Nieuw ofte Vol is, zoo ist hoog water des morgens en savonds op de tijdt en plaatsen alhier geteekent.

Texel op, oft *Marsdiep*, *Antwerpen*, *Gouda*, *Beverwyk*, *Bremen* en *Hamburg*, te ses uuren.

Texel op de Ree, de *Brusselse* nieuwe Vaart te seven uuren. *Wieringen*, *Mechelen*, *Baserode*, ten acht uuren. Voor 't *Vlie*, *Kolhorn*, de *Vriesche* kusten, voor de *Ooster* en *Wester Eems*, ten negen uuren. *Calis*, *Eertswoudt*, *Medenblik*, ten tien uuren. *Duynkerken*, *Nieuwpoort*, *Defzyl*, ten elf uuren. *Oostende*, *Enkhuisen*, *Urek*, *Embden*, *Groeningen*, voor de *Weser* en *Elve*, ten twaalf uuren. *Vlissingen*, *Ter Veer*, *Sluis*, *Hoorn*, *Edam*, ten een uur. Voor de *Maas*, *Middelburg*, *Biervliet*, voor 't Y, op *Pampus*, *Munnikendam* ten twee uuren. De kusten van *Biscayen*, *Galissen*, *Portugaal*, *Spanjen*, in de *Sorlis*, de *West-kusten van Ierland*, *Hitland*, *Fairhil*, *Tergoes*, *Zierikzee*, *Rotterdam*. *Katwyk*, *Noortwyk* en *Amsterdam*, ten 3 uuren. *Bergen op Zoom*, *Wyk op Zee* en *Sardam*, ten vier uuren. *Lillo*, *Dordrecht*, *Sparendam* ten 5 uuren. Alle Quartier Maans ist op de selve uuren en plaatsen laag water. 't Hoog water komt elken dag 48 Minuten, of ruim drie quartier uurs later.

Correct
SPECIBOEK.

Ducatonnen, tot 3 Gulden 3 Stuivers.

Duc.	gl.	ſtu.	Duc.	gl.	ſtu.
1	3	3	26	81	18
2	6	6	27	85	1
3	9	9	28	88	4
4	12	12	29	91	7
5	15	15	30	94	10
6	18	18	31	97	13
7	22	1	32	100	16
8	25	4	33	103	19
9	28	7	34	107	2
10	31	10	35	110	5
11	34	13	36	113	8
12	37	16	37	116	11
13	40	19	38	119	14
14	44	2	39	122	17
15	47	5	40	126	0
16	50	8	41	129	3
17	53	11	42	132	6
18	56	14	43	135	9
19	59	17	44	138	12
20	63	0	45	141	15
21	66	3	46	144	18
22	69	6	47	148	1
23	72	9	48	151	4
24	75	12	49	154	7
25	78	15	50	157	10

Ryx-

Ryxdaalders, tot 2 guld. 10 stuyv.

Ryxd.	gl.	stu.	Ryxd.	gl.	stu.
1	2	10	26	65	0
2	5	0	27	67	10
3	7	10	28	70	0
4	10	0	29	72	10
5	12	10	30	75	0
6	15	0	31	77	10
7	17	10	32	80	0
8	20	0	33	82	10
9	22	10	34	85	0
10	25	0	35	87	10
11	27	10	36	90	0
12	30	0	37	92	10
13	32	10	38	95	0
14	35	0	39	97	10
15	37	10	40	100	0
16	40	0	41	102	10
17	42	10	42	105	0
18	45	0	43	107	10
19	47	10	44	110	0
20	50	0	45	112	10
21	52	10	46	115	0
22	55	0	47	117	10
23	57	10	48	120	0
24	60	0	49	122	10
25	62	10	50	125	0

Acht-en-twintigen.

28 stuiv.	gl.	stu.	28 stuiv.	gl.	stu.
1	1	8	26	36	8
2	2	16	27	37	16
3	4	4	28	39	4
4	5	12	29	40	12
5	7	0	30	42	0
6	8	8	31	43	8
7	9	16	32	44	16
8	11	4	33	46	4
9	12	12	34	47	12
10	14	0	35	49	0
11	15	8	36	50	8
12	16	16	37	51	16
13	18	4	38	53	4
14	19	12	39	54	12
15	21	0	40	56	0
16	22	8	41	57	8
17	23	16	42	58	16
18	25	4	43	60	4
19	26	12	44	61	12
20	28	0	45	63	0
21	29	8	46	64	8
22	30	16	47	65	16
23	32	4	48	67	4
24	33	12	49	68	12
25	35		50	70	0

Schellingen, 5 in een Worp.

Worp.	gl.	ſtu.	Worp.	gl.	
1	1	10	26	39	0
2	3	0	27	40	10
3	4	10	28	42	0
4	6	0	29	43	10
5	7	10	30	45	0
6	9	0	31	46	10
7	10	10	32	48	0
8	12	0	33	49	10
9	13	10	34	51	0
10	15	0	35	52	10
11	16	10	36	54	0
12	18	0	37	55	10
13	19	10	38	57	0
14	21	0	39	58	10
15	22	10	40	60	0
16	24	0	41	61	10
17	25	10	42	63	0
18	27	0	43	64	10
19	28	10	44	66	0
20	30	0	45	67	10
21	31	10	46	69	0
22	33	0	47	70	10
23	34	10	48	72	0
24	36	0	49	73	10
25	37	10	50	75	0

Dubbelde Stuivers, vyf in een Worp.

Worp.	gl.	stu.	Worp.	gl.	stu.
1	0	10	26	13	0
2	1	0	27	13	10
3	1	10	28	14	0
4	2	0	29	14	10
5	2	10	30	15	0
6	3	0	31	15	10
7	3	10	32	16	0
8	4	0	33	16	10
9	4	10	34	17	0
10	5	0	35	17	10
11	5	10	36	18	0
12	6	0	37	18	10
13	6	10	38	19	0
14	7	0	39	19	10
15	7	10	40	20	0
16	8	0	41	20	10
17	8	10	42	21	0
18	9	0	43	21	10
19	9	10	44	22	0
20	10	0	45	22	10
21	10	10	46	23	0
22	11	0	47	23	10
23	11	10	48	24	0
24	12	0	49	24	10
25	12	10	50	25	0

't Verſchil van de Gewichten der voornaamſte Steden.

Antwerpen	100	Gouda	100
Amſterdam	95	Hage	130
Augsburg	98	Hoorn	100
Ancona	143	Haarlem	100
Brugge	103	Hamburg	97
Baſel	94	Yrland in 't geheel	91
Bern	94	Londen	104
Barcelona	112	Luyk	120
Bordeaux	115	Lubek	98
Bajone	115	Lypſig	100
Bolonia	130	Lisbona	102
Ceulen	100	Lions	110
Crakou	118	Luca	130
Conincxberg	120	Limburg	112
Canaria	102	Leyden	100
Calis Malis	102	Middelburg	100
Cartagena	102	Marſielje	117
Caſtilia	102	Milanen groot gewigt	62
Calis	106	Mantua	144
Dantzik	120	Modena	141
Deenmarken	104	Meſſina	155
Diepe	91	Neurenburg	92
Delft	100	Nantes	95
Enkhuizen	100	Napels	147
Embden	86	Negroponte	121
Frankfort	92	Overyſſel	100
Florentia	143	Parys	95
Genua	145	Praag	88
Gelderland	100	Palermo	115
Geneven	92	Rotterdam	95
Groeningerland	95	Rouaan	131

Riga	111	Turin	145
Revel	97	Vriesland	95
Rochel	92	Verona	141
Ryssel	109	Venetia klein gewigt	156
Rigo	138	Valonna	118
Sivilien	102	Udena	63
Schotland	88	Uytregt	100
Staden	96	Weenen	83
Straatsburg	95	Zeeland	100
Sweden	97	Zn	73
Saragossa	149		

Verklaring van den Eeuwig-duurenden

ALMANACH.

DEsen Eeuwig-duurenden Almanach kan zo veele jaaren gebruikt worden, als men begeerd; en om den zelven te verstaan, zullen wy hier een korte, doch klaare uitlegging doen, niet twyfelende; of een iegelijk zal zig, na dit schrift eenmaal of twee gelezen te hebben, daar van behoorlijk weten te dienen.

Indien iemand begeerd te weeten den hoeveelsten dag van de Maand het is, zo diend hy voor eerst wel te weeten wat dag het van de week is; ten anderen wat jaar, ten derden wat Maand, en ten vierde hoe ver hy daar omtrent ingekomen is: want het is noodzaakelijk dat men dit ten alderuittersten op 5 a 6 dagen na weet. Zoekt dan voor eerst het jaar, zynde tegenwoordig 1689. dat gedaan hebbende, zult gy daar nevens een *B* geteekent zien, welke de Zondags letter van dat jaar is. Ziet dan onder in de Zondags-letters wat dag onder de voor-

noem-

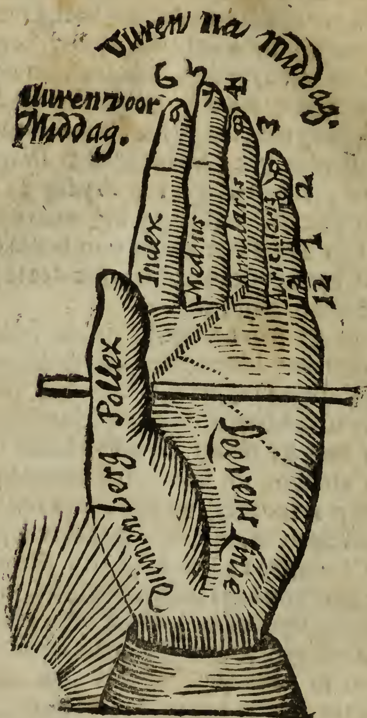
Sondaghs Letter	Jaren	April 30 / Julius 31	Septemb. 30 / Decemb. 31	Junius 30	Martius 31 / Novemb. 30 / Februari 28/29	Augusti 31	Majus 31	Januari 31 / October 31	Jaren	Sondags Letter
A G F	1679 1680	1	2	3	4	5	6	7	1693 1694	D C
E D	1681 1682	8	9	10	11	12	13	14	1695 1696	B B A
C B A	1683 1684	15	16	17	18	19	20	21	1697 1698	G F
G F	1685 1686	22	23	24	25	26	27	28	1699 1700	E D C
E D C	1687 1688	29	30	31					1701 1702	B A
B A	1689 1690	G	F	E	D	C	B	A	1703 1704	G F E
G F E	1691 1692	Sondagh	Maenda:	Dingsda:	Woensda:	Donderda:	Vrydagh	Saterda:	1705 1706	D C

noemde *A* ſtaat, en gy zult bevinden *Vrydag.* Neemt nu dat het in de Maand van *May* is, en zoekt onder wat linie de Maand van *May* ſtaat. Overdenkt nu wat dag het is; by voorbeeld, *Vrydag*, begint dan te tellen van de ſelve *Vrydag*, zonder hem nochtans *Vrydag* te noemen; maar gy moet hem *Vrydag* noemen; tot die dag toe, die gy begeert te weeten, als *Vrydag* 6; *Sondag* 7; *Maandag* 8; *Dingsdag* 9; *Woensdag* 10; *Donderdag* 11; *Vrydag* 12; hier hebt gy dan 't getal, 't geen gy begeerd te weeten. Wy zullen hier noch een ander voorbeeld by voegen, om den Leezer deze verklaaring des te gemakkelyker te doen begrijpen.

Neemt dat gy tegenwoordig in de Maand van *Juny* zyt, omtrent het midden van de Maand, en dat den dag, die gy begeerd te weeten, *Donderdag* is. Zoekt nu onder wat Linie de Maand van *Juny* ſtaat; daar zult gy onder de zelve Linie *Dingsdag* geſchreven vinden, en boven die *Dingsdag* in het tweede parkje, 10: zegt, nu in plaats van *Dingsdag*, *Vrydag*, en begint van die *Vrydag* af te tellen, aldus *Vrydag* 10; *Saturdag* 11; *Sondag* 12; *Maandag* 13; *Dingsdag* 14; *Woensdag* 15; *Donderdag* 16. 't geen het getal van deſen *Donderdag* is. Doet even eens met alle de andere dagen, veranderende altyd der zelver naamen in *Saturdag*, en telt dan alzo voort tot den dag toe, die gy begeerd te weeten.

Voor eenige jaaren zult gy twee letters vinden, gelijk als voor het jaar 1680. 't welk een Schrikkeljaar betekend. Gy zult dan lichtelijk uyt de gemeene Almanakken konnen zien, hoe lang de eerſte letter duurd, daar gy u dan na ſchikken kunt, vermits wy deſen Almanach hier maar in geſteld hebben, om van den Reyziger, by gebrek van een andere, gebruikt te konnen worden.

Sonne-

HOedanig men aan de Hand, door de ſchaduw eens Stroo-halms, d'uuren des daags kan leren kennen: volgens aanwyſing deſer Figuer hier by ſtaande.

DIt is wel een tamelyk bekend en oud, doch te gelijk ook gantſch aardig Konſt-ſtukje: alleen ge-

gebreekter dit aan, dat weinige de regte handeling daar van hebben, om de uuren des daags te vinden. Op dat nu de Reizende Persoonen te beter bericht hier van mochten hebben, zo staat te weten, datze op de volgende manier moeten te werk gaan.

Die aan de Hand de uuren des daags wil weten, die neem I. een regte Stroo-halm, Riet of wisje van Hout, in de lengte der hele voorste Vinger, van den top af tot den aanvang van d'eerste linie der Hand toe, genoemd de Disch-linie.

II. Als nu de Son schynt, zo strekt men de linker Hand uit, op zulk een wys dat de vlakte des zelven legt gewend tegens de regter Hand, en steekt men de Stroo-halm tusschen de Duim en voorste Vinger, regt over de linie des levens; welkers vooruitsteekende deel na de vlakke Hand, sig vergelykt met de lengte des voorsten Vingers, en over al een regten hoek met de Hand maakt.

III. Dit gedaan zynde, zo wend het gantsche lichaam vande Zon af, met d'uitgestrekte Hand gintsch en herwaarts na de Zon toe, tot dat 't uytterste der schaduw, 't welk de weg des Duims in de vlakke hand werpt, met de levens linie gelijk komt, en van de zelve gelijk als vervuld werd.

IV. Ziet dan toe, aan welke Vinger de schaduwe des Stroo-halms komt te vallen, zo hebt gy de begeerde Uur, als gy maar alleen te vooren weet, ter welker uur de Zon voor dien dag opgaat. Want zo de schaduw des voormiddags valt op 't uitterste des voorsten Vingers, zo is 't de naaste uur na Sonnen opgang, als hier 7 valtse op 't uitterste des Ringvingers (of des derden in ordre) zo is 't 8 uuren: of op 't uitterste des kleinen Vingers, zo is 't 9 uuren. Op 't eerste lid des gedagten kleinen Vingers, van boven af te rekenen, zo is 't 10 uuren. Op 't middelste lid, is 't 11. Op 't derde is 't 12 uuren.

V. 's Namiddags. Zo de schaduw wederom valt op 't tweede Lid des kleinste Vingers, zo is 't d'eerste uur. Indien op 't eerste, zo is 't de tweede. Indien op 't uitterste des kleinsten Vingers, zo is 't de derde. Indien op 't uitterste des Ringvingers, zo is 't de vierde uur, en zo al voorts.

VI. Gaat de Son ten 5. of ten 7 uuren op, zo werden d'uuren op de zelve wys ordentlijk na malkander getelt: en dan valt de Middag, of de 12 uur, alsze ten 5 uuren opgaat, op d'eerste Linie welke na de kleine Vinger in de vlakke hand staat; of de Eysch-linie. Maar gaatze ten 7 uuren op, zo valt de schaduwe op 't derde Lid des gedachten Vingers. Dusdanig kan men d'Astronomische uuren, op alle tyden des daags, wanneer de Son maar schynt, leeren kennen.

Reys Medicyn-Boek.

OF

Eenige korte geapprobeerde Remedien, dienstig voor alle Perzoonen die eenige ongemak op de Reyse overkoomen.

DEwyl het dikwils gebeurd, dat men in 't rysen van de Koorts, Buykpyn, de Loop, Hoofdpyn, en andere ongemakken meer, overvallen word, en dat men niet altijd en over al tot zijn gemak gerieft kan worden, hebben wy het zeer dienstig geoordeelt hier eenige korte geapprobeerde Reme-

medien by te voegen, die een ieder Reisiger voor weynig gelt bekomen, en daar hy naast God, zich zelven mee helpen kan.

't Gebeurt menigmaals dat men door de koude lugt te Scheep, in Schuiten of op Wagens het Kolijk of Winden komt te krygen, zoo laat aan de eerste Herberg daar gy aankomt, wat France Wyn met Notemuscaat en wat Oranje schellen op het vuur zetten, en drinkt dat warm in. Of haalt een vierendeel-loots *Philonium Romanum*, by een Barbier, drink dit in met wat Anyswater: gy sult verlichting krygen.

Door de heete Son, en het hotsen van Wagens, komt dikmaals te gebeuren dat u de neus aan 't bloeden geraakt: neemt dan allenig een stuk kryts in u handen: of drukt een Duyt, of een Boon tegen het voorhooft aan; of neemt het afschraapsel van een kopere Ketel, steekt dat met wat plukfel van linnen in de Neus; sommigen laten het bloet wel op een gloeijent Yser druppen; of men giet wel een kopje kout water achter in den hals onversiens; dusdanig wert het bloeden der Neus gestilt.

Door de koude Lucht of schrale winde, krijgt men dikmaals een ruissinge en suisinge in het oor: Hier voor neemt een Ajuin, braad die met wat Comijnzaadt gevult onder de Asschen, drukt dan het sap uyt, en giet dat in het Oor. Of neemt uw eygen water, maaktet heet, en bevogtigt daar mede een heet witte brood, en legt dat op het oor. Of legter een Sakje met heet Sant aan: 't sal u dadelijk helpen.

Is 't dat iemand verkout en snotterig is, laat hem eenige Nagelen roken, en houden daar de Neus over; verdrijft de verkoutheyt. Door de verkoutheyt krygt men ook wel een Hoest, zoo neemt dan goede Brandewyn, brandt die uyt, doet daar zoo

veel

veel zuiker by, tot dat het byna een Syroop gelijk is, mengt daar een weinig Gember in, ſlik het dan alles op, en gaat 'er op te bedde leggen; 't verligt u van de Hoeſt.

Krygt iemand een quade Keel, zoo moet hy ten eerſten wat Raapſop, Koolſop, of Wortelſop gebruiken, om daar mee te gorgelen: doet ſnachts het platte van de kous tegen uw hals aan, en bind deſelve vaſt. Soo dat niet en ſucceedeert, neemt dan gekapte Rapen, met wat Koemis, ſtampt die onder een, kookt deſelve in dun Bier, dat verſch is, en bind dat om den hals: dit is altyd goet bevonden.

Tegen de Huig kont gy gebruiken, een weinig geſtoten Peper, of Zout, neemt wat op een platte ſteel van een lepel, en laat het iemant anders daar aan ſtryken. Of laat eenige Hayren boven uyt de kruine van u Hooft trekken, daar dan gemeenelijk eenige Hairen over ende ſtaan: is heel goet.

Indien iemant ſterk gegaan of gewerkt heeft, dat hy verhit en zweeterig is, zoo moet hy zich wachten van terſtont bier te drinken, maar laat hy liever een halfmutsje Brandewyn drinken, of anders een teugje France Wyn; dit zal hem beter bekomen als Bier.

Het gebeurt ook dat iemand heet zijnde gedronken heeft, het Pleuris komt te krijgen, welk uit de pijn in de zyde, Kuchen, moeijelijke Adem, en geduurige Koorts gekent word, zo doet u l. terſtond laten, en neemt een vierendeel loots Kreeftoogen in, met zo veel Diaſcordium, 't welk by de Barbiers op de Dorpen wel te vinden is: by aldien de Patient noch geen verligting voelt, moet hy uit de naaſt gelegen Stad een Doctoor ontbieden, of zou lichtelijk een overval bekomen.

Zomtyds is de lucht beſmet met Peſtilentiale giften, tot welker bevryding gy niet beter kont doen, als

als nemen 's morgens een lepel Afijns met een weinig Wynruite, eet daar een Beschuit by. Ookkernooten gegeten zyn ook zeer goet.

Wanneer gy ter Zee vaart, en bevreest zyt tegen de Scheeps- of Zee-ziekte en het overgeven of braaken, zo drinkt een goede teuge Zee-waters; of zommige nemen wel half Wyn, half Zee-water; dit beneemt de Zee-ziekten.

Ook nemen zommige Lieden de Schippers Puts vol Zee-water, en steeken daar beide de handen in, tot dat het water over haar Pols komt: dit werd ook voor de Zee-ziekte goet bevonden.

Is 't dat gy de Loop krijgt, en nootzaakelyk uit de Stad moet zyn, zo neemt tien of twaalf Pillekens van *Laudanum Opiatum* bysu, uit den Apotheek, op de Reis zynde neemt 'er smorgens en 's avonds een in: onderwyle kont gy wel een weinig Amandelen eten: die ook goet zijn om het graveel te ontgaan, maar de Haselnooten zijn daar vry beter toe.

Sommige zyn met flaute onderworpen, dan zo knaaut wat Notemuscaat. Bestrijkt het aanzigt met kout water. Neemt een teugje Brandewyn of wat Rinsche wyn, Kaneel- of Nagelwater.

Het komt ook menigmaals te gebeuren dat iemand met een flaaute of qualijkheid werd overvallen, gelijk het veelmaal aan Vrouluy komt te gebeuren: dewelke aanstonds dient losgereegen te worden, om voor eerst wat Adem te geven, dit niet helpende, zo neemt een Schorteldoeksband, brand die, en houd die de zieke onder de Neus. Of neemt *Spiritus Salis Armoniaci*, of Olye van Barnsteen. Bind een band om de Patient zyn lyf, zet een Klysteer van Olie, Zout, en vers Bier, hangt op de Borst wat Duivelsdrek, met wat Beverzwyn, en Barnsteen-Olie. Kittelt in de Neus met een Paarts hairtje, of steekt wat Tabak daar in.

Als iemand gevallen heeft en van binnen gewond is, dan is dit volgende feer bequaam: Laat hem voor twee ſtuivers Kreeften oogen gebruiken met zo veel Driakel in wat Jopenbier gemengt, of Wyn.

Voor eenige quetſuren aan de Hand of elders neemt het ſap van ſtinkende Gouwe en druipt het zelve in de wond. Of neemt Oly van Sevengetyden, of Olie van Hipericum, bind dan de wond ſterk toe.

Is 't dat iemand een Arm of Been komt te verſtuiken, of te breeken: Laat daar terſtond een doek omſlaan, die met Azyn en Water bevochtigt is; onderwylen moeter een Barbier gehaalt worden, die het lid of de Breuke weder herſteld.

Recept. Om een Salf te bereiden, waar van men Plaiſters ſmeert, die heel goet zyn voor geſtooken of gehouden wonden, verzweeringen, Tantpyn, Flerezijn, Jicht, Maagpyn, Kanker, Miltpyn. &c.

Neemt anderhalf pont Olie van Olyven een vierendeel Spaanſche Seep, Lootwit en Meni van elks een half pont, een half loot Campher, Aluin een loot· dit zamen gemengt, maakt een Salve die goet is, voor hier boven genoemt; welke zeer dienſtig is voor de gene die op de Reize gaat.

Wanneer iemand op een plaats geſlapen heeft, daar hy meent dat het *Morbum Gallicum* of zo men zegt de Spaanſche pokken geregneerd heeft, ofte by dusdanige Perzoonen die daar mede beſmet zijn, geſlapen heeft, die zal tot zijn geruſtheid, en ook de vreeze die by hem mocht zijn wegens dit voornoemde quaat; laten toemaken hoe eer hoe beter, dit volgende *Rec: Pill. Exter. Cathol. Mercur. Dulc. aa. Scru. Sem. Miſce. F. Pill. V.* welk recept u l. twee a drie weken dient achter den ande-

ren

ren in te neemen, te weeten, alle weeken eens.

Ook gebeurt het dat wanneer men wat veel komt te Reyzen, dat men bywylen op bedtsteden komt te slapen, die somtyds met Luizen bezaeyt zijn: soo zal men hier toe gebruiken een Band van Zeem-leer gemaekt, tusschen dewelke gy zult naaijen eenig Quikzilver, en dragen die op u lijf; 't bevrijdt u l. van dit boven genoemde geselschap, en is ook goet voor Schurftheyt.

Ook gebeurt het dat meenige Persoon, wegens het ongemak door het Reizen veroorzaakt, met een Koors bevangen wort: zoo zal hy voor het gereetste dat men vinden kan, neinen een Spinnekop, bryzelt hem, en doet hem in een doekje, bind hem dan op u l. voorhooft, of slaapen des Hoofts. Of doet hem tusschen twee Nootedoppen in, en hangt hem op de Kolk van u l. hart; wort Probatum bevonden. Of neemt een vierendeel loots gestooten Eyerschalen, met wat Azyn t'zamen gemengt in. Of een half mutsje Brandewyn, met een vierendeel loots Gember, is meede heel goet voor de Koors.

Wy souden hier noch veel konnen seggen, maar dewijle wy een Reisboek en geen Medicyn-boek onder handen hebben, zoo zijn wy genootzaakt ons na onze Reis te begeven, en het dunkt ons niet ongeraden alle Reizigers te recommanderen tot dese navolgende Reis-waarschouwingen.

Waarſchouwingen, dienſtig voor Reiſende Lieden.

Al eer wy den Reiziger aenwyzen, op wat voor manieren hy het bequaamſte zal Reizen, dient voor af hem noch tot Waarſchouwing, vermaent te zijn, dat is dat hy hem voor al heeft te wachten van deſe volgende vier ſwarigheeden, als voor valſche *Speelders*, *Roovers*, *Dieven*, en *Hoeren*, waar voor zich iemand in 't Reizen voorſichtich dragen moet.

BEhalven veele andere zaaken, welken men in het reiſen waar te nemen heeft, zijn 'er vier dingen waar voor een Reiziger zich voor al wachten moet; zoo hy anders een gelukkigen uitkomſt van al zijn arbeyd en moeite te gemoet wil zien. Voor eerſt dan, wie gy ook zijn moogt, 't zy dat uw gelegentheid en Koophandel u tot reizen dringt, of dat het vermaak van vreemde Landen te zien, en uw verſtand door andere taalen en zeden te ſcherpen, u daar toe nodigd, zoo moet gy u zorgvuldig wachten voor Dobbelaars en valſche Speelders, en wat 'er meer van diergelijk volk mag zijn. Het zal u een onvermydeljk bederf aanbrengen, zoo gy u met hen inlaat. De armoede ſtaat u ſekerlijk te volgen, en uit de zelve alle ongemakken, die oyt die rampzalige, doch vruchtbaare Moeder ter wereld gebracht heeft.

heeft. Slaat dan voor al wel acht, met wie gy onder weege kennis maakt: wacht u voor die geenen, die onder schijn van een groote beleefdheid zich uw kennis zoeken in te dringen, en zeer naauwkeurig vragen waar uw reis na toe strekt; waar gy van daan zyt; hoe lange gy meend uit te blijven; of gy op deze of gene plaats noodige zaaken te verrichten hebt; en nergens anders toe strekken, dan om te weeten te komen, of gy ook wel van geld voorzien zyt. Zijt verzekerd, zo ze maar eenigzints de lucht hier van krijgen, dat ze u daatelijk wijs zullen maaken, dat ze mee op de zelve plaats moeten weezen, dat ze daar deze of gene dingen te bestellen hebben; en zy zullen u ongetwyffeld met de grootste beleefdheid des werelds verzoeken het geluk te mogen hebben, van in een herberg te gaan t'huys leggen voorwendende, dat ze ten uitersten verheugd zijn zo goed gezelschap aangetroffen te hebben. Zo gy dan zo onnozel zijt, en dat gy hun geveinsde beleefdheid voor een teken van vriendschap aanneemt, zult gy wel haast tot uw schaade gewaar worden, dat het grijpende wolven onder lammere vellen zijn, en dat al de vriendschap, en aanbieding van dienst, die zy u zullen gedaan hebben, tot geen ander einde gestrekt heeft, dan om u van het uwe te ontblooten: want zo haast zult gy niet in de herberg gekomen zijn, of men zal onder andere redenen met een geestigheid weeten te pas te brengen, dat men hier of daar op een zeer wonderlijke en ongeloofelijke manier met de kaart, of eenig ander spel, zulk een zomme gelds verlooren heeft. Hier op word terstond om een kaart geklopt, en men begint u dan wat vreemde grillen te maaken, tot dat gy kwanzuis om tijdverdryf, gelijk het genoemd word, met deze Roof-vogels aan het speelen geraakt. In 't eerst zullen zy u meer laten win-

nen, als verliezen: maar wanneer gy op het ſpel heet begint te worden, en dat hen het verlies ſchijnt te ſmerten, zal het inzetten verdubbeld, ja dikwils tien maal grooter gemaakt worden, dan het in het begin geweeſt was. Hier is het, daar zy op loeren: want dan begint het ſpel allengskens te draaijen, en zo gy niet in tyds aarzeld (dat evenwel zeer zelden geſchied, want men hoopt altijd zijn verloren geld te zullen weerwinnen) zult gy u wel haaſt van alles ontbloot bevinden: zelfs deze vrienden, die voor heen zo gedienſtig waren, nu bekomen hebbende 't geen daar zy op loerden, zullen u met de nek aanſien, en wel haaſt een andere verblijfplaats zoeken. Duizentderley zijn de manieren, waar op deze bedriegers u zullen zoeken te verleiden; maar echter altemaal dit tot hun grondveſt hebbende, dat ze groote genegentheid toonen zullen om met u in de praat en vorders ter herberg te geraaken. Gebeurd het nu, dat u een alleen op zodanig een wijs ontmoet heeft, en met u ter herberg geraakt is, zo zult gy naauwelijks een oogenblik met hem daar geweeſt zijn, of daar zullen van zijn Makkers komen, zonder evenwel eenige ſchijn te tonen van malkanderen te kennen. Dezen zullen u met beleefdheid vragen, of zy u ook verveelen, en 't in 't kort zo ver weten te brengen, dat ze met u in de praat, en aan het ſpeelen geraaken; maar wacht u, zo veel u mogelyk zal zyn, voor al diergelijke ſtreeken. Vlied hun gezelſchap, en veinsd iets nodigs te doen te hebben, om alzo uit hun klaauwen te geraaken; doch zo gy zo ongelukkig of onvoorzichtig geweeſt zyt, dat gy met hen aan het ſpeelen zijt geraakt, zo bedwingt uw herte. Lijd liever uw verlies, 't geen gy alreede gedaan hebt, geduldig, dan dat gy het overige van u geld daar mee by op zoud zetten. Staakt het ſpeelen, wanneer gy begint te merken,

dat

dat de kans draaid, en dat zelfs de alderbeste spellen u uw geld doen verliezen; en voorkoomt door deeze eenige middel uw volkomen bederf.

Niet minder hebt gy u voor Roovers en Dieven te wachten, welker listen en strikken zoo veelerhanden zijn, dat het niet wel moogelijk is u van die allen te onderrechten. Ik zal u derhalven dan alleenlijk leeren, hoe gy u voor hun voornaamste aanslagen te wachten zult hebben.

Indien gy met gezelschap te landewaard zyt, zult gy mogelijk twee of drie mannen eerst in het gesicht krygen, welke als vervaard zich by u zullen voegen. Van stonden aan zullen zy u verhaalen, datze eeven te vooren van een troep Roovers besprongen zijn geweest, doch datze de zelven met een groote kloekmoedigheid afgeslagen hebben: om welk haar zeggen te bevestigen, zy niet weinig eeden voor den dag zullen brengen. Dit geschied alleenlijk om uit uw antwoord te bespeuren, of gy kloekmoedig genoeg zoud zijn om u zelven te verdedigen; zoo zy bevinden dat gy flaauwhertig zyt, zullen ze haar gelegentheid waarnemen om u schielijk te overvallen, en van al uw byhebbende goederen en geld-middelen te berooven. Maar zoo gy begeerd te weeten of de vreemdelingen, die zich onderweege by u voegen, en die gy voor of achter u in 't gezicht krygt, eerlijke lieden zijn, zoo let wel op hun beweegingen, wacht hen in, zoo ze achter u zijn, en volgd hen stoutmoedig na, zoo ze voor u ryden: maer zoo ze haar tred zodanig vertraagen, dat gy hen noodzaakelijk voor by ryden moet, zyt dan op uw hoede, en ziet liever om een goed heen komen; want daar zijn geen teekenen, daar men de Roovers wisser aan kend, dan aan diergelijke willemoedze vertraagingen. De andere kenteekenen zijn deezen: zy zullen zich doorgaans vertoonen met lange lichte mantels

om de ooren geſlagen, om alzoo hun aangezichten te bedekken: of zy zullen zich zeer zichtbaarlijk op een andere manier vermommen. Indien gy echter eenigen gemoet, die geen dezer kenteykens hebben, zoo ziet hen fel in 't gezicht, zoo haaſt zy u maar beginnen te naderen, en let aandachtelijk op hun bedryf. - Zoo gy ziet dat ſy hun hoofd wenden, of windig herwaarts en derwaarts kyken, zoo vlied met alle mogelijke ſpoed van hen af, om uw nood- of dood-lot te ontvluchten: maar zoo uw ongeluk wil dat gy door eenige dezer Roof-vogels overvallen word, zoo zyt voorſichtig dat gy geduurende uw verdere wegvordering uw ongeluk aan niemand van het zelve gebroederſchap te kennen geeft, want die godlooze ſchelmen achten zich noyt zeker, voor datze, met u van het leeven te berooven, u het klappen beneemen. Neemt wel acht of het hair van haar hoofd, en dat van haar baard van een koleur, en niet vervalſcht en is. Wacht u voor die dikwils luiſteren, en ook voor de geenen, die veel loopjes en kwakkjes te voorſchijn brengen, om zich by u aangenaam te maaken, 't welk nergens om geſchied, dan om bekwaame gelegentheid te vinden, en u het piſtool op het hert te zetten, om u aanſtonds al te doen overgeeven wat gy van waarde by u hebt. Doch om eenigzins voor diergelijke laagen bevryd te zijn, zoo reiſt liever in by-weegen, dan op de gemeene weg; want het is voor de Struik-Roovers en dieven een vaſte regel, zich op algemeene en dagelijks bereedene wegen te onthouden, vermits daar de meeſte en beſte roof valt. Let hier ook voornaamentlijk op; zoo gy in vrees ryd, zoo ryd ten minſten een ſteens-werp van malkanderen.

Op deze manier zullen de Rovers u wel van 't lijf blyven, vermits zy vervaard zullen weezen, dat, indienze op u aanvielen, en u altemaal, door dien

gy

gy zo verre van malkander rijd, niet bezetten konden, een van uw geselschap het ontsnappen, en de naast-gelegene land-lieden, tot hun vervolging, op de been helpen mocht. Zo gy echter zo ongelukkig zijt, dat gy van hen overvallen word, en dat zy u gebieden te staan, zo siet niet om aan alle kanten op hoop van onzet; want dat moedigt hen te meer aan tot het uytvoeren van hun heyloos voornemen, en dit doet hen te sterker gedachten krygen, dat gy wel van geld voorsien zijt; maar siet hen stout in 't gesicht, als of gy geen vrees ter wereld had: valt kloekmoedig op hen in; dit is de naaste en zekerste weg om beyde uw geld en faam te behouden; want Rovers vechten met een overtuigd gemoed, tegens Vaderland, Wet, en Recht. Zijt versekerd, indien uw partyen eeniger maten gelijk zijn, en dat gy dappere tegenstand bied, dat de alderstoudste en onverzaagdste van hun allen de moed zal laten zakken: maar indien de party te ongelijk, en dat het u niet mogelijk is hen te ontkomen, zo geeft hen de schoonste woorden die gy geleerd hebt. Verwerpt alle onwil, en misnoeging uwes gesichts, en geeft hen een gedeelte van uw geld: dreigense u voor een tweede maal om meer, houd u slecht en onnosel: mogelijk datse u daarom te harder sullen aantasten, doch legt daarom u hand niet omtrent de plaats daar u geld verborgen is, en toond ondertusschen zo veel u mogelijk is, een onvervaard wezen, 't welk een middel zal zijn om hun gedachten, van dat gy noch geld verborgen hebt, te doen verdwynen.

Eer ik hier van afscheyde, zo moet ik u noch dit seggen, waar door gy dikwils uw onheilen sult konnen voorkomen.

Voor eerst dan, zo gy eenige merkelijke zommen gelds by u hebt, maakt het niemand bekend, gelijk

ook niet den tijd van uw vertrek: want eenige gebruiken deze gemene en zotte gewoonte van aan hun vrienden en goede bekenden, ja dikwils zelfs in 't algemeen in de Herbergen, als door hooghertigheyd, bekent te maken, wat tijd zy hier of daar heen vertrekken, en wat wegen zy gebruyken sullen, van gelyken hoe veel gelds zy denken mee te nemen, waar door het dikwils komt te gebeuren, dat den eene vriend den anderen verklikt en verraad, op hoop van een gedeelte van de buyt te hebben. Wacht u mede voor de Stalknecht, Kamer-dienaar, of Waard van 't huys, daar gy pleisteren of vernachten zult: want door de twee eersten word den Dief verzekerd dat hy steelen zal; en de laatste op hoop van deelgenoot te zullen wezen, of dat het meeste gedeelte van het veroverde in zijn huys overdadig verteerd zal worden, 't geeft hen aanwysing waar den roof verborgen is. Wacht u derhalven van niet te los van tong te zijn, en denkt dat het zwygen in diergelijke gelegentheden tot geen schade verstrekken kan.

Het laatste, daar ik u in dit Hoofdstuk voor te waarschouwen heb, dat is voor Hoeren. Dezen zullen u alleen alzo veel schade konnen toevoegen, als de valsche Speelders, de Rovers en Dieven te gelijk doen: want verzekerd u vryelijk, zo gy oyt in hun netten geraakt, dat gy daar niet uit zult komen, ten zy gy zo kaal en vederloos zijt, dat gy te naauwer nood een hembd zult hebben om uw lichaam mee te bedekken. Het voorbeeld van den verloren Zoon is bekend genoeg, en noch duysend benevens dat die u tot genoegsame getuigenissen verstrekken konnen van de onheylen, die daar gemenelijk uit ontstaan. Boven dit verlies van geld en faam, zult gy qualijk vermyden konnen een ander ongeluk onderhevig te zijn, 't geen u door zweeren, puisten en quade

quade gesteldheid van uw lichaam te laat van uw onkuisheid berou zal doen hebben, daar en boven konnen u de Godlijke dreigementen wegens deze zonde niet onbewust wezen, die alleen machtig genoeg behoorden te zijn, om alle Christenen daar een afschrik van te doen hebben: maar om niet onwetende in de bedriegelyke strikken der Hoeren te vallen, zo wacht u, gelijk als voor de pest, voor aanlokkende woorden, die sy nergens anders toe gebruyken, dan om u het net over het hoofd te krygen. Wacht u ook voor het lonken van hun oogen: de straalen, die zy daar uit schieten, zijn alzo vergiftig voor uw ziel, als het fenijn van de aldervergiftigste beesten schadelijk voor uw lichaam kan zijn. Hun vleesch, 't geen zich van buiten zo schoon opdoet, en daar uw oogen op verlieven, is van binnen niet dan met etter en vuiligheid vervuld. Al de koleur, die gy op hun aangezichten, borsten, en andere deelen des lichaams, die sy voor het oog bloot stellen, ziet, zijn sy het blanketsel schuldig. In 't kort, daar is niets in hun geheele Lichaem, 't geen u op hen sou konnen doen verlieven, indien uw oogen sterck genoegh waren om door dit Blanketsel te konnen heen dringen; en sterk genoeg zouden zy daer toe zijn, indien gy hun inwendige leelikheydt, en de onvermydelijke, en rampsalige gevolgen van de hoerery gestadig in uw geest overdagt. Hier toe moet gy niet op uw eigen wysheid vertrouwen; maer God vyerig bidden, dat hy kuissche en godvruchtige gedachten in uw hert wil stieren, op dat gy deese gevaerlijke klippen, sonder aenstoot, voor by moogt zeilen, en alsoo behouden in een gewenschte Haven ankeren.

WEG-

WEG-WYZER

Hoe men door al de voornaamste Steden van geheel

DUITSCHLAND

Moet Reizen.

De Lezer zal tot zijn bericht, gelieven te weten, dat de Letter S. (staande voor de linie) beteekend Stad. De Letter K. Klooster, C. Casteel, of Slot. M. Marktvlek. D. Dorp.

Van Hamburg na Neurenburg.

S	Hamburg	mijl.
S	Bergdorf	2
	Zollenspieker	1
	Hier vaart men over de Elve.	
S	Winsen	1
S	Lunneburg	3
	Hier vind men goede Herberg in de Roos, of in de Witte Swaan.	
	Sauerburg (Suerburg)	5
	Esingen	4
S	Gifhorn	3
S	Brunswijk	4
	Logement in 't Bruine Hart.	
S	Wolffenbuttel	1
S	Hornburg	2
S	Oostenwijk, of	

Stet-

	Stetterling	1
S	Weringeroda	2
S	Elbingeroda	1
S	Haselveld	2
S	Stolberg	2
	Kalbern (of	
S	Segen	2
S	Frankenhuizen	2
S	Wittensée (Weyssensée)	2
S	Erffurt	3
	Logementen in de grooten Christoffel. In de Propheet &c.	
S	Arnstad	2
S	Ilmenauw	2
S	Vrouwenwald (Frauwenwald)	2
S	Eisfeld	2
S	Coburg	3
	Logement in de Kroon.	
	Kaltenhorn	2
	Ratelsdorf	2
S	Bamberg	2
	Logement in de grooté Kop.	
S	Forcheim	4
M	Beyersdort	1
S	Erlang	1
	Tonnelo	1
	Buch	1
S	Neurenberg	1

komt 69 myl.

Van Neurenburg na Regensburg.

S	Feucht	1
D	Ferriden	1½
	Paspaur	2

Neu-

S	Neumark	1
	Theining	1
D	Parsberg	2
M	Britzhuizen	1
	Labor	1
D	Etershuizen	1
S	Regensburg	1
	Logement, in de Gulde Zon. Wijldeman.	11 myl

Van hier neemt men de Reis na Weenen te water: welke Water-reis bedraagt 60 mylen. Voor elke myl varens geeft men eene Krutzer: En 90 *der zelver Krutzers doen een Rijcxdaalder.*

		mijl.
M	Stauf	1
M	Pradte	2
	Motzen	2
S	Straubingen	1
S	Deckendorf	4
	Hof kerken	1
S	Vilshoven	1
S	Passauw	4
M	Hassners (of Pottebackers) zell	2
M	Engers zell	1
	Wesen oever	1
	Schlegel	1
M	Aschau	3
M	Ottensheim	1
S	Lintz	1
	Stewerk	1
	Spilberg	$1\frac{1}{2}$
M	Mathuysen	$1\frac{1}{2}$
M	Nederwalsee	2
M	Artacker	1
S	Grein	1

	Strom.	$\frac{1}{2}$
	(Let wel) hier zijn twee gevaarlijke Plaatsen en water-drayingen.	
	Isper	1
S	Ibs	2
M	Marbach	1
	Bachlingen	1
K	Melck	1
M	Ackspach	1
M	Spits	1
M	Weissenkirchen (Witkerken.)	1
S	Stein } dese beide leggen	1
	Krents } digt by een.	1
M	Hollenburgh	4
S	Tulm	1^{1}
K	Greiffenstein	1^{2}
S	Kloofter Nieuburgh	1
	Nusz-dorf	1
S	Weenen	

komt $54\frac{1}{2}$ mijl.

Van Weenen na Presburg en Caschauw.

	Vischamind	4
S	Heinburg	4
S	Presburg	2

komt 10 mijl

Van Presburg na Cascha.

Wartenberg	3
Neustadtel	3
Ritna	3
Costolisch	3

Fet.

	Fetzenitz	3
	Pribitz	3
	Randen	3
	Theutſchenburg (Duytſchenburg)	6
	Geib	3
	Landsberg	3
	Klooſterdorf	5
	Leutſch	3
	Schnicka	3
	Eperies	3
	Vakra	3
S	Caſcha	3

kom t 53 mijl.

Van Weenen na Saltzburg en Inſpruk.

		mijl.
	Kalenberg	1
S	Klooſter Nieuwburg	1
	Trasmuer	4
S	Hertogsburg	2
	S. Poltin	1
	Pleitenmark	2
	Struberg	4
	Leupen aan den Ens	2
	Lebersberg	2
S	Wels	4
	Limbach	2
	Schwanez	1
	Boelabruk	1
	Franckenmark	2
	Straatwalchen	2
	Andorf	1
	Aan de Straat	1
S	Saltzburg	1

komt 34 mijl.

Van Saltzburg na Inſpruk.

		mijl.			mijl.
S	Reichenhal	2		Rundel	3
	Lozer	3		Schwaaz	3
	S. Johan	3	S	Hal	2
	Elmau	1	S	Inſpruk	1

18 mijl.

De Reis van Hamburg na Venetien, over Augsburg.

Van Hamburg tot Neurenberg, 70 mylen.

		mijl.			mijl.
S	Neurenberg		S	Papenheim	1
	Enbach	1	S	Monheim	2
S	Schwabach	1	K	Keyſersheim	1
	Riddersbach	2	S	Donauwaard	1
	Gmind	1		Mardingen	1
M	Pleienveld	1		Weſtendorf	1
M	Ellingen	½		Langeweert	1
S	Weiſſenburg (Witburg)	½		Gerſthoven	1
				Ooſterhuizen na	1
			S	Augsburg	1

18 myl.

Van hier Rijſtmen over 't Legvelt na

		myl.			myl.
S	Landsberg	5		Schendnitz	2
S	Schongauw	6	K	Seeveld	1
	Bayerſch Soya	1		Zirle	1
K	Ettla	1½	S	Inſpruk	2
M	Partenkirchen	1½	M	Materen	2
M	Mittenwald	3	M	Steinach	1
				Gris	1½

Van hier trektmen over 't Gebergte genoemt Brenner, na

	Sterſingen	1½
	Mau	
	Sack	½
	Is maar een Waartshuis.	
	Beiſſer	1
	Is ook een goede Herberg.	
S	Brixen	1½
	Clauſen	3
	Startz	½
	Een zeer goede Herberg.	
	Koolman	½
	Een Tolhuis, mede goede Herberg,	
S	Botzen	3
	Frantzuol	1½
M	Nieumark	1½
	Saluren	1
	S. Michiels Klooſter	
S	Trenter	½

Van hier Reiſtmen over een hooge, lange en gevaarlijken ſteeg of Voetweg na

M	*Percone* (Pertzene)	1		Grim	2
M	*Levegno*	1	M	*Rimonano*	2
	Burgou	1		Klooſter; of *Cavalo*	1

Een ſeer ſterke Pas.

	Zismund	½	S	*Treviſo*	3
	Karpenedo	1	S	*Meſtret*	2
M	*Caſtel Franco*	2½			

Van

Van hier vaart men te Water na

S	*Venetien*	$1\frac{1}{2}$
		$6\frac{1}{2}$ myl.

Van Augsburg op Munchen.

Kissung	$2\frac{1}{2}$
Middelveld en Pruk	3
Auchenstein	$\frac{1}{2}$
Aubing	$\frac{1}{2}$
Pasing	$\frac{1}{2}$
Munchen	1

komt 8 mijl.

Van Munchen op Saltzburg.

		mijl.
	Truchteting	1
	Fortfalting	1
	Ebersberg	2
	Pfossig	$1\frac{1}{2}$
S	Waterburg (Wasserburg)	$1\frac{1}{2}$
	Mitting	$\frac{1}{2}$
	Pothmysen	
	Obing	2
	Altmarck (Oudtmark)	1
	Perchtenstein	11
	Waging	2
	Een Herberg.	
S	Leffering	$\frac{1}{2}$
S	Saltzburg	1

$17\frac{1}{2}$ mijl.

Van Saltburg na Gratz in Stiermark, sijn 24 mylen.

Van Augsburg na Geneve.

		mijl.
	Augsburg na Pobingen	2
	Angelberg	2
S	Mindelheim	3
	Westerheim	1
S	Memmingen	3
M	Wurtzbach	1
S	Ravensberg	3
S	Buchorn	2
S	Marseburg	2

Van hier over Bodensee, na

S	Constans (Cönstantz of Costnisz.)	$\frac{1}{2}$	S	Nieuwkerk	1
S	Stekhorn	2	S	Tungen	$1\frac{1}{2}$
S	Stein	2	S	Walshut	2
S	Isserhoven	2	S	Lauffenburg	1
S	Schafhuizen	1	S	Seckingen	2
D	Lauffen, hier is de groote Rhijn-val, onvalbal	$\frac{1}{2}$	S	Reinfelden	2
			S	Basel.	$1\frac{1}{2}$

komt $37\frac{1}{2}$ myl.

Van Basel na Geneve.

mijl.

S	Leichstal	2	S	Fryburg	4
S	Wallenburg	$3\frac{1}{2}$	S	Murten	$2\frac{1}{2}$
S	Balltal	1	S	Diflisburg	1
S	Claus	$\frac{1}{2}$	S	Peterling	1
S	Witlesdag	1	S	Milden	2
S	Solothurn	$1\frac{1}{4}$	S	*Lozanna*	2
S	Buren	1	S	*Meyges*	$1\frac{1}{2}$
S	Arberg	1	M	*Roste*	$1\frac{1}{4}$
	Murten	$1\frac{1}{2}$	S	*Noyn*	$1\frac{1}{4}$
S	Frauenbrun (Vrouwenbron)	$1\frac{1}{2}$	M	*Coper*	$1\frac{1}{4}$
S	Bern	$1\frac{1}{2}$	M	*Versoy*	$1\frac{1}{4}$
			S	*Geneve.*	$1\frac{1}{2}$

$72\frac{1}{4}$ mijl

Van Neurenberg na Ulm.

mijl

S	Schwabach	2	S	Guntzenhuizen	1
S	Wassar-monheim	2	D	Knoza	1
	Elbach	1	S	Oetingen	1

Kessi

D	Keffin	1		Langenauw	2
	Oietingen	2	S	Ulm	2
S	Giengen	2			17 myl.

Van Neurenburg na Praag,

					mijl.
S	Lauf	2	D	Sinthutta	1
	Herschbuk	2		Witschau	1
D	Hartmanshof	1		Fohndrus	$1\frac{1}{2}$
S	Sultzbach	2		Bleyensteyn	$\frac{1}{2}$
M	Hanbak	$\frac{1}{2}$		Weithuizen	$\frac{1}{2}$
S	Hirschbau	$1\frac{1}{2}$		Door Bohemer woud.	
M	Schnettelbuch	$\frac{1}{2}$	M	Zur Maul (Termaul)	1
D	Frauwenbergh	2	D	Zerwitz	1
S	Dornbau	2	S	Schedrach	1
S	Kladra	1	S	Beraun	2
D	Klotzen	2	D	Glodentz	1
S	Pilzen	1	S	Praag	2
	Rockisam	2			32 myl

Van Praag na Regensburg.

					mijl.
S	Beraun	3		Arnstein	1
	Schebrak	2		Rets	1
	Zerwitz	$1\frac{1}{2}$	S	Nieuwkercken	2
	Rockizan (of Rocktsam)	$1\frac{1}{2}$		Pruk	1
S	Pilzen	2		Nittast	1
	Klodko	2		Tauchanstein	1
	Waldmuntzen	4		Regenstauf	1
				Zilan	2
			S	Regenburg	1
					29 mijl.

Van Praag na Breslauw.

					mijl.
S	Dauſſin	3	S	Braun	5
	Lunebnrg	3		Schwenitz	4
	Biſchowe	4		Kant	3
S	Koningingratz	3	S	Breslauw	$2\frac{1}{2}$
	Nahod	$2\frac{1}{2}$			

komt 30 mijl.

Van Straatsburg na Neurenburg.

					mijl.
D	Buſchen zum hohen Steeg	3	S	Kandſtat	5
S	Lichtenauw	2		Schorendorf	4
M	Rahſtat	2		Gemund	4
S	Eitlingen, langen Stainbach, Emelingen Beeitſing	2		Elwangen	2
S	Pforsheim	3	S	Dunckelſpul	2
				Eichenbech	2
				Schwabach	3
			S	Neurenberg	2

34 myl.

Van Straatsburg d'Poſtwagen op Spiers en Heydelberg na Frankfort.

		uren.
F	d'Tolſchans } Over de Rynbrugh van hout, lang 3002 voeten.	0
F	d'Rynſchans	0
F	d'Kellerſchans	1
D	Kell, L. in de Kroon	1
D	Patterswylen	1
D	Lings, over water	$\frac{1}{2}$
M	Buſom zum Hochem-ſteegh	$\frac{1}{2}$
D	Ausgerrit verby	0
M	Rencheuloch, daar d'Marſchal d'Turenne doot is geſchooten verby	0
D	Schärts verby Holtslingh	1
S	Lichtenaw, L. Cron in de Voorſtat	1
D	Swartzack verby	$\frac{1}{2}$

S	Stolhoffen L. den Arent	3
F	Louis, by d'Franssen in den Ryn gebout	0
D	Hugelsheim	0
M	Rastatt, over een water L. Leew, de grooste wynmaat R. Ryk	3
D	Mörs, Otting over een water Rinau.	
F	Mulberg, over een water	3
D	Dosseheim	2
D	Neraet Ekstreynd Schrök	2
D	Linckenheim aen d'Ryn L. d'Guldekroon	3
D	Graben	2
D	Philipsburg verby, op Neudoop	½
D	Groshausen, Rynhausen, aen 't Posthuis	½
	Hier van daen gaen d'Passagiers op Spiers, en Wormbs, en op Heydelbergh.	1
		24 uuren.

Van Rynhuysen dwars over Spier, een uur van 't Posthuys.

D	Op Hockenheim, Kets, Suetsingh	2
D	Bierstatt	½
S	Heydelberg	1
D	Van Heydelberg de Postwagen op Frankf.	2
D	Newenheim, Heutsebusilcheim	1
D	Lutershauss, Schriesheim	1
D	Gros Saxen, Lutsel Saxen	0
M	Weinheim	½
D	Heutsbach, Laudebach	1
S	Heppenheim en Slott Starkenburg	½
S	Bensheim	½
D	Zeel, Anerbach	½
S	Zwingenburg en Slott	½
[illegible]	Alspach, Jugenheim	1

 Scheim ½,

D	Scheim, Maschen	$\frac{1}{2}$
D	SlotFrankenstein	0
D	Eberstatt	1
D	Bessingen	0
S	Darmstatt, Vorstelijke Hessise Darmst. Residents plaats, L. in Frankfort.	1
D	Allerheylig, Egelsheim, Langen	$\frac{3}{4}$
D	Sprengelingh, Kalkkopff	$\frac{1}{4}$
H	Wart	$\frac{3}{4}$
S	Saxenhaussen	$\frac{1}{4}$
S	Frankfort am Main.	1

mylen $10\frac{1}{2}$

Veerschip gaande alle dagen van Mentz op Frankfort en wederom.

S	Van Mentz en Cassel	0
Cl	Kartaus	$0\frac{1}{2}$
D	Weyssenaw	
F	Gustanusborg	
M	Costum	$\frac{1}{2}$
M	Hochom	$\frac{1}{2}$
D	Bussom	
F	Russelsheim	$\frac{1}{2}$
	Vleersheim	$\frac{1}{2}$
D	Ocrestel, Munikhoff	$\frac{1}{2}$
H	Kelterbach, Sulingen	1
S	Hoegst	
D	Swaenheim, Nidda, Griesheim	$\frac{1}{2}$
D	Nideraet, Gutleuthoff	
M	d'Santhoff	
S	Frankfort	1

't'Water mylen $5\frac{1}{2}$

Post-

Poſtwagen van Mentz door Oppenheim op Worms.

		uren.
	Van Mentz	0
Cl	d'Cortaus	0
D	Weyſs nauw verby Laubenheim	$\frac{1}{4}$
D	Verby Bodenheim	$\frac{1}{4}$
D	Na Kenum, Neerſtheim	1
S	Oppenheim in d'Swarten Arent L.	1
D	Dinem in d'Spiegel,	$\frac{1}{4}$
M	't Rechthuys aen den Berg Conters-blom	$\frac{1}{2}$
H	Laushutt, d'Santhoff, over een Water	$\frac{1}{2}$
D	Rijnturkheim	$\frac{1}{2}$
H	Veerhuys, Tyhelhoff	$\frac{1}{2}$
H	Tolhuys	$\frac{1}{2}$
S	Wormbs	$\frac{1}{2}$

10 uuren.

Van Wormbs op Frankendaal.

Alle dagen 's Middags ten 1 uer een Poſthaar.

		myl.
	Bobenheim, verby Roxſum	$\frac{1}{2}$
	Franckendaal	$\frac{1}{2}$
S	Van Wormbs, gaat Saterdags ook een Poſt-wagen door Frankendaal op Spier	myl. 1
D	Door Studernheim, Ogersheim,	0
S	De Reſchutt, d'Hierſprong, Spier	3

mylen 4

De Poſtwagen des Zondags en Donderdags van Wormbs op Frankfort.

'S Middags ten een uer door

		mylen.
D	Reinturkein, Huberſomerhoff	1
D	Ham, S. Gernsheim over Rijn	1$\frac{1}{2}$

D	Heegen, Effelburgh, t'samen	$1\frac{1}{2}$
D	Griesheim, 's nachts blyven flapen	
M	Oorfelden	$\frac{1}{2}$
M	Meerfelden, door 't Frankforder Bos	$\frac{1}{2}$
S	Saxenhaufs en Frankfort	$2\frac{1}{2}$

8 mylen.

Gaet des Maen, en des Vrydags ten 1 uer weer van Frankfort op Wormbs als boven.

Van Frankendal op Frankfort door Wormbs, met de Postwagen.

Alle Zondag ochtent ten 9 uuren. myl.

D	Bubenheim	$\frac{1}{2}$
S	Wormbs	$\frac{1}{2}$

9 mylen.

Dan soo als hier boven door de aengeteykende plaatsen over Worms op Frankfort, en ook van Frankfort weer op Frankendal, des Maen en Vrydag ten een uur weer wegh gaat, weer als boven.

Van Straatsburg naer Basel, met de Postwagen.

	Van Strasburg tot	myl.
M	Op Erftein	$2\frac{1}{2}$
S	Bentfelt	1
M	Ebersheim	1
S	Sletstatt	1
S	Gemar	1
S	Colmar	2
M	Ensischeim	$2\frac{1}{2}$
D	Battenheim, Höpfing, Zierets	$2\frac{1}{2}$
D	Myhefelt Hofinger Bos	2
S	Basel	2

16 mylen.

Te

Te water van Baſel op Straatsburg.

		myl.
S	Kleiben	
V	Groot Hunningh een Starke Veſting door de Franſen gebout	1
D	Merk, kleyn Hunning, Itſtein	4
D	Reynweylen	
S	Newenburg	
D	Arckelsheim	
V	Briſach, een Franſe Veſting, ſeer Stark en ſeer Groot op een Berg	
D	ponk, asbach, Limpurg Weil, wilingh	
D	Huſen, Rinauw, Ottenheim, Huntsfelt in den arm van den Rijn, aen den linker hant in 't ſlaan, boven de Brug naar	
V	Straesburgh.	

14 mylen.

Maer te water gaet eerder over als in 20 uuren.

Van Augsburg na Straatsburg.

		myl.			
	Augsburg na	6	S	Minſingen	
S	Ginsburg	3	S	Reitlingen	
S	Ulm	3	S	Tubingen	
S	Blabeijeren	2			

Tubingen is wel ter linckerhand uyt den wegh, doch wegens de Univerſiteyt wel waardig te beſien.

S	Stutgaart	3	S	Porsheim	5
S	Kannſtad	2	S	Dutlach	3

Niet verr' van hier is de bekende Badſtoof.

S	Baden	3	S	Lichtenauw	1
S	Stolhoven	1	S	Straatsburg	3

komt 38 mijl.

Van Straatsburg op Ulm.

		myl.			
S	Wilſtad	2	S	Roitlingen	1
S	Oberkirchen	2		Gochlingen	1
S	Nopenau	2	D	Minſingen	1

Niebis

	Niebis	1		Einbeijeren	1
	Freydenstad	1		Blabeijeren (of Blaubeijeren	1
S	Rodenburg	1	S	Ulm	2
	Dereding	1			

komt 17 myl.

Van Hamburg na Frankfort aan den Mayn, en Spier.

	Hamburg	1	S	Munden	5
	Men Logeerd in de volgende Plaatzen in de Posthuizen		S	Cassel	2
S	Harburg	1	S	Wildingen	6
S	Zell	12		*Suerbron.*	
S	Hannover	5	S	Marburg	3
S	Hildesheim (in den Engel)	3		*By Michiel Weymar.*	
K	Lamspring	3	S	Giessen	3
S	Ganderenheim	1		*Log. in de Wildeman.*	
S	Nordheim	2	S	Butzbach	2
				Logement, in 't Hart.	
			S	Friedb. (*in de Swaan*)	1
			S	Frankfurt	3

komt 52 myl.

Van hier na den Rhijn legt Wisbaden 4. en Swalbach 6 mylen.

Van Frankfurt neemt men den weg op Worms en Frankendaal op Spier, op twederley wys; als na

S	Höchst	1	S	Oppenheim	3
S	Rudelsheim	3	S	Worms	3
S	Ments	2	S	Franckendaal	1
	Dit geschiet te water Van hier Reistmen te Land langhs den Rhyn op, na		S	Spier	3

komt 14 myl.

Van

Van Spier na Baſel.

S	Landauw	4	S	Schletſtad	2
S	Wiſſenburg	3	S	Colmar	3
S	Hagenauw	4	S	Pardenau	3
S	Straatsburg	4	S	Bazel	4
S	Benfeld	4		komt 31 myl.	

Van Frankfurt aan den Mayn na Amſterdam, vaart men in een Veerſchip op Mentz, &c. en ſoo voorts na Amſterdam te Water.

D | Ments, Caſſel.
D | Laſthuys, Ceerſtin, Biberich, Walff.
S | Elvelt, Oeſterich.
D | VVinckelmittelem, Geiſſenheim, Rudeſcheim.
V | Bingen, Ehrentfels,
Daar de beroemde Muyzen-Toorn in den Rijn ſtaet.
V | Asmanshauſe, Dryeekhuyſen, Hainbach.
M | Lorighauſen Diebach.
S | Bacharach.
Hier zijn goede Wynen, in 't Rat, in de Leeuw.
S | Kaub, 't Huys t'Palts ober VVeſel.
S | St. Gewerthauſen, St. Goars Bank.
Hier werdmen gehenſeld, of men moet aan 't Hals yſer ſtaan.
S | Welmenach 't ſlot Hirsnacht, Salſig, S. Boppart, S Braubach. Oberlanſtein, 't ſlot Cappel, Niderlansheim, Poſſendorp, Horgom, Normewerdt en Millem im Thall.
S | Coblentz.
Hier loopt de Moeſel in den Rhijn.

Hier by legt ook de wydberoemde Veſting Eerenbreytſtein.

S | Engers. M Niewit, Frederikſtein, am Faar.
S | Andernacht, Ludesdorp, Hamerſteyn.
| Briſigh, Hunningh, Argenfels, Argendorp.
S | Lintz.

Ein-

Rinmag, Unkelnonneweert, d'7 Bergen, Ko-
S ninxwinter. Bon.
S Keulen.

Hier tegens over legt het Oude Duitsch of Tutsch, 't welk de Naam van Teuto zou voeren.

S Zons.
S Nuys.
S Dusseldorp.
S Keizerswaard.
S Ording.
S Roerort.

Digt hier by Landwaart in legt.

S Duisburg.

Aan den Rhyn.

S Orsoy.
Hier is 't eerste Hollandsche Guarnizoen,
S Rynberk, (Rijnberg) Burick
S Wezel.

Linkerhand legt.

S Zanten aen de Beek.
S Rees, Griet.
S Emmerik, Griethuysen.

Digt hier by legt Calkar, *in 't land; en nu komt men na*

V Schenkenschans.

Zijnde een deftige Vesting.

Digt daar by in 't Land legt

S Kleef, Slot, Eltenberg op.

By Schenkenschans deelt sig den Ryn in drie deelen. Ter Rechterhand, krijgtze hier den naam van den Yssel: en aan deze stroom leg-
S gen de bekende Plaatzen Zutphen, Deventer, Hattem, Kampen; daar de Yssel in de Zuider Zee loopt.

De middelste stroom behoud den naam van den Ryn. Hier aan leggen

Arn-

S | Arnhem, Douweertslot
S | VVageningen.
VVat van den Rhyn af
S | Rheenen.
| Ammerongen.
S | Cuylenhurg.
S | Vianen.

Over Cuylenburg kan men ook te water na Uitrecht komen, en van Uitregt t'Amsterdam in 8 uren.

Ook rijdmen met de wagen van Aarnhem op Uitrecht, door Helsom, VVagening, Reenen door Seyst, Bilt, Uytregt.

De derde Stroom ter Linkerhand draagt den naam van de VVaal, en van Schenkenschans koomt men dan eerst na 't Huys te Bylant.

S | Nieumeegen, voorts te
S | Thiel.

VVeinig uuren hier van daan legt

S 's Hertogenbosch	S Gorckum
Schans Voren en St. Andries	Hartigsvelt slot, en slot van de Merwe
S Bommel	S Dordrecht
Loevesteyn	Ysselmonde
S VVorckum	S Rotterdam

Van daar kan men ook te water komen door

Overschie.	S Leiden
S Delft	S Haarlem
S 's Gravenhage	S Amsterdam

Gantsch gemakkelijk sonder tydversuim, en met de Veerschuyten en weinige onkosten, in 11 ueren.

Van Hamburg na Hannover en Cassel.

Harburg (te water)	1	S Aller	4
Sarendorf	4	Hannover	5
Dehl	1	Platesen	1
VVitzendorf	$3\frac{1}{2}$	Else	1
		Gronauw	3
VVinsen aan den		Alsfeld (Aalsfeld)	2

Im-

	Immerhuyzen		1
	Amdaſſel		2
	Moringon		2
	Adelshuizen		½
S	Hilverſhuizen		½
	Munden		1
	Gaat over 't gebergte Luturberg en Munterhotz, na Sickartshuizen		2
S	Caſſel		1

Van Hamburg na Parijs.

Tot Frankfurt aan den Mayn zijn 52 mylen.

Van Frankfurt tot Parys.

Tweemaal 's weeks met de VVormſe of Franckendaal, of Heydelberger Poſtwagen, dan met de Spierſe Poſtwagen op Spiers.

S	Mentz	4
S	Oppenheim	3
S	VVormbs	4
S	Boebenheim	
S	Stoedenheim	
S	Franckendaal	3
S	Ogesheim, Rechut	2
	Spier	2
S	Landau	4
	VVeiſſenburg	3
S	Hagenauw	4
S	Straatsburg	4
S	Zabern	3
	Rapperswijl	6
S	*Naney* (Hoofdſtad in Lotteringen)	7
	Toul	5
	Fer	4
S	*Vaucoleur*	4
S	*Lignin Barrois*	4
	Bar	6
	Foy	4
	Noſte Dame de eſpin	2
	Chalons ſur marne	2
	Pluvos	2
	Mattongo	2
	Gallou	2
	Eſpernay	2
	Mardeu	1
	Pourſelet ſur Baurſaus	
	Laſandel Ligni	1
	Le ort à Ptsmon	1
	Dormaus	2
	Savigne ſur marne	1
	Pacy	1
	Tierre	2
	Eſſcaulong Abdy	1½
	Mont de Bonnay	1
	Charley ſur marne	1
	Laverte au ooldit ſous ſo varre	1
	Fay aen de marne	½
	S. Jean de Meavi over de Marne	½
	Trilli bertibas	1
	Meaux	1
	Claye	4
	Paris	6
		115½ myl.

Van Hamburg op Keulen, Bruſſel en Antwerpen.

Van Hanover na

S | Hamelen

Drie uuren van hier leyd Pyrmond, en daar by de ſeer vermaarde Suer-Bron.

S | Bloembergh 2
S | Horn 1
S | Nieuwenhuyſen 3
| Niet ver van hier leit Paderborn
S | Lipſtad 4

S Soyſt (Souſi) 2
S *Unna* 4
S Swellem 6
S Pienburg 3
S Keulen 8
komt 38 myl.

Van hier na Bruſſel, en voorts na Antwerpen, ſijn allerley wegen te nemen; dog die geerne groote Steden wil ſien, ga deſe volgende niet voorby.

S | Berchhein 3
S | Gulich 5
S | Altenhoven (Oudenhoven) 1
S | Aaken 5
| Daar de heerlyke Baden zijn.
S | Maaſtricht 4
S | Luyck 3
S | Hoye 5
S | Namen 5
| Deze Steden kan men ter linkerhand wel laten leggen.

S Leuven 1
Logem. in de gulde Leeu.
S Bruſſel 4
Log. in de 4 Romeynen
Van hier na
S Mechelen 3
S Antwerpen 3
Logement in de Beer.
47 myl.

Van Hamburg over Bremen na Amſterdam.

S | Hamburg
V | Altena verby
D | Ottenzen verby
D | Mersborg
D | De *Krans*
| *'t Poſthuis.*
S | Boxtehoede 6 uren

D Oberſom 1 uer
D *Kamerbos.* 1 half
D Arentsbos 1
D Wangerſem 1 half
D Helmthorn. Stad. 1 h.
D d'Uytſom 1
D Heesling 1 half

	Glooster Seven	1
D	Bremerhof	1
D	Stenvelt	2
D	Boekholt	1 en 1 h.
	't Posthuis.	
	Vissershousen	2
D	Overnielant	2 en 1 h.
D	Op 't Water op	
	't Posthuis.	
D	Haesten	1 quart
	't Posthuis.	
S	Bremer	2 en 1 quar
	Wartwarthoorn	1 h
	't Posthuis.	
S	Delmerhorst	1
D	Petehuysen	
D	Valkenborg.	
D	Yperom	
	't Posthuis.	
S	Oldenborg	

Aen op Emds of Nieuwschans met de Wagen op Swol, of de Schuyt op Groeningen.

D	Merkracht	1 en 1 h.
D	Broekmanshuyse	1 h.
D	Bleesbuyse	1 half
D	Mangier	2
D	Lindes	2
	't Posthuis.	
S	Castel Aep	1 q.
	't Posthuis.	
D	Deeteren	1 en 1 half
D	Stichuysen	1 half
D	VVysen	1 half
D	Loge	2
	Posthuis of Schip.	
D	Lier	6
	t'VVater op Emden of met d'wagen o	
D	Oldersom	1 hal
D	Gandersom	
D	Pertecom	1 hal
D	Ondersom	1 quar
D	Middelsweert	1 q
D	Jassom	1 hal
D	Grottebos	
D	Bosse	
	ClBosse	
	Te water op Delfsziel.	
S	Emden	1 ha
S	Delfziel	1.

Van Delfziel.

S	Groeningen	5
	Op Strobos	4 en 1 h.
S	Op Dockum	5
S	Op Leeuwerden	6
S	Op Franiken	4 en 1 h
S	Op Harlingen	
	Van daer met de Veerman op Amst.	1

Van Bremen op Munster.

S	Delmenhoott	1
	VVilshuizen	3
	Vecht	2
	Drekturde	
D	Engeren	
S	Osenburg	

Osten

	Oſtenherg	1
	Lengerik	1
	Heembergen	2
	Greve	1
S	Munſter	1

komt 18 myl.

Van Hamburg op Sleeswijk.

	Otlzeburg	4
	Bramſtatte	2
S	Niemunſter	2
	Nordorp	2
	Rendsburg	3
	Gottorp. Vorſtel. Reſidentie	
S	Sleeswijck	3

komt 16 myl.

Van Sleeswijk tot Flensburg ——	4

Van Hamburg na Kiel.

Van Hamburgh tot Niemunſter gelijk hier boven te zien is	8
Tot Kiel	4

komt 12 myl.

Van Hamburg na Koppenhagen, Helſigneur en Gottenburg.

S	Hamburg	
S	Pinnenberg	3
S	Itzeho	4
	Reymen	3
S	Rentsburg	3
	Dennewaart	4

S	Flensburg	3
	Tolſten	3
S	Hardersleben	3
	Aſſens fahr	2

Hier vaart men omtrent twee mylen verr' over de kleine Belt na

S	Aſſens	2
	In Funen.	
S	Oden-zee	4
S	Nieburg	4

Hier vaart men over de Groote Belt vier mylen breet na

S	Caſſor (Caſſeur	4
	In Zeeland	
S	Schlagels	2
S	Ringſtad	4
K	Rotſchilt	4
S	Koppenhagen	4
	Cronenburg	
	Een groote Veſting by	
S	Helſigneur	5

Men Logeert gemeenlijk daar de Poſten Herbergen.

komt 62 mijl.

Van hier na Gottenburg.

Van Helſigneur vaart men over de Sont na

S	Helſingburg	1
	Van hier na	
M	Engelholm	3
	Laholm	4
S	Halmſtad	3
	Falkenberg	4
S	Waarburg	3
	Rachelin	3

	Hier is een goede Herberg.	
M	Koningsbach	3

Hier wert men by den Heer Burgermeeſter Jacob Erlanſon ſeer wel getracteert.

S	Gottenburg By Georg Voltzer.	3

komt 27 myl.

De Land-reis van Hamburg na Stokholm.

Nota: Hier neemt men de voorige Weg, tot Helſinbrug toe, en dan wend men ſich ter Rechter hand na

	Ruy	4
	Onolzbe	4
	Aby	7
S	Ienkooping	11
	Grene	4
S	Linkoping	8
S	Suderkoping	5
S	Nordkoping	1
	Burling	3
S	Niekoping	3
S	Stregnes	7
S	Stokholm	7

Men rekend deſe Reys op 60 mylen, doch dezelve zijn zeer groot: zoo dat men dikmaal aan 4. zoo lang te Reizen heeft als anderwegen aan 8 mylen.

Doch die uyt Duytſchland te water na Stokholm wil, 't welk in de Somer gemakkelijk te doen valt, die diend ſich van de daar henen varende Scheepen van Lubek, Wismar, Roſtok, en Staalzond. Dus kan men na Coppenhagen, en van daar na *S*traalzont komen.

De Land-reis van Hamburg na Riga, over Dantzik en Koningsbergen.

S	Hamburg	
	Bramfeld	1
	Brachstad	1
	Heusbuttel	1
	Timmerhorn	½
	Bartheyl	½
	Fischbek	1
	Oldeschlo	1
S	Lubek	1

komt 7 mijl.

Anders kan men ook dese weg, na Lubek nemen.

	Van Hamburg op	
	Wansbek	½
	Rahelstet	1½
	Sick	1
	Schoneberg	1
	Sansleben	1
	Castolf	1
	Cromes	1
S	Lubek	1

In de Herbergen der Hamburgers, de Goude Engel, de Leeuw; of in de Herberg der Bremers, in de Koning van Sweden.

	Schlukup	1
	Dassau	2
S	Grevershuhlen	2
	Grossau	1½
S	Wismar	1½

Der

Der Herbergen der Hamburgers en Lubekkers en in de Posthoorn.

	Nieburg	1
	Oldenbuckauw	1
	Nienbuckauw	1
S	Kroplin	1
K	Dobran	1
	Barkentin	1
S	Rostok	1

Logement in 't Palemans Huis aan de Markt.

	Pitschau	1½
	Tessin	1½
	Basle	1
S	Brodersdorf	1½
	Gnoyen	½
S	Bestland	1½
	Demmin	2
	Felschauw	1½
S	Lippe	1½
	Anklam	1½
S	Bukwitz	1
	Uckerminde	2
	Manckeberg	1
	Muselborg	2
	Falckenwolde	2
S	Stettin	2
S	Dam	1
S	Goldenauw	4
	Krywitz	1
	Hinnenborg	2

	Saba	$1\frac{1}{2}$
	Plate	$1\frac{1}{2}$
	Muzelmauw	1
	Pinnauw	1
	Waterkrog	$1\frac{1}{2}$
	Danis	1
	Justin	1
	Korlin	$1\frac{1}{2}$
	Dauskrog	1
	Bey Zicker	1
S	Koslin	$1\frac{1}{2}$
	Malgau	1
S	Schlage	1
	Prest	$1\frac{1}{2}$
	Troplin	1
S	Stolpe	$1\frac{1}{2}$
	Sageris	1
	Ruschenwater	1
	Rischenekrog	1
	Lange Borse	1
S	Lauenburg	1
	Landwitz	1
	Ankerholt	$1\frac{1}{2}$
	Offenberg	2
	Geschentin	$1\frac{1}{2}$
	Reeden	$1\frac{1}{2}$
	Sagris	2
	Killan	$1\frac{1}{2}$
	Kalipke	1
	Zoppot	1
	Nieuw Schotlandt	$1\frac{1}{4}$
S	Dantsik	$\frac{1}{2}$

Hier

Hier by zyn ook wel te zien Weixelmunde en 't Klooster Oliva.

Wil ook ymand de beroemde Vesting Straalsond en d'Universiteyt Greipswald bezoeken, die Reyze van Rostok na Rebnitz, Damgard, en alzoo verby Bark na Straalsond, zyn 9 mylen. Van hier zyn noch 4 mylen tot Greipswald.

Van Dantzik kan men op den Weixel na Elbing, van hier af op den Haf na Koningsbergen komen.

Maar te Land reist men van Dantzik verder na

	Groot Lichtenauw	5
S	Marienburg	1

Drie mylen van hier legd Marienwaard.

S	Elbing	5
	Koningsdorf	1½
	Vrouwenburg.	3
	Een grooten Dom.	
S	Bruinsberg	1
S	Heiligen Bett	1
	Schila	3½
S	Brandenburg	1½

Niet veer van hier leyd de Vesting d'Invaart uit de Zee in 't haff Pillauw.

S	Koningsbergen	2½
S	Labian	6
S	Memmel, Vesting	2
	Wauzau	6
	Halfshof	6
	Badarn	5
S	Vrouwenberg	7
S	Doblen	7
S	Mittau	5
S	Riga	7

Die van hier wil na Revel, Dorpt, of geheel na Narva, vint goede gelegentheid. De Reis na Dantzik, Koningsbergen, Riga, Revel en Narva geschied in den Zomer veel te water, waar toe men van Lubek gemeenlijk Schepen heeft.

Van Hamburg na Breslauw, over Berlyn.

S	Hamburg	
S	Bergedorf	2
	Esscheburg	1
S	Lauwenburg	3
S	Boitzenburg	1
	Tripkau	4
S	Lentzen	3
S	Perlenberg	3
S	Kiritz	5
S	Wusterhuizen	1
	Fherbillin	3
	Koreban	3
S	Apaudau	2
S	Berlin	2
	Dasdorf	3
	Posthute	3
S	Frankfurt aan den Oder	4
S	Kroffen	6

Niet verr' hier van leid de Stad Groot Glockauw.

S	Groenberg	4
S	Neustadtel	3
S	Bolkewitz	4
S	Luben	3
S	Balckewitz	4
S	Neumarkt	2
S	Breslauw	4

Van Hamburg na Praag over Leypzig.

S	Hamburg	
S	Bergedorf	2
	Zoilenſplicker	1

Hier vaart men over de Elve,

S	Winſen	1
S	Luneburg	3
	Binnenbuttel	2
S	Oldeſtad	3

Digt hier by legt Ultzen.

	Gibern	5
S	Gardeleben	5
S	Wolmerſtad	5
S	Maagdenburg	2

Logementen in den Gouden Arm. In den Witten Engel.

S	Saltze	2
S	Calbe	2
S	Kothen	3
S	Zolbig	2
S	Landsberg	2

Twee mylen van hier legd de ſchoone Stad Hal.

S	Leipſig	3

Hier zyn verſcheidene Herbergen, in een lange ſtraat; genoemd in den Briel: voorname Perſoonen werden ook by voorname wel ontfangen, als in den Pellikaan, en andere plaatzen.

S	Borne	3
M	Penik	3
S	Chemnitz	2
M	Tzſchopa	2
S	Marienburg	1

Com-

S	Commoda	4
M	Poftelberg	3
S	Deinitz	2
S	Slan	2
S	Praag	4

Logementen in den Gulden Eenhoorn, op de kleine zyde. In 't Konings-hof, in de Oude Stad, en meer andere.

Die nu ook meê fien willen de beroemde Stad Dresden, nevens andere goede Steden, die wende zich van Leipzig ter flinkerhand af na

S	Wurtzen	3
S	Ofchatz	4
S	Meiffen	3
S	Dresden	3

Seer goede Logementen by den Heer Liborius, en andere.

Vier mylen hier van daan legd de Stad Freiburg.

S	Pirna	2
M	Gifzbubel	1

Niet verr' van hier is de beroemde Vefting Koningftein.

	Peters-wald	3
S	Aufzich	2
	Labefchutfz	2
S	Leutmeritz	1
S	Budin	2 2
	Wolwern	1
	Minckewitz	1
S	Praag	2

Die van hier gantfchelijk na Weenen willen, Reizen van Praag na

S	Bohemifch Brod	4
S	Colin	3

Digt

Digt hier by legd ook de beroemde Stad Kuttenberg, vermaard om der Bergwerken wil.

	Tzachlach	2
M	Jankau	2
M	Hahern	1
S	Duitſchen Brod	2

Deze 3. mylen mogen wel op 4 gerekend worden.

M	Stecken	1½
S	Iglau	1½
M	Pernitz	1½
M	Budewitz	4½
S	Zuam	3
M	Gundersdorf	3
M	Holbrum	1
M	Steltzendorf	1
M	Grafendorf	2

Digt hier by legd de Stad Stockerau.

M	Entzersdorf	1en half.

Digt hier by legd de Stad Kroonenburg:

S	Weenen	1½

Van Dresden door Lauſznitz na Breslauw.

S	Biſſchopsweerd	4
S	Bautzen	3
S	Gorlits	3
S	Neuſtadtel	2
S	Buntſlau	2
S	Ten haan	5
S	Lignitz, Veſting	4
S	Neumark	4
S	Breslauw	4

Die

Die van Leypsig na Neurenberg wil, die Reise na

S	Lutzen	2
S	Weissenfels	2

Niet verr' van hier legd de stadt Marsburg.

S	Naumburg	2
S	Dornburg	2
S	Jena	1

3 mylen van hier legd de Vorstl: Resid: Weymar.

S	Kala	2
S	Rudelstat	2
S	Sahlveld	1
S	Grafenthal	1
	Iudenbach	3
S	Neustatlein	3
S	Coburg	2

En zoo voorts gelijk in de eerste Reis te sien is

Wil yemand van Leipsig over Erfurt na Frankfurt aan den Meyn trekken, die reize, gelijk voor heenen is aangeweezen, tot op Naumburg, en voorts na

	Eckersberg	2
S	Budelstad	2
S	Erfurt	3
S	Gotha	3
S	Eisenach	3
M	Fach	3
	Hirschveld	3
S	Fulda	1
S	Schlichteren	3
	Steinach	$1\frac{1}{2}$
	Salmunster	1 1
S	Gelenhauzen	2^{2}
S	Hanau	2
	Frankfurt aan de Meyn.	3 2

Wil

Wil yemand van Leipsig door Voigtland na Neurenberg rysen, die ga van Leipzig op

S	Borne	3
S	Altenburg	3
S	Zwickauw	3
S	Plauen	4
S	Hof	3
S	Barreyt	6
S	Neutenberg	10

Wil iemand den weg van Leipsig over Ege derwaarts nemen, die Reize van Leipsig na;

S	Kennitz	7
S	Anneberg	4
S	Jochims Thal	4
	Karelstad	4
	Daar 't wytberoemde warme Bad is.	
S	Elnbogen	1
S	Falckenau	2
S	Eger	5
S	Neurenberg	16
		43 mijl.

Van Brunswijk op Lubek.

S	Gifhorn	4
D	Oezing	3
	Suerborg	3½
	Ebsdorf	2½
S	Luneburg	3
S	Lauwenburg over de Elve.	3
S	Molln (Mollem)	3
	Uilenspiegels graf.	
S	Lubek	4
		26 mijl.

Van

Van Brunswijk op Hamburg.

S	Gifhorn	4
D	Oezing	$3\frac{1}{2}$
	Suerborg	$3\frac{1}{2}$
	Ebsdorf	$2\frac{1}{2}$
S	Luneberg	$3\frac{1}{2}$
	Bardewiek	2
	Winzen	$2\frac{1}{2}$
S	Hamburg	4
		23 mijl.

Van Heidelberg op Frankfurt.

D	Langen Sasa	$\frac{1}{2}$
S	Weinheim	$\frac{1}{2}$
	Bentzheim	2
	Zwingenberg	1
	Darmstad	$2\frac{1}{2}$
D	Langen	$1\frac{1}{2}$
S	Frankfurt	$1\frac{1}{2}$
		9 myl.

Van Brunswijk na Bremen.

D	Mohof	3
	Broe	1
S	Zel	2
	Winsen aan den Aller	$1\frac{1}{2}$
	Hudemolen	$3\frac{1}{2}$
	Kampe	$1\frac{1}{2}$

Verden

S	Verden	2
	Davern	2
	Achen	1½
S	Breemen	3
		18 myl.

Van Leipzig na Maagdenburg.

	Landsberg	4
	Zeibik, of zippeizerbst	2
	Roten	2
S	Kalbe	2
	Saltz	2
S	Maagdenburg	2
		14 myl.

Wegwyzer of Reizen
Door
VRANKRYK.

Reis van Straatsburg na Dyon.

Motzenheim.	3
Kolmar	6
Aschbach	4
Montpliard	5
Clerveaux	5
Besanzon	5
Orchamps	5
Jeaulien	7
Dyon	3
	43 mylen.

Van Dyon na Sancerre.

Challeur		7
Semur		7
Efpoire Ragni	doen t'zaamen	7
Afvallon		5
Clemofy		7
Dounfi		8
Sancerre		5

46 mylen.

Van Sancerre na Poictiers.

Bourges	10
Iffoudum	3
Cafteau Roux	6
Blanc en Berry	12

Hier na moet men over de twee Wateren de Creufe en Languerne vaaren, en aankomende op

S Savin	5
Poictiers.	9

45 mylen

Van Poictiers na Toulouſe.

Lufignan		5
S. Mauxent		5
Rochelle		5
Chaftillailon Soubife	Saamen	5
Xainctes Ponts	Saamen	11
Choilliers		7
Blaye Bordeaux	Saamen	10

Caftres

Caſtres		5
Langon Caſteliaioux	Saamen	9
Nerac		6
Agen		4
Moyſzac Montauban	Saamen	9
Fronten Tholouſe	Saamen	7
		88 myl.

Van Tholouſe na Montpelier.

Ville Nouvelle Caſtelnau d'Arii	Saamen	7
Carcaſzene		7
Lezignau Narbonne	Saamen	7
Beziers S. Tuberi	Saamen	7
Chigeas Montpeliers	Saamen	8
		36 mijl.

Van Montpeliers na Marſeille.

Arles		7
S. Thomas		7
La Labone de Berre Marſeille		6
		20 myl.

Van Marſeille na Avignon.

Aux		5
Salon Mas de Brau	Saamen	9

Tarascon Nismes	Saamen	9
Le pont du Gard Avignon	Saamen	8

Van Avignon na Valence.

Aurenge of Orang S. Fſprit	Saamen	8
Pierve latte		3
Montlimart		3
La Sauſſe		3
Loirot		1
Lioron 4	Valence	4
		23 myl.

Van Valence na Geneve.

Thain La Maiſon de pilate S. Vallier Perge Perge de Rouſſillon	Saamen	9
Vienne 4	Lym	5
Montuel		4
Nantua		8

Voorts moet men tuſſchen 't Gebergte door trekken, tot dat men eindelijk na veel reizens te Geneve komt

Van Geneve na Lions.

Chaſtillan		5
Sordon Cormon	Samen	9
Monluet Lions	Samen	7
		21 myl.

Van Lions na Orleans.

Tarare		
Rouane	Samen	9
Pacandire		
La Pallisse	Saamen	8
Varennes		
Moulin		5
Bourbon l'Archambaut		5
Pont de Large		
Dun le Roy		3
Bourges		4
Nepny		6
Vouzons		6
Orleans		10
		64 myl.

Van Orleans na Parijs.

Thoury	Saamen	14
Angerville		
Estampes		
Estrechy	Samen	13
Chertres		
Parijs		7
		34 myl.

Van Parijs na Tours.

Orleans	34
Mehun sur Loire	3
Bogency	4
Blois	10
Amboise	10
Tours	7
	68 myl.

Van Tours na Nantes.

Saumur	9
Angers	10
Ingrande	4
Ancenis	6
Nantes	6
	35 mylen.

Van Diepe na Parijs.

Bologne	9
Cales	7
Abbeveile	11
Amiens	9
Brettoeul	7
Clarimont	7
Gre	4
Gouvieux	2
Luſarche	2
S. Denis	4
Parys	2
	64 myl.

Van Parijs na Rouan.

Argentueil	7
Pontoiſe	4
Eſcovy	7
Frenil	3
Rouan	2
	23 myl.

Van Parijs na Nancy.

Galye / Madux } Saamen	10

La

La ferte Efpernay Chafteau Thierry	Saamen	9
Chalons		7
La Maufon Rouge		12
Nedancourt Barleduc	Saamen	9
Toul Nancy	Saamen	14
		61 myl.

Van Nancy na Straatsburg.

Le Pont a Mouffon		6
Mets		5
Chafteau Salins		6
Marfal Langenbert	Saamen	4
Saltsburg Paltsburg Elzaffabern	Saamen	5
Straatsburg		4
		30 mylen.

De geheele Staat van Vrankryk word verdeeld in twaalf Generaale Gouvernementen, als

Vier aan geene zyde de Revier de Loire.

1 Picardien.
2 Normandien.
3 Ifle de France, of 't gebied omtrent Parys.
4 Champagne.

Vier omtrent de Loire.

5 Brittagne.
6 't Orleanfcher Gever.
7 Bourgondien.
8 't Lyonfcher Gever.

Vier aan geene zyde de Loire.

9 Guyenne en Guascogne. 11 Dauphiné.
10 Languedoc. 12 Provence.

Tot welken men heden byvoegen kan.

Lotharingen.

nevens
Eenige kleine Prinsdommen en Staaten.

1 *Picardien.*

Hoog

'tRechte Picardien. Amiens.
Vermandois. S. Quintin.

en Laag.

Ponthieu. Abbeville.
Boulenois. Calis.

2 *Normandien.*

Hoog

Vexin Rouaan.
Caux. Havre de Grace.
Normandien. Lisieux.

en Laag.

Auge. Caen.
Bessi Alencon.
Coutantin. Payeux.
Contance.

3 *Isle de France.*

Isle de France. Parys.
Beauvaisis. Beauvais.
Valois. Senlis.

Soisso-

Soissomois.	Soissons.
Brie.	Meaux.

4 *Champagne.*

Remois.	Reims.
Champagne.	Troyes.
	Chalons op de Marne.
Bassigny.	Langres.
Senoynois.	Sens.

5 *Britagne.*

Hoog.	Middel.	Laag.
Rennes.	Nantes.	Morlaix.
S. Malo.	Vennes.	Brest.

6 *'t Orleansche Geveer.*

Aan dees zyde de Loire.

Maine.	Le Mans.
Beauce.	Chartres.

Boven de Loire.

Nivernois.	Nevers.
Orleanois.	Orleans.
Blaysor.	Blois.
Touraine.	Tours.
Anjou.	Angres.

Aan geen zyde de Loire.

Poictou.	Poictiers.
Aunis.	Rochel.
Angoumois.	Angoulesme.
Berry.	Bourges.

7 *Bourgondien.*

Bourgondien.

Bourgongne	Dyon. Autun. Beaune.

En byleggende Landen.

Challonnois.	Challon ſur Saone.
Auxerrois.	Auxerre.
Breſſe.	Bourg en Breſſe.

8 *'t Lyonſcher Geveer.*

't Lyonnois.

Lyonnois.	Lyon.
Forez.	Monbrizon.

Auvergne.

Bourbonnois.	Moulins.
Auvergne.	Clermont en Auvergne.
La Marche.	Gueret.

9 *Guyenne en Guaſcogne.*

Guyenne.

Guyenne.	Bordeaux.
Saintonge.	Saintes.
Perigord.	Perigneux.
Limoſin.	Limoges.
Rovergue.	Rodez.
Querry	Cabors.
Agenois.	Agen.

Guaſcogne.

Baſadois.	Baſas.
Albret.	Nerac.
Condemois.	Condom.
Armaignac.	Aux.
Guaſcogne.	Ayre.
Les Landes.	Dax.

Basque

Basque	Bajonne.
Laag Navarre.	S. Palais.
Bearn.	Pau.
	Leſcar.
Bigorre,	Tarbe.
Conminges	S. Bertrand.

10 *Languedoc.*

Hoog

Toulzan.	Tholouze.
Carcaſſez.	Carcaſſone.
Foix.	Pamiers.
Albigeois.	Alby.

Laag.

Narbonne.	Montpeliier.
Beziers.	Niſmes.

en les Sevenes.

Givaudan.	Mende.
Velay.	Le Puy.
Vivarais.	Viviers.

11 *Dauphiné.*

Laag	en	Hoog.
Vienne.		Grenoble.
Valence.		Embrun.

Nevens een gedeelte van Piemonten.
Pignerol.

12 *Provence.*

Aux.	Forcalquier.
Arles.	Tolon.
Marſeille.	

In Lotharingen zijn

Le Barrois.	*Lotharingen.*
Barleduc.	Mets.
S. Michel.	Toul.
	Verdun
	Nancy.

Eenige kleine Prinsdommen, en Staaten.

Tusschen Dauphiné en Provence 't Graafschap van Avignon.

In 't Graafschap van Avignon 't Prinsdom van Orange.

In La Bresse de Souverainiteyt van Dombes Trevoux

Op de Nederlandsche Grensen.

't Prinsdom van	Sedan.
't Prinsdom d'Arches	Charleville.

Wegwyzer of Reizen

Door

SPANJEN, en PORTUGAAL.

Van Barcelona na Saragossa.

S. Filio.	2	Lerida	2
Martorel	2	Caras	4
Mosquessa	2	Fraga	4
Piera	2	Candasmo	3
Igolada	2	Brugellados	3
S. Marie del Canun	3	St. Lucie	3
Hostelettes	3	Olfera	3
Tailla dello	3	La Puebla	4
Belpucci	2	Saragossa.	3
Beglioc	2		mylen 52

Van Belpucci hier boven na Monzon, daar zich de Staaten van Arragon houden.

Villa nova della Barca	4	Torrizon	3
Allogarie	3	Monzon.	4
			mylen. 14

Van Monzon na Saragossa.

Castel Flori	4	Perdigera	3
Sarignena	3	Saragossa	4
Corbiere alcobirre	3		mylen. 17

Van Valence na Toledo.

Quiba	5	Passagio	6
Siettaquas	4	Campillo	5
Requegna	3	Bocaca	4

Puente

Puente Talavelas 3
Villa de Gognos 5
Salires 4
Honribua 3
Francon 3
Occagna 3
La venta Jepes
Toledo. 4

mylen. 56

Van Valence na Cordoua en Sevilje.

Volgd den weg hier tot aan Muxente, daar wy omtrent tellen. 13

La venta del porto 3
Almanza 2
La Venta 2
Taponet 2
Elvillar 3
Consiglia 3
Las Ventas de S. Pedro 2
S. Anna 2
Balazotta 2
La Venta de Segovia 3
Les Fuentezillas 2
Viveros 3
Villa nova de Alcaras 2
La Puebla 3
La Venta de Baranco 2
La Venta de los Santos 3
St. Stefan del porto 5
La Venta de los Arquillos 4
Limares 3
La venta de Tolaville 3
Andugiar 3
La Venta de S. Julian 2
Alden de Rio 2
Calpojo 3
La puente de Areoda 3
La venta del Monton de la terra 1
Cordoua 1
La Venta de Romanas 2
La Venta de S. Andre 1
Las Posadas 3
La Venta 2
Pegna Flor 2
Lorra 2
Villa nova 3
Tossine 2
Bodegon 2
Sevilje 3

mylen. 103

Van Grenade na Cordoua.

La Venta del Fresno 1
Pinos 2
Puertolope 2
Sequia 1 1/2
Alcaly Real 1 1/2
Aravita 2
Caichena 1
Elmorion 1

El

El portasgo del Duc	1
Baena	1
Castrorio	2
La Venta himistosa	2
La Venta del Carascal	2
Cordoua	2
mylen	22

Van Murcia na Grenade

Canearilla	3
Librilla	4
Venta Cattana	4
L'Orca	3
La Venta la matta	3
Velis el rubio	3
La Venta del Marque	2
La Venta del Alamo	2
Baca	3
Aillar	4
La Venta de Baul	1
La Venta de Gaur	1
Guadix	3
Los Bagnos de la Picea	2
Aquas Blancas	3
La Venta Chimada	2
Yveas	2
Grenade.	2
mylen.	47

Van Sevilje na Mallaga, Haven van de Middellandsche Zee.

Mairera	4
La Vento Odino	$2\frac{1}{2}$
La Venta de LaHuerta	$1\frac{1}{2}$
Marchena	$2\frac{1}{2}$
La Venta	$2\frac{1}{2}$
Osuna	$2\frac{1}{2}$
Venta del Rio Blanco	$1\frac{1}{2}$
Venta de las Yeguas	$3\frac{1}{2}$
Venta de las Salinas	$1\frac{1}{2}$
Venta de las Penayas	1
Venta del rio.	1
Lora	1
Venta	1
Venta	2
Vena Catama	1
Malaga	2
mylen.	31

Van Sevilje na Lisbon, Hoofdstad van het Koningrijk van Portugaal.

Castilegia	1
Las Ventas de Giner	$\frac{1}{2}$
Aspartines	1
S. Lucar del Perin	2

La

La Venta de Hunal 1
El Caſtilejo 1
Manzanilla 1
Villa Alua 1
Villa Roſa 1
La Parma 1
Niebla 1
Triguexos 3
Aveas 2
Portalguillo 3
Alqueria 5
Poremogo 3
Serpa 6
Gubba 5
Bottaran 5
Alcazar de Sal 5
Parma 3
Marteca 2
Galba 1
Palmella 3
Cubba 2
Almada 3
Lisbon 1
mylen 63½

Van Sevilje na Toledo met de Poſt.

Coſſina 4
Pignaflor 4
Las Poſadas 4
Cordoua 3
Adamos 5
La Venta de los loces dames 3
La Venta del Reogal 4
La Venta del Arcaire 3
Mondoval del Campos 4
Canalvaches 4
Ciudradeal 3
Malagon 4
La Venta de Roſatan 4
Jevanes 4
La Venta de Eſma 3
Toledo 3
mylen. 59

Van Saragoſſa na Bilboa.

Balgon 5
Nucerim 2
Malens 4
Cortes 2
Tudela 3
Alfaro 4
La Venta 2
Calorra 2
La Venta 2
Montaguto 1
Gonzillo 3
Logrogne 2
Viaſteri 3
Villafria 2
Alvania 3
Trevino 2
La Puebla 1
Namlares 1
Huetto 1
Accuya 2
Horoſſo 4
Retta 1
Miravales 2
Bilboa 1
mylen 55

Van Saragossa na Segovia.

La Mollo	4
Alla Romera	2
L'almogna	3
El Fraxino	3
Calalajub	2
Terrer	1
Tocca	1
Ubierca	1
S. Lama	1
Luna	1
Hariza	1
Mon Real	1
Huerta	1
Arcos	2
Medina celi	2
Foncaliente	1
Siguenza	3
Veides	2
Los Molinos	1
Butialaro	2
Miralrio	1
La Casa	1
Padilla	1
Hitta	1
Tortolla	2½
Guadalagiara	2
Alcala de Enares	4
Torrenzuncillos	1
La Venta de Biberos	3
Madrid	3½
Fucencarrar	2
El Colmenas	4
Iosas	2
Segovia	5
mylen	66

Van Saragossa na Salamanca moet men de bovenstaande wegh van Segovia houden tot Hariza, daar wy tellen 20

Montagulo, daar Castilien begint	2
Lentesque	3
Almassas	2
Centenare	2
Andalus	1½
Tasvecho	1
Vainas	1½
Valdi Nebro	1
El borgo dosma	2
S. Stefano	2
Castril	2
Oradera	1
David	2

Fresmillo	1
La Tour a unqueospeze	1
Ogiales	2
Nava di Rova	2
La Parilla	2
Hogiales	3
Alchazares	2
Possal de Gallinas	2
Medina del Campo	1
La Goloza	1
La Vena del Campo	1
El Calpio	1
Fresno de los Ajos	1
Morlorido	2
Petroso	3
Pitiqua	1
La Venta de Vellacos	2
Movisco	1
Salamanca	1
mylen	73

Van Valladolid na Toledo.

Ponte de Duero	3
Ventosa	2
Medina del Campo	3
Tacchinas	4
A Revalo	3
Pasciares	$3\frac{1}{2}$
St. Domingo	4
Medina	4
La venta el marches	3
La venta de fonte Frigida	3
Libreos	4
Caarto	3
Socalona	4
Nuenes	3
La Venta Guarda Ranne	3
Toledo	4
mylen	53

Van Valladolid na Madrid.

Men houd de weg van Valladolid na Toledo, gelyk hier boven, tot aan Passaires, daar wy omtrent gesteld hebben $18\frac{1}{2}$

Alavagos	2
Viglia Castin	3
Crespinal	3
Agoalda Ramos	3
Allatorre dilodones	4
La Mosas	2
Madrid	2
mylen	$37\frac{1}{2}$

Van Madrid na Toledo.

Axitaraf	2	Viglia luonga	3
Torrenxoneiglias de la calzada	3	Oriel	3
		Toledo	3
		mylen	14

Van Madrid na Guadalagiara en Torregios.

La Venta de Biveros	2½	La Puente de Zarſule	3
		El Alamo	1
Torrenxoncillos	½	Caſa ruvios	1
Alcala de Enares	2	Camerena	2
Guadalagiare	4	Fundaleda	1
Al Coreon	2	Torregios	1
		mylen	21

Wegwyzer of Reizen

Door

I T A L I E N.

Van Turin na Rome.

Chiras	10	Ponte Nut	5
Cilian	9	Firenzuola	9
S. Germain	9	Bourg S. donnin	10
Vercel	8	Guert	6
Novarre	9	Parme	6
Buſſalore	10	Regio	15
Melan	16	Robiera	7
Marignan	10	Modena	8
Lodi	4	Caſtelfranc	1
Pſaizance	12	Samogia	10

Bouloigne la grasse	10	Florence	2
S. Raphael	2	S. Cassan	8
Pianora	6	Tavernelle	8
't Apenninische Gebergte.		Staggia	10
Lavergnan	3	Siene	10
La garde	1	Lusignan	8
Anconelle	1	Boncouvent	4
Legian	2	St. Quirico	7
Scarga l'Asino	4	La Paille	13
Pietra mala	5	Aqua Pendente	12
Elgiogo	1	S. Laurens	4
Fiorenzuola	3	Bolsena	2
La Poste	4	Monte Flascon	8
La Scarperie	5	Viterbo	8
La Pont	3	Roussilion	9
Taille fer	2	Monterosso	6
Vaille	2	Bacan Bois	15
Lucellatojo	2	Tre Capanne.	5
Le Lastre	3	Rome	5
		Italiaansche mylen	377

Van Nissa na Genua.

Turbi	7	Albenge	5
Menton	5	Cerial	5
Vintimiglia	5	Borgher	2
Bordilla	5	Lovo	3
S. Remo	5	Kria of Preia	5
Tapgia	5	Final	5
S. Laurens	7	Vose	3
Porto Mauritio	8	Spictorns	3
Onelia	2	Avay of Vadei	5
Dian	5	Savone	7
Au Cerf	5	Varasse	4
Lengelia	6	Coguretto	4
Arasse	2	Renzavi	5

Votri	3	Seſtri di Ponente	5
Pegli	2	Genua	3
			mylen 136

Van Genua na Luca.

Boillaſc	6	Borgetto	6
Necco	6	S. Rimedio	8
Rapalle	6	Sereſſana	8
Chiaveri	6	Maſſa	7
Seſtri de Lavant	6	Pietra Santa	7
Bracca	6	Maſſagrogria	8
Matarana	6	Luca	8
			mylen 94

Van Luca na Florence.

Borgo a Bajano	10	Roggio a Cajano	10
Piſtora	10	Florence	10
			mylen 40

Van Luca na Siene.

Verzeggi	17	Poggibonſi	10
La Scala	8	Siene	13
Caſtel Florentino	8		mylen 50

Van Genua na Milanen.

Ponto Decimo	7	Vogera	10
Bargo	8	La Baſtia	8
Iſola	5	Pavi	8
Arqua	5	Binaſco	10
Bottola	7	Milanen	10
Portone	8		mylen 89

Van Genua na Venetien.

Men reiſt tot Vogera hier boven, en van daar op

Sciatiſſo	6	Zorleſco	7
Stradella	6	Biſſigiton	7

Cremone	10	Bevilagua	0
Bronavaille	10	Montagnana	9
S. Jacomo	8	Padua	18
Marcheria	8	Liſſa Fuſina	5
Coſtelluccio	9	Venetien	
Mantone	10	En van Genua tot	
Stella	10	Vogera teltmen om-	
Sangoneo	15	trent	50
		mylen	198

Van Milanen na Venetien door Mantua.

Mourignan	10	Caſa della buana Vog	10
Lodi	10	S. Jacomo a l'oppio	9
Zorleſco	10	Mercaric	12
Piſſigiton	10	Caſtelluccio	8
Cremone	12	Mantua	10
		mylen	101

Volgt van daar de bovenſtaande weg van Genua na Venetien.

Van Milanen na Ferrare.

Neemt den weg van Mantua, gelijk hier boven, en gaat van daar op

Gouverno	9	Spalenton	9
Oſtia	10	Ferrare	10
Maſſa	12	mylen	50

Van Ferrare na Ravenne.

S. Nicol	10	Fuſignaro	12
Argento	12	Ravenne	10
Caſa de Copi	10	mylen	54

Van Milanen na Trente.

La Caſſina Bianca	8	Coccai	10
Caſſiano	12	Breſſe	10
Martinengo	10	Pont St. Marc	10

Ri-

Rivoltella	8	Vo, of Bo	10
Caſtelnovo	8	Rovere	10
Volarni	16	Trente	10
			mylen 122

Van Venetien na Trente.

Margera	5	Hoſpital	10
Treviſo	12	Borgo	10
Quer	10	Porcei	15
Feltre	7	Trente	5
La Scala	10		mylen 94

Van Venetien na Rome.

Over de Zee tot Chioſſa, en van daar op

Fornace	16	Ceſenatico	15
Goro	16	Belacre	10
Voloni	15	Rimine	9
Magne Vacca	15	Coriano	10
Primaro porto	15	Monteſio	5
Ravenne	9	Foglia	7
Cervia	12	Urbino	7
			mylen 159

Van Venetien na Ancona.

Men reiſt op Ravenne, gelyk hier boven, en van daar op

Alſavio	10	Fano	5
Ceſenadego	10	Sinigaglia	15
Rimini	15	Caſa bruciata	10
La Catholique	15	Ancona	10
Pezaro	10		mylen 100

De geenen die uyt Duitſchland over Trente komen, en na Rome willen gaan, nemen deze weg.

Rovere	12	Volarin	10
Bo	10	Caſtelnovo	9

Roversbelle	9	St. Martin	9
Mantua	12	Bon port	8
St. Benedict	10	La Crosette	9
Po	12	Ravin	10
La Concordo	9	Boulogne	9
		mylen	138

Van daar volgen sy den weg na Rome door Toskanen, of door Romanien.

Van Rome na Napels.

La Torre a Messa	8	Fondi	10
Marin	6	Mola	9
Velletrit	8	Garillan bac	9
Cisterno	6	Li bagni	8
Sermoneta	7	Castello	9
La Case nove	8	Patria	9
La Badia	8	Possuolo	7
Terracina	9	Napels	6
		mylen	127

Van Napels na Messina in Sicilien.

La Tour du Grec	6	Val St. Martin	6
Barbazon	7	Castrovilla	9
Salerno	9	Ezaro	7
Taverne	10	La Regina	10
Bevole	8	Cozenza	12
La duchesse	9	Chaprocedo	7
La Colette	10	Martorana	9
La Sale	7	S. Biascio	6
Casal Neuf	9	L'aqua della Fica	7
Royerenego	7	Monte lione	9
Piria a Lauria	12	S. Pietro	8
Castelluccio	9	Roga	7

S. An-

S. Anne	9	of ook wel Regio	10
Foncgo	9	en passeert de Far.	
Fiumara de Mori,		Messina	12
			mylen 240

Van Amsterdam na Parijs.

Van Amsterdam op Gouda	8	Op S. Quintin	7
Op Dort	5	Op Han	3
Op de Moerdijk	4	Op Noyon	4
Op Antwerpen	8	Op Compiegne	4
Op Mechelen	5	Op Senlis	6
Op Brussel	4	Op Dampmartin	4
Op Bergen	9	Op S. Denis	1½
Op Chambrise	8	Op Parys	2
			82½ mylen

Reis of Weg na het
SPAA:
En de manier van leven aldaar.
Mitsgaders de kragt van de
WATEREN,
En hoe men die gebruiken moet.

OM uit *Holland* te Lande naar het *Spaa* te reisen, neemt men, naar de gereetste gelegentheid, over *Gorrichem* ofte *Uitrecht* te lande; over *Rotterdam* te water, sijn reis naar 's *Hertogenbos*. De Vracht van *Uitrecht* op den *Bosch* is een Rijckx-daalder. Onderweeg peistert men te *Geldermalsem*, daer goede Vis uit de Linge, ende Drank te bekomen is. Van den *Bos* besteetmen sich op de Karre naar *Maastricht*, voor anderhalf ofte twee Rykxdaalders; Doch met een Uiterse Wagen is veel spoediger en gemakkelijker. Men moet met de Karlieden bedingen, om d'eerste dag tot *Hamont*, ofte met de Wagenluiden tot *Quabré* gebragt te worden, alzoo in de Dorpen niet wel te eeten of te vernagten is. Onderweeg pleistert men tot *Eindhoven*, daar goet tractement is in *de Sterre*, ende byzonder in *Keulen*, daar men altijd Vleis vind. Tot *Maastricht* den tweeden dach gekomen zijnde, soo heeft men 't beste, reinelikste ende goekoopste tractement

in

in de *Wint-meulen*. Van daar gaat men na *Luik* met de Bark die ten negen uuren af-vaarr: Ende wert men aldaar best getracteert in 't *Tommelet*. Van *Luik* op *Spaa* is een kleine dach reise. Men heeft om twee Rykxdalers een Karre alleen: Men neemt wat Spijs mee, den Drank vint men onderweeg. Te *Spaa* gekomen zijnde, huurt men een Kamer daar een gemak dicht by der hant is, item, een Bedt en Lakens om twee Schellingen daags, zomtijts meer ofte min, na datter veel Volkx is, ende men dicht aan de Markt wil zijn: die wat sachter wil leggen, neemt een Slaapkussen met grauw Laken overkleet, 't welk ook voor een Zit-kussen verstrekt: Item, een Matras mede: men bedingt verders bekookt te werden, doch men gaat meest in een Kokx huis te eeten, die daar veel zijn.

Die Water wil drinken moet hem eerst zuiveren met een lichte purgatie, als dese navolgende, Rec. Syr. è flor. Persicor ℥ iiij. ofte v. Aq. Cichor. 4. ſ. adde Aq. cinna 3. ſ. Des anderen daags hem doen Laten, des uchtens vroech, ende als dan drinken drie glazen waters van thien onçen elk, uit de Fontein beneden in 't *Spaa*, genaaamt de *Pouhon*: tot dien einde hem vertiende van sulk een glas met een stroo Mandetje om in te dragen, een doosje met Suikkeranys, ende een Spa-stokje om na de Fonteinen te gaan, de welke vier in 't getal zijn, de *Pouhon*, de *Savoniere* op een Berg oostwaarts, de *Gesons* zuidwaart, en het *Tonnelet* noort-oost-waart, alle drie een uur van 't *Spaa* gelegen. Den tweeden dag neemt men drie glasen uit de *Pouhon*, ende twee ofte drie uit een van de andere Fonteinen, na dat elk sijn natuur ofte accident vereischt: altijdt de volgende daghen soo veel verhoogende tot twaalf glasen toe, ofte soo veel meer ofte min als elk voelt dat hy verduwen kan. Tusschen elk glas neemt men

wat Anys-zuikker, om de koude van het water weg te nemen. Na de Fontein gaat men als de Zon een uur of twee op is geweest, 't zy te voet of te paart, 't welk het gesontste is, want men moet sich wachten om besweet zijnde het Water te nemen, maar eerst hem droogen voor 't Vuur, dat tot dien einde daar is aanghesteeken. Na elk glaesje gaat men wat wandelen, of huppelen, om de Maag te verwarmen, ende 't Water te beter quijt te raaken; Maar men moet niet in 't sweeten komen. Men kan het water t'huis op sijn Bedt, ofte ook voor een heet Vuur wel drinken. Ingevalle het water niet wel schieten in een dagh ofte twee, oft dat gy geen afgang hebt, soo neemt de groote van een Hase-noot van 't volgende conserf, ofte de helft van een *Tafel-koekje. Recip. Rad. scorson. cond. Rad. Enul. cond. cort. citr. cond. an ℥ ſ. Conser. rosar, pallid. ℥ ij Cass. rec. extr. Tamarind. extr. An ℥ iij. Radic. Ialapp. ℥ iij. ſ. Rad Mechaoc. ℥ ij. ſ. Crem. tart ℥ j. confect. Alkerm. ℥ ij. ol. vitr. gut. vij. syr. de cort. citr. 4. i. misc. f. cond. Rec. specie. diacumi. rosaræ novell. an. ℥ macis ʃ. sachariaq. cinnam. soluti. 4. ſ. f. tabell*

De medikamenten kan men best halen tot Mr. Martin Apoteker, daar ook de Brieven van *Amsterdam* en elders met de Post aankomen, des Donderdaags en Sondaags, die 's anderendaags weder vertrect. Als 't voorsz. konserf niet opereert, is 't goet een Doctor te ghebruiken; de principaalste zijn Dr. *Graau* en Dr. *Osier*, die ook duits spreekt. Men gaat eten ten elf uren, en gebruikt men kost die niet vet, en light om te verteren is, sonder kruidige saucen toe gemaakt: als een *Sopje* of Franse pottagie, jonge Hoenderen, Patrijsen, Duiven, Faizanten, Kor-hoenderen, Korretten, Schaap en Kalfs vleis, jonge Hasen, Konynen, een jong Geitje en Ree, mits datse een dagh van te vooren gedood zijn. Het laat-

laatste geregt laat zijn geconfyte schillen van Citroenen en Orangien, suiker Annijs, Spabiskuit, Rasynen, Pistacien, een gestooft Peertjen met Suiker en Wyn en een weinig Kaneel, item Aalbessen en Bramboisen voor die heet Bloet hebben, maar niet veel tessens. Men moet hem wagten van verscheidenheit van Spijsen daar d'een eerder van verteert is als d'ander, 't welk een quaat gijl in de Maag maakt; ook niet lang te tafelen. Tot drank gebruykt men oude Moesel Wijn, die daar puik en goet koop is, item Wijn van *Ay* en *Beaune*. Die geen Wijn alleen kunnen verdragen, sieden een once Kaneel, drie oncen fijne Suiker in vier pinten putwaters, tot op drie vierendeelen, 't welk door een doek gedaan heel aangenaam is onder de Wyn te mengen. Na den eeten moet men niet slapen, insonderheit als men 't water noch niet geheel quijt is, maar den tijdt door brengen met wandelen, speelen, en alderhande lichte exercitien, daar mede men niet aan 't sweeten geraakt. In den Tuin van de *Capucijnen* sijn bequame wandelpaden, Klosbaan en dichte Prieelen voor de hette van de Son. Des avonts moet men voor den Dau uit het velt na huis gaan; Ook niet in 't velt neer sitten gedurende dit speelen. Dese Wateren zijn best in de maanden van Mey, Junius, Julius, Augustus, ook September als 't niet en regent, item als 't hart vriest, konnen mede in glase Kruiken by moy weer gevult, ende wel gepekt zijnde, bequaamelijk vervoert werden sonder haar kragt te verliesen. Aangaande de aardt van dese Fonteinen, soo ist dat de *Pouhon* loopt door Mijnen van Yser, Loot, Vitriol, Swavel, Aluin, Salpeter, en Ceruis: De *Savoniere* door Yser-aarde, Koper, Salpeter, Sulphur en Vitriol: De *Geronster*, behalven de voorsz. Myneralen, heeft sijn meeste kracht van 't Staal, sulks dat veele daar

van een suiselinge krijgen van een quartier-uur lang, als of sy dronken waren, ook braken en afganck krygen. Het *Tonnelet* heeft minder Vitriol en Sulphur, maar meerder Salpeter als d'ander, is ook eerder bedorven als 't regent. Dese wateren zijn koudt en vogtig in 't innemen, maar in haar werkingen verwarmende, opdrogende, ook afvegende, nemen weg de taaije vogtigheden ende Fluimen, item verstooppingen van Lever, Milt, Aderen, ende al de Ingewanden: de ontstekingen ende roodigheid daar uit voort-komende: Verstrekken ende verfrissen de Maag sodanig, dat elk een daar van drinkkende en 't water konnende losen, bekennen moeten diergelijke aangename gesontheit ende honger noit gehadt te hebben: Ende werden de menschen in 't Spaa gemeenlijk 70. 80. 90. ja over de hondert Jaren oudt, sonder datse van Water-sucht, Hooft-pijn, Draaijingen, ofte andere Siekten weten, en dat vermidts zy niet als dese wateren drinken. Zy versterken ook de Zenuwen, suiveren het *Bloet*, dryven uit de *Gal*, *Catharnen*, *Melankolye* door meer als een weg. Diese drinken zijnder sommige die veel Water losen, andere die meest *swart* ook *groen*, *geel* en *blauwen* afgang in overvloet hebben, en sy verwekken ook de *stonden* en *verstoppen* die overvloedigheidt; zijn goet tegens *duiselingen*, *vallende Siekten*, *trillingen*, *roode Oogen*, *puisten*, *overgeven*, *hoesten*, *water-sugt*, alderhande *koortsen*, *graveel*, *geluw*, *bleek koleur*: Zy vermin deren de *Steen*, genesen de *Pokken*, *ruidigheit*, *Lazernye en Colijk*, Hoe het Water eerder (sonder ongemak nochtans) wert ingenomen, hoe het beter is, sulkx binnen den tijdt van een half uur, of een weinig langer. De Tabak, voor diese drinken, is goet om 't water eerder te losen, bysonder wat lang in de mondt gehouden. Men gebruikt dese wateren

2. 3.

2. 3. tot 8. 10. oft meer weken, na dat yders conditie ende siekte vereyst. Die groote Accidenten hebben is 't goet altijdt een Doctor te gebruiken. Die de Maag t'eenemaal bedorven is, sulks dat hy de Wateren noch te door natuurlijke hette, noch door de medikamenten kan verwarmen: Die de levendedeelen meest zijn uitgeblust: Die van overlang qualijk haar Aassem hebben konnen scheppen: Dien de *Watersucht* en *Long* soo heeft opgeblasen, datse de Ademtocht als toe-sluit: Die volwassen zijnde, geen tachtigh oncen Waters, of daar omtrent kan verdragen, moeten haar van dese Fonteinen houden, ofte drinken de Doodt in haar Lijf.

't Gelt dat te *Luiken* in *Spaa* gankbaar is, zijn Goude Souvereinen, welke doen 24. gulden 't stuk: Dukaten tot acht gulden ieder Luiks oft licht gelt: Een Dukaton vijf gulden, dat is 10. Brabantse schellingen: Een Kruis-daalder, diese Patakons noemen, vier gulden ofte acht schellingen: Een brabantse Schelling doet tien stuivers ofte patars, Luikx: De halven, diese Blamusers noemen, half soo veel: De Luikse halve Rijkx-daalderen, een guld. en vijf stuivers, gelijk in *Holland*: sulkx dat op de Brabantsche schellingen, en Luikse daalders gewonnen wert, in plaatse van op ander gelt verlooren. Voorts zijnder Akkerklommen welke doen drie stuivers en een half. Dan volgen de Brabantse of Luikse Liards, ofte Oortjens, vier in een Stuiver: ook somtijdts Duiten.

Uit het *Spaa* vertrekkende, kan men gaan over *Limborch* na *Aken* in de Badt-stoven, dat een dach reizens is. Onderwegen ontmoetmen dikwils partyen van de Spaansche Soldaten, die men met een halve of heele schelling affet; Maar als 'er Franseofte Lottringse zijn, is 't geraden met Convoy te gaan Op saterdach gaat men vry van *Limborg* op *Aken*,

won-

door dien al de Boeren in 't geweer zijn om de Markt-dach. Van *Aken* kan men gaan over *Gulik* na *Keulen*, en ſoo voorts den Rhijn af-drijven, ofte weder gaan op *Maaſtricht*, en van daar de Maas af-drijven, met het Veerſchip dat Vrydaags op *Mook* gaat, ende dan twee myl over Landt na *Nimwegen*, ryden, voorts de Waal afgaan. Anderſints Reiſt-men van 't *Spaa* op *Frupon*, een Dorp drie uurtjes ver, 't welk de beſte wech is, uitgenomen dat men een uurtje van 't Dorp zijnde te voet moet gaan, alſoo het ongemakkelijk is den Berg af te ryden. Van *Frupon* vaart men met een lange Aak na *Luik* langs een nauw Riviertjen, aan beide kanten beſet met ſeer hooge en ſteile Bergen, ſommige met Bomen, andere met Granen, Wyn en Hoppe beplant: Andere puirſteen van verſcheyde Koleuren. Hier ſiet men Kool, daar Yſer, ginder Lei en Marmer Bergen, 't welk ſeer vermakelijk is: Maar inſonderheidt daar dit Riviertjen opgeſtopt is met een plank, welke met een haak opgehaalt zijnde, vliegt den Aak met een groot gedruis en ſnelheidt over de Keiſelachtige gront, die anderſints droog ſoude leggen; ende dit gebeurt dikmaals onderweeg. Men neemt uit het *Spaa* wat Wyn en Gebraad, om in den Aak te gebruiken; men huurt deſelve om thien of twaalf ſchellingen in 't geheel, en komt men te vijf uuren te *Luik*. Van daar gaat men op *Tongeren*, *Truynen*, *Tienen*, *Leuven*, *Bruſſel*, *Mechelen* tot *Antwerpen*, ofte hooger. Van *Luik* over *Hoey*, *Namen*, *Judoigne*, *Leuven*, &c. Van *Antwerpen* gaat men na *Hollant* te Water: Ofte over *Bergen* en *Breda* na *Gorkum* te Lande. Edoch moet men ſich wel verſien van Gelt ofte Wiſſel op *Maaſtricht*, *Luik*, *Aken*, en *Antwerpen*, anders zou deze Reis verdrietig zyn.

NAUKEURIGE REYS OF WEGWYZER,

Den Rijn op en af aan beyde de zyden.

Van Amſterdam op Uytrecht en Arnhem.

Van Amſterdam met de Uytrechtſe Schuyt op

		uuren.
Hr.	koſtverloren en Mylpaal	1
D.	Ouderkerk	een quart.
Ho.	De Voetangel, Tol en Pleiſterplaats	1
D	Abkoude	een half
Hr.	't Slot Abkoude langsheen	een quart
D	Bambrugh, en al d'omleggende heerlijke Hofſteeden	een half
Hr.	Loenderſloot en Huys	drie quart
Ho.	De Sluys en Moolen ter Aar	een quart
V	Nieuwerſluys Schans, Tol en Pleyſterplaats	1
V	Sternſchans	1 achtſte quart.
Hr.	Weereſteyn, deſe 3 laatſte Plaatſen hebben 1672 de Franſen tegengehouden	0
Hr.	Breukelen, 't Huys te Gunterſteyn Al de omleggende ſchoone Hofſteeden.	een half
Hr.	't Huys te Nieuwerooden	een quart.
D	Hr. Maarſen en 't Slot, dat 1674. door de Franſen is verdeſtrueert	een half.
D	Hr. Zuylen en Slot	een half.

Cl.	Catuyser Cloofter verdeftrueert	een quart.
D	De Roobrug	een quart.
S	Uytrecht	een quart.

Van Amfterdam tot Uytrecht uuren 8 en half quart.

LOGEMENTEN:

De Toelaft. 't Kafteel van Antwerpen.
De Witte Poort.
De Hulk, buyten de Stolkfteeg Poort.
't Veerfcheepjen, buyten de Weerd Poort.
De Witte Swaan, buyten de Witte Vrouwe Poort.

Van Uytrecht door Reenen op Arnhem, en ook wel op Nimwegen.

D	De Bilt	drie quart.
D	Seyft, waer de Koning van Vrankrijk 1672. in de Schout fijn Huys en Tuyn logeerden	1
D	en Hr. Dryberg, zeer vermakelijke Boffchagien	3 quart.
D	Ht. Doorn	drie quart.
	De *H*afepaal, in 't Gat van den *B*erg	een half.
D	Verby Helfom	een half.
M	Ht. Amerongen en Huys	een half.
D	Eeft	een half.
D	Remmerden	een half.
S	Reenen. *pleyfterplaats in de* Koning *van Bohemen*	een half.
		6 uuren.

NB. Somers gaan hier de Wagens over den Ryn op Veerhuyfen, en foo op Heusden, dwars door de Betuw naar de Waaldijk op Nimwegen.

Van Uytrecht alle Morgens Wagens van voor de Witte Vrouwe Poort op Nimwegen, des Somers in een dag en des Winters in anderhalve dag over.

Tot Reenen dan aen 't Veer overgevaren

	Op Veerhuyfen	een quart.
	Den Dijk langs op	
D	Heusden	1 en een half.
	De Betuw dwars door op	

D Ap-

D Appenburg en Doyweert, *Logement in de Swaan aan den Dijk* 2

D Lent en het Fort Knotzenburg over Outvoren op Nimwegen 2 en een half.

Van Reenen tot Nimwegen 6 uuren.
En van Uytrecht tot Reenen 7 uuren.
t'samen 13 uuren.

Van Reenen verby de Greberberg, daer men de Koning van Bohemen zijn Tafel ziet, en wel 14 Steeden en 30 of 40 Dorpen een half.

Ho. Door Greb, Pleysterplaats een quart.

S Wagening en Slot 1 en een half.

D Renkom een half.

D Heelsom een half.

Doreweerder Bos

S Arnhem 2 en een half.

Van Reenen tot Arnhem 6 uuren:
En van Uytrecht tot Arnhem 12 uuren.

Logementen de Paauw, de Toelast, de Constapel, het Frankforder Posthuys.

Op Nimwegen tweemaal daags de Schuyt en savonts de Postwagen.

Op Uytrecht alle morgen Wagens.

Op Amsterdam om den anderen dag de Postwagen.

Op Cassel in Hessen in 4 dagen.

Op Frankfort am Main in 6 dagen.

Op Ceulen over Emmerik, Rees, Wesel, Duysburg, Elbervelt en Solingen in 4 dagen.

Van Arnhem op Nimwegen.

De Rijnbrug over opwaarts na Cleef en Ceulen, op 't Veerhuys; 't praast langs heen, en verby 't Dorp Elden een stompen Toorn, verby 't Dorp Elst; heeft een hoogen spitsen Toorn, tot Kent een Dorp aan den hoogen dijk, uyt Verden op 't Veerhuys, vaart men de Gierbrug over de Waal op Nimwegen, sijnde twee uurtjes Rydens.

NB. Men kan des smorgens ten 9 uuren met een Trekschuyt van Arnhem op Nimwegen, ook van Nimwegen

op dat uur op Arnhem varen, als mede met de Postwagen des avonts op Nimwegen.

Van Nimwegen varen alle morgens vroeg Veerschee-den op den *Haag*, Rotterdam, Dort en Gorkom, soo dat men altyt weg kan komen.

Van Nimwegen alle morgens een Postwagen ten 6 uuren op Arnhem.

Van Arnhem rijden alle morgens Wagens op Uytrecht, in een dag over Somers, maar de Wintermaanden blyven een nacht onderweeg.

De Postwagen en Posthaar van Nimwegen op Ceulen.

D. Van Nimwegen naar Cleef, rijtmen verby 't dorp Beek, heeft een Toren met een Kerk, 't dorp Wyler heeft een Toren met een Kerk.

S Van Wyler reytmen een hooge weg heen, daar naer langs een Beek tot aan Cranenburg een Stad, is een half.

Van Nimwegen tot Cranenburg, is 2 en een half.

Van Cranenburg reytmen al meest neven het Bos, latende het dan aan de rechterhant leggen, al over een Hey heen, tot aan de Herberg de *Raaff* ofte Raffebuert genaamt, sijnde 2 a 3 huysen, waar onder een Herberg daar de *Raaff* uythangt, sijnde van Cranenburg 1

Van de *Raaff* komt men voort te Reyden door het Cleeffse Bos, dat een heel uur lang is eer dat men daar door komt.

Verby een wintmoolen aen de rechterhant, reydende nevens de *D*iergaarde aan de linkerhant heen, tot aan de Lindeboom van, of door de Diergaerde

S Cleeff, is van Cranenburg 1 en een half.

Hier aen de Lindeboom sijn wel 2 a 3 goede Herbergen.

S Tot Cleeff is te sien het Slot en de Kerken, de Diergaerde en Monderberg.

Van Nimwegen tot Cleeff t'samen 5 uuren.

Logementen in 't Hof van Hollant, en in de Lindeboom.

Van Rijnberk naar Cleef afwaarts.

S Rijnberk, een Stad behoorende onder Cheur-Ceulen, is een starke Vesting met seer dikke Wallen, Muuren en Bolwerken, leggende aan den Rijn, meest in Moras.

Logement in 't Groene Woud. Osser

D Offenberg naast aan den Rijn, een dorp of Buert, toebehorende de Hr. Wevert, is noch Gereformeert een half.
D Bort een dorp met Kerk en Toren, is Ceuls, rydende langsheen
D Millinge een Hr. huys en dorp, Kerk en Toren, Ceuls.
L. Herberg op de Hey, maar een huys, is Ceuls.
L. Druypsteen, een huys sijnde een Herberg daar den Druypsteen uythangt, en komt men hier in een diepe moerige wegt aan een Beekjen, is van Rijnberk 2 uuren, is Ceuls
Hr. Loo, een heeren huys langsheen, is Ceuls.
2 a 3 huysen sijnde Herbergen by de Lantweer en Slagboom, by de Redut van de Lantscheyding van Ceulen en Cleeflant, sijnde van de Druypsteen 1 uur, meest *Hey*.
3 Herbergen op de weg langsheen gestrooyt.
V Vorstenberg, sijnde 2 Torens van een vervallen Romeins Casteel op den Berg een half uur.
S Santen een redelijke groote Stad met Muuren gelegen, daar is te besien de Schoone Kerk, Kruys en Outaar, behoort aan Cleeff, en is van Vorstenberg een half uur.
Logement in de Witte Swaan.
Hr. Tackenhuys een *Hr.* huys.
Herberg alleen, Tolplaats en Jagershuys, een half uur.
Cl. Clooster Marienboom, leyt schoon beplant met Muuren omvangen, als mede rontom in hooge Boomen, hoort onder Cleeff, is met Geestelijke Papen en Nonnen beset,
Logement in de Witte Swaan.
Hier is een goede herberg om des nagts ook wel te konnen logeeren, en word wel geaccommodeert een half uur.
NB. Van Rijnberk tot Marienboom is 5 en een half uur t'samen.
Hier van daan rydende, reyt over een Brug, door moerige wegen, meest door struyken en Boomen heen, tot aan de Monderberg, een out Romeins Casteel, dat achter de Bomen leyt, en wegens 't Kalkerse Bos niet gesien kan werden, was van Duyffsteen opgemetselt en nu afgebrooken.
Herberg op de Kruysweg 't Klaverblat. 1 en een quart.

Reydende al voort door het Bos, nevens Aldekalker en ook de Stad Kalker heen, kan door de Berg en de hooge Bomen niet wel gesien worden.

Kalker is anders een redelijk Stedetjen, bewalt met Muren ende aerde Wallen, leyt aen een water dat tot in den Rijn loopt, waar door haar Scheepvaart is, daar sijn ook schoone Schilderyen te sien, in de *K*erk, en in 't Koor van Jan van *K*alker, daar geboren, en inkomende aan een Brug, waar van men Italien vergaan en begroef.

Herberg op de kruysweg, 't huys te Moylant verby 1 uur.

Tot het Clooster Bebber toe, in 't *K*alkers en Cleefse Bos bent, reydende wel verby eenige *H*eere huysen en eenige herbergen heen.

Clooster Bebber, is een Clooster met Muuren om beset als Marienboom, waar in sijn Gereformeerde Adelijke Juffers, is van Aldekalker 1 uur.

Verby den Nieuwe Diergarden, en Fonteynen.

Waar de Bellevedere is, en de Vorst Maurits is begraven een half uur.

Tot Cleeff aan de Lindeboom en aan de herbergen is drie quartiers.

Van Rijnberk t'samen en van Marienboom tot Cleeff 10 uuren.

Tot Cleeff is te sien het Hof, de Swanentooren, de *K*erk, de Lindeboom, de Spring Fonteyn, aan de Nimweegse zyde, naer de kalkerse zijde, den Vreugdenberg, heeft schoone gesichten, als mede een Berg als een slaken huys met handen gemaakt, de Oude rare Diergaerde, de Stern, en de Botterbergse Steden en Dorpen.

Van Ceulen naer Rijnberk neerwaarts.

Van Ceulen reytmen den Eychelsteuns Poort uyt, door schoon Bouwlant, door op

Mippes, een dorp met een *K*erk.

Meeren, een dorp met een Toorn en *K*erk een uur.

Verby de twee Galgen.

Vulheim, dorp, Tooren en *K*erk een uur.

Woringen een groot dorp, waar de Ceulse Burgers eens tegens haren Ceury, hebben slaggelevert en gewonnen 1

Dorp

Dormagen een Vlek een uur.

De hey over, latende

De Stad Zoens leggen, een half uur van de weg.

Tot in de Boomen en Struyken van 't Stuytjen, daar het al wat prykeleus is te ryden, ſoo komt gy voort te Grinnelingxhauſen een groot dorp, aan den Rijn gelegen, waar de Vorſtin van Nieuburg heeft in de kraam gelegen. Ao. 1665. in Aprille van de jegenwoordig Coningin van Portugaal, waar ook een ſeer oude brug, van de Romeinen gebout, over 't VVater de Erp leyt, daar over Rydende, komt gy door een breede ſtraat heen, met boomtjes beſet, en over noch een *B*rug tot

S Nuys, van Ceulen tot hier is een uur.

Nuys leyt aan een gegraven arm des Rijns, behoort aan de Cheurvorſt van Ceulen, is voor deſe een fraye Stad geweeſt, maar nu door de Spaanſe Oorlog meeſt geruineert en 1672. door de Franſe Oorlogen weer verſterkt met Bolvverken, hier is de *K*erk op de Markt noch vveert te beſien.

L. Op de Markt is de beſte herberg in 't Scheepje.

t'ſamen van Ceulen tot Nuys 7 uuren.

Van Nuys neervvaarts gaande, rijtmen langsheen, tuſſchen een hooge Lantvveer aan een kant, en den arm des Rijns aan d'andere kant door, tot aan de Lantvveer ende Slagboom van 't *H*eerder ofte *H*uyſerbos ſijnde.

Rijdende door 't Bos daar veel Wilt Voorn, VVilde Varkens by menigte in ſijn, 24 ſtuks geſien.

L. Tenbrul een herberg, ſijnde een buert van omtrent 8 huyſen, ſonder *K*erk of Tooren een uur.

L. Clooſter Meer, hier recht over leyt een goede herberg 1 en een half uur.

L. Strump een buert en herberg, ſonder kerk of Toorn, een half uur. Loochem, een Dorp.

De Vegetas een holle vveg tuſſchen bomen.

Ordnigen een Stad aan den Rijn gelegen, toebehoorende den Cheurvorſt van Ceulen, is met Muuren omvangen, maar van binnen is ſy ſeer verdorven en geruineert door den Oorlog 1 en een half.

Van Ceulen tot Ordnigen 11 en een half uur.

Tusschen de dorpen Dreu en Bodberg heen.

't Huys te Kulff, een herberg, sijnde een schoon groot huys als een Heeren huys, midden in een watergragt gelegen; met een optrekbrug en Slagboom over 't water versien, aan een Beeck leggende in boomen en Struyken drie qnart.

Asberg alias Romelen, een buert van 8 a 10 huysen in goet Akerlant gelegen drie quart.

Durende tot op de Hey van *Jan van Dorstens* toe 1 uur.

L. *Jan van Dorstens* een goede herberg om te blijven. een half uur.

Van Ordnigen tot *Jan van Dorstens* t'samen derdehalf uur.

L. *Jan van Dorstens* een herberg op de weg gelegen, alleen tegens de Hey aan, waar van daan een weg op Duysburg loopt, is een goede herberg tot noch toe altijd geweest.

Hier van daan Rijtmen door een holle weg, over de heyden heen, tot by een Heeren huys te Westbrouch, dat een schoon Lusthuys is, leyt op de heyde, maar schoon beplant met boomen.

Voort Rijdende, komt men aan de herberg 't Dorstige Hert, leyt op de kruyswegt, loopende van Meurs op Orsoy en Homberg naer de Roer. 1

Bornem een buert sonder Kerk ofte Tooren, aan de linckerhant naar Rijnberk te rijden, waar van aan weerkanten van de buert een Slagboom staat, en is een vuyle diepe weg, in Moeras gelegen een half uur.

Stroo Meurs, den Abt van Camp sijn huys, aan de linkerhant naer Rijnberk, leyt rontom in 't water; hier rijtmen door een diepe Moerige weg, genaamt de Ganse weg een half uur.

Daar van daan komt men dan tot Rijnberk, wel een quartier om de Fortificatie en Wallen rijdende, eermen aan de Poort komt een half uur.

Van Ordingen tot Rijnberk zijn t'samen 5 uuren.

Van Arnhem op Wesel.

Van Arnhem, langs den dijk, den Rijn en Yssel overgeva-

varen over den Yssel op een dorp met een Toorn, Westervoort 1 en een quart.

De Somerweg van Westervoort op 't dorp Duyven aan de rechterhant laten leggen 1 en een half uur.

Van Duyven op Seventer 1 en een half uur.

Van Seventer op Oukerk alias Outseventer, aan den dijk uytkomende een half uur.

Van Outseventer op Halsaff een quartier.

Hier is een Voetpad dat komt aan de herberg de Swaan aan den dijk uyt, leyt een quartier van Halsaff.

L. De Ryweg komt maar een steenworp van de herberg de Swaan aan den dijk uyt, van Seventer af. 1 quart.

N B. De weg langs den dijk, by winterdag of nat vuyl weer loopt al op dijk nevens

Looweert, een dorp in de Weert, van de weg af aan de rechterhant een uur.

Verby eenige Heere huysen en L. hertergen.

Op Oukerk alias Outseventer een uur.

L. Op de herberg de aan den dijk.

Op Halsaff een quartier.

Van Halsaff langs den Dyk heen rydende.

Verby Halsaff aan den dijk, daar een groot Jonkers huys is leggende, een uur van Outseventer.

L. Van *H*alsaf op Neer-Elten, een dorp met een stompe dikke Tooren, Pleysterplaats aan de rechterhant by den dijk, Waardin op de hoek 1 uur.

Langs *H*oog-Elten heen, waar op den berg een Adelijk Clooster, toekomende de Graven van den Berg, leyt, waar men onder aan de voet langs den berg heen rijt, tot aan de beek die daar onder langs heen loopt, waarmen door heen rijt, en by een herberg komt genaamt Huysberden, nevens eenige huysen, Sellen huysen genaamt 1 uur.

Latende het dorp Lobet aan de rechterhant leggen, een quartier van de weg.

L. Rijdende verby de herberg Spanjaards huys genaamt een half uur.

Rijdende aan de rechterhant verby 't Pannenhuys een quartier.

Verby de Wint-Moolens aan de linkerhant op Emmerick een quartier.

Logeerende op de Markt in de Wijnberg.

NB. Men kan by de Wint-Moolens wel nevens Emmerick om Rijden, tot de andere kant van Emmerick, verby de Poort, alwaar aan de weg een goede herberg is, om des nachts te konnen logeeren.

Van Emmerik door Rees op Weesel.

L. Een herberg, Leeuwenburg een quartier uur.

L. Een herberg, de Redut.

'tDorp Doornik doorheen een quartier uur.

Verby 't *H*eeren huys te Willik, op 't Veer aan den Ouden Rijn, overvaren over den Ouden Rijn

L. Aan de herberg, 't Veerhuys, en de Redut, een half uur.

L. 't *H*uys de Kivit, een herberg tusschen de Oude en Nieuwe Rijn.

Dit Lant word genaamt 't Grieter-bos, niet tegenstaende daar maar eenige weinige Willige boomen staan, een half uur.

Verby 't *H*eerenhuys, Rosou, Jakkentroy een herberg.

De Stad Rees 1 en een half uur.

Op de Markt is de rare overdekte Put met Emmers, de Kerken, *Logement de Stad Nimwegen, op de Markt.*

L. Drie herbergen, de Panooven.

L. Nevevelt aan de Trense herberg.

L. *H*affen, een groot dorp aan den Rijn gelegen, nevens de Ker heen een half uur.

L. 't Dorp Meer, daar men midden door moet rijden, alsoo men met geen Wagen, ofte Kar, geen andere weg kan nemen, en gaan van den Rijn gants de linkerhant af.

NB. Maar naar Bisselijk loopt een Voetpat daar men ook met een Paart kan door komen, en ook de naaste weg is een uur.

Verby 't Water ter Meer door de Slagboom, en de Meulen aan de linkerhant. een quartier uur.

In

L: In 't Bos een herberg genaamt Bergervoort een uur.

Verby 't huys te Dirsfort, door 't Bos, genaamt 't Hofmeestersholt een uur.

Dan over een hey, by de Capel, 't Siekenhuys aan de linkerhant en aan de rechterhant langs de Grauen Weert.

't Pannenhuys, een Pannebakkery, een uur.

L. Herberg voor de Poort, genaamt de Roode Haan.

VVeesel de Stadt en Citadel.

L. De Swaan, de Moriaan, het Hof van Hollant, de Kruypin aen de Rhyn, aen de Kraen. een half.

Van weeesel door Doesburg, verby de Roer, verby Keyserswaardt, door Dusseldorp op Keulen.

Alle Dingsdagen en Vrydagen een Postkar, smorgens ten 7 uuren, door

Overvaren over de Lip.

L: Sprokheuvel, een herberg aan de Roer een quartier.

't Dorp Spellen van de weg af een quartier uur.

Stokom een buert van drie huysen, geen Kerk, een quartier uur van de weg af, is van Sprokheuvel drie quartier uurs,

Een Water en Wint-Moolen.

Een Heerenhuys, genaamr Fuert, een Pistoolschoot van de weg 1 uur,

Een VVatermoolen; door 't water moet men heen ryden. een half uur.

't Huys t'Anderwonung, een quartier van de weg af, is van Fuert een half uur

't Huys am Ent. een quartier uur.

De herbergen genaamt Betlehem en Jerusalem.

't Dorp Eppichonen, heeft een Toorn, een quartier uur.

De Stad Dinslaken, een quartier uurs van de weg af.

Twee herbergen, genaamt 't Groenenhuys en 't Morianenhuys, is van Eppichoven een quartier uur.

Door 't dorp Aldenrayt, sonder Kerk ofte Tooren

is van 't Groenehuys een half uur.

't Clooster *Hameren*, met een Tooren, een half quartier van de weg af, leyt van Aldenrat drie quartier uur.

Nieumoolen een VVatermolen, daar men met een houte brug over de Revier den Emser ryt 1 uur.

't Dorp Meyderick, heeft een Tooren; maar leyt een halfquartier van de weg af, is van de Molen een quartier.

't Aker Veerhuys, aan 't Veer overvaren over de Roer, maar staen geen huysen als alleenig een strooverges huysjen een half uur.

De Stad *Duysborg* aan de Roer gemaakt, maar leyt van 't Veer af een half uur.

't Clooster *Duyseren*, in 't *Duysbergerbos*, van de weg wel een quartier uur.

De Slagboom aan de Lantweer vooraan in 't Duysborgerbos.

't huys Surbullen van de weg een quartier uur.

Angerhusen, diepe morassige wegen 1

't *Dorp Huckom* een half uur.

't huys te VVinkel, een quartier van de weg.

VVitlerbach over de *B*rug.

Kruysberg en eenige huysen 1 uur.

St. Joris Capel een half uur.

Ceyserswaart, een quartier van de weg.

't *Dorp* Golsom een quartier uur.

't *Dorp* Nidderait een quartier uur.

*De*rendorp een quartier uur.

Een kerkhof met schoone boomen beset.

V *Dusseldorp* d'Vorstelyke *B*ergse Residents-stat 1 uur.

't *Dorp* Pampelfort. L.

't *Dorp* *B*illik een quartier van de wagen weg.

De Flingerbuert een half uur.

't *Dorp* *B*urgel, van de weg een quartier uur.

VVesenberger hof een quartier uur.

't Vlek Ordenbach aan den Rijn 1 uur.

't *Dorp* *B*ommerich een half uur.

't Vlek Monheim aan den Rijn een half uur.

't Dorp hittorp drie quartier.

't dorp

't Dorp Rindorpff	een uur.
't Dorp VVestdorpff aan den Rijn	een half uur.
't Dorp Fletter van de weg	
't Dorp Stammulen aan den Rijn	een uur.
't Vlek Mulheim aan den Rijn	een half uur.
Een wintmoolen.	
Duyts een Schans	drie quartier uur.
Ceulen, te besien schoone kerken en Cloosters.	

Van Andernach gaet men wel de korste weg over 't Mainfelt op Kern naar de Moesel, volgt voorige Postlijst F. . . staat.

Van Andernach te Water den Rijn op.

D	Am Faar, *Logement Harman Root*	uuren.
*H*r.	Frederichstein, de Erlich, de *H*eresdorp	een half.
V.M.	Nieuwenwit, daar de Graaf van Wit zijn Residentsplaats hout	1
	hier word schoon Geneverwater gemaakt. by de hr. Roop.	
HO.	De Moolen op der Net	0
H.	VVittentooren, L. im hirs	een half.
HO.	Sichen, D Reilen, D Ormels	1
S	Engers, D kalden Engers	een half.
D	Sebastiaan Engers	een half.
D	kesselom, D warmshum	een half.
D	Newendorp, daar de hollanders seer veele hout-Vlotten maaken	een half.
V	Lutze Coblens, de brug over de Moesel van 13 bogen van steen, uyt water opgehaalt, over de Moesel lang 370 voeten	0
S	Cobelens, L. de witte Swaan aan de Rijn Poort, en op de Markt	drie quart.
V	De vermaarde Vesting Ehrenbretstein en den Nieuwenbou, daar onder den berg gelegen, over den Rijn, recht over de Moeselstroom,	

en de hoek van de Stad Cobelens, zeer uyttermaten ſtark en pleyſant.

t'Samen uuren 6.

NB hier van daen gaet men de voorſz. Poſtweg F. . 6

Zoo te lande als te water de Moeſel op naar Trier.

Reys te Water van Coblents tot Alken.

Reekentmen lang te water 4 uuren.

Droererhoff, de Camp, de VVijſs, de Gulſe drie quartier.	
De By, de VVinningen, Diebelich	1
S. Coberen en ſlot, Gunttorp, Meervel	een half.
Cur, Leimen, Oberſel, S. Alken	een half.
Leuff, Hateport, Bees, kern	2

De Poſtweg met de Ceulſe Nagtruyters naar de Moeſel en Trier, van Andernach af.

Te Lande van Andernach op Plecht	uuren.
Van Plecht op Ochtingen.	
Van Ochtingen op Kolt.	
Van Kolt op Runeren	1
Van Runeren op Munſter in Myenſelt	1
Van Munſter op kern, op de Moeſel	2
Van kern op Muyden	een half.
Van Muyden op kaerden	een half.
Van kaerden op Marsburg	een half.
Van Marsburg en Sloſs op Pomeren	een half.
Van Pomeren op Clotten	een half.
Van Clotten op Cochem	een half.
Van Cochem de berg over de Capel aan de linkerhant op Itgerelle	1 en een half.
Ofte Bremt te Peert	2
Te voet anders van Itger op Petersberg tot Neef en overvaren	een half.
Op St. Algen	een quartier.
Van St. Algen op de Alff	een half.

ook

Ook wel van Neeff op Buley te voet, en soo over op de Alff anders op Meel, en is ook anderhalf uur.

Van Alff op Meel, is	1
En op Punderich	een half.
Van de Alff op Riel	1
Dan kanmen overvaren op Borgen	een half.
En soo op Eulinchen	1
Op Traenbach	1 een en half.
Ook van de Alff op Traben	2 en een half.
Ook op Keusenich of Kunen, en soo op Beencastel	5
Of door de Grosschapen	6
Van Trabach op Beencastel	2
Op Doesmont	2
VVinternich	1
Mainheim	drie quartier.
Op Pisspoort Feres	2
Anders op Ennel, Mistert en Renspoort op Troon	1 en half.
Numagen	drie quart.

En soo op Trier te Lande

Clusert, Biscont, Zweig, Trier	7.

Van Ceulen den Rijn op met 't Veerschip naar Ments, Frankfort, Worms, de Palts, Spier, Straatsburg en Basel.

	Van Ceulen op	uuren.
D	Pol verby	
	Sichem	een half.
D	Roedekirchen	een quartier.
D	VVesthaven verby	een half.
D	Ents	een half.
D	Ports verby	een half.
D	VVijss	een half.
D	Onder Suntdorpff verby	een quart.
D	Ober Suntdorpff verby	een quart.
D	Suert	een half.
D	Langelt verby	een quart.

God-

D Goddorpff een half.
D VVesselingh, L. een half.
D Lulsdorpff verby een half.
D Urfelt een half.
D VViddigh L. een quart.
D Nidercassel
D Reydt verby een quart.
D Hersel L. een quart.
D Mondorpff een quart.
D Graen Rijndorpff een quart.
D Camper weerd, waar op de vermaarde Hollantse Schans, genaemt de Papen Muts, in de Spaansen Oorlog heeft gelegen.
Achter dese weerd leyt de Vlek
M Berchem verby o
D Villich een quart.
D Swarts Rijndorpff een quart.
Cl. Klooster Ditkirchen o
S Bon, L. een half.
t'Samen te water 8 uuren.

Van Bon den Rijn op

Van Bon op uuren.
Hr. Groenou o
D verby Buyl, wieskirchen, Obercassel o
D Dollendorp verby o
D Plettersdorp, Roensdorp o
V Goedesbergen een half.
M Coninxwinter.
Drachenfels, en d'andere bygelegene 7 bergen met haar vervallen Casteelen, op haar Toppen, die men al van Rijnberk kan sien leggen, alsoo zeer hoog in de lucht uytsteken.
D Millem, verby Roensdorp een half.
V Roelants Eck, ende Nonneweerd, Cl. 1
Ho. L. Nonnetret 2
M Honnoff, Breitbach, Heisterdorp o

D Oberwinter een half.
M Unkel en dito ſteen in den Rijn gelegen gevaarlijk een half.
S Rijnmagen, en 't Slot St. Pernatesberg een half.
M Erpel, *Kaetsbach*, *Huſſen* een half.
S Lints, aan de Rijnpoort 't Logement een half.
F.S. Zinzich, 't Slot Lanskroon een quart.
D Lubsdorp, Argendorp een half.
Hr.S. Hunningen, en 't Slot Argenvelt.
S *Briſich*, *Logement in de Adelaar* drie quart.
Cl. Zum Tempel vervallen •
F Rijneck, de Rijnbroek een half.
D *Brolbach*, *Ho*. Formich, *Ho*. Nambden.
F.S. Nider en Oberhammerſtein een half.
Cl. de Capel zum o
S Lutersdorpf, *Logement aan de Poort* 1
S Andernach, *Logement in St. Joris* een half.
Hier achter twee uuren van daan leyt de vermaarde Clooſter Tinmigerſtein Zuurbrons Put dat over alheen verſtuurt wort.

t'Samen 8 uuren.

Van Coblents den Rijn op naar Ments.

D Millem im Thal verby o
Cl. Cartuſer Clooſter in den Ryn een half.
D Paffendorp, D Hochom verby een half.
Ho. De Galgenhof
Ho, het Zieken een half.
D Niderlanſtein aen de Loon een half.
V.S. Capell en Stoltſefels.
V.S. Oberlanſtein en Slot.
Ho. De Coninxſtoel een quart.
Hier op kan men in 3 Heeren Landen ſien.
S Rens een quart.
V.S. *Broubach* en Slot een quart.
D *Kiſelſpey*. D Mittelſpey 1
D Kerk St. Martin een half.
D Petersſpey. D Oiſtersſpey een half.

Cl. Pedernach, vervallen aan de Bopperderberg gelegen. een half.
D Vilts verby een half.
S Boppart een half.
Cl. Camp. Ho. Sichen een half.
V Cl. Bornem en de 2 Slooten Liebenstein een half.
D Zalsich, D Kesten een half.
Een Moolen. o
D Hirsnacht, L. hier word het beste Rynse Geneverwater wel gemaakt 1
D Erenten een half.
V.S. Welmenach een half.
V.S. Sant Goor, en slot Rynfelden. 1
Hier word men aan de kraans Toren aan een kopere halsbant verhenselt, met Wyn of Water, naar elx begeeren, en de namen aangeteykent die der geweest hebben.
V.S. St. Goarshausen en Slot de Kats een half.
Hier is de St. Goarsbank, ofte de gevaerlijke wervel in den Ryn.

t'Samen 12 uuren.

Van St. Goar den Rijn op naar Mentz.

De hoek om boven de wervel is een drie dubbelde sware Eho ofte Weergalm, in die hooge en sware overhangende Bergen, genaemt de Loerley een half.
V.S. Oberweesel en Slot 1
V.S. Caub, en 't huys te Palts midden in den Ryn op een klip, daar in gelegen drie quart.
Bachuswerd en Lusthuys.
V.S. Bacherach en Slot, hier om heen vallen de leckere deelen ofte de gevuerde Wynen, L. in 't Rat, in de Leeuw drie quart.
Bachusstein.
D Lorichhausen, D Diebach een half.
M Lorich, D Hainbach drie quart.
M Dryeckshausen, hier vaart men over den Ryn naar de overzyde om de schepen, op te Peerden, een half.
de Warme Spring-Fontein, op 't Eylandje in de Ryn gelegen.

Ho.

Ho.	Tolhuys, genaamt VViltberg	o
V	Falkenburg, S. Clementsoort	o
S	Asmanshausen, V Reynesteyn	een half.
V	*B*ingerloch, en de vermaarde Muysentoorn, in den Ryn op een klip gelegen	een half.
V	Ehrensels Slot, *Ho*. Tolhuysjen	een quart.
V	*B*ingen en Slot aan de Revier de na gelegèn, met een fraaye steenen brug daar over gebout, en hier by 't vervallen Clooster Falkburg	een half.

L. de Croon, 't witte Roslein aan de kraan.

t'samen van St Goar tot Bing 6 uuren en een half.

Men kan hier van daan wel te Paert op Ments gaan, door D. kempten, D. Galsom, S. Ober Engel om, *B*rentzenheim op Ments in 5 uuren.

Men kan hier ook te Land op in 4 uuren naer Kreutsnacht komen, lang de Rivier de Naa te ryden.

Van Bingen den Ryn op naar Ments.

	Van Bing op	uuren.
M	Rudesheim	een half.
D	kempten verby	een half.
D	Galsom verby	o
M	Geysenheim	een half.
Ho.	*B*artolomey	o
M	Mitlem en VVinkel	een half.
D	Osterich	een half.
	Hier achter in 't Gebergten siet gy de Ceubingen, St. Joansberg Cl. en Nider en Ober Jansberg, 't Slot Vollers, Cl. Gotsthal en de Halgarten.	
Ho.	Reygeshauser hoff,	o
M	Hattenem	I
D	Erbach, Erbacherhooff,	I
S	Elffelt en Slot	drie quart.
Ho.	Jonkeren en Moeselhoff,	o
M	VValff	I

Hier vaartmen weer met de Paarden over den Ryn.

D Pottenheim, Mombach een half.
D Biberich, Mosbach, Cherftein o
Hr. Mentfis Lufthuys 1 en een half.
Ho. De Saffbruck en Molen 1
V.S. Ments en Slot.
M Caffel daer over gelegen een half.
t'famen van Bing op Ments te water 9 uuren.

L, in 't Anker, in 't Neurenburgerhof, im Cleeman, tot de wed. van Anthony Viffers, feer goet.

De Poftweg na de Moefel, van Berncaftel de Houtsrug over op Bingen aen den Rijn en foo op Ments.

Den berg op van uuren.
S Traerbach tot op den berg 1 en een half.
D Irmenach 1
D Lutfebueren een half.
D Luntfenhaufen een half.
D VVirich, kiebergerbos 1
D En noch de ftad kirbergh, 2
Ho. VVatermoolen de brug over een half.
S Simmeren Vorftelyke Sommerfe Refidents
ftat 1 en eeu half.
D VVeilbach een half.
D VValbach een half.
D Bingsweyber 1
D Leipshaufen een half.
Den berg aen de Rechterhant af op
D Breitfcheit 1 an een quart.
D Steegh een half.
D Naw een half.
V.S. Bacharach en flot een half.
D Diebach, Hainbach, Dryekshaufen 1 en een half.
V Wiltberger Tol, Falkenburg, Clinefoort een half.
Reyneftein, de Muyfentooren een half.
Cl. Verby Cloofter een quart:

Over

	Over de brug op	
V.S.	Bingen	een half.
		Tot bing 17 uuren.
	Van bing op	
D	Cempten	een half.
D	Galsom	een half.
D	verby Weinheim	0
S	Ingelheim	2
D	Bretzenheim	2
V.S.	Ments en slot	1 en een half.
		Van bing op Ments 6 uuren en een half.

De Postweg op Coblents.

		uuren.
D	Op Gottorp	2
D	Wesseling	een helf.
D	*H*ersel	1 en een quart.
D	Ryndorp	een half.
	Melatenhuys	een half.
S	Bon	een half.
		5 uuren en een quart.

	Met een Nagtruyter in derdehalve dag over	uuren.
	Van bon op	9
V	Goedesbergen	een half.
D	Millem	een half.
S	Nonneweert	een quart.
D	Overwinter	een quart.
S	Rinmagen	een half.
S	verby Zinsigh	een half.
S	Brisigh	1
V	Rineck	een quart.
D	brolbach	een quart.
D	Formich Nanibden	een half.
S	Andernach	1 en een quart.

De Postweg met de Keulse Nagtruyter op Frankfort.

	Van Coblents den Ryn overvaren	ueren.
D	Op Millem im thal	een quart.

D Pattendorp een half.
D Horchom een half.
D Niderlanſteyn een half.
Over de Laan te vaaren op
S. V. Oberlanſtein een half.
S. V. Broubach, en ſlot Maexburg 1

Op Ments.

Van broubach de berg aan de linkerhant op d'wagen-weg.
D *D*oitshauſen 1
D Gemerich 1
Ho. Roepershoven 1
S Nasſtede 1
D Eychenroot een en een half.
D Kemell 1
M Langen Swalbach 1

*H*ier is de vermaarde Suerbrons Put, die over al verſonden werd, en in de Mey Maant veel beſocht wert.

Hier van daan gaende de Paſſagiers den berg op en door 't bos den berg weer af, tot aan 't vervallen Clooſter genaemt Nauklooſter een en een half.

Dan nemen ſy de weg

Op Frankfort.

De linckerhand de weg op nevens de muren heen uuren:
M Op VViesbaden een en een half.
D *D*eilheim een en een half.
M *H*offheim een en een half.
D Newenheim 1
S Frankſort 2

Of op Ments.

De rechterhant op van 't Clooſter nevens de muren.
Op Mosbach 2
D Cherſteyn een half.
D Caſſel een half.
Over de Rynbrug heen lang 1300 paſſen.
't ſlot nieu Louis, in den Ryn door d'Franſen 1689. gebout
S Ments, een quart.

Eynde deſes Reysboeks,

Ca-

Catalogus van Boeken die gedrukt en te bekomen zyn by Jan ten Hoorn.

Historien van Saken van staat en Oorlog, voorgevallen in de Vereenigde Nederlanden, en andere Gewesten des VVerelds, beginnende met het Jaar 1669. daar het de Hr. *L. van Aytzema* heeft gelaten, en eindigende met 't Jaar 1679. Vervolg van Saken van Staat en Oorlog, in en omtrent de Vereenigde Nederlanden, en geheel Europa voorgevallen, beginnende met het Jaar 1679. en eyndigende met 't Jaar 1686.

Alle de Philosophische, Medicinale en Ghimsche Werken van de *Hr. C. Bontekoe*, 2 voll. Leven en Daden der Doorlugtige Zee-Helden. *Burnet* Historie der Reformatie van de Kerke in Engeland, met Figuren, 2 voll. *D. de Toict* *H*ollands *H*eyl en Rampen. Naukeurige Beschryving van het Nieugevonden Land, genaamt Louis land, in West-Indien. *H*istorien van Barbaryen, en des selfs Zee-Rovers. *S. de Vries* Wonderen op en in de Zeen, Revieren, &c. De volmaakte Koopman. d'Amerikaanse Zee-Rover. Beroerten in Engelant onder de Regeering van Jacobus II. tot de Kroning van de Prins van Orangie, tot Koning van Engeland. Beschryving van Oud en Nieuw Groenland. *Jacob Spon* Reys door Italien, Dalmatien, Griekenland, en de Levant. Manier der Papier-snykonst. Leven van den Konink van Polen, en Turckse Oorlog. Beschryving hoe soet water binnen Amsterdam sal konnen gebracht werden. *H*istorie van Lapland, Finland en der zelver Toveryen.

Alle de Werken van *Francois Rabelais*. 2 voll. *I Barklay d'Argenis*, met Figueren. -- 't Vervolg, of continuatie, - Statyricon, of Heekelschriften, *H*et naukeurige Reysboek door de seventien Provincien, en door Duytslant Vrankrijk, Engelant, neffens een korte beschryving van alle de Steeden, en de voornaemste *H*erbergen in de selve.

F. Heermans Gulde Annotatien. *Salomon van Rustings* Volgeestige Werken. *P. Rabens* en *S. Hoogstratens* Rymoeffeningen. *Fockenburgs* Afrikaansch Thalia. *Overbeeks* Geestige Rymwerken. *Ludolf Smids* Roomsche Keysers. -- Roomsche *K*eyserinnen. -- Postularia of Debusiant. *Stephanus Blankaart*, Nieu-Lichtende Praktyk der Medicynen. -- *K*onstkamer der Chirurgie ofte Heelkonst

konst. -- De Nieuw hervormde Antomie. - Lexicon Medicum: - Collectanea, of Hollants Jaer-Regifter, drie ftucken. - Inftitutie der Medicynen. - Idea Praxeos Medicæ. - Verhandeling van de Scheurbnik en Jigt. - Verhandeling van het Podagra. - Kinder Siekten. - Van de Rufpen, Wormen, Maaden, en vliegende Dierkens. *Heydentrijk Overkamp*, Nieuwe beginfel tot de Genees- en heelkonft. - Nieuw Opbouw der Chirurgie. - over 't tweede Boek der beginfelen van Cartefius. *Halma* noodige aanmerking over de hedendaagfe Apoteeker. *Johannes Verbrugge* Zee- en Land Chirurgie. *Guilmeau* CXIII. Gebreeken der Oogen. *L. Lemery* Chimifte Stookhuys.

Lanfilot Brandende Salmander. *P Berbette* Medicinale VVerken met de Praxis. *Vienus* Twaalf Handgreepen der Genees en heelkonft. *Hornii* Ontleed en Heelkonft. *Salpert* hondert Aanmerkingen der Genees en Heelkonft. Nieuw Licht des Apothekers en Diftilleer-konft. *C. Bontekoe* Algemeene Twyfeling. - Verfcheyde Tractaten. *Stokhoven* Bereyfde-ooften. *Van Dijks* Geraamt-befchryving. *Th. Willis* van de Koors, en VVateren. Het Natuurlijk Toverboek, of Speeltooneel der Konften. *S. de Vries* Vrankrijks Kerkelyke en wereldlyke ftaat. - Goudene Spreuken der Martelaren. *A. Wiele* Noags Prophetien. *A. van Wenigem* ryke en zalige Erfeniffe. De Franffe Tiranny, gepleegt in Nederland. *K. Verloven* Gefangen des Ouden en Nieuwen Verbonds. - *Stephanus* eerfte Chriften bloed getuygen Treurfpel. *W. Deurhof* Beginfelen van Waarheid en Deugd. - Voorleering van de H. Godgeleertheyt. - tegen *Duckeri* overtuygende kracht. Plinius van de Dieren. Lufthof der Goddelijke Hiftorien. Geflagt Regifter der Princen van Orangie. Het Nieuw Tooneel der Vuurwerken. Het afgerukte Momaangefigt der Jufuiten.

Alle de Geeftige Werken van *L. de Samofatenfer*, 2 voll: *Cleopatra* 6 voll. Satyrifche Wondergefichten, *Magirus* Almanaks Heyligen. *Laurenberg* 600 Hiftorien. De Perfiaanfchen Bogaart. Den Perfiaanfchen Secretaris. De Va fe Cleli, De Vryagie van Princes van Kleef. Nieuwe verhandeling van Hooffe welgemaniertheyt. Praktijk der hedendaegfe valfche Kaertfpeelders. *J. Hennin* Hiftorifche van de vyf zinnen. - Dwalende Liefde. Staatkunde van Vrankryk. Turkfe Slaverny. Amfterdamfe Apotheek.

E Y N D E.

